

ΕΥΡΙΠΙΔΗ

ΗΛΕΚΤΡΑ

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ

Η μετάφραση βασίζεται πάνω στην έκδοση του Diggle, OXF. 1981

Η Ηλέκτρα μετά την δολοφονία του πατέρα της δόθηκε ως σύζυγος σ' ένα ηλικιωμένο αγρότη, ο οποίος στο έργο εμφανίζεται ως 'Αυτουργός'. Πρόκειται για ένα πρώην αριστοκράτη, αλλά τώρα φτωχό αγρότη, ο οποίος την φέρνει στην καλύβα του, στο βουνό, όπου και μένουν. Όμως επειδή κατάλαβε ότι η μητέρα της και ο εραστής της ήθελαν απλώς να απαλλαγούν από την παρουσία της, και ότι ο γάμος της μαζί του ήταν μια μορφή τιμωρίας για την Ηλέκτρα, μέχρι στιγμής την έχει σεβαστεί και δεν έχει καμία απολύτως συζυγική σχέση μαζί της.

ΠΡΟΛΟΓΟΣ: (στχ. 1-166)

Η σκηνή εξελίσσεται λίγο πριν ξημερώσει εμπρός από την καλύβα του Αυτ. και της Ηλ. Ο Αυτ. μονολογώντας δίνει περιληπτικά τα θλιβερά γεγονότα που συνέβησαν στο παλάτι του Αγαμέμνονα μετά την επιστροφή του από την Τροία. Βγαίνει η Ηλ. από την καλύβα για να μεταβεί στο ποτάμι, προκειμένου να φέρει νερό. Ο Αυτ. παρατηρεί την Ηλ. για την ανάληψη τόσο επίπονων εργασιών, και φεύγουν και οι δυο, ο μεν Αυτ. για τους αγρούς, ενώ η Ηλ. για το ποτάμι. Τότε εμφανίζεται ο Ορέστης με τον Πυλάδη μη γνωρίζοντας πως βρίσκονται εμπρός στο σπίτι της Ηλ. Ο Πρόλογος τελειώνει με την επιστροφή της Ηλ. και το θρηνητικό τραγούδι της.

ΑΥΤΟΥΡΓΟΣ

*Αρχαίο Άργος σ' αυτήν εδώ την περιοχή, και εσείς ρεύματα του ποταμού Ινάχου,
όπου κάποτε συγκέντρωσαν πολεμικό στόλο με χίλια πλοία
έπλευσε εναντίον της Τροίας ο βασιλιάς Αγαμέμνων.
Και όταν σκότωσε εκείνον που είχε την εξουσία στην Τροία,
τον Πρίαμο, και όταν κυριεύσε την ξακουστή πόλη του Δάρδανου, 5
έφτασε εδώ στο Άργος, και πάνω στους ψηλούς
ναούς τοποθέτησε λάφυρα πολλά από τους βάρβαρους.
Και εκεί βέβαια αυτός είχε επιτυχία. Όμως στην πατρίδα του
βρίσκει τον θάνατο από την γυναίκα του, την Κλυταιμνήστρα, με τέχνασμα
αλλά και με το χέρι του Αίγισθου, του γιού του Θυέστη. 10
Και ο Αγαμέμνων παρέδωσε τα αρχαία σκήπτρα βασιλείας του Τάνταλου
και πέθανε, ενώ τώρα βασιλεύει στην περιοχή ο Αίγισθος,
έχοντας την σύζυγο εκείνου, την κόρη του Τυνδάρεω.
Και όσον αφορά εκείνους τους οποίους άφησε μέσα στο παλάτι, όταν έφυγε για την Τροία,
δηλ. το αγόρι, τον Ορέστη, και την θηλυκή του απόγονο, την Ηλέκτρα, 15
εκείνον ο γέροντας τροφός του πατέρα του τον πήρε κρυφά,
τον Ορέστη, διότι επρόκειτο να βρει τον θάνατο από τον Αίγισθο,
και τον παρέδωσε στον Στρόφιο να τον μεγαλώσει στην Φωκίδα.
Και όσον αφορά την Ηλέκτρα που παρέμεινε στο σπίτι του πατέρα της,
αυτήν, όταν έφτασε στην κατάλληλη ηλικία γάμου, 20
μνηστήρες την ζητούσαν, οι πιο ξακουστοί στην Ελλάδα.
Επειδή όμως φοβήθηκε μήπως γεννούσε σε κάποιον από τους επιφανείς ένα παιδί
ως εκδικητή για τον Αγαμέμνονα, την κρατούσε μέσα στο παλάτι
ο Αίγισθος και δεν την έδινε σε κανένα σύζυγο.*

Επειδή όμως και αυτή η λύση δημιουργούσε πολύ φόβο, 25
μήπως δηλ. γεννήσει παιδιά κρυφά σε κάποιον επιφανή σύζυγο,
παρά το γεγονός ότι ο Αίγισθος σκέφτηκε χωρίς κανένα οίκτο να την σκοτώσει, όμως
η μητέρα της την έσωσε από τα χέρια του Αίγισθου.
Διότι προκειμένου για τον άνδρα της ο οποίος πέθανε, είχε μια δικαιολογία,
όμως φοβήθηκε μήπως γίνει μισητή εξ αιτίας του παιδιού της. 30
Μετά απ' αυτήν την εξέλιξη το εξής σκέφτηκε πονηρά
ο Αίγισθος. Όσον αφορά εκείνον που είχε αποχωρήσει ως φυγάς,
δηλ. τον γιο του Αγαμέμνονα, έταξε χρυσάφι σ' όποιον τυχόν τον σκοτώσει,
και την Ηλέκτρα την έδωσε σε εμένα να την έχω
ως σύζυγο, ο οποίος από Μυκηναίους γονείς 35
κατάγομαι (γιατί σε καμία περίπτωση δεν επικρίνομαι σ' αυτό το θέμα.
Πράγματι, οι γονείς μου ήταν ζακουστοί, όμως από χρήματα
φτωχοί, απ' όπου χάνεται και η ευγενική καταγωγή),
για να φοβάται εκείνος λιγότερο δίνοντάς την σ' ένα ανίσχυρο άνδρα.
Διότι αν αυτήν την είχε ένα άνδρας με κοινωνικό κύρος, 40
θα μπορούσε να διεγείρει αυτός την αποκοιμισμένη δολοφονία
του Αγαμέμνονα, και τότε θα ερχόταν μία τιμωρία στον Αίγισθο.
Αυτήν ποτέ αυτός εδώ ο άνδρας (και η Αφροδίτη το γνωρίζει αυτό πολύ καλά)
δεν την ντρόπιασε στην συζυγική κλίνη. Και είναι ακόμη και τώρα παρθένος.
Διότι ντρέπομαι επιφανών ανδρών τις θυγατέρες 45
παίρνοντάς τες να τις ταπεινάω, ενώ δεν είμαι αντάξιος τους.
Λυπάμαι όμως αυτόν που έχει συγγενέψει στα λόγια με μένα,
τον άτυχο Ορέστη, αν κάποια στιγμή, όταν έρθει στο Άργος,
αντικρύσει τους δυστυχισμένους γάμους της αδελφής του.
Κι όποιος ισχυρίζεται ότι εγώ είμαι ανόητος, αν αφού πήρα 50
μια νεαρή κοπέλα στο σπίτι μου, δεν την αγγίζω,
αν συγκρίνει τον ορθολογισμό με τους πανούργους κανόνες
των προσωπικών απόψεων, ας μάθει ότι ο ίδιος είναι επίσης τέτοιος.

ΗΛΕΚΤΡΑ

Ω σκοτεινή νύχτα! Εσύ που συντηρείς τα χρυσά άστρα,
στην διάρκεια της οποίας αυτό εδώ το αγείο στερεωμένο πάνω στο κεφάλι μου 55
κουβαλώντας αναζητώ τις πηγές του ποταμού, 56
και θρήνους αφήνω για τον πατέρα μου στον απέραντο ουρανό, 59
όχι διότι έχω φτάσει σε τέτοιο σημείο απελπισίας, 57
αλλά για να καταδείξω στους θεούς την αλαζονική συμπεριφορά του Αίγισθου. 58
Διότι η ολέθρια κόρη του Τυνδάρεω, η δική μου μητέρα, 60
με έδιωξε από το σπίτι, γιατί εξυπηρετούσε τον σύζυγό της.
Και επειδή έχει γεννήσει για τον Αίγισθο άλλα παιδιά,
τον Ορέστη κι εμένα μας αντιμετωπίζει ως ανάξια προσοχής μέσα στο σπίτι.

ΑΥΤ. Για ποιο λόγο, δύστυχη, ταλαιπωρείσαι μ' αυτά εδώ για χάρη μου 65
κάνοντας εργασίες, αν και έχεις ανατραφεί με καλούς τρόπους,
και δεν κρατιέσαι μακριά από τέτοιες δραστηριότητες την στιγμή μάλιστα που κι εγώ το προτείνω;
ΗΛ. Εγώ σε θεωρώ εσένα αγαπητό στον ίδιο ακριβώς βαθμό με τους θεούς.
Διότι εσύ δεν προσέθεσες κι άλλες προσβολές πάνω στις δικές μου συμφορές.
Είναι πολύ μεγάλη τύχη στους θνητούς να βρουν ένα θεραπευτή
για τις φοβερές δυστυχίες τους, όπως εγώ έχω εσένα. 70

Πρέπει λοιπόν κι εγώ χωρίς να με έχεις προστάξει, όσο μπορώ, ανακουφίζοντάς σε από την κούραση, έτσι για να αντέχεις πιο εύκολα, να βοηθώ μαζί με εσένα στις εργασίες. Αρκετά εσύ αντέχεις τις εξωτερικές εργασίες. Τις εργασίες εντός του σπιτιού πρέπει εγώ να τις τακτοποιώ. Διότι για τον εργαζόμενο, όταν αυτός έρχεται στο σπίτι του απ' έξω, είναι ιδιαίτερος ευχάριστο να τα βρίσκει όλα τακτοποιημένα. **75**

ΑΥΤ. *Αν λοιπόν σου φαίνεται σωστό, προχώρει. Διότι και οι πηγές δεν είναι πολύ μακριά απ' αυτό εδώ το σπίτι. Κι εγώ μόλις ξημερώσει, θα βάλω τα βόδια μέσα στον αγρό και θα σπείρω το χωράφι. Διότι κανείς μένοντας αδρανής, έστω κι αν έχει τους θεούς στο στόμα του, μπορεί να οργανώσει την ζωή του χωρίς να κουράζεται.* **80**

ΟΡΕΣΤΗΣ

Εγώ εσένα ως τον πιο σημαντικά ανάμεσα στους ανθρώπους αφοσιωμένο σε μένα σε θεωρώ, αλλά και φίλο μου και μάλιστα από φιλοξενία. Και συ ήσουν ο μοναδικός που εκτιμούσε αυτόν εδώ τον Ορέστη ανάμεσα στους φίλους του, ο οποίος υπέφερα όσα υποφέρω, ύστερα από τις συμφορές που με βρήκαν από τον Αίγισθο ο οποίος δολοφόνησε τον πατέρα μου αλλά και η ολέθρια μητέρα μου. Και εξ αιτίας κάποιων θεικών χρησμών έφτασα εδώ στη χώρα του Άργους χωρίς να το γνωρίζει κανείς, για να ξεπληρώσω στους δολοφόνους την δολοφονία του πατέρα μου. **85**

Στην διάρκεια αυτής εδώ της νύχτας πήγα στον τάφο του πατέρα μου και έκλαψα και αφιέρωσα μέρος από τα μαλλιά μου και σφάζοντας άφησα πάνω στο βωμό το αίμα από ένα σκοτωμένο πρόβατο, με το να κρυφτώ από τους εξουσιαστές που κυβερνούν σ' αυτήν την χώρα. **90**

Και βεβαίως μέσα στα τείχη δεν εισέρχομαι, αλλά έχοντας οργανώσει ένα αγώνα για δυο πράγματα έφτασα στα όρια αυτής εδώ της χώρας, για να περάσω σε μια άλλη περιοχή, αν κάποιος με δει και με αναγνωρίσει, και καθώς αναζητώ την αδελφή μου (γιατί λένε ότι σε γάμο δέθηκε και κατοικεί και δεν είναι πλέον ανύπανδρη παρθένος), για να την συναντήσω, και αφού την κάνω συνεργό μου, να εξακριβώσω τι ακριβώς συμβαίνει μέσα από τα τείχη. **95**

Τώρα λοιπόν (γιατί η αυγή σηκώνει ψηλά το λευκό της μάτι) ας αλλάξουμε δρόμο πορείας. **100**

Διότι ή κάποιος αγρότης, ή κάποια υπηρέτρια θα εμφανιστεί σε μας τους δυο, για να την ρωτήσουμε αν εδώ σ' αυτήν την περιοχή κατοικεί η αδελφή μου. **105**

Βλέπω όμως αυτήν εκεί την υπηρέτρια ένα φορτίο νερού από πηγή πάνω στο κουρεμένο της κεφάλι να μεταφέρει, ας καθίσουμε κι ας μάθουμε απ' αυτήν την δούλα γυναίκα, αν ακούσουμε κάποια κουβέντα για τους λόγους για τους οποίους φτάσαμε σ' αυτήν εδώ την χώρα, Πυλάδη. **110**

στρ.

ΗΛ. *Επιτάχυνε το βήμα σου – είναι ώρα – Ω! προχώρει, προχώρει έστω κι αν θρηνείς μέσα στα κλάματα! Αλίμονό μου! Κατάγομαι από τον Αγαμέμνονα, και με γέννησε η Κλυταιμνήστρα, η άσπλαχνη κόρη του Ταντάλου, κι εμένα οι κάτοικοι* **115**

με αποκαλούν ως την Ηλέκτρα την δυστυχισμένη.
Αλίμονο, αλίμονο στους μου φριχτούς πόνους και στην αλύπητη ζωή μου. 120
Ω πατέρα μου, Αγαμέμνονα! Εσύ βρίσκεσαι στον Άδη εξ αιτίας της δολοφονίας 122
της συζύγου σου, αλλά και του Αίγισθου.
Εμπρός λοιπόν, ύψωσε κι εσύ τον ίδιο ακριβώς θρήνο,
βγάλε προς τα έξω μια ανακούφιση γεμάτη δάκρυα. 126

αντιστρ.

Επιτάχυνε το βήμα σου – είναι ώρα – Ω!
προχώρει, προχώρει έστω κι αν θρηνείς μέσα στα κλάματα!
Αλίμονό μου! Σε ποια πόλη, σε ποιο σπίτι, ω εσύ δύστυχε αδελφέ μου, 130
περιπλανιέσαι, αφού εγκατέλειψες μέσα στο σπίτι την αδελφή σου να είναι δυστυχισμένη 131/4
εξ αιτίας αυτών των ανυπόφορων συμφορών;
Μακάρι να έρθεις ως λυτρωτής από τα βάσανά μου για μένα την πονεμένη,
ω Δία, Δία, αλλά και συμπαραστάτης στον πατέρα εξ αιτίας εκείνου του φοβερού φονικού,
οδηγώντας τα περιπλανώμενα πόδια σου στο Άργος.

στρ.

Σήκωσε από το κεφάλι μου αυτό το δοχείο, και ακούμπησέ το στο έδαφος,
για να βγάλω ως πρώτη κραυγή της ημέρας αυτούς εδώ τους νυχτερινούς θρήνους. 141
Ένα τραγούδι, μια κραυγή μελοποιημένη του θανάτου για σένα, πατέρα, στον κάτω 145
κόσμο λέω θρήνους, με τους οποίους καθημερινά κάνω λιτανείες,
κατασχίζοντας με τα νύχια μου το δέρμα μου, και χτυπώντας το κουρεμένο μου
κεφάλι με τα χέρια μου, εξ αιτίας του δικού σου θανάτου.
Α! Α! γδάρε το πρόσωπό σου. 150
Όπως ακριβώς κάποιος οξύφωνος κύκνος
δίπλα στα ρεύματα του ποταμού
φωνάζει τον αγαπημένο του πατέρα,
ο οποίος πέθανε με τα πονηρά δεσίματα των διχτύων,
έτσι κι εγώ εσένα, πατέρα, τον δυστυχή, θρηνώ, 156

αντιστ.

ο οποίος έπαιρνες το τελευταίο σου λουτρό στο κορμί σου
πάνω σ' εκείνο το φοβερό κρεβάτι του θανάτου.
Αλίμονο σε μένα, αλίμονο σε μένα για το οδυνηρό 160
χτύπημα επάνω σου με το τσεκούρι, πατέρα,
αλλά και για την δυσάρεστη απόφαση για πορεία από την Τροία. †
Και η σύζυγός σου δεν σε δέχθηκε με εορταστικές κορδέλες, ούτε με στεφάνια,
αλλά με το να καταστήσει εσένα ένα θλιβερό θύμα χρησιμοποιώντας
δίκονα μαχαίρια του Αίγισθου, πήρε ως σύζυγο ένα πανούργο άνδρα. 165

ΠΑΡΟΛΟΣ (στχχ. 167-212) Ο Χορός αποτελούμενος από γυναίκες παίρνει την θέση του στην ορχήστρα. Καλεί την Ηλ. να παρευρεθεί σε μία εορταστική εκδήλωση για την Ήρα, ενώ εκείνη αρνείται προφασιζόμενη την δυστυχία που βιώνει χρόνια τώρα μετά την δολοφονία του πατέρα της και την αφάνεια του αδελφού της.

ΧΟΡΟΣ

Κόρη του Αγαμέμνονα, Ηλέκτρα, ήρθα
στην αυλή του αγροτόσπιτού σου.

- Έφτασε, έφτασε κάποιος άνδρας Μυκηναίος, που θρέφεται με γάλα, ορειβάτης.* **170**
Και αυτός αναγγέλλει ότι τώρα οι Αργείοι όρισαν για την τρίτη ημέρα από σήμερα μια θυσία, και όλες οι άνύπανδρες κόρες πρόκειται να πάνε στον ναό της Ήρας.
- ΗΛ. *Φίλες μου, ούτε για ομορφιές ούτε για χρυσά περιδέραια έχω ενδιαφερθεί ως τώρα στην ψυχή μου, η δύστυχη, και ούτε πρόκειται στήνοντας χορούς με τις γυναίκες του Άργους να χτυπήσω το πόδι μου χάμω κουνώντας το κυκλικά.* **175**
Περνώ τα βράδια με κλάματα. Αλλά και την ημέρα εμένα της δύστυχης τα κλάματα είναι το μόνο ενδιαφέρον μου. Δες τα βρώμικα μαλλιά μου και αυτά εδώ τα κουρέλια, την ενδυμασία μου, αν δηλ. αν ταιριάζουν στην κόρη του Αγαμέμνονα, την πριγκίπισσα, αλλά και στην Τροία, η οποία θυμάται τον πατέρα μου, πως κάποτε κυριεύτηκε.
- ΧΟ. *Είναι πολύ σημαντική η θεά Ήρα. Εμπρός όμως, δέξου από εμένα υφάσματα με πλούσια ύφανση, για να τα φορέσεις, αλλά και χρυσά κοσμήματα για καλλωπισμό.* **192**
Έχεις την εντύπωση πως θα νικήσεις τους εχθρούς σου με τα κλάματά σου, αν δεν τιμάς τους θεούς; Διότι όχι με στενοχώριες, αλλά με παρακλήσεις λατρεύοντας τους θεούς θα έχεις μια καλή ζωή, παιδί μου. **195**
- ΗΛ. *Κανείς από τους θεούς δεν ακούει την κραυγή της δυστυχημένης, αλλά ούτε και την παλιά σφαγή του πατέρα μου.* **200**
Αλίμονο σ' αυτόν που έχει σκοτωθεί, αλλά και σ' αυτόν που ζωντανός περιπλανιέται, ο οποίος κάπου κατοικεί σε άλλη χώρα, δυστυχής τριγυρίζοντας σε μία δουλική κατοικία, αν και γεννήθηκε από ένδοξο πατέρα. **205**
Κι εγώ η ίδια κατοικώ σ' ένα φτωχικό σπίτι λειώνοντας στην ψυχή μου, ως μια φυγιά από το πατρικό μου σπίτι, πάνω σε ορεινούς γκρεμούς. **210**
Ενώ η μητέρα μου πάνω σε φονικό κρεβάτι κατοικεί ως σύζυγος με κάποιον άλλον.

1^ο ΕΠΕΙΣΟΔΙΟ (στυχ. 213-431) Ο Ορ. με την Πυλ. εμφανίζονται εμπρός στην Ηλ., της οποίας την ταυτότητα την έχουν καταλάβει από την συνομιλία που είχε εκείνη με την Κορυφαία του Χο. Όμως η Ηλ. αγνοεί την ταυτότητα των δυο νέων. Ακολουθεί μία μακρόσυρτη συνομιλία μεταξύ της Ηλ. και του 'ξένου', με την οποίαν ο Ορ. προσπαθεί να πληροφορηθεί τα γεγονότα που έχουν συμβεί σ' όλο το διάστημα της απουσίας του.

- ΧΟ. *Την ευθύνη για πολλές συμφορές στους Έλληνες αλλά και στο σπίτι σου την έχει η αδελφή της μητέρας σου, η Ελένη.*
- ΗΛ. *Αλίμονο! Γυναίκες, διέκοψα τον θρήνο μου.* **215**
Κάποιοι ξένοι κοντά στο σπίτι μου, αυτοί εδώ κρατώντας μια κρυφή θέση στον βωμό βγαίνουν έξω από την κρύπτη. Τώρα όμως ας ξεφύγουμε από αυτούς εδώ τους δόλιους άνδρες, εσύ τρέχοντας στον μονοπάτι, κι εγώ βηματίζοντας προς το σπίτι μου.
- ΟΡ. *Περίμενε, δύστυχη! Μη φοβάσαι το χέρι μου.* **220**
- ΗΛ. *Ω Φοίβε Απόλλωνα! Σε σένα καταφεύγω για να μη βρω τον θάνατο.*
- ΟΡ. *Πιο πολύ εύχομαι να σκοτώσω άλλους, πιο μισητούς από εσένα.*
- ΗΛ. *Φύγε, μη ακουμπάς όσα δεν πρέπει να ακουμπάς.*
- ΟΡ. *Δεν υπάρχει τίποτε πιο ταιριαστό με την δικαιοσύνη απ' αυτό που είναι δυνατόν να ακουμπήσω.*
- ΗΛ. *Και τότε πώς σπλισμένος με ζίφος παραμονεύεις εμπρός από το σπίτι το δικό μου;* **225**
- ΟΡ. *Περίμενε και άκουσε, και ίσως δεν θα διαφωνήσεις.*
- ΗΛ. *Περιμένω· σε κάθε περίπτωση σου ανήκω· γιατί είσαι ισχυρότερος.*
- ΟΡ. *Έχω έρθει φέρνοντας σε σένα μήνυμα από τον αδελφό σου.*
- ΗΛ. *Ω φίλε μου! Αυτός είναι ζωντανός ή νεκρός;*
- ΟΡ. *Ζει. Πρώτα θέλω να σου πω τα ευχάριστα.* **230**
- ΗΛ. *Μακάρι να ευτυχήσεις αναφορικά με την αμοιβή σου για τα καλά σου λόγια.*

- ΟΡ. Από κοινού σε μας τους δυο το προσφέρω αυτό για να το έχουμε.
ΗΛ. Σε ποια περιοχή ο δύστυχος έχοντας τις καταφυγές του;
ΟΡ. Περιφέρεται χωρίς να παραμένει σε μία μόνο πόλη.
ΗΛ. Χωρίς να του λείπουν βέβαια τα απαραίτητα της καθημερινής επιβιώσεως; **235**
ΟΡ. Τα διαθέτει, αλλά όμως ο άνδρας που βρίσκεται στην εξορία, είναι αδύναμος.
ΗΛ. Και ποια είδηση έρχεσαι και φέρνεις απ' αυτόν;
ΟΡ. Αν ζεις, και αν ζεις, σε ποια κατάσταση βρίσκεσαι.
ΗΛ. Μα δεν βλέπεις λοιπόν κατ' αρχήν πόσο απεριποίητο είναι το σώμα μου;
ΟΡ. Σίγουρα να έχει λειώσει από τις στενοχώριες, ώστε να με στενοχωρεί. **240**
ΗΛ. Και το κεφάλι μου, αλλά και τα μαλλιά μου να έχουν το Σκυθικό στυλ με το ζυράφι.
ΟΡ. Ο αδελφός σου και ο νεκρός πατέρας σου ίσως σε κάνουν υποφέρεις.
ΗΛ. Αλίμονο! Τι είναι πιο αγαπητό σε μένα από αυτούς τους δυο;
ΟΡ. Αχ, αχ! Και ποιο πράγμα νομίζεις ότι στον αδελφό σου είναι πιο αγαπητό από εσένα;
ΗΛ. Αυτός λείπει, και δεν συμπαρίσταται σε μένα σαν ένας συνεργάτης. **245**
ΟΡ. Και για ποιο λόγο κατοικείς εδώ, τόσο μακριά από το κέντρο της πόλεως;
ΗΛ. Έχω συνάψει, ξένε, ένα μοιραίο γάμο.
ΟΡ. Λυπάμαι τον αδελφό σου. Είναι κάποιος από τους Μυκηναίους;
ΗΛ. Όχι εκείνος στον οποίον περίμενε κάποτε ο πατέρας μου να με δώσει.
ΟΡ. Μίλα, ώστε ακούγοντας να μεταφέρω πληροφορίες στον αδελφό σου. **250**
ΗΛ. Μένω σ' αυτό εδώ το σπίτι εκείνου μακριά από την πόλη.
ΟΡ. Είναι κάποιος σκαπανέας ή αγελαδάρης που να αξίζει αυτό το σπίτι;
ΗΛ. Ένας άνδρας φτωχός αλλά ευγενής, και σεβαστικός απέναντί μου.
ΟΡ. Και τι είδους είναι ο σεβασμός αυτός που υπάρχει στον σύζυγό σου;
ΗΛ. Δεν άντεξε να ακουμπήσει στο κρεβάτι μου. **255**
ΟΡ. Επειδή έχει μία αγνότητα συνέπεια θρησκευτικότητας, ή επειδή δεν του αρέσεις;
ΗΛ. Δεν θεώρησε σωστό να προσβάλει τους γονείς μου.
ΟΡ. Και πώς δεν αισθάνθηκε καμία ευχαρίστηση, αν και έκανε ένα τέτοιο γάμο;
ΗΛ. Δεν θεωρεί έγκυρο το πρόσωπο εκείνο το οποίο με παρέδωσε σ' αυτόν.
ΟΡ. Κατάλαβα· μήπως τιμωρηθεί κάποια στιγμή από τον Ορέστη. **260**
ΗΛ. Επειδή αυτό ακριβώς φοβόταν. Αλλά συγχρόνως ήταν και συνετός άνθρωπος.
ΟΡ. Α! Περιέγραψες ένα λαμπρό άνδρα, και πρέπει να ανταμειφθεί.
ΗΛ. Αν βέβαια κάποια στιγμή θα έρθει στην πατρίδα του αυτός που τώρα απουσιάζει.
ΟΡ. Και η μητέρα που σε γέννησε τα ανεχόταν όλα αυτά;
ΗΛ. Οι γυναίκες, ξένε, είναι σύντροφοι των ανδρών, κι όχι των παιδιών τους. **265**
ΟΡ. Για ποιο λόγο ο Αίγισθος σου έκανε μία τέτοια προσβολή;
ΗΛ. Ήθελε να γεννήσω παιδιά άσημα δίνοντάς με σε ένα τέτοιο άνδρα.
ΟΡ. Για να μη γεννούσες δηλ. παιδιά με εκδικητικά ένστικτα;
ΗΛ. Έτσι σκέφτηκε. Και μακάρι γι' αυτές του τις πράξεις να τιμωρηθεί από εμένα.
ΟΡ. Γνωρίζει ο σύζυγος της μητέρας σου ότι εσύ είσαι παρθένη; **270**
ΗΛ. Δεν το γνωρίζει. Αυτό το γεγονός το έχουμε αποκρύψει απ' αυτόν με την σιωπή μας.
ΟΡ. Αυτές εδώ ακούνε αυτήν εδώ την συνομιλία ως αγαπητές κατά την γνώμη σου;
ΗΛ. Ώστε να φυλάνε σίγουρα καλά τα δικά μου και τα δικά σου λόγια.
ΟΡ. Και τι σχέση έχει ο Ορέστης μ' αυτά εδώ, αν έρθει στο Άργος;
ΗΛ. Αυτή είναι η ερώτησή σου; Είπες κάτι απαράδεκτο. Τώρα δεν είναι η κατάλληλη στιγμή; **275**
ΟΡ. Και όταν έρθει με ποιο τρόπο μπορεί να σκοτώσει τους δολοφόνους του πατέρα του;
ΗΛ. Με το να τολμήσει τέτοια ακριβώς που υπέστη ως τολμήματα ἴο πατέρας μας ἴ από τους εχθρούς του.
ΟΡ. Πράγματι μπορεί να αντέξεις να σκοτώσεις μαζί μ' αυτόν και την ίδια σου την μητέρα;
ΗΛ. Με το ίδιο ακριβώς τσεκούρι με το οποίο δολοφονήθηκε ο πατέρας μου.

- ΟΡ. *Να τα πω αυτά εδώ σ' εκείνον, και τα λόγια σου ως δεδομένα σίγουρα;* **280**
- ΗΛ. *Μακάρι να πεθάνω έχοντας χύσει μ' ένα επί πλέον σφάξιμο το αίμα της μητέρας μου.*
- ΟΡ. *Αλίμονο! Αν ήταν εδώ κοντά ο Ορέστης και να τα άκουγε αυτά!*
- ΗΛ. *Όμως, ξένε, ακόμη κι αν τον δω, δεν είναι δυνατόν να τον αναγνωρίσω.*
- ΟΡ. *Δεν είναι περίεργο αυτό, διότι όντας αρκετά μικρή χωρίστηκες από εκείνον που ήταν επίσης μικρός.*
- ΗΛ. *Ένας μόνο από αυτούς που είναι συνεργάτες μου, είναι δυνατόν να τον αναγνωρίσει.* **285**
- ΟΡ. *Δηλ. αυτόν που λένε ότι τράβηξε εκείνον από την δολοφονική επίθεση;*
- ΗΛ. *Ναι, ένας παλιός παιδαγωγός του πατέρα, μεγάλος στην ηλικία.*
- ΟΡ. *Ο νεκρός πατέρας σου βρίσκεται θαμμένος σε μνήμα;*
- ΗΛ. *Τον βρήκε ό,τι τον βρήκε πεταμένο έξω από το παλάτι.*
- ΟΡ. *Αλίμονο! Τι κουβέντα είναι αυτή που είπες! Διότι η εντύπωση* **290**
που δημιουργούν ακόμη και τα ξένα βάσανα, φέρνουν λύπη στους ανθρώπους.
Πες μου, για να μάθω και να μεταφέρω στον αδελφό σου
λόγια δυσάρεστα, αλλά αναγκαία να τα ακούσει.
Διότι μέσα στην άγνοια δεν υπάρχει καθόλου η λύπη,
ενώ αντιθέτως υπάρχει σ' όσους γνωρίζουν. Διότι δεν μένει ατιμώρητη **295**
στους σοφούς ανθρώπους μια σωστή σκέψη που παραμένει κρυμμένη μέσα τους βαθιά.
- ΧΟ. *Κι εγώ την ίδια ακριβώς επιθυμία έχω μέσα στην ψυχή μου.*
Διότι καθώς ζω μακριά από το κέντρο, αυτά που συμβαίνουν μέσα στην πόλη δυσάρεστα
δεν τα γνωρίζω, και θέλω κι εγώ τώρα να τα πληροφορηθώ.
- ΗΛ. *Μπορεί να πω, αν πρέπει (γιατί πρέπει μιλάω σε άτομα φιλικά)* **300**
τις μεγάλες δυστυχίες τις δικές μου και του πατέρα μου.
Και επειδή προκαλείς την συζήτηση, σε παρακαλώ, ξένε,
μετάφερε στον Ορέστη τα δικά μου βάσανα, και εκείνου,
κατ' αρχήν με τι είδους ενδυμασία βρίσκομαι περικλειστη σ' αυτόν τον χώρο,
και με πόση βρωμιά είμαι γεμάτη, και κάτω από ποιες στέγες **305**
κατοικώ αν και προέρχομαι από βασιλικά δωμάτια,
με το να ταλαιπωρούμαι κατασκευάζοντας εγώ η ίδια τα ρούχα μου με τις σαΐτες,
ή διαφορετικά θα έχω το σώμα μου γυμνό και τα στερηθώ,
ενώ εγώ η ίδια κουβαλάω το νερό από την πηγή.
Χωρίς να παίρνω μέρος σε ιερές τελετές, και στερούμενη κάθε χορευτικών εκδηλώσεων **310**
αποφεύγω τις γυναίκες, καθώς εγώ είμαι παρθένος,
αλλά και ντρέπομαι και τον Κάστορα, ο οποίος πριν πάει κοντά στους θεούς
αρραβωνιάστηκε εμένα, καθώς ήμουν συγγενής του.
Και η μητέρα μου μέσα σε λάφυρα από την Τροία
κάθεται πάνω στον θρόνο, ενώ κοντά στον θόκο της γυναίκες από την Ασία, **315**
δούλες στέκονται, τις οποίες τις πήρε με την κατάκτηση ο πατέρας μου,
φορώντας αυτές Τρωικά ρούχα με χρυσές
αγκράφες. Και επίσης το αίμα του πατέρα μου στους τοίχους
έχει ξεραθεί ώστε να γίνει μαύρο, κι εκείνος που τον σκότωσε
βγαίνει έξω από το παλάτι ανεβαίνοντας πάνω στα ίδια άρματα με τον πατέρα μου, **320**
και τα σύμβολα εξουσίας με τα οποία εκείνος είχε την αρχηγία στους Έλληνες
παίρνοντας αυτός στα φονικά του χέρια νοιώθει υπερηφάνεια.
Και το μνήμα του Αγαμέμνονα όντας υποτιμημένο
ποτέ ως τώρα ούτε σπονδές ούτε κλαδιά μυρσίνης
πήρε, και ο βωμός του είναι άδειος από προσφορές. **325**
Και βουτηγμένος μέσα στο ποτό ο σύζυγος της μητέρας μου
αυτός ο σπουδαίος άνδρας, καθώς λένε, κάθεται πάνω στον τάφο

- και χτυπάει με πέτρες το μαρμάρينو μνήμα του πατέρα μου,
αλλά επίσης τολμά να λέει και την εξής φράση εναντίον μας,
‘Πού βρίσκεται το παιδί σου, ο Ορέστης; Άρα τον τάφο για σένα καλά
τον προασπίζεται όντας εδώ;’ Με αυτά τα λόγια εκείνος, αν και είναι απών, εξευτελίζεται.
Όμως, ξένη, σε ικετεύω, μετάφερε τα όλα αυτά. 330
- Πολλοί είναι εκείνοι που τον καλούν, κι εγώ είμαι ο μεσολαβητής τους,
τα χέρια μου, η γλώσσα μου, το δύστυχο μυαλό μου,
το ζυρισμένο μου κεφάλι, αλλά κι εκείνος που τον γέννησε. 335
- Γιατί είναι ντροπή, αν ο πατέρας μας εξολόθρευσε του Τρώες,
αυτός όντας ένας ένα άνδρα δεν θα μπορέσει να σκοτώσει,
παρά το γεγονός ότι είναι νέος, και από ένα γενναίο πατέρα καταγόμενος.
- ΧΟ. Βλέπω όμως αυτόν εκεί, τον σύζυγό σου εννοώ,
μετά το τέλος της εργασίας του να κατευθύνεται προς το σπίτι. 340
- ΑΥΤ. Α! Ποιοι είναι αυτοί εδώ οι ξένοι που βλέπω στην είσοδο του σπιτιού;
Για ποιο λόγο στην είσοδο αυτής εδώ της αγροικίας
έφτασαν; Μήπως κάτι θέλουν από εμένα; Πράγματι για μια γυναίκα
είναι ντροπή να στέκεται ανάμεσα σε νέους άνδρες.
- ΗΛ. Αγαπητέ μου, μη βάζεις στο νου σου ύποπτες σκέψεις για μένα.
Θα μάθει την πραγματική αιτία. Αυτοί εδώ οι ξένοι
έχουν έρθει σε μένα ως αγγελιαφόροι μηνυμάτων από τον Ορέστη.
Όμως εσείς, ξένοι, συγχωρήστε τα λόγια του. 345
- ΑΥΤ. Τι πληροφορίες φέρνουν; Ο άνδρας εκείνος ζει και βλέπει το φως;
ΗΛ. Ζει σύμφωνα βέβαια με τις πληροφορίες, και ισχυρίζονται πράγματα όχι ψευδή σε μένα. 350
- ΑΥΤ. Όντως θυμήθηκε κάτι από τις δυστυχίες του πατέρα σου και τις δικές σου;
ΗΛ. Αυτά τα περιμένουμε. Ο άνδρας που βρίσκεται στην εξορία είναι ασθενής.
ΑΥΤ. Και ήρθαν μεταφέροντας ποια είδηση από τον Ορέστη;
ΗΛ. Έστειλε αυτούς εδώ ως παρατηρητές για τις δικές μου συμφορές.
ΑΥΤ. Άρα λοιπόν δεν πρόκειται κάποια να τα δουν, και τα άλλα να τα αναφέρεις εσύ; 355
- ΗΛ. Τα γνωρίζουν, τίποτε απ’ αυτά δεν το έχουν σε έλλειψη.
ΑΥΤ. Δεν έπρεπε λοιπόν να ανοιχθούν οι πόρτες γι’ αυτά εδώ από παλιά;
Μπείτε μέσα στο σπίτι. Διότι για τα ευχάριστα λόγια σας
θα βρείτε δώρα φιλοξενίας, τέτοια που υπάρχουν μέσα στο σπίτι μου.
Υπηρέτες, πάρτε τις αποσκευές αυτών εδώ μέσα στο σπίτι. 360
- Και μη φέρετε καμία αντίρρηση, αφού από ένα αγαπητό σε μένα άνδρα ως αγαπητοί σε μένα
έχετε έρθει. Διότι έστω κι αν είμαι εκ καταγωγής φτωχός,
δεν πρόκειται να αποδείξω τον χαρακτήρα μου να είναι κακόφημος.
- ΟΡ. Για το όνομα των θεών, αυτός είναι ο άνδρας ο οποίος δεν ολοκληρώνει τον γάμο
τον δικό σου, διότι δεν θέλει να ντροπιάσει τον Ορέστη; 365
- ΗΛ. Αυτός αποκαλείται άνδρας δικός μου της δυστυχισμένης
- ΟΡ. Αλίμονο! Δεν είναι ευδιάκριτα τα χαρακτηριστικά της γενναιοφροσύνης σ’ ένα άνδρα.
Διότι οι φύσεις των ανθρώπων έχουν δημιουργήσει μία σύγχυση.
Γιατί συνάντησα άνδρα καταγόμενο από ένα γενναίο πατέρα
να μην διαθέτει τίποτε, ενώ αντιθέτως τίμια παιδιά από κακούς πατέρες,
στέρηση μέσα στο μυαλό ενός πλούσιου άνδρα,
αλλά αντιθέτως σπουδαία κρίση μέσα σ’ ένα φτωχικό σώμα.
—[Με ποιο τρόπο λοιπόν κάποιος παίρνοντας αυτά ως δεδομένα θα κρίνει σωστά;
Με βάση τον πλούτο; Τότε θα χρησιμοποιήσει ένα κριτή αναξιόπιστο.
Ή με βάση αυτούς που δεν έχουν τίποτε; Όμως μια αρρώστια εμφανίζει 370
- 375

- η φτώχεια, και μαθαίνει ένα άνδρα να γίνει κακός λόγω της ανάγκης.
Η μήπως να πάμε στην μάχη; Όμως ποιος την ώρα που αντιμετωπίζει την λόγχη του εχθρού είναι δυνατόν να επιβεβαιώσει ποιος είναι ο γενναίος άνδρας;
Το καλύτερο είναι να τα αφήσουμε αυτά στην τύχη.]—
- Αυτός εδώ λοιπόν ο άνδρας ούτε επιφανής είναι ανάμεσα στους Αργείους, 380
κι ούτε πάλι υπερόπτης λόγω της φήμης της οικογενείας του,
αλλά έστω κι αν είναι χαμένος μέσα στους πολλούς, αποκαλύφθηκε σπουδαίος.
Δεν υπάρχει λοιπόν ο φόβος μήπως φανείτε άφρονες, εσείς που με ανόητες σκέψεις
γεμάτοι περιφέρεσθε, και μήπως με βάση την ομιλία των ανθρώπων
κρίνετε, αλλά και με βάση τα έθιμα, αυτούς που είναι ευγενικής καταγωγής; 385
—[Διότι οι άνθρωποι αυτού του τύπου οργανώνουν σωστά τις πόλεις
και τις οικογένειές του. Ενώ αντιθέτως τα σώματά τους που είναι άδεια από σκέψεις,
είναι στολίδια μέσα την αγορά. Και διότι το δόρυ
δεν το αντέχει το χέρι που είναι δυνατό περισσότερο από το αδύναμο.
Διότι αυτό το γνώρισμα υπάρχει στον χαρακτήρα του ανθρώπου και στην δύναμη της ψυχής του.]—**390**
Όμως είναι άξιος αυτός που και βρίσκεται εδώ, αλλά και λείπει συγχρόνως,
ο γιος του Αγαμέμνονα, για χάρη του οποίου έχουμε έρθει εμείς τώρα εδώ,
ας δεχθούμε τις φιλοξενίες στο σπίτι. Πρέπει να περάσουμε,
υπηρέτες, μέσα στο σπίτι. Γιατί απέναντί μου ένας φτωχός
εύχομαι να αποδειχθεί περισσότερο πρόθυμος φίλος στην φιλοξενία από ένα πλούσιο. 395
Και εγκρίνω την είσοδο μέσα στο σπίτι αυτού εδώ του άνδρα,
όμως θα προτιμούσα, αν ο αδελφός σου εμένα
με οδηγούσε μέσα στο παλάτι του όντας χαρούμενο, όντας και ο ίδιος χαρούμενος.
Πιθανόν όμως μπορεί να έρθει. Γιατί οι χρησμοί του Απόλλωνα
είναι σίγουροι, ενώ τις προφητείες των θνητών τις θεωρώ αδιάφορες. 400
- ΧΟ. Τώρα περισσότερο από το παρελθόν, Ηλέκτρα, από την χαρά
έχουμε ξεσταθεί στην καρδιά μας. Διότι είναι δυνατόν
η καλή τύχη, που με δυσκολία προχωρεί, να σταθεροποιηθεί.
- ΗΛ. Ω δύστυχε! Αν και γνωρίζεις τις ελλείψεις του σπιτιού σου,
γιατί τους υποδέχτηκες αυτούς εδώ τους ξένους, που είναι ανώτεροι από εσένα; 405
- ΑΥΤ. Γιατί; Αν είναι ευγενείς στην συνείδηση, όπως φαίνονται,
δεν θα ικανοποιηθούν με τα ασήμαντα και με τα σημαντικά στον ίδιο βαθμό;
- ΗΛ. Μιας και τώρα έκανες αυτό το σφάλμα όντας μέσα στην ασημαντότητά σου,
πήγαινε κοντά σ' εκείνον τον παλιό υπηρέτη, φίλο του πατέρα μου,
ο οποίος δίπλα στον ποταμό Τάναο, ο οποίος διαχωρίζει τα σύνορα
της χώρας του Άργους από την περιοχή της Σπάρτης, 410
συνοδεύει τα ποιμνιά του διωγμένος από την πόλη.
Πες λοιπόν ἴσ' αυτόν εκεί, όταν φτάσεις στο κατάλυμά του, ἴ
να έρθει εδώ, και κάποια δώρα φιλοξενίας να προσφέρει.
Θα ευχαριστηθεί και θα κάνει προσφορές στους θεούς, 415
όταν ακούσει ότι ζει το παιδί εκείνο το οποίο έσωσε κάποτε.
Διότι δεν είναι δυνατόν μέσα από το πατρικό μου σπίτι από την μητέρα μου
να πάρουμε κάτι. Καθώς δυσάρεστα είναι δυνατόν να τους αναγγείλουμε,
αν άπονη αντιληφθεί ότι ο Ορέστης είναι ζωντανός.
- ΑΥΤ. Όμως αυτό θεωρείς σωστό, θα μεταφέρω αυτά τα λόγια 420
στον γέροντα. Προχώρει όμως μέσα στο σπίτι γρήγορα
και τακτοποίησε τα πράγματα εκεί. Πράγματι μία γυναίκα
αν χρειαστεί, είναι δυνατόν να βρει πολλά πράγματα να προσφέρει ως γεύμα.

*Και υπάρχουν αρκετά μέσα στο σπίτι ακόμη,
ώστε σίγουρα ένα για μία μέρα να τους ικανοποιήσει από φαγητό. 425*
*Σε κάποιες τέτοιες περιπτώσεις, οποτεδήποτε συμβεί να κάνω τέτοιες σκέψεις ,
σκέφτομαι πόσο μεγάλη δύναμη έχουν τα χρήματα,
και για να προσφέρουμε σε ανθρώπους που φιλοξενούμε, αλλά και το σώμα μας, αν αρρωστήσει,
να το σώσουμε με τις δαπάνες. Προκειμένου όμως για την καθημερινή τροφή
το χρήμα ελάχιστα συμβάλλει. Διότι κάθε άνδρας αν χορτάσει, 430
τότε είτε πλούσιος είτε φτωχός, βρίσκεται στην ίδια κατάσταση.*

1° ΣΤΑΣΙΜΟ (στχχ. 432-486) Ο Χορ. αναφέρεται στα γεγονότα του Τρωικού πολέμου, και περιγράφει την γνωστή 'Ασπίδα' του Αχιλλέα, η οποία έφερε τρόπο στους Τρώες. Το τραγούδι του Χορ. τελειώνει με κατάρτες εναντίον της Ελένης, που έγινε η αφορμή για τόσα κακά, με τελευταίο την δολοφονία του Αγ.

στρ. α'

*Ένδοξα πλοία, τα οποία κάποτε πήγατε στην Τροία
με αυτά τα αμέτρητα κουπιά
στέλνοντας χορευτικές δραστηριότητες από τις κόρες του Νηρέα,
όπου το δελφίни που αγαπά τον αυλό δονείται στριφογυρίζοντας στις πρώρες 435
με το βαθύ γαλάζιο χρώμα
οδηγώντας εκείνον από την Θέτιδα καταγόμενο
Αχιλλέα, τον ελαφρύ στον δρασκελισμό των ποδιών του 440
μαζί με τον Αγαμέμνονα εναντίον στις Τρωικές ακτές του Σιμόεντα.*

αντισ. α'

*Και οι κόρες του Νηρέα όταν άφησαν τις ακτές της Εύβοιας
μετέφεραν την κατασκευασμένη από το αμόνι του Ηφαιστού ασπίδα ανάμεσα στα χρυσά όπλα,
ἔκαι πάνω στο Πήλιο, και πάνω στα ιερά φαράγγια της οχυρωμένης Όσσας 445
έφαξα τις αναζητήσεις της έρευνας που έκαναν οι κόρες Νύμφες, ἔ όπου ο πατέρας Κένταυρος
ανέτρεφε ως το φως για την Ελλάδα τον γιο της θαλασσινης Θέτιδας, 450
τον γρήγορα στα πόδια Αχιλλέα.*

στρ.β'

*Άκουσα από κάποιον που ήρθε από την Τροία στις ακτές του Ναυπλίου
ότι είχαν κατασκευαστεί τέτοιου είδους σχήματα στον κύκλο της ένδοξης ασπίδας σου, 455
παιδί της Θέτιδας, τα οποία τρομοκρατούσαν τους Τρώες,
και ότι πάνω στο στεφανιαίο στήριγμα της άκρης ο Περσέας ο αποκεφαλιστής κρατούσε
το κεφάλι της Γοργόνας πάνω από την θάλασσα με τα φτερωτά του πέδιλα 460
μαζί με τον Ερμή, το αγγελιαφόρο του Δία, τον αγρότη γιο της Μαίας.*

αντιστρ. β'

*Αλλά και στην μέση της ασπίδας έλαμπε ο αστραφτερός κύκλος του ηλίου πάνω
σε φτερωτές φοράδες, αλλά και ουράνιοι χοροί των άστρων, Πλειάδες, Υάδες,
φέρνοντας τρόπο στα μάτια του Έκτορα. 465
Και πάνω στο κατεργασμένο με χρυσάφι κράνος
Σφίγγες οι οποίες κρατούσαν στα νύχια τους την λεία των τραγουδιών τους. 470
Και επάνω στον προστατευτικό θώρακα που ήταν περιμετρικά στο στήθος του
μια λέαινα με ανάσα φωτάς έτρεχε ορμητικά πάνω στα νύχια
έχοντας το βλέμμα της πάνω στο νεαρό άλογο Πήγασο. 475*

επφδ.

*Και πάνω στην θήκη την αιματοβαμμένη δονούνταν τέσσερα άλογα,
και μαύρη σκόνη αφηνόταν πίσω τους.
Τον βασιλιά τέτοιου είδους ανδρών πολεμιστών σκότωσε, ω εσύ κόρη
του Τυνδάρεω, εσύ η κακόβουλη γυναίκα, αυτή η ομόκλινή σου,. 480*
*Όντως για χάρη σου οι δυνάμεις του ουρανού θα στείλουν κάποια στιγμή
μία τιμωρία για τον θάνατό σου.
Σίγουρα όμως θα δω κάτω από τον λαιμό σου να χύνεται 485*
το αίμα από την δολοφονία με ένα ζίφος.

2^ο ΕΠΕΙΣΟΔΙΟ (στγχ. 487-698). Φτάνει στο σπίτι στο σπίτι της Ηλ. ο Πρέσβυς παιδαγωγός του παλατιού· θα τους πληροφορήσει ότι καθώς ερχόταν πέρασε από το μνήμα του Αγ. και είδε να έχουν γίνει προσφορές, ένδειξη πως ο Ορ. πρέπει να έχει επιστρέψει από την πολυετή εξορία του. Αμέσως μετά ο Πρ. θα αναγνωρίσει στο πρόσωπο του ‘ξένου’ τον Ορ. από ένα σημάδι, ομοίως και η Ηλ. Αμέσως καταστρώνεται το σχέδιο της δολοφονίας της Κλ. και του Αίγ. Ο Πρ. ενημερώνει τον Ορ. ότι ο Αίγ. βρίσκεται τώρα στους αγρούς, για να θυσιάσει στις Νύμφες, και ότι εκεί πρέπει να μεταβεί για να τον σκοτώσει. Όσο για την Κλ., αυτήν θα την ειδοποιήσουν ψευδώς ότι γέννησε η Ηλ., και ότι χρειάζεται να έρθει εδώ στο σπίτι της, για να την βοηθήσει, όπου και θα εκτελεστεί.

ΠΡΕΣΒΥΣ

*Πού, πού βρίσκεται η σεβαστή κόρη και η δική μου κυρία,
και το παιδί του Αγαμέμνονα, τον οποίον εγώ ανέθρεψα;
Πόσο ανηφορική διάβαση έχει γι’ αυτό το σπίτι
προκειμένου για ένα ζαρωμένα γέροντα, ώστε να προχωρήσει αυτός περπατώντας. 490*
*Όμως επειδή βέβαια κατευθύνομαι σε ανθρώπους αγαπητούς, πρέπει να σύρω
την κυρτωμένη μου πλάτη και τα γόνατά μου που λυγίζουν.
Κόρη μου! – Γιατί τώρα μόλις σε είδα εμπρός από το σπίτι. –
έρχομαι και σου φέρνω αυτό εδώ το νεογέννητο ζώο ενός αρνιού
από τα δικά μου ζώα, αποσπώντας το από την μητέρα του, 495*
*αλλά και στεφάνια αφού πήρα, και τυροκομικά προϊόντα από τα δοχεία στραγγίσματος,
όπως κι αυτό εδώ το γκρίζο θησαυρό του Διονύσου
στολισμένον με άρωμα, μικρό σε ποσότητα, αλλά γλυκό, ώστε να ρίξει κάποιος ένα κύπελο
μέσα σε ένα λιγότερο δυνατό κρασί σε σχέση μ’ αυτό εδώ.
Ας έρθει κάποιος για να μεταφέρει αυτά εδώ μέσα στου επισκέπτες. 500*

*Κι εγώ μ’ αυτό εδώ το κουρέλι του ιματίου μου τα μάτια μου
θέλω να καθαρίσω, γιατί τα έχω βρέξει με δάκρυα.*

ΗΛ. *Για ποιο λόγο γέροντα έχεις βρεγμένα τα μάτια σου;
Μήπως λοιπόν τα βάσανά μου έφεραν σε σένα την ανάμνηση των κακών όλα αυτά τα χρόνια;
Πράγματι στενοχωρείσαι για την ανυπόφορη εξορία του Ορέστη, 505*
*αλλά και του πατέρα του δικού μου, τον οποίον κάποτε κρατώντας στα χέρια σου
τον ανέθρεψες χωρίς κανένα αποτέλεσμα για σένα και για τους φίλους σου;*

ΠΡ. *Όντως χωρίς κανένα αποτέλεσμα. Όμως αυτό εδώ δεν το ανεχόμουν.
Δηλ. ήρθα στον τάφο εκείνου σαν μία επιπλέον δραστηριότητα στο δρομολόγιό μου,
κι πέφτοντας επάνω έκλαψα διότι συνάντησα μία εγκατάλειψη, 510*
*και σπονδές, λύνοντας τον ασκό που φέρνω για τους φιλοξενούμενους,
προσέφερα, αλλά και μυρσίνες έβαλα εκεί γύρω πάνω στο μνήμα.
Και πάνω στον βωμό ένα αρνί μαύρο στο τρίχωμά του
σφαγμένο ως προσφορά είδα, και το αίμα του να μην είναι χυμένο από πολύ παλιά,*

- αλλά και μπούκλες να είναι κομμένες από μαλλιά ζανθά. 515
Και απόρησα, παιδί μου, ποιος κάποτε άνθρωπος άντεξε
να έρθει στον βωμό. Γιατί αποκλείεται βέβαια να ήταν κάποιος από τους Αργείους.
Αλλά ίσως ήρθε κάποια στιγμή κρυφά ο αδελφός σου,
κι όταν ήρθε απόρησε με τον ατημέλητο τάφο του πατέρα σας.
Εξέτασε την μπούκλα αυτήν βάζοντάς την δίπλα στα δικά σου μαλλιά, 520
αν το χρώμα των κομμένων μαλλιών θα είναι το ίδιο.
Διότι συνηθίζεται, σε όσους το αίμα του πατέρα είναι το ίδιο,
πολλά χαρακτηριστικά του σώματος να είναι εκ καταγωγής τα ίδια.
- ΗΛ. Αυτά που λες, γέροντα, δεν ταιριάζουν σ' ένα άνδρα σοφό,
αν νομίζεις ότι είναι δυνατόν να ήρθε σ' αυτήν εδώ την χώρα 525
ο δικός μου γενναίος αδελφός κρυφά εξ αιτίας του φόβου του για τον Αίγισθο.
Κατόπιν πώς θα συνταιριάζει μια πλεξούδα μαλλιών,
αφού η μία δημιουργήθηκε μέσα στους χώρους πάλης των ανδρών,
ενώ η άλλη στις κομμώσεις ως γυναικεία; Όμως αυτό είναι αδύνατον.
Διότι σε πολλούς είναι δυνατόν να βρεις μπούκλες να έχουν την ίδια υφή 530
έστω κι αν δεν έχουν γίνει από το ίδιο αίμα, γέροντα.
- ΠΡ. Όμως εσύ πήγαινε στο αποτύπωμα της αρβύλας εξέτασε το πάτημα,
αν δηλ. θα είναι στα ίδια μέτρα με το δικό σου πόδι, παιδί μου.
- ΗΛ. Πώς όμως μπορεί να πραγματοποιηθεί πάνω σε ένα πετρώδες έδαφος 535
της ένα μέτρημα ποδιών; Όμως αν μπορεί να πραγματοποιηθεί αυτό,
το πόδι δυο αδελφών δεν μπορεί να είναι ίσο
ενός άνδρα και μιας γυναίκας, αλλά το ανδρικό υπερτερεί.
- ΠΡ. Δεν υπάρχει, έστω κι αν ο αδελφός σου όταν ήρθε
* * * * *
με το οποίο θα μπορούσες να αναγνωρίσεις την ύφανση της δικής σου σαΐτας,
φορώντας την οποίαν εγώ τον πήρα κρυφά για να μη πεθάνει; 540
- ΗΛ. Μα δεν γνωρίζεις ότι, όταν ο Ορέστης έφυγε απ' αυτήν εδώ την χώρα,
εγώ ήμουν ακόμη πολύ μικρή; Όμως ακόμη κι αν τότε ύφαινε μιάτια,
πώς είναι δυνατόν τώρα να διατηρεί τον ίδιο μανδύα, ενώ τότε ήταν μικρό παιδί,
εκτός κι αν ο μανδύας μεγάλωσε μαζί με το σώμα του;
†Αλλά είτε κάποιος ξένος, επειδή λυπήθηκε τον τάφο εκείνου, 545
έκοψε τα μαλλιά του, είτε κάποιος, αφού κρύφτηκε από τους φρουρούς εκείνης της περιοχής...†
- ΠΡ. Πού βρίσκονται όμως οι φιλοξενούμενοι; Γιατί θέλω να τους δω
αυτούς και να τους ρωτήσω για τον αδελφό σου.
- ΗΛ. Αυτοί βγαίνουν από το σπίτι με γρήγορο βήμα.
- ΠΡ. Φαίνονται βέβαια να είναι από καλή οικογένεια, όμως αυτό είναι εξαπατητικό. 550
Διότι πολλοί, αν και έχουν μία ευγενική καταγωγή, είναι άχρηστοι.
Παρ' όλα αυτά όμως απευθύνω χαιρετισμός στους ξένους.
- ΟΡ. Γειά σου, γέροντα. Σε ποιόν, Ηλέκτρα, αυτός εδώ
ο πολύ ηλικιωμένος άνδρας ανήκει από τους φίλους σου;
- ΗΛ. Αυτός ανέθρεψε τον δικό μου πατέρα, ξένε. 555
- ΟΡ. Τι λες; Αυτός είναι εκείνος που πήρε κρυφά τον αδελφό σου;
- ΗΛ. Αυτός είναι εκείνος που τον έσωσε, αν βέβαια εκείνος είναι ακόμη ζωντανός.
- ΟΡ. Α! Γιατί με παρατηρεί έτσι σαν να εξετάζει του ασημιού
το φανταχτερό του γνώρισμα; Πράγματι, με παρομοιάζει με κάποιον;
- ΗΛ. Ίσως χαίρεται που βλέπει ότι είσαι συνομήλικος με τον Ορέστη. 560
- ΟΡ. Βεβαίως είμαι συνομήλικος ενός αγαπητού άνδρα. Γιατί όμως γυρίζει γύρω από εμένα;

- ΗΛ. *Κι εγώ η ίδια κοιτάζοντας απορώ, ζένε.*
- ΠΡ. *Ω σεβαστή κόρη, Ηλέκτρα! Ευχήσου στους θεούς.*
- ΗΛ. *Για κάτι σχετικά μ' αυτούς λείπουν, ή για κάτι σχετικά με αυτούς που είναι παρόντες;*
- ΠΡ. *Να κάνεις δικός σου τον θησαυρό αυτόν, τον οποίον φανερώνει ο θεός.* **565**
- ΗΛ. *Ορίστε, καλώ τους θεούς. Μα τι εννοείς, γέροντα;*
- ΠΡ. *Κοίταξε τώρα αυτόν εδώ, παιδί μου, τον αγαπητό.*
- ΗΛ. *Έχω ώρα που τον κοιτάζω. Μήπως δεν είσαι καλά;*
- ΠΡ. *Δεν είμαι καλά εγώ, επειδή βλέπω τον αδελφό σου;*
- ΗΛ. *Τι αναπάντεχη κουβέντα είπες, γέροντα;* **570**
- ΠΡ. *Ότι βλέπω αυτόν εδώ τον Ορέστη, τον γιο του Αγαμέμνονα.*
- ΗΛ. *Ποιο γνώρισμα επειδή είδες, με το οποίο κι εγώ να πειστώ;*
- ΠΡ. *Μια ουλή δίπλα στο φρύδι του, την οποίαν κάποτε μέσα στο παλάτι του πατέρα σου ενώ κυνηγούσε μαζί με σένα ένα μικρό ελάφι, έπεσε και τραυματίστηκε.*
- ΗΛ. *Τι λες; Γιατί όντως βλέπω την απόδειξη του πεσίματος.* **575**
- ΠΡ. *Κατόπιν διστάζεις να αγκαλιάσεις τον άνθρωπο που αγαπάς;*
- ΗΛ. *Όχι πιά, γέροντα. Διότι με τις αποδείξεις σου έχω πειστεί στην ψυχή μου. — Α εσύ, που φάνηκες μετά από πολύ καιρό, σε κρατάω αναπάντεχα! ΟΡ. Και εγώ σε κρατώ μετά από χρόνια.*
- ΗΛ. *Χωρίς ποτέ να το περιμένω. ΟΡ. Ούτε κι εγώ το περίμενα.* **580**
- ΗΛ. *Είσαι εσύ εκείνος; ΟΡ. Σίγουρα ο μοναδικός σου σύμμαχος. Κι αν τραβήξω τα δίχτυα που έχω ρίξει,*
- * * * * *
- Και είμαι απόλυτα σίγουρος. Διαφορετικά δεν πρέπει να πιστεύουμε στους θεούς, αν η αδικία θα είναι ανώτερη από την δικαιοσύνη.*
- ΧΟ. *Έφτασες, έφτασες, α εσύ! η ημέρα που καθυστέρησες,* **585**
λάμπρυνες, έκανες φανερό
στην πόλη τον φωτεινό οδηγό, ο εξ αιτίας της παλαιάς φυγής του
από την πατρική του κατοικία δυστυχημένος
βάδισε στην εξορία.
- Θεός πάλι θεός οδηγεί την δική μας νίκη, φίλες μου.* **590**
- Σήκωσε ψηλά τα χέρια σου, ύψωσε την φωνή σου, άφησε να φύγουν προσευχές*
στους θεούς, με καλή τύχη για σένα, με καλή τύχη
- να μπει μέσα στην πόλη ο αδελφός σου.* **595**
- ΟΡ. *Ωραία λοιπόν! Τις αγαπητές ευχαριστήσεις των χαιρετισμών σου*
τις έχω, και σύντομα πάλι κι εγώ θα τις ανταποδώσω.
- Κι εσύ, γέροντα, γιατί την κατάλληλη στιγμή ήρθες,*
πες μου, τι κάνοντας εγώ είναι δυνατόν να εκδικηθώ τον δολοφόνο του πατέρα μου,
- αλλά και την μητέρα μου, αυτήν που έγινε συνεργός σε ανίερους γάμους;* **600**
- Έχω εγώ στο Άργος κάποιον καλοδιάθετο φίλο;*
Ή μήπως σε όλα είμαι κατεστραμμένος, όπως ακριβώς και η μοίρα μου;
Ποιόν να πλησιάσω; Στην διάρκεια της νύχτας, ή στην διάρκεια της ημέρας;
Ποιο δρόμο να βαδίσω εναντίον των εχθρών μου;
- ΠΡ. *Παιδί μου, δεν έχεις κανένα να τον εμπιστευθείς, δεδομένου ότι δυστυχείς.* **605**
Δηλ. αυτό εδώ το ζήτημα γίνεται πράγματι μια ανακάλυψη,
δηλ. να μοιραστεί κάποιος εξ ίσους τον καλό με τον κακό.
Όμως εσύ (καθώς εξ ολοκλήρου είσαι κατεστραμμένος στα μάτια των φίλων σου,
και δεν τους έχεις αφήσει την παραμικρή ελπίδα), άκουσέ με και μάθε καλά.
Όλα γενικώς τα κρατάς στα χέρια σου και στην τύχη, **610**

- δηλ. να πάρεις το πατρικό σου σπίτι και την πόλη σου.
- ΟΡ. Δηλ. τι πράγμα κάνοντας εγώ μπορεί να φτάσω σ' αυτό το αποτέλεσμα;
- ΠΡ. Σκοτώνοντας τον γιο του Θυέστη και την μητέρα σου.
- ΟΡ. Έχω έρθει γι' αυτό ακριβώς το βραβείο. Όμως πώς να το πάρω;
- ΠΡ. Με το να μπεις μέσα στα τείχη, ούτε ακόμη κι αν μπορεί να το επιθυμείς. **615**
- ΟΡ. Είναι αυτός στολισμένος με φρουρές και με τα όπλα των σωματοφυλάκων;
- ΠΡ. Το κατάλαβες. Διότι φοβάται εσένα και δεν κοιμάται καλά.
- ΟΡ. Λοιπόν! Εσύ τώρα σκέψου το επόμενο βήμα, γέροντα.
- ΠΡ. Άκου λοιπόν από μένα τα εξής. Γιατί τώρα μόλις έκανα μια σκέψη.
- ΟΡ. Μακάρι να αναγγείλεις κάτι καλό, και μακάρι εγώ να το κατανοήσω. **620**
- ΠΡ. Είδα τον Αίγισθο, καθώς ερχόμουν εδώ.
- ΟΡ. Το δέχθηκα αυτό που είπες. Σε ποια περιοχή;
- ΠΡ. Κοντά σ' αυτούς εδώ τους αγρούς, στα εκτροφεία ζώων.
- ΟΡ. Κάνοντας τι; Γιατί βλέπω μία ελπίδα από τις αναπάντεχες.
- ΠΡ. Προετοιμάζε μία γιορτή προς τιμήν των Νυμφών, όπως μου φάνηκε. **625**
- ΟΡ. Ως πληρωμή για την φροντίδα παιδιών ή κάποιου επικείμενου τοκετού;
- ΠΡ. Δεν γνωρίζω, εκτός από ένα. Εξοπλιζόταν για μία θυσία με βόδι.
- ΟΡ. Μαζί με πόσους άνδρες; Ή ήταν μόνος με δούλους;
- ΠΡ. Δεν παρευρίσκετο κανείς από το Άργος, αλλά το ίδιο του το χέρι.
- ΟΡ. Κανείς δεν υπάρχει λοιπόν ο οποίος θα με αναγνωρίσει όταν με δει, γέροντα; **630**
- ΠΡ. Είναι βέβαια δούλοι, οι οποίοι εσένα τουλάχιστον δεν σε έχουν δει ποτέ.
- ΟΡ. Αν υπερισχύσω, μπορεί αυτοί να σταθούν φιλικοί απέναντί μου;
- ΠΡ. Αυτό είναι το χαρακτηριστικό γνώρισμα των δούλων, και είναι κάτι που σε συμφέρει.
- ΟΡ. Πώς λοιπόν είναι δυνατόν να τον προσεγγίσω κάποια στιγμή;
- ΠΡ. Βαδίζοντας απ' όπου θα σε δει ενώ κάνει την θυσία. **635**
- ΟΡ. Δίπλα στον δρόμο, καθώς φαίνεται, έχει τους αγρούς του.
- ΠΡ. Όπου βέβαια όταν σε δει, θα σε καλέσει να πάρεις μέρος στο γεύμα.
- ΟΡ. Ένα πολύ πικρό βέβαια συνδαιτημόνα, αν θέλει ο θεός.
- ΠΡ. Στην συνέχεια ανάλογα με τις περιστάσεις σκέψου μόνος σου.
- ΟΡ. Σωστά μίλησες. Και αυτή που με γέννησε που βρίσκεται; **640**
- ΠΡ. Στο Άργος. Και θα παρευρεθεί στον άνδρα της για το φαγητό.
- ΟΡ. Και γιατί η μητέρα μου δεν ξεκίνησε μαζί με τον άντρα της;
- ΠΡ. Έμεινε πίσω επειδή φοβόταν τις κατηγορίες των πολιτών.
- ΟΡ. Κατάλαβα. Αναγνωρίζει ότι για την πόλη θεωρείται ένοχη.
- ΠΡ. Έτσι ακριβώς. Διότι μία γυναίκα που δεν σέβεται ιερούς κανόνες, μισείται. **645**
- ΟΡ. Πώς όμως; εκείνην κι αυτόν θα τους σκοτώσω την ίδια στιγμή;
- ΗΛ. Μα εγώ βέβαια θα ετοιμάσω την δολοφονία της μητέρας μου.
- ΟΡ. Κι όμως τα άλλα η τύχη θα τα διευθετήσει σωστά.
- ΗΛ. Αυτός εδώ ας εξυπηρετήσει εμάς τους δυο
- ΟΡ. Έτσι ας γίνει. Όμως πως θα οργανώσεις την δολοφονία εναντίον της μητέρας; **650**
- ΗΛ. Πήγαινε, γέροντα, στην Κλυταιμνήστρα και λέγε τα εξής.
- <ΠΡ.> * * * * *
- ΗΛ. Δίνε της την πληροφορία ότι εγώ είμαι σε κατάσταση λοχείας διότι γέννησα ένα αγόρι.
- ΠΡ. Τι από τα δυο, έχοντας γεννήσει εδώ και μέρες, ή πρόσφατα;
- ΗΛ. Πριν δέκα ημέρες, στην διάρκεια των οποίων μία λεχώνα παραμένει αγνή.
- ΠΡ. Και με ποια λογική αυτή η τακτική επιφέρει στην μητέρα σου την εκτέλεση της; **655**
- ΗΛ. Θα έρθει, όταν ακούσει για τα προβλήματα υγείας που έχουν οι νεότοκες.
- ΠΡ. Πώς; ὦ Δηλ. τι ὦ, νομίζεις ότι αυτή θα ενδιαφερθεί για σένα;

- ΗΛ. *Ναι. Και θα θρηνήσει την ταπεινή καταγωγή του παιδιού μου.*
- ΠΡ. *Πιθανόν. Όμως τώρα πήγαινε πάλι στο δεύτερο σκέλος της κουβέντας μας.*
- ΗΛ. *Μόλις έρθει είναι σίγουρο ότι θα πεθάνει.* **660**
- ΠΡ. *Ωραία λοιπόν, αυτή θα έρθει στην είσοδο του σπιτιού σου.*
- ΗΛ. *Δεν είναι τότε μικρή η απόσταση ώστε να πάει στον Άδη;*
- ΠΡ. *Μακάρι να πεθάνω εγώ, αν ο δώ αυτό κάποια στιγμή.*
- ΗΛ. *Κατ' αρχήν όμως τώρα, γέροντα, καθοδήγησε τον αδελφό μου.*
- ΠΡ. *Εκεί που ο Αίγισθος τώρα κάνει τις θυσίες;* **665**
- ΗΛ. *Κατόπιν όταν συναντήσει την μητέρα μου, δώσε της το μήνυμά μου.*
- ΠΡ. *Έτσι ώστε να φαίνονται αυτά ότι προέρχονται από το δικό σου στόμα.*
- ΗΛ. *Η δική σου δουλειά τώρα ξεκινά. Έτυχε να έχεις τον πρώτο φόνο.*
- ΟΡ. *Βαδίζω, αν κάποιος με καθοδηγήσει στον δρόμο.*
- ΠΡ. *Μα εγώ σε πηγαίνω με δική μου πρωτοβουλία.* **670**
- ΟΡ. *Δία, θεέ των πατέρων μου και τιμωρέ των εχθρών μου...*
- <ΗΛ.> *λυπήσου εμάς. Γιατί έχουμε υποστεί βάσανα λυπηρά.*
- ΠΡ. *Λυπήσου λοιπόν τους απογόνους που γεννήθηκαν από εσένα.*
- ΟΡ. *Κι εσύ Ήρα, η οποία εξουσιάζεις στις Μυκήνες...*
- <ΗΛ.> *δώσε μας την νίκη, αν ζητάμε πράγματα που είναι σωστά.* **675**
- ΠΡ. *Δώσε λοιπόν σ' αυτούς εδώ μια εκδίκηση για τον πατέρα τους που να είναι τιμωρητική.*
- ΟΡ. *Κι εσύ, πατέρα, που βρίσκεσαι με ανόσιο τρόπο κάτω από την γη....*
- <ΗΛ.> *αλλά και εσύ, Γη βασίλισσα, στην οποίαν δίνω εγώ τα δικά μου χέρια....*
- <ΠΡ.> *προστάτευσε, προστάτευσε τα δυο αυτά αγαπητά παιδιά.*
- <ΟΡ.> *Τώρα πάρε όλους τους νεκρούς ως συμμάχους και έλα...* **680**
- <ΗΛ.> *οι οποίοι μαζί με σένα άλωσαν με πόλεμο τους Τρώες...* **681**
- <ΠΡ.> *αλλά και όσοι μισούν εκείνους που με ανόσιο τρόπο μολύνουν.* **[682] = 683**
- <ΟΡ.> *Άκουσες, εσύ που έπαθες φοβερά πράγματα από την μητέρα μου;* **[683] = 682**
- ΠΡ. *Όλα, το ξέρω καλά, τα ακούει αυτά ο πατέρας σας. Είναι η ώρα όμως να προχωρήσουμε.* **684**
- ΗΛ. *Όλα, το ξέρω καλά. Γι' αυτό πρέπει να γίνεις άντρας.* **[685] = 693**
[Και σε σένα δίνω την εντολή με βάση όλα αυτά ο Αίγισθος να πεθάνει. **[686] = 685**
Διότι αν εσύ πέσεις χάμω ως ένα πτώμα νεκρό, **[687] = 686**
έχω πεθάνει κι εγώ, και μη με λογαριάζεις ως ζωντανή. **[688] = 687**
Θα χτυπήσω το κεφάλι μου μ' ένα δίκοπο ξίφος. **[689] = 688**
Θα πάω μέσα και τακτοποιήσω τα πράγματα.] **[690] = 689**
Διότι αν έρθει μία πληροφορία από εσένα που να είναι καλή, **[691] = 690**
θα κραυγάσει όλο το σπίτι. Αν όμως εσύ σκοτωθείς, **[692] = 691**
θα συμβούν τα αντίθετα απ' αυτά εδώ. Αυτά σου λέω. **[693] = 692**
Κι εσείς, γυναίκες, μεταδώστε με πυρσούς σωστά **694**
την φωνή αυτής εδώ της μάχης. Εγώ όμως θα φυλάζω **695**
ένα ξίφος κρατώντας το στο χέρι μου ώστε να είναι έτοιμο για χρήση.
Διότι σε καμία περίπτωση δεν πρόκειται εγώ, αν ηττηθούμε, στους εχθρούς μου
να αντέξω να γίνω υπόλογη, ώστε το σώμα μου να ταπεινωθεί.

2ο ΣΤΑΣΙΜΟ (στχχ. 699-746) Ο Χορ. μνημονεύει γεγονότα που συνέβησαν πριν χρόνια στις οικογένειες του Ατρέα και του Θυέστη. Συγκεκριμένα αναφέρεται στην απάτη που έκανε ο Θυέστης, για να υφαρπάξει αυτός την εξουσία από τον αδελφό του, τον Ατρέα, η οποία υποβοηθήθηκε από την μοιχεία της Αερόπης, της συζύγου του Ατρέα. Όλα αυτά βέβαια τα γεγονότα ο Χορ. θεωρεί καθήκον του να τα αναφέρει, για να δείξει ότι η δολοφονία τώρα των δυο εραστών είναι η συνέχεια στο κακό παρελθόν της οικογένειας αυτής.

- ΧΟ. *Από την τρυφερή μητέρα του, πάνω από του Άργους
τα βουνά κάποτε, μία διάδοση* **700**
*μένει ζωντανή, ότι με τους καλοδεμένους αυλούς του
ο Πάν τραγουδώντας ένα γλυκό τραγούδι,
αυτός ο φύλακας των αγρών, ένα χρυσό αρνί*
με όμορφο τρίχωμα οδήγησε. Και πάνω σ' ένα πέτρινο **705**
βάθρο στάθηκε ένας κήρυκας και φωνάζει δυνατά:
«Στην αγορά, στην αγορά, Μυκηναίοι, πηγαίνετε, για να δείτε
τους χρησμούς, † τα τέρατα των ευτυχισμένων βασιλέων. **710**
Και οι χοροί † των Ατρείδων έκαναν εορταστικό το παλάτι.

αντιστρ. α'

- Και βωμοί από χτυπημένο χρυσό εξαπλώνονταν,
αλλά και φωτιές πάνω στους βωμούς άναβαν*
σ' όλη την πόλη του Άργους. **715**
*Και το φλάουτο τραγουδάει ένα ήχο
όμορφο, ο οποίος εξυπηρετεί τις Μούσες,
και τραγούδια αυξάνονταν αγαπητά
ως †επιλεκτικά† για τον χρυσό αμνό
του Θυέστη. Διότι με παράνομες ερωτικές σχέσεις* **720**
*έπεισε την αγαπημένη σύζυγο του Ατρέα,
ένα οινό φέρνει μέσα στο σπίτι του.*
*Και πηγαίνοντας στην αγορά κραυγάζει ότι
αυτός έχει στην κατοχή του τον χρυσόμαλλο* **725**
κερασφόρο αμνό στο σπίτι του.

στρ. β'

- Τότε, τότε ήταν που τις λαμπρές πορείες
των άστρων άλλαξε ο Δίας,
αλλά και το φως του ήλιου,
και το λευκό πρόσωπο της αυγής,* **730**
*και ο ήλιος κατευθύνεται προς δυτικό πίσω μέρος
με την ζεστή φλόγα που ανάβει από τους θεούς,
και τα βροχερά σύννεφα κατευθύνονται προς το βορρά,
και όλα τα εδάφη στην περιοχή του θεού Άμμωνα αποξηραμένα
καταστρέφονται χωρίς να δοκιμάζουν την δροσιά,* **735**
διότι στερούνται τις όμορφες βροχές από τον Δία.

αντριστ. β'

- Λέγεται και το εξής, το οποίο
ελάχιστα το πιστεύω,
ότι δηλ. ο ήλιος μετέβαλε την θέση του
με το να αλλάζει την εικόνα της θερμής και χρυσαφένιας τοποθεσίας του* **740**
*για να κάνει τους ανθρώπους δυστυχείς,
εξ αιτίας μιας τιμωρίας των θνητών.*
*Ιστορίες που τρομάζουν τους ανθρώπους,
είναι χρήσιμες προκειμένου αυτοί να σέβονται τους θεούς.*
Αυτές τις ιστορίες επειδή δεν τις είχες στον νου σου, τον άντρα σου

δολοφόνησες, παρά το γεγονός ότι ήσουν από το ίδιο γένος με αδέλφια ένδοξα.

3^ο ΕΠΕΙΣΟΔΙΟ (στχχ. 746-1146): Χωρίζεται σε δυο μέρη· πρώτα, εκείνο στο οποίο περιγράφεται η επίθεση στον Αίγισθο (747-958), και ύστερα η επίθεση στην Κλυταιμνήστρα (959-1146).

Α! Α! Φίλες μου, ακούσατε τον θόρυβο, ή μια αναιτιολόγητη εντύπωση μου ήρθε, όπως οι υποχθόνιες βροντές του Δία;

Να! Αυτοί εδώ οι άνεμοι σηκώνονται όχι βέβαια χωρίς κάποια σημάδια.

Αφέντρα μου, Ηλέκτρα, βγες έξω από το σπίτι σου!

750

ΗΛ. *Φίλες μου, τι συμβαίνει; Σε ποια κατάσταση βρισκόμαστε στην επιχείρηση αυτή;*

ΧΟ. *Δεν γνωρίζω, εκτός από ένα. Ακούω μια φωνή που προέρχεται από φονική επίθεση.*

ΗΛ. *Άκουσα κι εγώ. Βέβαια είναι από μακριά, αλλά όμως παρ' όλα αυτά—.*

ΧΟ. *Πράγματι, ο ήχος έρχεται από μακριά, όμως είναι ευδιάκριτος.*

ΗΛ. *Αυτό το βογγητό προέρχεται από τους Αργείους ή από τους δικούς μου αγαπημένους;*

755

ΧΟ. *Δεν γνωρίζω· διότι όλος ο ήχος των βογγητών αυτών είναι συγκεχυμένος.*

ΗΛ. *Κραυγάζει τον δικό μου θάνατο. Για ποιο λόγο καθυστερούμε;*

ΧΟ. *Περίμενε, για να γνωρίσεις καλά το μέλλον σου.*

ΗΛ. *Αδύνατον· έχουμε πλέον ηττηθεί. Γιατί πού βρίσκονται οι αγγελιαφόροι;*

ΧΟ. *Θα έρθουν. Μα δεν είναι εύκολο πράγμα να σκοτώσει κάποιος ένα βασιλιά.*

760

ΑΓΓΕΛΟΣ

Ω εσείς! Νικήτριες κοπέλες των Μυκηνών,

αναγγέλλω σε όλους τους φίλους ότι ο Ορέστης είναι ο νικητής,

και ότι ο δολοφόνος του Αγαμέμνονα βρίσκεται πεσμένος στο έδαφος,

ο Αίγισθος. Όμως πρέπει να κάνετε ευχές στους θεούς.

ΗΛ. *Όμως ποιος είσαι εσύ; Με ποια λογική αυτά τα αναγγέλλεις σε μένα ως αληθινά;*

765

ΑΓΓ. *Δεν αναγνωρίζεις εμένα ως τον υπηρέτη του αδελφού σου, αν και με είδες;*

ΗΛ. *Ω εσύ πολύ αγαπητέ μου φίλε! Από την ανησυχία μου είχα την αδυναμία αναγνωρίσεως του προσώπου σου. Τώρα όμως σε αναγνωρίζω πράγματι.*

Τι λοιπόν ισχυρίζεσαι; Σκοτώθηκε ο αδίστακτος δολοφόνος του πατέρα μου;

ΑΓΓ. *Σκοτώθηκε. Αυτά, τα οποία επιθυμείς, σου τα λέω και δεύτερη φορά.*

770

ΗΛ. *Ω θεοί, αλλά κι εσύ Δίκη που βλέπεις τα πάντα, ήρθες επί τέλους.*

Με ποιόν όμως τρόπο και με ποια τακτική επιθέσεως

σκότωσε τον γιο του Θυέστη; Θέλω να το μάθω.

ΑΓΓ. *Όταν πήραμε τα πόδια μας απ' αυτό εδώ το σπίτι,*

μπήκαμε και πορευτήκαμε σ' ένα δρόμο για δυο άμαξες,

775

εκεί όπου βρισκόταν ο πρόσφατος βασιλιάς των Μυκηνών.

Συνέβαινε να είχε πάει σε καλοποτισμένους κήπους

κόβοντας μπουκέτα από τρυφερή μυρτιά για το κεφάλι του.

Μόλις μας είδε, φώναξε: «Γειά σας, ξένοι. Ποιοι είσθε,

από πού έρχεσθε και από ποια περιοχή είσθε;»

780

Κι εκείνος, ο Ορέστης είπε: «Είμαστε Θεσσαλοί και με κατεύθυνση τον Αλφειό

ερχόμαστε για να κάνουμε θυσία στον Ολύμπιο Δία».

Όταν τα άκουσε αυτά ο Αίγισθος, είπε τα εξής:

«Τώρα όμως πρέπει δίπλα μου συνδαιτημόνες μαζί στο

γεύμα να γίνετε. Γιατί συμβαίνει να θυσιάζω βόδια

785

στις Νύμφες. Κι όταν θα σηκωθείτε από το κρεβάτι σας πρωϊνοί,

θα βρεθείτε στο ίδιο ακριβώς σημείο. Πάμε όμως στο σπίτι—»,

- και αυτά ακριβώς έλεγε, και πιάνοντάς μας από το χέρι
μας έβγαζε από τον δρόμο «—και δεν πρέπει να μου αρνηθείτε». **790**
Κι όταν μπήκαμε μέσα στο σπίτι, είπε τα εξής:
«Ας φέρει κάποιος γρήγορα νερό για τους επισκέπτες,
για να σταθούν γύρω από τον βωμό κοντά στο δοχείο για την απολύμανση των χεριών». **795**
Τότε ο Ορέστης του είπε: «Μόλις πριν λίγο πλυθήκαμε
σε ολοκάθαρα νερά από το ρεύμα ποταμού.
Κι αν τώρα πρέπει οι επισκέπτες να συμμετέχουν στην θυσία με τους ντόπιους,
Αίγισθε, τότε είμαστε έτοιμοι και δεν έχουμε αντίρρηση, βασιλιά». **795**
Αυτά τα λόγια τα εξεστόμησαν από την μέση της όλης διαδικασίας.
Επίσης οι σωματοφύλακες του άρχοντα άφησαν χάμω τα όπλα τους,
οι δούλοι, και όλοι τους άπλωσαν τα χέρια τους προς την εκτέλεση της υπηρεσίας.
Κάποιοι έφεραν το βόδι που προοριζόταν για σφάξιμο, και άλλοι έφεραν τα καλαθάκια, **800**
και κάποιοι άλλοι άναβαν την φωτιά, και γύρω γύρω από την αναμμένη φωτιά
έβαζαν μεγάλες χύτρες. Και όλο το σπίτι δονείτο.
Και τότε ο σύζυγος της μητέρας σου πήρε στα χέρια του τις προσφορές
και τις έβαλε πάνω στους βωμούς, ενώ έλεγε τα εξής λόγια:
«Νύμφες των βράχων, πολλές φορές εγώ να προσφέρω θυσίες βοδιών **805**
αλλά και η σύζυγός μου, η κόρη του Τυνδάρεω, στο σπίτι μας,
όπως ακριβώς τώρα είμαστε χαρούμενοι, ενώ αντιθέτως οι εχθροί μου να δυστυχούν»
εννοώντας τον Ορέστη κι εσένα. Όμως ο κύριός μου
ευχόταν τα ακριβώς αντίθετα χωρίς να λέει δυνατά τα λόγια του, **810**
να πάρει πίσω το πατρικό του σπίτι. Και τότε μέσα από το καλάθι πήρε
ο Αίγισθος το μαχαίρι για τις θυσίες ώστε να είναι όρθιο, την χαίτη του βοδιού
έκοψε και την έριξε στην ιερή φωτιά με το δεξί του χέρι,
και έσφαξε το βόδι μόλις το σήκωσαν με τα χέρια τους στον ώμο τους
οι δούλοι, και λέει στον αδελφό σου τα εξής:
«Λένε με καμάρι πως ένα από τα καλά για τους Θεσσαλούς **815**
είναι αυτό εδώ, όποιος με ωραίο τρόπο τεμαχίζει ένα ταύρο
πιάνει εύκολα τα άλογα. Πάρε το μαχαίρι, ξένε,
και δείξε την φήμη για τους Θεσσαλούς ως αληθινή».
Εκείνος τότε πήρε στα χέρια του την καλοχτυπημένη Δωρική λεπίδα, **820**
έβγαλε από τον ώμο του χλαμύδες πιασμένες με αγκράφες,
και κάλεσε τον Πυλάδη ως βοηθό του σ' αυτήν την εργασία,
ενώ απομάκρυνε τους δούλους. Και πιάνοντας τα πόδια του βοδιού
ξεγύμνωνε τις λευκές σάρκες απλώνοντας τα χέρια του.
Και έβγαλε το δέρμα γρηγορότερα απ' ό,τι ένας δρομέας **825**
έτρεξε μέσα σε διπλό στάδιο για ιπποδρομίες,
και έγδαρε τα πλευρά. Πήρε στα χέρια του τα σπλάχνα
ο Αίγισθος και τα παρατηρούσε. Και όμως δεν υπήρχε ξεχωριστό τμήμα
στο ήπαρ, ενώ οι ηπατικές φλέβες, αλλά και η χοληδόχος κύστη εκεί κοντά
κακά προμηνύματα φανέρωναν σ' αυτόν που έκανε την εξέταση.
Κι εκείνος αγρίεψε, όμως ο κύριός μου του είπε: **830**
«Για ποιο λόγο στενοχωριέσαι;» «Ξένε μου, φοβούμαι κάποια
ύπουλη ενέργεια από μακριά. Διότι υπάρχει ως ο πιο μισητός ανάμεσα στους ανθρώπους
ο γιος του Αγαμέμνονα, και εχθρικός απέναντι στο δικό μου σπίτι».
Κι εκείνος του απάντησε «Άρα δηλ. φοβάσαι μία ύπουλη δραστηριότητα εκ μέρους του εξόριστου,
αν και έχεις την εξουσία στην πόλη; Να απολαύσουμε το γεύμα **835**

- από την θυσία, δεν θα μου φέρει κάποιος ένα Θεσσαλικό αντί για Δωρικό
μαχαίρι, ώστε να διανοίξω την κλείδα στον θώρακα;»
Παίρνοντας το κοπίδι άρχισε να κόβει. Ο Αίγισθος έπαιρνε τα εντόσθια,
τα εξέταζε και τα ταξινομούσε. Και ενώ εκείνος είχε σκυμμένο το κεφάλι του προς τα κάτω,
ο αδελφός σου σηκώθηκε στην άκρη των νυχιών του **840**
και τον χτύπησε στον τράχηλο, και της σπονδυλικής του στήλης
τους σπονδύλους τους έσπασε. Τότε ολόκληρο το σώμα του πάνω και κάτω
σπαρταρούσε, στριφογυρνούσε γύρω-γύρω, καθώς ο ίδιος δυσκολευόταν να πεθάνει λόγω της επιθέσεως.
Οι δούλοι μόλις το είδαν αυτό έτρεξαν στον οπλισμό τους,
με αποτέλεσμα να πολεμούν πολλοί εναντίον δυο. Βασιζόμενοι όμως στην γενναιότητά τους **845**
δημιούργησαν μία αναχαίτιση ρίχνοντας τα βέλη τους
ο Πυλάδης και ο Ορέστης. Τότε εκείνος είπε: «Δεν έχω έρθει με όχι εχθρικές διαθέσεις
εναντίον της πόλεώς μου, ούτε εναντίον των ακολούθων μου,
αλλά αντιθέτως εκδικήθηκα τον δολοφόνο του πατέρα μου,
εγώ ο ταλαιπωρημένος Ορέστης. Όμως μη κάνετε δολοφονικές ενέργειες εναντίον μου, **850**
παλαιοί υπηρέτες του πατέρα μου». Κι εκείνοι, όταν άκουσαν
τα λόγια του, συγκράτησαν τα δόρατα. Και ο Ορέστης αναγνωρίστηκε από κάποιον
ηλικιωμένο παλαιό μέσα στο παλάτι.
Και αμέσως βάζουν στο κεφάλι του αδελφού σου στεφάνι
κραυγάζοντας από την χαρά τους. Και έρχεται για να σου **855**
δείξει το κεφάλι, όχι βέβαια μεταφέροντας εκείνο της Γοργόνας,
αλλά αυτόν που εσύ μισείς, τον Αίγισθο. Και ένας θάνατος που άξιζε τον θάνατο
ήρθε τώρα σ' αυτόν εδώ τον νεκρό σαν ένα πικρό του χρέος.
- ΧΟ. Βάλε στον χορό, φίλη μου, το αποτύπωμά σου, σαν ένα νεαρό ελάφι μέχρι τον ουρανό
υψώνοντας το πήδημά σου με αγαλλίαση. **861**
Νικά έργα άξια για στεφάνωμα ανώτερα απ' αυτά στους Αλφειού
τις όχθες του Αλφειού εκτελώντας
ο αδελφός σου. Όμως ψάλλε κάτω από εμένα
ένα όμορφο τραγούδι στον χορό μου. **865**
- ΗΛ. Ω φως! Ω εσύ άρμα του Ηλίου με τα τέσσερα άλογα!
Ω γη και νύχτα, την οποίαν μέχρι πριν λίγο αντίκρυζα,
τώρα τα μάτια μου και τα ανοίγματά τους είναι ελεύθερα,
διότι σκοτώθηκε ο Αίγισθος, ο δολοφόνος του πατέρα μου.
Εμπρός λοιπόν, φίλες μου, όσα έχω στολίδια για τα μαλλιά μου,
αλλά και όσα το σπίτι μου μέσα διαθέτει, ας τα βγάλω έξω, **870**
κι ας στολίσω το κεφάλι του αδελφού μου, αυτού ο οποίος έφερε την νίκη.
- ΧΟ. Κι εσύ τώρα ύψωσε στο κεφάλι σου στολίδια. Και ο δικός μου
χορός θα συνεχιστεί αγαπητός στις Μούσες.
Τώρα οι παλαιοί αγαπητοί βασιλείς της δική μας χώρας θα πάρουν την εξουσία
νομίμως, έχοντας καθαιρέσει τους παράνομους. **875**
Αλλά ας σηκωθεί μια κραυγή ταιριαστή με την χαρά μας.
- ΗΛ. Ω ένδοξε νικητή, εσύ που από ένα πατέρα τροπαιούχο **880**
στην μάχη της Τροίας έχεις γεννηθεί, Ορέστη,
δέξου αυτό το στολίδι στις πλεξούδες των μαλλιών σου.
Γιατί φτάνεις κάνοντας ένα όχι ανώφελο δρόμο έξι πλέθρων
μέχρι εδώ στο σπίτι, αλλά σκοτώνοντας τον εχθρό,
τον Αίγισθο, ο οποίος δολοφόνησε το δικό σου και δικό μου πατέρα. **885**
Κι εσύ, ω ακόλουθε του οπλισμού του, ο οποίος από ένα ευσεβή άνδρα

- έχεις εκπαιδευθεί, Πυλάδη, αυτό το στεφάνι από το χέρι το δικό μου
δέξου το. Δικαιούσαι κι εσύ το ίδιο μερίδιο
από την μάχη αυτήν. Μακάρι μα είσθε για μένα ευτυχισμένοι πάντοτε.
- ΟΡ. Τους θεούς να θεωρείς, Ηλέκτρα, κατ' αρχήν αυτής εδώ της τύχης **890**
ως απόλυτους καθοδηγητές, κατόπιν επαίνεσε κι εμένα,
ο οποίος είμαι ο υπηρέτης των θεών και της τύχης.
Γιατί έχω έρθει όχι με λόγια, αλλά με έργα σκοτώνοντας
τον Αίγισθο. †Και για να προσθέσω αυτά εδώ στο να γνωρίσεις καλύτερα†,
σου μεταφέρω αυτόν εδώ τον νεκρό, **895**
τον οποίον αν νοιώθεις την ανάγκη πέταξέ τον στα άγρια ζώα ως σπαραγμό,
ή πάλι ως λάφυρο για άγρια όρνεα, τα παιδιά του ουρανού,
ακούμπησέ τον και μπήξε τον σ' ένα πάσσαλο. Γιατί τώρα πλέον είναι
υπηρέτης σου, ενώ στο παρελθόν αποκαλείτο αφέντης σου.
- ΗΛ. Ντρέπομαι βέβαια, όμως θέλω να το πω. **900**
- ΟΡ. Τι πράγμα; Πες το. Καθώς δεν έχεις τίποτε να φοβάσαι.
- ΗΛ. να προσβάλλω τους νεκρούς, μήπως με χτυπήσει κάποιος με φθόνο.
- ΟΡ. Δεν υπάρχει κανείς ο οποίος μπορεί να σε κατηγορήσει.
- ΗΛ. Η κοινωνίας μας δεν ευχαριστείται εύκολα, και είναι πρόθυμη να επικρίνει.
- ΟΡ. Μίλα, αν νοιώθεις την ανάγκη, αδελφή μου. Διότι με κανόνες που δεν έχουν συμβιβασμούς **905**
έχουμε εμπλακεί μ' αυτόν εδώ σε μία έχθρα.
- ΗΛ. Ωραία λοιπόν! Ποια αρχή των καταγγελιών να εκστομίσω εναντίον σου,
ποιο τέλος; Ποια μέση να βάλω στην ομιλία μου;
Και πράγματι από το χάραμα ούτε μια στιγμή δεν σταμάτησα
να επαναλαμβάνω συνεχώς αυτά που ήθελα να πω ακριβώς απέναντί σου, **910**
σε περίπτωση που γινόμουν ελεύθερη από τους φόβους
του παρελθόντος. Και τώρα λοιπόν είμαι. Κι έτσι θα σου ανταποδώσω
εκείνες τις κατηγορίες, τις οποίες ήθελα να πω εναντίον σου όσο ζούσες.
Με κατέστρεψες, και ορφανή εμένα από ένα αγαπημένο πατέρα,
αλλά κι αυτόν εδώ δημιούργησες, παρά το γεγονός ότι δεν είχες ποτέ αδικηθεί, **915**
και παντρεύτηκες με αισχρό τρόπο την μητέρα μου ενώ τον άνδρα της τον σκότωσες,
ο οποίος είχε την αρχηγία στο Ελληνικό στράτευμα, παρά το γεγονός ότι δεν πήγες ποτέ στην Τροία.
Και σε τέτοιο σημείο ανοησίας έφτασες ώστε περίμενες
πως δεν θα έχεις την μητέρα μου κακή απέναντί σου
όταν την παντρευτείς, παρά το γεγονός ότι εκείνη προσέβαλλε το κρεβάτι του πατέρα μου. **920**
Μάθε όμως, όταν κάποιος καταστρέφει την σύζυγο κάποιου
με κρυφή ερωτική σχέση, και κατόπιν υποχρεωθεί να την πάρει ως σύζυγο,
είναι αξιοθρήνητος, αν νομίζει ότι την ορθή σκέψη
εκείνη δεν την είχε με τον προηγούμενο σύζυγο, ενώ κοντά του την έχει.
Έκανες μια ζωή άθλια, αν και δεν πίστευες ότι ζούσες άσχημα. **925**
Γνώριζες βέβαια ότι είχες κάνει ένα ανίερο γάμο,
και η μητέρα μου ότι είχε παντρευτεί ένα ασεβή άνδρα.
Και καθώς ήσασταν και οι δυο κακοί, επιλέξατε μια τύχη,
και εκείνη την δική σου, αλλά κι εσύ την δυστυχία εκείνης.
Και ανάμεσα σ' όλους τους Αργείους άκουγες τα εξής: **930**
«Αυτός εδώ είναι εκείνης της γυναίκας», κι όχι «αυτή η γυναίκα είναι εκείνου του άνδρα».
Και όντως αυτό εδώ είναι αισχρό, δηλ. να διατάζει στο σπίτι
η γυναίκα, κι όχι ο άνδρας. Και απεχθάνομαι αυτά
τα παιδιά, όποιο όχι του άρρενος πατέρα του

- αποκαλείται, αλλά της μητέρας του μέσα στην πόλη. **935**
Γι' αυτόν ο οποίος έχει κάνει ένα επιφανή γάμο και οικογένεια πολύ ανώτερη από την δική του,
δεν γίνεται συζήτηση για τον άνδρα, αλλά για τις γυναίκες.
Αυτό το γεγονός σε ξεγελούσε σε μεγάλο βαθμό καθώς βρισκόσουν σε άγνοια,
ανέμενες να ήσουν κάποιος βρίσκοντας δύναμη με τα χρήματα.
Αυτά όμως δεν αξίζουν τίποτε, εκτός από το να συναναστραφείς μαζί τους για λίγο χρόνο. **940**
Διότι η φύση είναι αυτή που παρέχει μία σιγουριά, κι όχι τα χρήματα.
Κι αυτή μένοντας συνεχώς δίπλα μας, διώχνει τις δυστυχίες.
Αντιθέτως η υλική ευημερία, αν συνυπάρχει με άδικο τρόπο και με ανίκανους άνδρες,
φεύγει από τα σπίτια, αφού πρώτα αναπτύχθηκε για μικρό χρονικό διάστημα.
Κι όσα τώρα στις γυναίκες {έχεις κάνει} (διότι σε μία παρθένα γυναίκα δεν είναι σωστό **945**
να τα αναφέρει), σωπαίνω, όμως θα τα υπαινιχθώ με ένα τρόπο κατανοητό.
Συμπεριφερόσουν αλαζονικά, επειδή κατά την γνώμη σου ήσουν κυρίαρχος του βασιλικού ανακτόρου,
και κατά την γνώμη σου είχες προικιστεί με ομορφιά. Όμως μακάρι σ' εμένα να υπάρξει ένα σύζυγος
όχι με γυναικείας ομορφιάς πρόσωπο, αλλά που να τον χαρακτηρίζει συμπεριφορά ανδρική.
Διότι τα παιδιά αυτών των ανδρών προσκολλώνται στις μάχες, **950**
ενώ τα ευπαρουσίαστα είναι στολίδια μόνο στους χορούς.
Πήγαινε τώρα στον χαμό, αν και δεν γνωρίζεις τίποτε απ' αυτά για τα οποία βρέθηκες έγκαιρα
και τιμωρήθηκες. Έτσι λοιπόν, αν κάποιος κάνει παράνομες πράξεις,
αν συμβεί να κάνει το πρώτο του βήμα με επιτυχία, να μη μου δώσει την εντύπωση
ότι καταβάλλει την δικαιοσύνη, πριν στο τέλος **955**
της γραμμής φτάσει, και πριν διαβεί το τέρμα της ζωής του.
- ΧΟ. Διέπραξε φοβερά εγκλήματα, αλλά και φοβερές ποινές ξεπλήρωσε σε σένα
και γι' αυτόν εκεί. Διότι η δικαιοσύνη έχει μεγάλη δύναμη.
- ΗΛ. Ας είναι. Πρέπει τώρα να μεταφέρετε το σώμα αυτού εδώ μέσα στο σπίτι,
και να το βάλετε στο σκοτάδι, δούλοι, ώστε όταν έρθει **960**
η μητέρα μου, μη δει τον νεκρό πριν την εκτέλεσή της.
- ΟΡ. Σταμάτα. Ας μπούμε σε μια άλλη συζήτηση.
- ΗΛ. Γιατί; Μήπως βλέπεις βοήθεια από τις Μυκήνες;
- ΟΡ. Όχι, αλλά την μητέρα μου, αυτήν που με γέννησε.
- ΗΛ. Ωραία, άρα βαδίζει στην μέση του πλέγματος. **965**
- ΟΡ. * * * * *
- ΗΛ. Και μάλιστα στολίζεται με άμαξες και με φορέματα.
- ΟΡ. Τι να κάνουμε λοιπόν; Όντως θα σκοτώσουμε την μητέρα μας;
- ΗΛ. Μήπως σε κυριεύσε η λύπη μόλις είδες την φιγούρα της μητέρας;
- ΟΡ. Αλίμονο! Πώς να σκοτώσω εκείνη, η οποία με μεγάλωσε και με γέννησε;
- ΗΛ. Όπως ακριβώς εκείνη σκότωσε τον πατέρα τον δικό σου και τον δικό μου. **970**
- ΟΡ. Ω Απόλλωνα! Πολύ μεγάλη άγνοια είχαν οι προφητείες σου....
- ΗΛ. Όπου τυχόν ο Απόλλων είναι αδέξιος, ποιοι είναι οι ικανοί;
- ΟΡ. ...ο οποίος χρησιμοδότησες εγώ να σκοτώσω την μητέρα μου, την οποίαν δεν έπρεπε.
- ΗΛ. Ποιο πράγμα από σένα βλέπεται, αν πάρεις εκδίκηση για τον πατέρα σου;
- ΟΡ. Τώρα θα καταστώ μητροκτόνος, ενώ πριν ήμουν καθαρός. **975**
- ΗΛ. Και αν βέβαια δεν υπερασπιστείς τον πατέρα σου, θα γίνεις ασεβής.
- ΟΡ. Το γνωρίζω πολύ καλά: όμως δεν θα τιμωρηθώ εγώ για την δολοφονία της μητέρας μου;
- ΗΛ. Και ποια ποινή θα έχεις εσύ, αν αποφύγεις την εκδίκηση για τον πατέρα;
- ΟΡ. Μήπως αυτά τα είπε κάποιος εκδικητής έχοντας πάρει την μορφή του θεού;
- ΗΛ. Καθισμένος πάνω σε τρίποδα; Εγώ δεν το νομίζω. **980**
- ΟΡ. Δεν μπορεί βέβαια να πιστέψω ότι αυτά εδώ είναι προϊόντα σωστής μαντείας.

- ΗΛ. *Αποκλείεται δειλιάζοντας να περιπέσεις στην ανανδρία.
Όμως θα προχωρήσεις για να οργανώσεις κρυφά την ίδια ακριβώς απάτη
με την οποία και τον σύζυγό της σκότωσε, αφού πρώτα δολοφόνησες τον Αίγισθο.*
- ΟΡ. *Θα πάω μέσα στο σπίτι. Ξεκινώ ένα δύσκολο βήμα εμπρός,
και θα κάνω σίγουρα φοβερές πράξεις. Αν αυτά τα θεωρούν οι θεοί σωστά,
ας γίνουν. Και είναι πικρό όχι ευχάριστο για μένα αυτό το εγχείρημα.* **985**
- ΧΟ. *Ω! Γυναίκα εσύ, βασίλισσα της χώρας του Άργους,
κόρη του Τυνδάρεω,
και αδελφή των ένδοξων αδελφών
που κατάγονται από τον Δία, τον πύρινο ουρανό πάνω σε άστρα
κατοικούν, κρατώντας τα σωτήρια δώρα
των θνητών μέσα στην τρικυμία της θάλασσας.
Σε χαιρετώ, σε τιμώ όμοια με τους ευτυχισμένους θεούς
για τον πλούτο σου και την μεγάλη σου ευτυχία.
Και την ευτυχία σου να προσέξεις
φείναι πλέον καιρός, βασίλισσα.†* **990**
- 995**

ΚΛΥΤΑΙΜΝΗΣΤΡΑ

- Βγείτε από την άμαξα, γυναίκες απ' την Τροία, και το χέρι μου
κρατάτε, για να ακουμπήσω το πόδι μου έξω από αυτό το όχημα.
Οι χώροι των θεών έχουν διακοσμηθεί με τρόπαια
Φρυγικά, ενώ εγώ αυτές εδώ τις γυναίκες, από την περιοχή της Τροίας
επιλεγμένα τρόπαια, στην θέση της κόρης την οποία έχασα
ως ένα μικρό έπαθλο, ωραίο έχω αποκτήσει στο σπίτι μου.*
- ΗΛ. *Να μην είμαι εγώ (μιας και διωγμένη ως δούλα
από το πατρικό μου σπίτι, κατοικώ σ' αυτό το πανάθλιο σπίτι),
μητέρα, εκείνη που να πιάσω το χέρι εσένα της ευτυχισμένης;* **1000**
- ΚΛ. *Είναι παρούσες οι συγκεκριμένες δούλες. Μη ταλαιπωρείσαι εσύ για μένα.*
- ΗΛ. *Γιατί όμως; Με έδιωξες από το σπίτι σαν να ήμουν όντως μια αιχμάλωτη,
και μετά την άλωση του σπιτιού αλώθηκα κι εγώ,
όπως ακριβώς αυτές εδώ, όντας ορφανή από πατέρα.* **1010**
- ΚΛ. *Αυτές πράγματι τέτοιου είδους αποφάσεις ο πατέρα σου
πήρε για εκείνους από τους συγγενείς του, για τους οποίους ελάχιστα έπρεπε.
Θα σου μιλήσω όμως, παρά το γεγονός πως, όταν κακή φήμη αποκτήσει
μια γυναίκα, τότε η ομιλία της περιέχει δηλητήριο.
Όπως ακριβώς συμβαίνει με εμένα, όχι άδικα. Όμως τα γεγονότα
όταν κάποιος τα γνωρίσουν, αν αξίζει να την μισήσουν,
είναι σωστό να την αντιπαθούν εκείνην. Αν όμως δεν αξίζει, γιατί πρέπει να την αντιπαθούν;
Εμένα με έδωσε ο Τυνδάρεως στον πατέρα σου
ώστε ούτε εγώ να πεθάνω, ούτε όμως κι όσα παιδιά εγώ γεννούσα.
Εκείνος όμως έπεισε την κόρη μου τον Αχιλλέα
να παντρευτεί, και την οδήγησε βιαστικά από το σπίτι
στην Αυλίδα, η οποία συγκρατούσε τα πλοία, όπου βάζοντάς την πάνω στον βωμό
κατακρεούργησε τα λευκά της μάγουλα.
Και αν λοιπόν κάνοντας πιο ανώδυνη την άλωση της Τροίας
ή για να ωφελήσει το σπίτι του και για να σώσει τα υπόλοιπα παιδιά του
θυσιάζε μία υπερασπιζόμενος πολλούς, θα ήμουν συγκαταβατική.
Τώρα όμως, επειδή η Ελένη ήταν ανήθικη, αλλά και εκείνος που την πήρε* **1015**
- 1020**
- 1025**

- ως σύζυγο δεν γνώριζε να τιμωρήσει την σύζυγο που τον πρόδωσε,
εξ αιτίας αυτών των γεγονότων σκότωσε το δικό μου παιδί.
Έστω λοιπόν κι αν για όλους αυτούς τους λόγους είχα αδικηθεί, **1030**
δεν θα εξαγριωνόμουν, ούτε θα σκότωνα τον σύζυγό μου.
Όμως επέστρεψε έχοντας απέναντί μου μια γυναίκα κατελιημμένη από τους θεούς και εκστασιασμένη,
και την έβαλε στο συζυγικό του κρεβάτι, και δύο συζύγους
είχε συγχρόνως στο ίδιο σπίτι.
Οι γυναίκες είναι λοιπόν είναι κάτι το ελαφρόμυαλο, και δεν αλλάζω γνώμη. **1035**
Όταν λοιπόν, με αυτό εδώ ως δεδομένο, ένα άνδρας προβεί σε πράξη απιστίας
παρακάμπτοντας το συζυγικό κρεβάτι στο σπίτι του, θέλει να μιμηθεί
η γυναίκα τον άνδρα, και να αποκτήσει ένα άλλο ως εραστή.
Και ύστερα η αποδοκιμασία απέναντι σε μας παίρνει μεγάλες διαστάσεις,
ενώ οι άνδρες εκείνοι που είναι υπαίτιοι γι' αυτές, δεν σχολιάζονται καθόλου αρνητικά. **1040**
Και αν ο Μενέλαος είχε κρυφά εξαφανιστεί από το σπίτι του,
έπρεπε εγώ να σκοτώσω τον Ορέστη, ώστε τον σύζυγο της αδελφής μου
να σώσω, τον Μενέλαο; Πώς λοιπόν ο πατέρας σου
τα ανεχόταν αυτά; Έπειτα αυτός δεν έπρεπε να πεθάνει
όντας ο δολοφόνος του παιδιού μου, ενώ αντιθέτως εγώ έπρεπε να υποφέρω εξ αιτίας του; **1045**
* * * * *
Ναι, τον σκότωσα, στράφηκα εκεί που ήταν δυνατόν να προχωρήσω,
δηλ. σε εκείνους που τον μισούσαν. Διότι από τους φίλους του
πατέρα σου ποιος θα μπορούσε να συνεργαστεί μαζί μου στην δολοφονία του;
Μίλα, αν το θεωρείς αναγκαίο, και διαφώνησε με θάρρος,
με ποιο δηλ. τρόπο ο πατέρας σου σκοτώθηκε όχι δίκαια. **1050**
- ΧΟ. Μίλησες ορθά, όμως ο τρόπος αυτής της ορθότητας είναι ντροπιαστικός.
Μια γυναίκα πρέπει να υποχωρεί απέναντι σε όλα εμπρός στον άντρα της,
αν είναι συνετή. Και σε όποια αυτά εδώ δεν φαίνονται σωστά,
δεν αγγίζει καν την αρίθμηση των λέξεων που είπα.
- ΗΛ. Να θυμάσαι, μητέρα, ποια λόγια μου είπες **1055**
ως τελευταία, όταν μου έδωσες την άδεια για ελευθεροστομία απέναντί σου.
- ΚΛ. Και τώρα το ισχυρίζομαι αυτό, παιδί μου, και δεν το αρνούμαι.
- ΗΛ. Άρα μπορεί, μητέρα, αν και τα άκουσες αυτά εδώ, κατόπιν να μου συμπεριφερθείς άσχημα;
- ΚΛ. Αποκλείεται, αντιθέτως στην σκέψη σου θα βάλω κάτι το ευχάριστο.
- ΗΛ. Μπορώ λοιπόν να μιλήσω. Και αυτή είναι για μένα η αρχή της ομιλίας μου. **1060**
Μακάρι να είχες, εσύ που με γέννησες, καλύτερη σκέψη.
Αξίζει να φέρνει τον έπαινο η εμφάνιση
της Ελένης και η δική σου, καθώς και οι δυο γεννηθήκατε αδελφές,
και οι δυο σας επιπόλαιες και όχι αντάξιες του Κάστορα.
Από την μια εκείνη αρπάχτηκε και με την θέλησή της καταστράφηκε ολοσχερώς, **1065**
κι από την άλλη εσύ διέλυσες ένα άνδρα άριστο μέσα στην Ελλάδα,
προβάλλοντας ως δικαιολογία το γεγονός ότι υπερασπιζόμενη το παιδί σου τον άνδρα σου
σκότωσες. Όμως δεν σε γνωρίζουν καλά, όπως εγώ.
Εσύ, πριν να αποφασισθεί η θυσία της κόρης σου,
και ενώ ένας νέος άνδρας μόλις είχε αναχωρήσει από το σπίτι για εκστρατεία, **1070**
τις ζανθές πλεξούδες των μαλλιών σου χτένιζες στον καθρέφτη.
Και μια γυναίκα η οποία, ενώ ο σύζυγος απουσιάζει από το σπίτι,
ασχολείται με την ομορφιά της, αυτήν ξέχασέ την θεωρώντας την ως άχρηστη.
Διότι αυτή δεν υπάρχει καμία ανάγκη ώστε αυτή έξω από το σπίτι της όμορφο

- να εμφανίζει το πρόσωπό της, αν δεν επιζητεί κάτι που να είναι κακό. **1075**
Και εγώ ανάμεσα σ' όλες τις Ελληνίδες εσένα είδα αποκλειστικά,
αν οι επιχειρήσεις των Τρώων επιτύγχαναν, να είσαι χαρούμενη,
ενώ αν αποτύγχαναν, να είσαι συσκοτισμένη στην έκφρασή σου,
διότι δεν αισθανόσουν την ανάγκη ο Αγαμέμνων να επιστρέψει από την Τροία.
Κι όμως υπήρχε σε σένα η δυνατότητα με ευπρέπεια να έχεις μια σωστή συμπεριφορά. **1080**
Είχες ένα άνδρα ως σύζυγο καθόλου χειρότερο από τον Αίγισθο,
τον οποίον η Ελλάδα εξέλεξε ως αρχηγό της για την εκστρατεία.
Και καθώς η Ελένη η αδελφή σου είχε διαπράξει τέτοιου είδους ατοπήματα,
υπήρχε σε σένα η δυνατότητα να αποκτήσεις μεγάλη δόξα. Διότι οι άσχημες
πράξεις στα μάτια των καλών ανθρώπων προσφέρουν μια ευκαιρία για προσεκτική παρατήρηση. **1085**
Και αν, όπως λες, ο πατέρας μου σκότωσε την κόρη σου,
εγώ σε τι σε αδίκησα, αλλά και ο αδελφός μου;
Γιατί όταν σκότωσες τον σύζυγό σου στο πατρικό μας σπίτι
δεν μας ενσωμάτωσες εμάς, αλλά έφερες ως προίκα στο κρεβάτι σου
πράγματα που δεν σου ανήκαν, εξαγοράζοντας τον γάμο σου με χρηματικό αντίτιμο, **1090**
και ούτε ο σύζυγός σου εξορίστηκε στην θέση του δικού σου παιδιού,
ούτε εκείνος πέθανε στην θέση μου, παρά το γεγονός ότι εμένα ζωντανή
με σκότωσε δυο φορές περισσότερο από την αδελφή μου; Και αν ο φόνος
θα κάνει ανταλλαγή τιμωρώντας τον φόνο, εγώ θα σε σκοτώσω,
αλλά και ο γιος σου, ο Ορέστης, παίρνοντας εκδίκηση για τον πατέρα μας. **1095**
Γιατί αν εκείνες οι πράξεις σου ήταν σωστές, τότε κι αυτές εδώ είναι σωστές.
[Διότι όποιος επειδή διέκρινε χρήματα ή ευγενική καταγωγή
παντρεύεται μια κακή γυναίκα, αυτός είναι αφελής. Διότι οι ταπεινοί
γάμοι μέσα στα σπίτια, αν είναι συνετοί, είναι καλύτεροι από τους σπουδαίους.]
- ΧΟ. Η τύχη υπάρχει στους γάμους των γυναικών. Κάποια ζητήματα ρίχνονται καλά **1100**
και κάποια άσχημα ανάμεσα στους ανθρώπους.]
- ΚΛ. Α παιδί μου! Είσαι εκ φύσεως γεννημένη να αγαπάς πάντοτε τον πατέρα σου.
Συμβαίνει όμως και το εξής: κάποια παιδιά είναι συνδεδεμένα με τον πατέρα τους,
και κάποια άλλα αγαπούν την μητέρα τους περισσότερο από τον πατέρα τους.
Θα σε συγχωρήσω γι' αυτό. Διότι δεν είναι έτσι μεγάλη **1105**
η χαρά μου πράγματι, παιδί μου, γι' αυτά που έχουν γίνει από εμένα. **1106**
Αλίμονό μου, της δύστηνης, για τις αποφάσεις που πήρα. **1109**
Διότι χύμηξα στην οργή μου εναντίον του άντρα μου περισσότερο απ' ό,τι έπρεπε. **1110**
- ΗΛ. Πολύ αργά λυπάσαι, όταν πλέον δεν έχεις καμία θεραπεία.
Ο πατέρας μας λοιπόν έχει πεθάνει. Αυτόν που μακριά από την χώρα
περιπλανιέται, τον γιό σου, γιατί δεν φέρνεις πίσω;
- ΚΛ. Φοβάμαι. Για μένα νοιάζομαι, κι όχι για εκείνον.
Όπως λένε, εκείνος είναι θυμωμένος με τον θάνατο του πατέρα του. **1115**
- ΗΛ. Και τότε για ποιο λόγο τον άντρα σου τον έχεις τόσο επιθετικό απέναντί μου;
ΚΛ. Αυτή είναι η συμπεριφορά του. Όμως κι εσύ είσαι γεννημένη αναιδής.
ΗΛ. Ναι, γιατί λυπάμαι. Όμως θα σταματήσω να είμαι θυμωμένη.
ΚΛ. Και τότε κι εκείνος δεν θα είναι πλέον πικρόχολος απέναντί σου.
ΗΛ. Είναι υπεροπτικός. Γιατί διαβιοί μέσα στο δικό μου σπίτι. **1120**
ΚΛ. Βλέπεις; Πάλι δημιουργείς μία καινούργια φιλονικία.
ΗΛ. Σωπαίνω. Γιατί τον φοβάμαι όπως τον φοβάμαι αυτόν.
ΚΛ. Σταμάτα πλέον αυτήν την συζήτηση. Όμως για ποιο λόγο με φώναζες εδώ, παιδί μου;
ΗΛ. Πληροφορήθηκες, φαντάζομαι, για τον δικό μου τοκετό.

- Γι' αυτόν τον τοκετό κάνε για χάρη μου μία θυσία, γιατί εγώ δεν γνωρίζω,
την δέκατη ημέρα του παιδιού, όπως πιστεύεται. 1125*
Διότι δεν είμαι εξοικειωμένη, καθώς δεν είχα γεννήσει έως τώρα.
- ΚΛ. *Αυτή η οργάνωση ανήκει στην αρμοδιότητα άλλης, δηλ. εκείνης η οποία σε ξεγέννησε.*
- ΗΛ. *Εγώ η ίδια έκανα τις τεχνικές του τοκετού, και μόνη μου γέννησα το παιδί.*
- ΚΛ. *Έτσι χωρίς γείτονες φίλους έχει συγκροτηθεί αυτό εδώ το σπίτι; 1130*
- ΗΛ. *Τους φτωχούς κανείς δεν επιθυμεί να τους έχει φίλους. 1131*
- ΚΛ. *Κι εσύ είσαι έτσι άλυστη και απεριποίητη στην ενδυμασία στο σώμα σου 1107*
ως λεχώνα που έχει μόλις τελειώσει από την διαδικασία της γεννήσεως παιδιών. 1108
Όμως θα πάω, για την δέκατη ημέρα της γεννήσεως που φέρνει τύχη 1132
να θυσιάσω στους θεούς. Κι όταν για σένα όταν κάνω την χάρη
αυτήν εδώ, θα πάω στους αγρούς, όπου ο σύζυγός μου κάνει θυσίες
στις νύμφες. Όμως αυτήν εδώ την άμαξα, ακόλουθοί μου εσείς, 1135
πηγαίνετε και βάλτε την μέσα στον στάβλο. Και όταν καταλάβετε ότι
εγώ τελείωσε την θυσία αυτήν στους θεούς,
ελάτε εδώ πάλι. Γιατί πρέπει και τον σύζυγό μου να βοηθήσω.
- ΗΛ. *Προχώρησε μέσα στο φτωχικό καλύβι. Κάνε μου την χάρη όμως και πρόσεχε, 1140*
μήπως μαυρίσει τα ρούχα σου η γεμάτη καπνούς καλύβα μου.
Γιατί θα θυσιάσεις στους θεούς τις προσφορές που πρέπει.
Το καλάθι των προσφορών είναι έτοιμο, και το μαχαίρι ακονισμένο,
το οποίο έσφαξε τον ταύρο, δίπλα στον οποίον θα πέσεις κι εσύ
χτυπημένη. Και θα παντρευτείς και στους χώρους του Άδη 1145
μ' εκείνον με τον οποίον κοιμόσουν μαζί στο φως του ήλιου. Εγώ τόσο μεγάλη
εξυπηρέτηση θα σου κάνω, ενώ εσύ θα δώσεις για μένα την τιμωρία για τον πατέρα μου.

3^ο ΣΤΑΣΙΜΟ (Στχλ.1147-1237)

- ΧΟ. *Ανταποδόσεις για εγκληματικές πράξεις. Αλλαγμένοι 1150*
πνέουν οι άνεμοι του σπιτιού. Στο παρελθόν μέσα στο λουτρό
δολοφονήθηκε ο δικός μου, ο δικός μου άρχοντας,
και αντήχησαν οι στέγες και τα μαρμάρινα δοκάρια
των δωματίων, ενώ εκείνος φώναζε τα εξής: 'Ω εσύ 1155
άθλια γυναικα, γιατί θα με σκοτώσεις, αφού επέστρεψα
στην αγαπημένη μου πατρίδα το δέκατο έτος της σποράς;'
Μία αναδρομική απονομή δικαιοσύνης έρχεται σ' εκείνην
εξ αιτίας ενός ανεύθυνου έρωτα, η οποία τον δυστυχή σύζυγο, 1160
ο οποίος έφτασε στο σπίτι του με την απουσία του να είναι πολυετής,
και στα πανύψηλα Κυκλώπεια τείχη,
με ένα αιχμηρό αντικείμενο χειριζόμενη η ίδια το όπλο,
κρατώντας στα χέρια της ένα πέλεκυ. Ω ο δυστυχής 1165
σύζυγος, διότι κάποτε εκείνην
την άθλια την κατέλαβε ένα δαιμονικό πνεύμα.
Σαν να ήταν ένα λεοντάρι των βουνών που στων πεδιάδων
τα δάση τριγυρίζει, τα ολοκλήρωσε αυτά τα έργα.
- ΚΛ. *Αχ παιδιά μου, στο όνομα των θεών, μη σκοτώσετε την μητέρα σας. 1165*
- ΧΟ. *Ακούς τον θόρυβο μέσα στο σπίτι;*
- ΚΛ. *Αλίμονό μου!*
- ΧΟ. *Έβγαλα κι εγώ μια κραυγή, καθώς αυτή υποτασσόταν στα παιδιά της. 1170*
Πράγματι αποδίδει δικαιοσύνη ο θεός, όταν αυτό συμβεί.

- Απαίσιες πράξεις σου συνέβησαν, όμως ανίερες πράξεις έκανες,
στον σύζυγό σου, άθλια γυναίκα.* **1170**
- Όμως αυτοί εδώ με τα πρόσφατα φονικά αίματα της μητέρας τους
λερωμένοι οδηγούν τα πόδια τους έξω από το σπίτι,
* * * * **
- φρικιαστικά, αποδειξείς των αξιοθρήνητων θυσιασμάτων.
Δεν υπάρχει πιο δυστυχής οικογένεια* **1175**
- από την γενιά του Ταντάλου, κι ούτε ποτέ δημιουργήθηκε.*
- ΟΡ. *Ω Γη και Δια, εσύ που βλέπεις τα πάντα
στους θνητούς, δείτε τώρα αυτά τα έργα τα δολοφονικά
τα απεχθή, δηλ. αυτά τα δυο σώματα
τα οποία κείτονται στο χώμα από ένα χτύπημα* **1180**
- του δικού μου χεριού, μια εξιλέωση
για τα δικά μου βάσανα.*
- ΗΛ. *Ω αδελφέ μου, ιδιαιτέρως πολύκλαυστε, εγώ είμαι η αιτία.
Εγώ η δύστυχη ήρθα φλογισμένη ενάντια στην μητέρα μου,
η οποία με γέννησε ως κόρη της.*
- ΧΟ. *Αλίμονο στην τύχη, την δική σου τύχη,* **1185**
- μητέρα, εσύ που γέννησες πάθη που δεν ξεχνιούνται,
και η οποία έπαθες πάρα πολλά από τα παιδιά σου.
Και πλήρωσες δίκαια για την δολοφονία του πατέρα τους.*
- ΟΡ. *Ω Απόλλωνα! Διακήρυξες με τραγούδι δίκαιες πράξεις* **1190**
- σκοτεινές, αλλά πραγματοποίησες βάσανα φανερά,
και έβαλες να με συνοδεύει μια εγκληματική δραστηριότητα έξω από την Ελλάδα.
Διότι ποια άλλη πόλη να επισκεφθώ;*
- Ποιος φιλόξενος άνθρωπος, ποιος ευσεβής* **1195**
- θα αντικρίσει το πρόσωπό μου,
αφού έχω σκοτώσει την μητέρα μου;*
- ΗΛ. *Αλίμονο, αλίμονο σε μένα. Πού θα πάω εγώ, σε ποιο χορό,
σε ποιο γάμο; Ποιος σύζυγος θα με δεχθεί στο νυφικό κρεβάτι;* **1200**
- ΧΟ. *Πάλι, πάλι οι απόψεις σου
μετεβλήθησαν σύμφωνα με το φύσημα του αέρα.
Γιατί τώρα σκέφτεσαι σωστά, ενώ τότε
δεν σκεφτόσουν, ενώ αντιθέτως έβαλες σε πολύ δύσκολες καταστάσεις,
φίλη μου, τον αδελφό σου, ο οποίος δεν είχε αυτήν την επιθυμία.* **1205**
- ΟΡ. *Πρόσεξες πώς εκείνη η δύστυχη έξω από τα πέπλα της
έβαλε, έδειξε τον μαστό της την ώρα της δολοφονίας της,
αλίμονό μου, στο έδαφος
ρίχνοντας τα μέλη της τα οποία με γέννησαν; Και εγώ εκείνη την ώρα έχανα τις αισθήσεις μου.*
- ΧΟ. *Το ξέρω καλά. Αντιμετώπισες μεγάλο πόνο,
γιατί άκουγα τον ικετευτικό θρήνο
της μητέρας σου, η οποία σε γέννησε.* **1210**
- ΟΡ. *Αυτήν την κραυγή έβγαλε, προς την γενειάδα μου
απλώνοντας το χέρι της: 'Παιδί μου, σε παρακαλώ'.
Και από τα μάγουλά μου
κρεμάστηκε, με αποτέλεσμα να πέσει από τα χέρια μου το μαχαίρι.*
- ΧΟ. *Την δύστυχη. Και πως άντεξες τον θάνατο
να δεις με τα μάτια σου της μητέρας σου που πέθαινε;* **1220**

- ΟΡ. *Εγώ έβαλα τον χιτώνα μου στα μάτια μου
και με το ζίφος μου την χτύπησα ρίχνοντας μέσα στον λαιμό της μητέρας μου.*
- ΗΛ. *Κι εγώ σε παρότρυνα
και έπιασα συγχρόνως το ζίφος σου. 1225
Και έκανα μία πολύ φοβερή πράξη.*
- ΟΡ. *Πάρε και κάλυψε τα μέλη της μητέρας με πέπλα,
και κλείσε τις τομές από τις πληγές.
Κι εσύ γέννησες τους δολοφόνους σου.*
- ΗΛ. *Να λοιπόν, σ' αυτήν που ήταν και δεν ήταν αγαπητή 1230
βάζω από πάνω της αυτά τα πέπλα,
ως το τέλος μεγάλων συμφορών στην οικογένειά μας.*
- ΧΟ. *Αλλά όμως αυτοί εδώ πάνω από τις στέγες του σπιτιού
προχωρούν, κάποια δαιμονικά πνεύματα, ή κάποιοι από τους θεούς
στον ουρανό. Διότι αυτή εδώ η πορεία 1235
δεν ανήκει σε θνητούς. Για ποιο λόγο με εμφανή
την πρόσοπή τους προχωρούν στους θνητούς;*

ΕΞΟΛΟΣ (στυχ.238-1359)

ΚΑΣΤΩΡ

- Γιε του Αγαμέμνονα, άκουσε. Οι δίδυμοι αδελφοί
σε προσφωνούν, οι γιοι του Δία, οι συγγενείς της μητέρας σου,
ο αδελφός της ο Κάστωρ, κι αυτός εδώ ο Πολυδεύκης. 1240
Μια τρικυμία στην θάλασσα φοβερή για τα πλοία
σταματήσαμε, και φτάσαμε στον Άργος, μόλις πληροφορηθήκαμε
την δολοφονία αυτής εδώ της αδελφής μας, και της δικής σας μητέρας.
Αυτή τώρα έχει αυτά που τις αξίζουν, όμως εσύ δεν ενήργησες σωστά.
Ο Απόλλων λοιπόν, ο Απόλλων — Όμως είναι ο βασιλιάς μου, 1245
σωπαίνω. Αν και είναι σοφός, δεν έδωσε σε σένα σοφούς χρησμούς.
Παρ' όλα αυτά πρέπει αυτούς να τους επαινέσουμε. Κατόπιν πρέπει τα επόμενα,
να κάνεις, τα οποία η Μοίρα και ο Δίας απεφάσισαν για σένα.
Δηλ. δώσε στον Πυλάδη ως σύζυγο την Ηλέκτρα για το σπίτι του,
κι εσύ εγκατάλειψε το Άργος. Δεν είναι δυνατόν σ' εσένα αυτήν την πόλη 1250
να την κατοικήσεις, δεδομένου ότι σκότωσες την μητέρα σου.
Και οι φοβερές Ερινύες, οι θεές με τα σκυλίσια μάτια,
θα σε οδηγήσουν στην περιπλάνηση όντας σε κατάσταση παραφροσύνης.
Πήγαινε στην Αθήνα και το ιερό ξόανο της Αθηνάς
αγκάλιασε. Διότι αυτή θα εμποδίσει τις εμποδίσει αυτές τρομοκρατημένες 1255
με φοβερά φίδια, ώστε να μην απλώσουν τα χέρια τους επάνω σου,
βάζοντας πάνω από το κεφάλι σου την ασπίδα με το κεφάλι της Γοργόνας.
Υπάρχει ένα λόφος του Άρη, όπου παλιά οι θεοί
κάθονταν για να ψηφίσουν όσον αφορά ένα έγκλημα,
όταν ο Άρης σκότωσε όντας έξαλλος τον Αλιρρόθιο, 1260
ως το αποτέλεσμα οργής που οφειλόταν στην ανίερη ερωτική ένωση,
τον γιο του άρχοντα της θάλασσας, εκεί όπου υπάρχει ο θεσμός
της ψηφοφορίας, ο οποίος είναι σεβαστός και σίγουρος στο μέλλον.
Εκεί λοιπόν πρέπει κι εσύ να τρέξεις σχετικά με την δολοφονία.
Και ένας ίσος αριθμός ψήφων θα γίνει, και θα σε σώσει 1265*

- ώστε να μην εκτελεσθείς εξ αιτίας αυτής της κατηγορίας. Διότι ο Απόλλων την κατηγορία
θα την χρεώσει στον εαυτό του, καθώς εκείνος χρησιμοποίησε τον θάνατό της.
Και όλους τους άλλους στο μέλλον αυτός εδώ ο νόμος θα ψηφιστεί,
δηλ. πάντοτε ο κατηγορούμενος να κερδίζει την δίκη όταν υπάρχει ισοψηφία.
Και αυτές εδώ οι φοβερές θεές επειδή έχουν πληγωθεί εξ αιτίας αυτού του κακού **1270**
θα πέσουν σ' αυτήν εδώ την χαράδρα δίπλα σ' αυτόν εδώ τον λόφο,
ένα ιερό, σεβαστό μαντείο για τους θνητούς.
Κι εσύ πρέπει κοντά στις όχθες του Αλφειού μια πόλη των Αρκάδων
να ιδρύσεις κοντά στο ιερό του Λύκειου Απόλλωνα.
Και η πόλη αυτή θα πάρει το όνομά σου. **1275**
Σε σένα λοιπόν αυτά εδώ εισηγούμαι. Αυτήν εδώ τώρα την σωρό του Αίγισθου
οι κάτοικοι του Άργους θα την σκεπάσουν με ένα τύμβο από χώμα.
Και την μητέρα σου ο Μενέλαος που προσφάτως βρίσκεται
στην Ναυπλία, από τότε που κυριεύσε την Τροία,
θα την θάψει, όπως και η Ελένη. Διότι αυτή από το παλάτι του Πρωτέα **1280**
επέστρεψε, αφού άφησε την Αίγυπτο, κι ούτε πήγε ποτέ στην Τροία.
Διότι ο Δίας, για να δημιουργηθεί μία έχθρα και ο θάνατος των θνητών,
έστειλε στην Τροία ένα ομοίωμα εκείνης.
Ο Πυλάδης τώρα κρατώντας μία γυναίκα που είναι συγχρόνως παντρεμένη και παρθένα,
να φύγει από την χώρα της Αχαΐας για τον τόπο του, **1285**
και να μεταφέρει τον δικό σου στα λόγια γαμπρό
στην χώρα της Φωκίδας, και να του δώσει πολλά πλούτη.
Εσύ τώρα το στενό πέρασμα της περιοχής του Ισθμού πέρασε με τα πόδια σου,
και προχώρει προς το ευτυχισμένο ύψωμα της περιοχής του Κέκροπα.
Διότι αφού εξεπλήρωσες την προορισμένη από το πεπρωμένο συμμετοχή σου στον φόνο, **1290**
θα βρεις την ευτυχία απαλλαγμένος από αυτές τις περιπέτειες.
- ΧΟ. Ω παιδιά του Δία! Είναι άραγε σωστό στις κουβέντες
τις δικές σας εμείς να είμαστε κοντά;
- ΚΑ. Είναι σωστό για εκείνους που δεν πήραν μέρος σ' αυτές τις ανόσιες εκτελέσεις. **1294**
- ΧΟ. Πώς εσείς, αν και είσθε θεοί και αδέρφια αυτής εδώ **1298**
η οποία είναι και δολοφονημένη, δεν κρατήσατε μακριά **1299**
από το σπίτι της αυτές τις εκδικήτριες θεές; **1300**
- ΚΑ. Και το πεπρωμένο, αλλά και η ανάγκη μας οδήγησε σ' αυτό που έπρεπε να γίνει, **1301**
αλλά και οι κενόδοξες κραυγές των μάντεων του Απόλλωνα. **1302**
- ΗΛ. Παιδιά του Τυνδάρεω, να συμμετάσχω στην συζήτηση; **1295**
- ΚΑ. Βεβαίως, διότι στον Απόλλωνα να αποδώσω. **1296**
αυτήν την δολοφονική πράξη. **1297**
- <ΗΛ.> Ποιος Απόλλων, ποιοι χρησιμοί **1303**
όρισαν να γίνω εγώ η δολοφόνος της μητέρας μου; **1304**
- ΚΑ. Οι πράξεις σας είναι κοινές, και η μοίρα σας είναι κοινή, **1305**
διότι μια και τους δυο σας **1306**
συμφορά από τους γονείς σας, σας κατέστρεψε. **1307**
- ΟΡ. Ω εσύ αδελφή μου, αν και έχω χρόνια να σε δω,
στερούμαι τώρα την δική σου φροντίδα
και θα σε εγκαταλείψω, αφού σε χάνω. **1310**
- ΚΑ. Αυτή έχει ένα σύζυγο και ένα σπίτι. Και αυτή εδώ δεν
έχει πάθει κάτι το φοβερό, εκτός ότι εγκαταλείπει
την πόλη του Άργους.

- ΗΛ. *Και ποιες άλλες στενοχώριες υπάρχουν μεγαλύτερες
από το να εγκαταλείψει κάποιος τα σύνορα της πατρικής του γης;* **1315**
- <ΟΡ.> *Εγώ όμως θα φύγω από το πατρικό μου σπίτι,
και με βάση ξένες ψήφους για την δολοφονία
της μητέρας μου θα δικαστώ.*
- ΚΑ. *Έχε θάρρος, θα φτάσεις στην ιερή της Αθηνάς
την πόλη. Όμως δείξε υπομονή.* **1320**
- ΗΛ. *Αγκάλιασέ με σφιχτά ,
αγαπημένε μου αδελφέ.
Διότι μας χωρίζουν εμάς από το πατρικό μας
σπίτι οι φονικές κατάρες της μητέρας μας.*
- ΟΡ. *Βάλε το σώμα σου, ένωσέ το με το δικό μου. Σαν σε νεκρού
το μνήμα κλάψε.* **1325**
- ΚΑ. *Αλίμονο, αλίμονο! Αυτό το ψάλλατε με ένα φοβερό τρόπο
και για τους θεούς να το ακούνε.
Διότι υπάρχει και σε μένα, αλλά και στους ουράνιους θεούς,
μια θλίψη για τους θνητούς τους πολυβασανισμένους.* **1330**
- ΟΡ. *Δεν θα σε ξαναδώ.*
- ΗΛ. *Ούτε κι εγώ θα βρεθώ πλέον στην ματιά σου.*
- ΟΡ. *Αυτοί εδώ είναι για μένα οι τελευταίοι σου χαιρετισμοί.*
- ΗΛ. *Έχε γειά, πόλη μου!
Να είσθε κι εσύ πολύ χαρούμενοι, συμπολίτες μου!* **1335**
- ΟΡ. *Ω εσύ, έμπιστη σε μένα, ήδη πλέον φεύγεις;*
- ΗΛ. *Φεύγω, το απαλό μου βλέφαρο υγραίνοντας.*
- ΟΡ. *Πυλάδη! Προχώρει χαρούμενος, παντρέψου
την Ηλέκτρα.* **1340**
- <ΚΑ.> *Αυτοί οι δυο θα ενδιαφερθούν για τον γάμο. Όμως εσύ τις σκύλες
αυτές εδώ αποφεύγοντας βιάδιζε για την Αθήνα.
Διότι αφήνουν ένα φοβερό αποτύπωμα εναντίον σου
αυτές με τα φιδίσια χέρια που είναι μαύρες στο δέρμα τους,
έχοντας το αποτέλεσμα των φοβερών τους πόνων.
Όμως εμείς οι δυο στην Σικελική θάλασσα με βιασύνη,
για να σώσουμε τα σκαριά των πλοίων στο πέλαγος.
Και καθώς προχωρούμε στον ουράνιο θόλο
δεν προσφέρουμε καμία εξυπηρέτηση σ' όσους είναι μισητοί,
αλλά αντιθέτως σ' όσους το σωστό και δίκαιο
τους είναι αγαπητό στην ζωή τους, αυτούς από τις δυσκολίες
ελευθερώνοντας τους σώζουμε από τις δυσκολίες.
Έτσι λοιπόν κανείς να μη θελήσει να κάνει άδικες πράξεις,
και να μη συμπλέει με όσους παραβαίνουν τον όρκο τους.* **1350**
- ΗΛ. *Όντας εγώ θεός απευθύνω την ομιλία μου στους θνητούς.*
- ΧΟ. *Να είσθε χαρούμενοι. Γιατί όποιος μπορεί να χαιρέται,
και να μη λυγίζει από κάποια ατυχία,
αυτός είναι ανάμεσα στους θνητούς ευτυχισμένος.* **1355**

ΣΧΟΛΙΑ

1. «γῆς»: γενική διαιρετική. «παλαιὸν Ἄργος»: (*αρχαίο Ἄργος*), η γρφ. στο χωρίο αυτό είναι προβληματική: παραλείπω τις πολλές διορθώσεις που έχουν προταθεί, και μένω μόνο στην διόρθωση 'παλαιὸν ἄργος', όπου πλέον η λέξη 'ἄργος' δεν δηλώνει φυσικά το 'Ἄργος', αλλά 'αγροτική έκταση'. Έτσι απαντά στον Στράβωνα ἄργος δὲ καὶ τὸ πεδίον λέγεται παρὰ τοῖς νεωτέροις, παρ' Ὀμήρω δ' οὐδ' ἄπαξ, Στρ.8,6,8,16'. «Ἰνάχου ῥοαί»: ο Πausανίας παραδίδει την πληροφορία ότι ήταν αρχαία ποτάμια θεότητα στην περιοχή του Ἄργους, και αυτός μαζί με άλλες δυο ποτάμιες θεότητες, τον Κηφισσό και τον Αστερίωνα, ψήφισαν για να επιλέξουν ανάμεσα στην Ἡρα και στον Ποσειδώνα σε ποιόν θα ανήκε η περιοχή. Ο Ἰναχος ψήφισε υπέρ της Ἡρας, και έκτοτε ο Ποσειδώνας στέρεψε τα νερά του Ἰνάχου (Πaus. 2,16,1,1).
2. «ἄρας...ἔπλευσε»: όταν η μτχ. αορίστου είναι νοηματικά συνδεδεμένη με το ρ. απ' το οποίο εξαρτάται, τότε χάνει την χρονική σημασία του προτερόχρονου, και εκφράζεται μόνο τον τρόπο 'ἄραντες ἐβδομήκοντα ναυσὶ καὶ πέντε δισχιλίοις τε ὀπλίταις ἔπλεον ἐπὶ τὴν Ἐπίδαμνον, Θουκ.1,29,1,3 *οι Κορίνθιοι συγκέντρωσαν εβδομήντα πέντε πλοία, και με δυο χιλιάδες οπλίτες ἔπλεαν εναντίον της Επιδάμνου*', όπου αν η μτχ. αποδώσει το προτερόχρονο, τότε δίνεται η εντύπωση ότι *πρώτα συγκέντρωσαν τα πλοία, και ύστερα αποφάσισαν να κατευθυνθούν εναντίον της Επιδάμνου*, ενώ η αλήθεια είναι πως *ενώ τα συγκέντρωσαν, είχαν ήδη πάρει την απόφασή τους αυτήν* (J.Humbert, §291). «ναυσὶ χιλίαις»: δοτ. της συνοδείας στο 'ἔπλευσε'. Όσον αφορά τον αριθμό, ο Ευρ. δίνει 1000 πλοία ως ένα στρογγυλό αριθμό σε σχέση με 1186 πλοία που παραδίδει ο Όμηρος (Ιλ.2,492-877). Στρογγυλό αριθμό 1200 πλοίων δίνει και ο Θουκ. (1,10,4). «Ἄρη»: αντικ. στην μτχ. Μια αντίστοιχη έκφραση του ν.ε. 'σηκώνω πόλεμο' (ἦραν...Ἄρη,Αἰσχ.Ἀγ.47/8).
4. «κτείνας...ἔλών»: Με βάση την πληροφορία που δίνει ο Πausανίας, δεν ήταν ο Αγαμέμνων εκείνος που σκότωσε τον Πρίαμο, αλλά ο Νεοπτόλεμος (Νεοπτολέμω γὰρ τῶ Ἀχιλλέω, ἀποκτείναντι Πρίαμον ἐπὶ τῇ ἑσχάρᾳ τοῦ Ἑρκείου, συνέπεσε καὶ αὐτὸν ἐν Δελφοῖς πρὸς τῶ βωμῶ τοῦ Ἀπόλλωνος ἀποσφαγῆναι,4,17,3). — Οι δυο αυτές μτχ. αορίστου εκφράζουν το προτερόχρονο, διότι είναι νοηματικά ανεξάρτητες από το ρ. 'ἀφίκετ(ο)', διότι *όταν* σκότωνε τον Πρίαμο, *κι όταν* κυρίευε την Τροία, *δεν είχε* στον νου του την επιστροφή. Για να το πω και αλλιώς: ο Αγαμέμνων ούτε 'ἔκτειν' ούτε 'εἶλε' για να επιστρέψει στον Ἄργος: το κίνητρο των δυο αυτών ρρ. ήταν η προσωπική του δόξα και καταξίωση στα μάτια των Ελλήνων, *κι όχι* η 'επιστροφή' του στον Ἄργος. Όμως στον στχ. 2 'ἦρε Ἄρη' με σκοπό να 'πλεύσει' στην Τροία. Αυτός είναι ο λόγος για τον οποίον εκεί η μτχ. εκφράζει το σύγχρονο, και τον τρόπο, ενώ εδώ εκφράζουν το προτερόχρονο, ἔστω κι αν και οι τρεις είναι μτχ. αορίστου με ρ. εξαρτήσεως σε αόριστο.
5. «Δαρδάνου...πόλιν»: ο Όμηρος διασώζει την γενεαλογία ως εξής: 'ο Δίας γέννησε τον Δάρδανο, ενώ ἀκόμη η πόλη της Τροίας δεν υπήρχε: ο Δάρδανος γέννησε τον Εριχθόνιο, ένα πλούσιο βασιλιά· και ο Εριχθόνιος γέννησε τον Τρώα, τον βασιλιά των Τρώων, Ὀδύσσ.20,215-230'. Την σχέση του Δάρδανου με την Ρώμη παρουσιάζει ο Διονύσιος Ἄλικ. (Ρωμ.Ἀρχ.1,61/2) και ο Στράβων (13,1,48).
7. «βαρβάρων»: η γενική είναι αφαιρετική δηλώνοντας την προέλευση των λαφύρων, 'οὓς Ἡρακλῆς / Ἄμαζόνων σκυλεύματ' ἤνεγκεν θεῶ, Εὐρ.Ἴων, 1145'.
10. «τοῦ Θυέστου παιδὸς Αἰγίσθου χερί»: η συμμετοχή του Αἰγίσθου στην δολοφονία του Αγαμέμνονα είναι σύμφωνα με τον μύθο μια προσχεδιασμένη εκδίκηση που ἔπρεπε να πάρει αυτός από τον οἶκο του Ατρέα. Η ιστορία ξεκινά με τον μυθικό βασιλιά Τάνταλο, ο οποίος ήταν το υπόδειγμα του πιο βαριά τιμωρημένου ανθρώπου στην γη. Την τιμωρία του περιγράφει ο Οδυσσεύς, ο οποίος τον είδε στον Ἄδη να βρίσκεται στη μέση μιας λίμνης, αλλά πάντοτε διψασμένος, γιατί ὅποτε ἔσκυβε να πιεῖ νερό, αυτό υποχωρούσε· αλλά και μονίμως πεινασμένος, γιατί τα κλαδιά με φρούτα που κρέμονταν πάνω από το κεφάλι του, όταν ἄπλωνε το χέρι του, τραβιούνταν προς τα πάνω (Ὀδύσσ. 11.582-592). Όσον αφορά ὁμως το παράπτωμά του, υπάρχουν δυο εκδοχές. Σύμφωνα με την πρώτη, κάποτε οι θεοὶ τον κάλεσαν για δείπνο στον Ὀλυμπο, ὁμως εκείνος ὅταν ἐπέστρεψε στην γη ἀπήγγελλε τοῖς ἀνθρώποις τὰ παρὰ τοῖς ἀθανάτοις ἀπόρρητα, Διόδ.4,74,2,2'. Σύμφωνα ὁμως με μία ἄλλη εκδοχή, ο Τάνταλος ανταπέδωσε στους θεοὺς την τιμή που

- του έκαναν καλώντας τους σε ένα δείπνο στην γη. Όμως θέλοντας να δοκιμάσει την σοφία τους έσφαξε τον γιο του, τον Πέλοπα, και τους τον προσέφερε ως γεύμα, για να δει αν θα το αντιλαμβάνονταν (Hyg.Fab.83). Οι θεοί βέβαια αντελήφθησαν το έγκλημα, και επανέφεραν τον Πέλοπα στην ζωή αρτιμελή. — Ο Πέλοψ ως άρχοντας τον Μυκηνών με την Ιποδάμεια απέκτησε τρεις γιους, τον Ατρέα, τον Θυέστη και τον Χρύσιππο. Ο Χρύσιππος έπεσε θύμα σεξουαλικής κακοποίησης από τον Λαΐο, τον γιο του Λαβδάκου (Αιλ. Ποικ.Ίστ. 13,5,1), και γι' αυτό αυτοκτόνησε. Μετά τον θάνατο του Πέλοπα ο Θυέστης προσπάθησε με τεχνάσματα να κερδίσει εκείνος τον θρόνο, αλλά ο Ατρέας αποκάλυψε την απάτη. Αποκάλυψε όμως και την ερωτική σχέση της συζύγου του, της Αερόπης, με τον Θυέστη. Έτσι θέλησε να τον τιμωρήσει και για τα δυο αυτές συμπεριφορές του. Τον κάλεσε σε γεύμα, στο οποίο του προσέφερε τις σάρκες του παιδιού του μιμούμενος τον παππού του, τον Τάνταλο (Αίσχ.Άγ. 1594/7). — Στον Θυέστη είχε μείνει μία μόνο κόρη, η Πελόπια. Τότε πήρε την εντολή από τους Δελφούς να κάνει ένα γιο από την κόρη του, την Πελόπια, ο οποίος θα έμελλε να τιμωρήσει τον οίκο του Ατρέα για το έγκλημα που διέπραξε εκείνος στα 'Θυέστεια δείπνα'. Το παιδί που γεννήθηκε το μεγάλωσε μία 'αίγα', και γι' αυτό πήρε το όνομα 'Αίγισθος', ο οποίος επρόκειτο να γίνει ο εκδικητής (Hyg.Fab.87,1-5).
13. «**Τυνδαρίδα κόρη**»: ο μυθικός 'Τυνδάρεως' ήταν γιος της Γοργοφόνης, και πατέρας του ήταν είτε ο Περίηρης (Άπολλ.1,9,5), είτε ο Οίβαλος (Παυσ.3,1,4). Ο Τυνδάρεως με την Λήδα είχαν τρεις κόρες, την Τιμάνδρα, την Κλυταιμνήστρα και την Φυλονόη (Άπολλ.3,10,6).
14. «**οὐς...ἔλιφ'**»: η αναφορική πρόταση μετά από τελεία ενδέχεται να λειτουργεί ως επίρρ. της αναφοράς, όταν πτωτικά δεν συμφωνεί με το συντακτικό ρ. ως υποκείμενο ή αντικείμενο, όπως εδώ, όπου η αναφορική δεν μπορεί να συνταχθεί με τα ρρ. 'έκκλέπτει...έδωκε', 'οὐς δ' Ἴαρης ἔλοι./οὐ παῖδας εἶδον,Εὐρ.Τρ.376 *κι όσον αφορά αυτούς που έπιανε ο Άρης, αυτοί απογόνους δεν γνώρισαν*', 'καί μ' οὐς ἔθήρων πρόσθε θηράσουσι νῦν,Σοφ.Φιλ.958 *και όσον αφορά εκείνα τα οποία στο παρελθόν κυνήγαγα, τώρα θα κυνηγήσουν εμένα*'.
15. «**θήλυ Ἡλέκτρας θάλος**»: κ.λ. 'την θηλυκή γέννηση της Ηλέκτρας'. Η γενική 'Ηλέκτρας' είναι επεξηγηματική στο 'θάλος = θήλυ θάλος Ἡλέκτρας = θηλυκό γέννημα, θηλυκή απόγονο, δηλ. την Ηλέκτρα', όπως 'Ἰλίου πόλις = πόλις Ἴλιου,Ἰλ.5,642', 'τὸ ὄρος τῆς Ἰστιώνης = τὸ ὄρος Ἰστιώνη, Ἡρόδ.1,36'.
18. «**Σροφίω**»: αυτός είναι ο πατέρας του Πυλάδη, με τον οποίον θα γίνει φίλος ο Ορέστης.
19. «**ἡ δ'...ἔμεινεν**»: όπως στον στχ. 14.
21. «**πρῶτοι**»: επιρρ. κατηγορ. του τρόπου. «**Ἑλλάδος...χθονός**»: η γεν. 'χθονός' είναι διαιρετική στο 'πρῶτοι', ενώ η γεν. 'Ἑλλάδος' γεν. επεξ. στον στχ. 15.
22. «**τω**»: δοτική προσωπική στο 'τέκοι' της αόριστης αντωνυμίας. «**ἀριστέων**»: γενική διαιρετική.
23. «**ποινάτορ'(α)**»: επιρρ. κατηγορούμενο του σκοπού, 'με σκοπό να πάρει εκδίκηση για τον Αγαμέμνονα'.
28. «**χερός**»: γενική αφαιρετική που δείχνει την προέλευση, 'σώσας μὲν ἔχθρων τήνδε Καδμείαν χθόνα,Σοφ. Άντ.1162· Σῶσαι κακοῦ μὲν πρῶτα τοῦδ',Φιλ.919', 'σωθῆναι κακῶν,Εὐρ.ΌΡ.779'.
29. «**σκῆψιν**»: κ.λ. 'στήριγμα', μτφ. 'δικαιολογία, πρόφαση'. Δυο είναι οι δικαιολογίες που θα προβάλλει η Κλυτ. όταν βρεθεί εμπρός στον θάνατο, η μια είναι η θυσία της κόρης της, της Ιφιγένειας, και η δεύτερη η παρουσία της Κασσάνδρας στο παλάτι ως έπαθλο του Αγαμέμνονα.
32. «**ὄς...ἀπηλλάχθη...χρυσὸν εἶφ'** »: ενν. '<τοῦτον> ὄς ἀπηλλάχθη... όσον αφορά εκείνον που είχε φύγει... έταξε χρυσάφι'. Μια ακόμη αναφορική πρόταση σε ονομαστική πτώση τώρα, η οποία δεν συμφωνεί με το συντακτικό ρ. 'εἶψ(ε)', εκτός κι αν εννοηθεί μια αιτιατική πτώση ως επίρρ. της αναφοράς. Για το ίδιο ακριβώς 'ὄς παῖδα γήμας Κύπριδος Ἄρμονίαν ποτὲ /Πολύδωρον ἐξέφυσε, τοῦ δὲ Λάβδακον /φῦναι λέγουσιν, ἐκ δὲ τοῦδε Λαΐου,Εὐρ.Φοίν.7-9 <τοῦτον> ὄς...ἐξέφυσε *και όσον αφορά εκείνον ο οποίος αφού παντρεύτηκε την Αρμονία, την κόρη της Αφροδίτης, γέννησε κάποια στιγμή τον Πολύδωρο, απ' αυτόν λένε ότι γεννήθηκε ο Λάβδακος, κι από τον Λάβδακο ο Λαΐος*'. Ομοίως και 'ὄς δ' ἔστι παῖς μοι μόνος, ὑπεκπέμπω λάθρα /ἄλλους ἐς οἴκους, μὴ θάνη φοβουμένη,Εὐρ.Άνδρ.47-8 *και όσον αφορά αυτόν ο οποίος είναι ο μοναδικός μου γιος, αυτόν το στέλνω κρυφά σε άλλο σπίτι, γιατί φοβάμαι μήπως πεθάνει*'.

33. «ὄς ἄν κτάνη»: <τούτω> ὄς ἄν κτάνη’
37. «λαμπροί γάρ.../πένητες»: ενν. ‘ἦσαν’.
38. Είναι γνωστές οι πολιτικές και κοινωνικές αντί-συμβατικότητες που υπήρχαν στην σκέψη και στην κρίση του Ευριπίδη, ο οποίος διαφωνούσε πλήρως με τις αριστοκρατικές επάρσεις και τάσεις εγωισμού της τότε αριστοκρατικής ομάδας. Εδώ βρίσκει μία θαυμάσια ευκαιρία να αποδείξει ότι ο ευγενικός και καλοαναθρεμμένος χαρακτήρας ενός Αθηναίου πολίτη δεν εξαρτάται ούτε από την εργασία του, ούτε από την οικονομική του κατάσταση, ούτε την γαιοκτησία του, και ούτε από τα περιουσιακά του στοιχεία. Τα μόνα κριτήρια ευγένειας είναι η γηγενής και αυτόχθονη παρουσία του (35), και οι αντιλήψεις του όσον αφορά την σχέση τους με τους συνανθρώπους του, όπως η δική του σχέση με την Ηλ.
43. «άνηρ ὄδε»: ‘ὁ άνηρ ὄδε = ἐγώ’
52. «γνώμης πονηροῖς κανόσιν»: η δοτική είναι της συνοδείας, ενώ η γενική εκφράζει την προέλευση ‘κανόνες που προέρχονται από την προσωπική κρίση του καθ’ ενός’. Ως ‘γνώμη’ θεωρείται η προσωπική αντίληψη, κρίση, ‘γνώμη δ’ ἀρίστη μάντις ἢ τ’ εὐβουλία, Εὐρ. Ἐλ.757’, ‘ἐπειδὴ δὲ τοῖς ἀντιδίκοις τοιαύτη γνώμη παρέστηκε, Ἰσοκρ. Ἄερ.1,4’.
- 55-59. Η σωστή σειρά των στχχ. είναι όπως προτείνεται στην έκδοση του Diggle, δηλ.:
- στην διάρκεια της οποίας αυτό εδώ το αγγείο στερεωμένο πάνω στο κεφάλι μου
κουβαλώντας αναζητώ τις πηγές του ποταμού,
ὄχι διότι ἔχω φτάσει σε τέτοιο σημείο απελπισίας,
ἀλλὰ για να καταδείξω στους θεούς την αλαζονική συμπεριφορά του Αἴγισθου,
και θρήνους αφήνω για τον πατέρα μου στον ἀπέραντο ουρανό.*
61. «χάρिता»: η αιτιατική της ονομαστικής ‘χάρις’ αντί του ‘χάριν’
62. «τεκοῦσα δ’ ἄλλους»: την ίδια πληροφορία έχει και ο Σοφοκλής (Ηλ.589)
63. «πάρεργ’...δόμενων»: η γεν. διαιρετική, cf. ‘πάρεργ’ ὁδοῦ,509’
64. «τάδ’»: σύστοιχο αντικείμενο στο ‘μοχθεῖς’. Στους στχχ. 55/6 ακούσαμε την Ηλ. να ετοιμάζεται με ένα δοχείο στο κεφάλι της να κατευθυνθεί στον ποταμό, προφανώς για να πάρει νερό. «ἐμήν...χάριν»: ‘με σκοπό να προσφέρεις σε μένα μία εξυπηρέτηση = για χάρη μου’ (Kühner,317 σημ.7).
66. Ο Αυτ. δεν ήταν παρών στην σκηνή, όταν στους στχχ. 56/9 η Ηλ. εξέθετε τους λόγους για τους οποίους τώρα, αυτήν την χρονική στιγμή, αποφάσισε να αναλάβει αυτήν την εργασία, οπότε δικαιολογημένη η απορία του.
67. Η συντακτική σειρά των λλ. ‘ἐγὼ ἡγοῦμαι σε φίλον ἴσον θεοῖσι’
68. «οὐκ ἐνύβρισας»: το ρ. ‘ἐνυβρίζω’ είναι άγνωστο στα κλασσικά χρόνια· απαντά μία μόνο φορά στον Αριστοφάνη (Θεσμ.719). Έχει την έννοια ‘ρίχνω προσβολές’. Εδώ η Ηλ. προφανώς αναφέρεται στον σεβασμό που επέλεξε να επιδείξει ο Αυτ. απέναντί της, όσον αφορά την συζυγικές επαφές.
71. «ἀκέλευστον»: επιρρ. κατηγ. του τρόπου.
73. «συνεκομοίζειν»: υποκείμενο στην απρόσωπη έκφραση ‘μεγάλη...μοῖρα <ἐστί>’. «ἄλις δ’ ἔχεις/τᾶξωθεν ἔργα»: συνήθως το επίρρ. ‘ἄλις’ συντάσσεται με γενική διαιρετική, ‘πημονῆς δ’ ἄλις ὑπάρχει, Αἰσχ. Ἄγ. 1656 *αρκετή δυστυχία υπάρχει*’, ‘ἄλις λόγων, Σοφ.Ο.Κ.1013 *αρκετά από λόγια*’, ‘τῶν τεθνηκότων ἄλις, Εὐρ. Ἐκ.278 *φτάνουν οι τόσοι νεκροί*’, ‘ἄλις δακρύων, Εὐρ. Ἡρ.1394 *αρκετά από δάκρυα*’. — Μπορεί όμως να συνταχθεί και με αιτιατική, όπως εδώ ‘ἄλις ἔχω τὸ δυστυχεῖν, Εὐρ. Ὀρ.240 *μου φτάνει η δυστυχία μου*’, ‘ἄλις τὸ μητρὸς αἴμ’ ἔχω, Εὐρ. Ὀρ. 1039 *μου φτάνει το αίμα της μητέρας μου*’
76. «καλῶς»: ενν. ‘ἔχοντα’.
78. «ἄμ’ ἡμέρα»: όταν ξεκινά ο ‘Πρόλογος’, είναι ακόμη νύχτα προς το ξημέρωμα.
79. «έσβαλὼν σπερῶ»: για την μτχ. Αορίστου με ρ. σε χρόνο Ενεστώτα ή Μέλλοντα, δεσ σχολ. στον στχ. 707 του ‘Οδίποδα Τυράννου’.

- 80/1.** *‘δεν αρκεί η βοήθεια των θεών, αλλά χρειάζεται και η προσπάθεια των ανθρώπων, προκειμένου να εξασφαλίσουν τα απαραίτητα προς το ζην’.* Τα λόγια αυτά του Αυτ. θυμίζουν έντονα την γνωστή ρήση που έχει διασωθεί από τον μύθους του Αισώπου *‘σύν Ἀθηνᾶ καὶ χεῖρα κίνει, Αἰσ.30’.* Λέγοντας αυτούς του στχ. ο Αυτ. φεύγει για τα χωράφια του, όπου μόλις φτάσει, θα έχει ήδη ξημερώσει, διότι η καλύβα τους βρίσκεται ψηλά σε βουνό. Ομοίως και η Ηλ. φεύγει για την πηγή. Η σκηνή μένει άδεια, και σ’ αυτήν θα εμφανιστεί αμέσως ο Ορέστης με τον Πυλάδη.
- 82.** **«πρῶτον»:** επιρρ. κατηγορ. του αποτελέσματος *‘ὥστε πρῶτον σε εἶναι’.*
- 83.** **«ξένον»:** το επίθετο εδώ έχει την έννοια του *‘φίλου εκ φιλοξενίας’.* Ο πατέρας του Πυλάδη, ο Στρόφιος, φιλοξένησε τον Ορέστη (στχ.17), *‘Ἀρίστιππος ὁ Θετταλὸς ξένος ὢν ἐτύγχανε αὐτῶ, Ξεν.Ἀν. 1,1,10’.*
- 85.** **«πράσσοντ’ ἃ πράσσω»:** *μτχ. και ρ. σε απόλυτη σύνταξη χωρίς αντικείμενο, ‘υποφέροντας αυτά που υποφέρω’.* Όταν το υποκείμενο θέλει να εκφράσει μία πολύ δυσάρεστη και δύσκολη κατάσταση είτε για τον εαυτό του, είτε για κάποιον άλλον, αλλά θέλει να αποφύγει άσχημες εκφράσεις, τότε προβαίνει στον διπλασιασμό ενός φαινομενικά αθώου ρ., όπως εδώ, δηλ. *‘πράσσοντά με ἃ πράσσω υποφέροντας αυτά που υποφέρω’* εννοώντας ότι αντιμετώπισε πολλές δυσκολίες. Την ίδια χρήση έχουμε και στην ν.ε., όταν λέμε *‘έκανες ὅ,τι έκανες’* εννοώντας πως είτε δεν έκανες τίποτε, είτε αυτά που έκανες ήταν λάθος· ή *‘πάλι ‘είπες ὅ,τι είπες’* εννοώντας πως είτε δεν είπες τίποτε το σημαντικό, είτε πως αυτά που είπες ήταν άσχημα, λάθος. Χρησιμοποιείται βέβαια και σε α’ πρόσωπο, *‘εργάστηκα ὅ,τι εργάστηκα’* εννοώντας πως είτε δεν εργάστηκα αρκετά, είτε η εργασία μου ήταν άσχημη. Το σχήμα λέγεται *‘εὐφουμισμός’.* Απαντά και στους στχ. 289 & 1122, όπου και συζητείται. Απαντά όμως και σε άλλες τραγωδίες του Εὐρ. Χαρακτηριστικά είναι δυο χωρία: *‘ἤγγειλας οἷ’ ἤγγελας· οὐ σὲ μέμφομαι, Μήδ.1011 ἀνήγγειλες αυτά που ἀνήγγειλες, και δεν σε κατηγορῶ’*, όπου η Μήδεια θεωρεί πως αυτά που της *‘ἀνήγγειλε’* ο *‘Παιδαγωγός’* δεν ήταν αυτά που ίδια ήθελε να ακούσει. *‘ὄλωλεν ὡς ὄλωλεν Τρ. 63 πέθανε ὡς πέθανε’*, όπου η Ανδρομάχη αναφερόμενη στην σφαγή της Πολυξένης, της κόρης της Εκάβης, αποφεύγει να πει ότι εκείνη είχε ένα φρικτό θάνατο. Τις εκφράσεις αυτές τις έχει συγκεντρώσει και τις έχει αναλύσει με θαυμάσιο τρόπο ο καθ. Η. W. Johnstone στο περιοδικό *‘Glotta’*, 58(1980), pp.4962. **«δεῖν»:** *‘δεινά’*, με το την *μτχ. ‘παθών’.* κι όχι με το ρ. *‘πράσσω’.*
- 91.** **«δάκρυα τ’ ἔδωκα»:** η έκφραση *‘δάκρυα δίδωμι’* απαντά δυο ακόμη φορές μόνο στον Ευριπίδη, *‘δάκρυα σοῖς δῶσεις φίλοις, Ἐλ.458· οὐ δάκρυά γέ σοι δώσομεν ἀμέτερα, Ἴφ.Αὐλ.1487· Ἀπόσπ.12,331’.* **«κόμης ἀπηρξάμην»:** το ρ. *‘ἀπάρχομαι’* με Γενική διαιρετική σημαίνει *‘κόβω από κάτι για να το προσφέρω σε θυσία, προσφορά’*, *‘ὁ θύσας τῶν κρεῶν καὶ τῶν σπλάγχχνων ἀπαρξάμενος ῥίπτει ἐς τὸ ἔμπροσθε, Ἡρόδ.4,61· Ἐπεὰν τοῦ ὠτὸς ἀπάρξωνται τοῦ κτήνεος, ῥιπτέουσι ὑπὲρ τὸν ὦμον, 4,188’.* — Η προσφορά από κομμένα μαλλιά στους νεκρούς είναι μία παλιά Ελληνική νεκρική τελετή ως ένδειξη τιμής και σεβασμού στην μνήμη τους, *‘κείρασθαί τε κόμην βαλέειν τ’ ἀπὸ δάκρυ παρειῶν, Ὀδ.4,198’*, *‘ἐγὼ δ’ ἐς οἴκους βᾶσα βοστρύχους τεμῶ, Εὐρ.Ἐλ.1087· μήτ’ οὖν γε τὸν σὸν πλόκαμον ἐκτέμης τριχός, Ἴφ.Αὐλ.1438’*
- 92.** **«πυρᾶ»:** δεν εννοεῖ *‘πάνω στην φωτιά’*, αλλά *‘πάνω στο βωμό όπου έκαιγε η φωτιά’.* **«ἐπέσφαξα αἷμα»:** μια περίεργη διατύπωση αυτού που κανονικά εννοεῖ, δηλ. ότι *‘έσφαξα κι άφησε το αίμα να κυλίσει πάνω στον βωμό’.* Η ίδια σύνταξη με σύστοιχο αντικ. στο ίδιο ρ. σε θυσίες απαντά επίσης στον Ευριπίδη: *‘προσφάζεται μὲν αἷμα πρῶτα νερτέροις, Εὐρ.Ἐλ.1255’* **«μηλείου φόνου»:** η γενική είναι αφαιρετική *‘από το σκότωμα ενός αρνιού’.* Η θυσία στους νεκρούς με το σφάξιμο ενός αρνιού αναφέρεται στον Όμηρο κατά την επίσκεψη του Οδυσσέα στον Άδη, όπου έκανε θυσίες στους νεκρούς, *‘τὰ δὲ μῆλα λαβῶν ἀπεδειροτόμησα/ἐς βόθρον, ῥέε δ’ αἷμα κελαινεφές, Ὀδ.11,36’ τα πρόβατα στο λάκκο σφάζω απάνω,/κι ως έτρεχε το μαύρο γαίμα τους. Μτφρ.Ν.Καζαντζ.’*, αλλά και στην Ιλιάδα *‘οὐ μὲν πως ἄλιον πέλει ὄρκιον αἷμά τε ἄρνῶν/σπονδαί τ’ ἄκρητοι καὶ δεξιαὶ ἦς ἐπέπιθμεν, Ἰλ.4,158 Μα δε θα παν χαμένα κι άδικα το αρνίσιο γαίμα κι οι όρκοι. Μτφρ.Ν.Καζαντζ.’*

95. «**δυοῖν**»: δοτική της συνοδείας στην *μηχ.* ‘ξυντιθείς’ και η αιτιατική ‘ἀμιλλαν’ είναι αντικ. της *μηχ.* Ο Ορ. δηλώνει πως έχει έρθει τώρα στο Άργος για δυο συγκεκριμένους λόγους, τους οποίους εκθέτει στην συνέχεια.
96. «**ἴν’ δ’ ἐκβάλω**»:
Αυτός είναι ο πρώτος λόγος για τον οποίον έφτασε τώρα ο Ορέστης έξω από το Άργος (στα όρια του Άργους πρὸς τέρμονας τῆσδε γῆς). Θέλει να διαπιστώσει, πριν ακόμη μπει μέσα στην πόλη και κινδυνεύσει, αν θα τον αναγνωρίσουν. Αν συμβεί αυτό, τότε αμέσως θα περάσει σε μια γειτονική περιοχή, για να γλυτώσει (*στχχ.* 96/7). Αν όχι, τότε θα συνεχίσει για τον δεύτερο λόγο της αφίξεώς του.
98. «**ζητῶν τ’ ἀλεφήν...ὡς συγγένωμαι**»:
Δυο σημαντικά ζητήματα υπάρχουν εδώ. Πρώτον, η *μηχ.* ‘ζητῶν’ είναι τροπική. Αυτό σημαίνει πως ο Ορ. για να βρίσκεται τώρα έξω από την τείχη του Άργου, στα όρια της περιοχής αυτής, και να δηλώνει πως θα αναζητήσει την αδελφή του χωρίς να μπει μέσα στην πόλη, αυτό σημαίνει πως δεν γνωρίζει μόνο ότι είναι παντρεμένη, αλλά ξέρει πως ζει έξω από την πόλη σ’ ένα ύψωμα, εδώ που τώρα βρίσκεται. Δεύτερον, ο συμπλεκτικός ‘τ’(ε)’ είναι αυτός που ξεκινά τον δεύτερο λόγο της αφίξεώς του εδώ, και συνδέει την προηγούμενη τελική ‘ἴν’ ἐκβάλω’ με τις επίσης δυο τελικές που ακολουθούν, και οι οποίες συνθέτουν τον δεύτερο λόγο της εδώ παρουσίας του ‘ὡς συγγένωμαι ... καὶ ...μάθω’.
102. «**λευκὸν ὄμμ’**»:
εννοεῖ το φως του ήλιου.
103. «**τρίβου...ἴχνος ἀλλαξώμεθα**»:
κ.λ. ‘ας αλλάζουμε το αποτύπωμα αυτού του δρόμου’. Το ουσιαστικό ‘τρίβος’ σημαίνει ‘μονοπάτι, δρόμος’, όπως ‘στηθ’ αἰ̄ μὲν ὑμῶν τόνδ’ ἀμαξήρη τρίβον,Εὐρ.Όρ.1251 *σταθείτε κάποιες από σας σ’ αυτόν εδώ τον δρόμο για άμαξες*’, και λίγο πιο κάτω ‘ἐγὼ μὲν οὖν τρίβον/τόνδ’ ἐκφυλάξω, τὸν πρὸς ἡλίου βολάς,ἔ.π.1258 *εγὼ θα διατηρήσω αυτόν εδώ τον δρόμο, αυτόν προς τα εκεί που χτυπάει ο ήλιος*’. Η γενική δίπλα στο ‘ἴχνος’ είναι ‘καθαρά του τόπου’, όπως και στο χωρίο: ‘καὶ τὸ θαυμασιώτατον, τηλικούτων ἔργων κατεσκευασμένων καὶ τοῦ περιέχοντος τόπου παντὸς ἀμμώδους ὄντος οὐδὲν ἴχνος οὔτε τοῦ χώματος οὔτε τῆς τῶν λίθων ξεστουργίας ἀπολείπεσθαι, Διόδ.Σικ.1,63,7 *και το πιο περίεργο από όλα, έστω κι αν τέτοια έργα είχαν γίνει, και έστω κι αν όλη η γύρω περιοχή ήταν αμμώδης, εντούτοις κανένα αποτύπωμα δεν είχε έμεινε πάνω στο χώμα στο λάξευμα των λίθων*’. — Η γενική που συντάσσεται με το ουσ. ‘ἴχνος’ δεν είναι πάντοτε καθαρά του ‘τόπου’, αλλά η συντακτική της θέση εξαρτάται από το νόημα της γενικής, δηλ. στα χωρίς ‘ἴχνος ἀνθρώπων,Διον.Άλικ.Ρωμ.Άρχ. 11,27,4’, ‘τῶν πάλαι λόγων ἴχνος, Αἰσχ.Π.Δ. 845’ οι γενικές είναι διαιρετικές, ενώ στα χωρία ‘ἴχνος ἀρβύλης,Διον. Άλικ.Σύνθ.Όν.11,53’, ‘ἴχνος φρενός, Αἰσχ.Ίκ.1017’, ‘ἴχνος παλαιᾶς αἰτίας,Σοφ.Ο.Τ.109’, οι γενικές είναι αφαιρετικές δείχνοντας την προέλευση. — Ο Ορ. προτείνει την αλλαγή δρόμου, μιας και στον συγκεκριμένο δεν φαίνεται να περνά κανείς, ώστε να τον ρωτήσουν για το πού μένει η αδελφή του, για την οποίαν το μόνο που γνωρίζει είναι πως μένει εκτός των τειχών, έξω από την πόλη του Άργους. Συμπτωματικά όμως βρίσκεται τώρα έξω από το σπίτι της.
105. «**ἤντινα ἱστορήσομεν**»:
η αναφορική επιθετική πρόταση που εκφέρεται με Οριστική Μέλλοντα παίρνει σημασία επιρρηματικής τελικής προτάσεως.
107. «**πρόσπολόν τινα**»:
η φτωχική ενδυμασία της κοπέλας, αλλά και η εργασία που επιτελεί, αυτά τα δυο δίνουν την εικόνα μιας υπηρέτριας – δούλας. Υπάρχει και τρίτη αιτία.
108. «**πηγαῖον ἄχθος**»:
ότι πρόκειται για ένα φορτίου νερού από την πηγή, αυτό ο Ορ. το αντελήφθη από το σχήμα του δοχείου που έχει πάνω στο κεφάλι της η Ηλ. «**ἐν κεκαρμένῳ κάρῳ**»:
αυτή είναι η τρίτη αιτία που αναγκάζει τον Ορ. να υποθέσει ότι η κοπέλα που βλέπει είναι δούλα. Κατά κανόνα οι δούλοι ήταν υποχρεωμένοι να έχουν ένα ξεχωριστό και ειδικό γι’ αυτούς μόνο κούρεμα στα μαλλιά τους, που τους διαχώριζε από τους ελεύθερους πολίτες, ‘ἔπειτα δῆτα δοῦλος ὢν κόμην ἔχεις;Αριστοφ.Όρν.911’, ‘ἔτι τὴν ἀνδραποδώδη...τρίχα ἔχοντες,Πλ.Άлк.1,120b’ . Αυτό το ειδικό κούρεμα των δούλων ο Αριστοφάνης το ονομάζει ‘σκάφιον’ και το αποδίδει τόσο σε γυναίκες δούλες ‘αὐτὴν καθεῖσθαι σκάφιον ἀποκεκαρμένην, Θεσμοφ.838’, όσο και σε άνδρες δούλους ‘σὺ δὲ κοψίχῳ γε σκάφιον ἀποτετιλμένῳ,Όρν.806’. Επρόκειτο για ένα κούρεμα ανδρῶν και γυναικῶν, σύμφωνα με το οποίο ξύριζαν ή έ-

κοβαν τα μαλλιά τους γύρω από τους κροτάφους αφήνοντας το πάνω μέρος της κεφαλής άθικτο. Ο Ηρόδοτος το αποδίδει με το επίρρημα ‘περιτρόχαλα,3,8,3’. Ο Ησύχιος αποδίδει αυτό το είδος κουρέματος μόνο στις ‘εταίρες’ ‘σκαφίον...εἶδος κουρᾶς τῆς κεφαλῆς, ὃ κείρεσθαί φασι τὰς ἑταιρευούσας· εἶναι δὲ περιτρόχαλον’. — Βέβαια η πραγματικότητα είναι διαφορετική, διότι η Ηλ. έχει κομμένα τα μαλλιά της, και θυμίζει απ’ αυτήν την άποψη δούλα, ως ένδειξη πένθους για την δολοφονία πατέρα της, όπως θα πει πιο κάτω (241).

109-110. Είναι περίεργο που ο Ορ. προτείνει να καθίσουν προφανώς κάπου παράμερα, και να περιμένουν μήπως από τα λόγια της συγκεκριμένης ‘δούλας’ μάθουν κάτι που να αφορά τον λόγο της εδώ παρουσίας τους, δηλ. για την αδελφή του. Το περίεργο είναι πως ενώ βλέπει μία γυναίκα δούλα να πλησιάζει, δεν βλέπει ότι αυτή είναι μόνη της, οπότε πώς είναι δυνατόν να μιλήσει. Η μόνη λογική εξήγηση φαίνεται να είναι πως αφού ακόμη δεν έχει ξημερώσει εντελώς, δεν μπορεί να διακρίνει αν έχει και συνοδεία, οπότε το υποθέτει.

112/3. Οι προστακτικές ‘σύντεινε’ και ‘ἔμβα’, οι οποίες απαντούν και στους στχχ. 127/8, έχουν ταλαιπωρήσει τους εκδότες όσον αφορά σε ποιόν απευθύνονται. Δυο είναι οι πιθανότητες: πρώτον, να τις απευθύνει η Ηλ. στον εαυτό της, κάτι που δεν είναι απίθανο ούτε ασυνήθιστο στην τραγωδία· δεύτερον, να τις απευθύνει σε μία δούλα συνοδό της. Αν ισχύει η πρώτη περίπτωση, τότε έχουμε την μτφρ. ‘*εμπρός – είναι ώρα – επιτάχυνε το βήμα σου (=μου), προχώρει εσύ (=εγώ), έστω κι αν θρηνείς (=θρηνώ) με κλάματα*’. Αν ισχύει η δεύτερη περίπτωση, τότε έχουμε ‘*εμπρός – είναι ώρα – επιτάχυνε το βήμα σου, προχώρει, έστω κι θρηνείς με κλάματα*’. Όμως αν ισχύει η δεύτερη περίπτωση, τότε για ποιο λόγο η υπηρέτρια της Ηλ. να ‘θρηνεί με κλάματα;’ Η ύπαρξη μιας υπηρέτριας που δεν μιλά εξηγεί κατά κάποιο τρόπο καλύτερα τα λόγια του Ορ. στους στχχ. 109-111, όταν είπε στον Πυλ. ‘*ας κάτσουμε εδώ και να ακούσουμε κάτι από τα λόγια της, και ίσως μάθουμε κάτι που μας ενδιαφέρει*’. Αν ήταν σίγουρος πως η Ηλ. έρχεται μόνη, τότε η μόνη του ελπίδα θα ήταν η Ηλ. να μονολογήσει, να αρχίσει να παραμιλάει, πράγμα αρκετά δύσκολο. Άρα το πιθανότερο είναι πως κάποια επίσης δούλα την ακολουθεί, και ο θρήνος της Ηλ. στους στχχ. 112-166, μπορεί να φαίνεται ως ‘μονόλογος’, όμως υπάρχει μία συνοδός η οποία την ακούει. — Ένα ίδιο ακριβώς πρόβλημα απαντά και στον στχ. 140 όντας εκεί σοβαρότερο και δυσκολότερο στην αντιμετώπισή του.

115. «έγενόμην»: ο Αόριστος του ‘γίγνομαι’ το οποίο εδώ είναι συνώνυμο του ‘γείνομαι’ που σημαίνει ‘γεννιέμαι’. Είναι γνωστή η διάκριση που έκαναν οι Έλληνες, πως δηλ. οι άρρενες γεννούν, ενώ οι θήλειες τίκτουν.

120. «πόνων...ζωῆς»: τα ουσιστ. είναι γενικές της ‘αιτίας’, ενώ τα επίθ. ως επίθ. προσδιορισμοί.

122. «ὦ πάτερ.../Ἀγάμεμνον»: η κλητική βρίσκεται στο τέλος της περιόδου.

123. «ἀλόχου...Αἴγισθου τ’»: οι γενικές υποκειμενικές.

126. «ἄναγε πολύδακρυν ἄδονήν»: η αντίληψη ότι στον δυστυχή άνθρωπο όταν κλαίει, η λύπη και ο πόνος του πραϋνεται, ενώ ο ίδιος ανακουφίζεται, ήταν ήδη γνωστή και στον Όμηρο ‘*τεταρπώμεθα γόοιο,ἴλ.23,98*’.

127/8. Οι στχχ. αυτοί είναι όμοιοι με τους στχχ. 112/3, και έχουν το ίδιο ακριβώς πρόβλημα ταυτότητας.

130/4. «τίνα πόλιν, τίνα δ’ οἶκον...ἀλατεύεις»: οι κώδδ. διασώζουν το ρ. ‘λατρεύεις’. Το ρ. ‘ἀλατεύεις’, που είναι ο Δωρικός τύπος του ρ. ‘ἀλητεύεις > ἀλητεύω *περιπλανιέμαι, τριγυρίζω*’, είναι διόρθωση του Hartung. Την πρότεινε, διότι απαντά τέσσερεις φορές στον Ευριπίδη, ‘*ἀλυτεύσεις,Ἡρακλειδ.515· ἀλητεύων, 1029 & 1048,Ἰππόλ.: ἀλυτεύοντα,Ἡλέκ. 1113*’. — Το ‘ἀλυτεύω’ ως ρ. κινήσεως συντάσσεται κανονικά με αιτιατική πτώση, η οποία δείχνει την έκταση στην οποία λαμβάνει χώρα η κίνηση του ρ. ‘*πόντιον κλύδων ἀλώμεναι,Σοφ.Ο.Κ.1686 εμείς τώρα περιπλανώμενες μέσα στην ταραχή της θάλασσας*’, ‘*ἀλώμενος ὅσσ’ ἐμόγησεν/οὔρεα καὶ δρυμούς,Θεόκρ. Εἰδ.13,66 και μέσα στην περιπλάνησή του σε βουνά και δάση, πόσα πράγματα δεν θρήνησε*’, ‘*πᾶσαν πλανηθεὶς τήνδε βάρβαρον χθόνα,Εὐρ.Ἐλ.598 περιπλανώμενος σ’ ὅλη αυτήν εδώ την βάρβαρη περιοχή*’. «οἰκτρᾶν»: επιρρ. κατηγορούμενο του αποτελέσματος ‘*ὥστε οἰκτρᾶν εἶναι*’. «κέλσας ποδ’ ἀλάτην»: το ρ. ‘κέλλω’ με την σημασία του ‘*οδηγώ*’, χρησιμοποιείται αποκλειστικά στην ναυσιπλοΐα. Εδώ λειτουργεί μεταφορικά.

- 135/9. «πόνων»:** γενική αφαιρετική, 'τόν γε θεοί κακότητος ἔλυσαν, Ὀδ.5,397 *κι αυτόν οι θεοί τον γλύτωσαν από τα βάσανά του*', 'λύσαι με δεσμῶν τῶνδε, Αἴσχ.Π.Δ. 1006 *να με απαλλάξει απ' αυτά εδώ τα δεσμά*', 'ὄκνου σε λύσω, Σοφ.Τραχ.181 *θα σε απαλλάξω από τον φόβο*' «**λυτήρ**»: επιρρ. κατηγορ. του τρόπου. «**αιμάτων**»: η γενική δίπλα στο επίθ. 'ἐπίκουρος' αν είναι προσώπου, τότε είναι αντικειμενική, 'βροτῶν ἐπίκουρε, Ὀμ."Υμν."Αρ.9 *εσύ, που βοηθάς του θνητούς*'. Αν όμως η γενική είναι πράγματος, τότε δηλώνει την αιτίας, όπως εδώ.
- 140/1. «θές»:** η προστακτική αυτή παρουσιάζει το ίδιο ακριβώς πρόβλημα με τις δυο προστακτικές στους στχχ. 112/3. Εκεί προτάθηκαν δυο λύσεις: στην συγκεκριμένη προστακτική όμως είναι αδύνατον να ισχύσουν οι δυο πιο πάνω επιλογές, διότι εδώ είναι αδύνατον η Ηλ. να απευθύνει αυτήν την προστακτική στον εαυτό της: ποιος άνθρωπος μπορεί να πει στον εαυτό του μονολογώντας 'σήκωσε αυτό το δοχείο από το κεφάλι μου και ακούμπησέ το χάμω'; Άρα εδώ είναι δεδομένο ότι δίπλα στην Ηλ. υπάρχει μία υπηρέτρια. Τώρα όμως ανακύπτει ένα άλλο πρόβλημα: γιατί να είναι η Ηλ. εκείνη που μεταφέρει το δοχείο στο κεφάλι της, κι όχι η δούλα που την ακολουθεί; Ή πάλι πώς είναι δυνατόν να δεχθούμε ότι η Ηλ. κουβαλάει το δοχείο με το νερό, ενώ η δούλα έχει ελεύθερα τα χέρια της; Τότε για ποιο λόγο την ακολουθούσε; Αν δεχθούμε την ύπαρξη μίας δούλας υπηρέτριας, τότε πρέπει να δεχθούμε πως κι αυτή κάτι μεταφέρει. «**έμᾶς ἀπό κρατὸς**»: το ουσιαστικό 'κράς, κρατός' αν και ουδετέρου, εντούτοις απαντά και ως θηλυκού γένους, όπως εδώ. «**έπορθοβοάσω**»: αυτή είναι η γραφή των κωδδ., η οποία δεν απαντά πουθενά αλλού στην Ελλ. γραμματεία. Όμως μπορεί η αντιστοίχιση με μία παρόμοια γρφ. να δώσει την λύση. Στον Ησίοδο απαντά η γρφ. 'ὀρθογὴ Πανδιονίς...χελιδῶν, Έγ.568 *η κόρη του Πανδίωνα, το χελιδόνι, που ξεκινούσε τους θρήνους νωρίς το πρωί*'. Η γρφ. 'ὀρθογὴ' ως ονομαστική Ενικού σχολιάζεται ως εξής από τον Αρχ.Σχολιαστή «Τί οὖν ἔδει καλεῖν αὐτὴν ὀρθογὴν; εἰ μὴ ἄρα ὀρθοβόην γραπτέον, ὡς τίνες. ΑΛΛΩΣ. ΟΡΘΟΓΟΗ, ἢ ὑπὸ τὸν ὀρθρον θρηνοῦσα». Άρα οι γρφ. 'ὀρθογὴ = ὀρθοβόη = ὀρθρογὴ = ὀρθροβόη > ὀρθρος = το πρωινό, η αρχή της ημέρας, λίγο πριν ανατείλει ο ήλιος'. Άρα και το ρ. 'έπορθοβοάσω = έπορθροβοάσω'.
- 142/3.** Το χωρίο έχει υποστεί μεγάλη φθορά και οι γρφ. είναι υποθετικές. Η γρφ. που υπάρχει στην έκδοση του Diggle είναι η εξής: «*ιαχάν ἀοιδὰν μέλος, / Ἀΐδα, πάτερ, σοι / κατὰ γᾶς ἐνέπω γόους*», όπου η συντακτική σειρά έχει ως εξής 'σοι, πάτερ, κατὰ γᾶς ἐνέπω γόους, μέλος Ἀΐδα ιαχάν ἀοιδὰν *για σένα, πατέρα, στον κάτω κόσμο λέω θρήνους, ένα τραγούδι του θανάτου ως κραυγή μελοποιημένη*'. «**λείβομαι**»: αυτή είναι η διόρθωση του Wecklein, που απαντά και στην έκδοση του Diggle, ενώ υπάρχουν και διαφορετικές διορθώσεις, καθώς και εδώ το κείμενο είναι φθαρμένο.
- 146/9. «κατὰ...τεμνομένα»:** το ρ. αν και σύνθετο, εδώ εμφανίζεται με τμήση 'κατατεμνομένη' ως τροπική μτχ. «**φίλαν...δέραν**»: είναι το αντικείμενο της μτχ. «**χέρα τε...τιθεμένα**»: η συντακτική σειρά των λλ. 'καὶ τιθεμένη χέρα ἐπὶ κρᾶτα', όπου η έκφραση 'τίθημι χέρα ἐπὶ κρᾶτα' σημαίνει 'χτυπώ το κεφάλι μου'.
- 150. «δρύπτε»:** μια ακόμη προστακτική με προβληματικό αποδέκτη, αλλά μάλλον εδώ η εικόνα είναι σαφέστερη, καθώς φαίνεται πως δίνει η ίδια την εντολή αυτήν στον εαυτό της. — Το έθιμο να εκδηλώνουν οι γυναίκες την θλίψη τους στην κηδεία συγγενῶν προσώπων σχίζοντας και γδέρνοντας το πρόσωπό τους, ανάγεται ήδη στην εποχή του Ομήρου. Έτσι ακριβώς εκδηλώνει την θλίψη της η Βρισηΐδα για τον χαμό του Πατρόκλου: 'χεροὶ δ' ἄμυσε / στήθεά τ' ἠδ' ἀπαλήν δειρὴν ἰδὲ καλὰ πρόσωπα, Ἰλ.19,284 *και πήρε να ξεσκίζει τον απαλό λαιμό, τα στήθη της και τ' ὠριο πρόσωπό της. Μτφρ.Ν.Καζαντζ.*' Το έθιμο αυτό φαίνεται να το έχει απαγορεύσει ο Σόλων με την νομοθεσία του 'ἀμυχὰς δὲ κοπτομένων καὶ τὸ θρηνεῖν πεπονημένα καὶ τὸ κωκύειν ἄλλον ἐν ταφαῖς ἐτέρων ἀφείλεν, Πλούτ.Σόλ.21,6'.
- 151. «οἶα δέ τις κύκνος ἀχέτας...»:** ήταν από τότε γνωστή η τάση των Κύκνων, όταν διαισθάνονται ότι έχει έρθει η ώρα του θανάτου τους, να τραγουδούν ένα θρηνώδες άσμα. Αυτήν την τακτική την έχει παρατηρήσει ο Αιλιανός, ο οποίος αναφέρει σχετικά: 'πεπίστευται δὲ ὑπὸ τῶν ἄνω τοῦ χρόνου ὅτι τὸ κύκνειον οὕτω καλούμενον ἄσας εἶτα ἀποθνήσκει, Αἰλ. Περὶ τῆς Φύσεως τῶν Ζώων,2,32 *Θεωρεῖ-*

ται δεδομένο από τα παλιά χρόνια ότι ο κύκνος αφού τραγουδήσει αυτό που ονομάζεται κύκνειο άσμα, πεθαίνει'

157. «**ύδρανάμενον**»: η μτχ. είναι ο Δωρικός τύπος αντί του 'ύδρηνάμενον', και είναι μτχ. Αορίστου του ρ. 'ύδραίνομαι < ύδρηνάμην < ύδρηνάμενος,-η,-ον'. Ως υποκ. έχει το 'σὲ τὸν ἄθλιον, πάτερ,'
160. «**πικρᾶς...τομᾶς σᾶς**»: το επίθετο είναι επιθ. προσδ.: το ουσιαστικό 'τομῆς' είναι γενική της αιτίας· η αντων. 'σῆς' είναι αντικειμενική στην γεν. 'τομῆς'
162. Και εδώ το χωρίο δεν εμφανίζει ευδιάκριτη γρφ. Η γενική 'όδοῦ' είναι αντικειμενική στο 'βουλῆς', η οποία γενική είναι της αιτίας. Το νόημα είναι προβληματικό, γιατί αφήνει την εντύπωση ότι ο Αγ. έκανε το λάθος να πάρει την απόφαση στην Τροία να επιστρέψει στο Άργος. Όμως τι άλλο θα μπορούσε τότε να αποφασίσει.
163. «**μίτραισι**»: δοτική της συνοδείας, δηλ. 'η υποδοχή δεν έγινε με συνοδεία εορταστικών κορδελών', δηλ. ενν. ότι 'όταν σε υποδέχθηκε, δεν κρατούσε κανένα στοιχείο εορτασμού'. «**ἐπὶ στεφάνοις**»: ο εμπρόθετος δηλώνει την 'κατάσταση', ότι δηλ. 'όταν σε υποδέχθηκε δεν φορούσε κανένα στεφάνι τιμητικό'.
164. «**ξίφεισι**»: ο Ευριπίδης δεν παραλείπει να τονίσει ότι η δολοφονία του Αγαμέμνονα έγινε με τσεκούρι (στχχ. 160, 279, 1160) το οποίο χρησιμοποίησε η ίδια η Κλ. Το ίδιο όπλο χρησιμοποιεί και ο Σοφοκλής στην δική του 'Ηλέκτρα' (97/9, 195/6, 484/7). Είναι περίεργο που μόνο εδώ το εργαλείο του φόνου δείχνεται ως δίκοπο ξίφος/μαχαίρι. Δεν μπορεί ο Ευρ. να μη είδε αυτήν την αναντιστοιχία· οπότε η πλέον λογική εξήγηση είναι να δεχθούμε πως η γενική 'Αιγίσθου' συντάσσεται ως κτητική στην δοτική 'ξίφεισιν' (J.D.Denniston,p69), κι όχι με την αιτιατική 'λώβην' (E.P.Coleridge). Προφανώς εδώ υπονοείται πως πρώτα εκείνη τον χτύπησε με το τσεκούρι, και κατόπιν άφησε τον Αίγ. να ολοκληρώσει την δολοφονική αυτήν επίθεση με το ξίφος του. «**θεμένα**»: η ονομαστική της μτχ. του 'τίθημι' έχει ως ενν. υποκείμενο την ονομ. 'Κλυταιμνήστρα', και με την μτχ. συντάσσονται δυο αιτιατικές, η ενν. αιτιατική προσώπου 'σε' ως αντικείμενο, και η αιτιατική 'λώβην' ως κατηγορούμενο του αντικειμένου, διότι εδώ το ρ. 'τίθημι τινά τι' έχει την έννοια 'reddo aliquid aliquid καθιστώ, κάνω κάποιον κάτι' (Kühner,323).
169. «**γαλακτοπότης**»: όσοι είχαν το γάλα ως κύρια τροφή θεωρούνταν ως κάτι το ξεχωριστό μέσα στην κοινωνία. Αυτήν την ιδιαιτερότητα καταγράφει και ο Ηρόδοτος για ένα λαό που ζούσε στην Β.Α. Ινδία, ανατολικά της Κασπίας λίμνης, τους 'Μασσαγέτας' (Ηρόδ.1,216,14). Ο Γαληνός σημειώνει ότι από την νόσο 'έλεφαντίασιν' (το πρήξιμο των κάτω άκρων) ποτέ δεν προσβάλλονται οι Σκύθες, διότι πίνουν μόνο γάλα (Γαλ.Πρὸς Γλαύκ.Α',11,142,7). Για τους κατοίκους της Αρκαδίας ο Θεόφραστος καταγράφει την μαρτυρία ότι την άνοιξη, όταν τα φάρμακα από τα φυτά δεν είναι ακόμη έτοιμα, καταφεύγουν στο γάλα 'δι' ὃ καὶ οἱ γε Ἀρκάδες εἰώθασιν ἀντὶ τοῦ φαρμακοποιεῖν γαλακτοποιεῖν περὶ τὸ ἔαρ,Θεόφρ. Περὶ φυτῶν Ἰστ.9,15,4,5'. Βέβαια όσοι κατανάλωναν αποκλειστικά το γάλα ως κύρια τροφή, είχαν ιδιαίτερος μεγάλα δόντια, καθώς δεν τα χρησιμοποιούσαν για την κοπή της τροφής τους (Άλέξ.Άφροδ.Προβλ.4,158,3).
173. «**παρ' Ἡραν**»: στην Αρκαδία ήταν γνωστό το ιερό της Ἡρας (Ἡραῖον). Το συγκεκριμένο ιερό στην Αρκαδία το αναφέρει ο Στράβων, και απέχει από το Άργος 40 στάδια, δηλ. περίπου 7,5 Km. (ἀπὸ δὲ τοῦ Ἄργους εἰς τὸ Ἡραῖον τετταράκοντα,Στράβ.8,6,2,6), και από το Ηραῖον στις Μυκήνες η απόσταση είναι 10 στάδια, δηλ. περίπου 2 Km. (ἔνθεν δὲ εἰς Μυκήνας δέκα,ὄ.π.) Σύμφωνα με τον Πausανία το Ηραῖον βρίσκεται σε μία πλαγιά του όρους 'Εύβοια' στο μεσοδιάστημα μεταξύ Άργους και Μυκηνών. Το όρος αυτό το ονόμασαν 'Εύβοια' προς τιμήν μιας εκ των τριών θυγατέρων του ποταμού Αστερίωνα, την 'Εύβοιαν', 'αὐτὸ δὲ τὸ ἱερόν ἐστιν ἐν χθαμαλωτέρῳ τῆς Εὐβοίας· τὸ γὰρ δὴ ὄρος τοῦτο ὀνομάζουσιν Εὐβοίαν, λέγοντες Ἀστερίωνι γενέσθαι τῷ ποταμῷ θυγατέρας Εὐβοίαν καὶ Πρόσυμναν καὶ Ἀκραιάν,Παυσ.2,17,1'. Ιερά της Ἡρας υπήρχαν σε πολλά μέρη της Ελλάδος, στην Κόρινθο (Παυσ. 2,24,1,5· Απόλλ.1,146,6), στην Σάμο (Παυσ. 7,4,4,1), στην Σικυώνα (Παυσ. 2,11,2,4), στην Ολυμπία (Παυσ. 5,15,7,3), στην Επίδαυρο (Θουκ. 5,75,6,2). — Η Ἡρα ήταν στενά συνδεδεμένη με την πόλη τους Άργους, (Εὐρ.Ι.Τ.221/3· Ἰλ.,4,8 & 50/2· 5,908).

- 175/7.** Η συντακτική σειρά των λλ. ‘φίλοι, οὐκ ἐπ’ ἀγλαΐαις οὐδ’ ἐπὶ χρυσείοις ὄρμοις ἐκπεπτόταμαι θυμὸν τάλαινα’. Οι δυο εμπρόθετοι δείχνουν τον σκοπό. Το ρ. ‘ἐκπεπτόταμαι’ είναι ο Παρακείμενος του ρ. ‘ἐκ+πέτομαι ἢ ποτάομαι’. Η αιτιατική ‘θυμὸν’ συντάσσεται με το ρ. ως επιρρ. της αναφοράς. Η έκφραση ‘ἐκπεπτόταμαι θυμὸν’ κ.λ. σημαίνει ‘*πετάω στην καρδιά μου, ψυχή μου*’, και μεταφορικά ‘*θέλω, νοιάζομαι, ενδιαφέρομαι*’ (δειλαία, πᾶ τὰς φρένας ἐκπεπτότασαι; Θεοκρ.Ειδ.2,19 *δύστυχη, πού πετάει ο νους σου; Για ποιο πράγμα ενδιαφέρεσαι;*) — Ο Παρακείμενος εδώ δείχνει πως μέχρι αυτήν την στιγμή η Ηλ. δεν έχει ποτέ δείξει ενδιαφέρον για τέτοιου είδους εορταστικές εκδηλώσεις, διότι πενθεί για την δολοφονία του πατέρα της. Συγχρόνως όμως δείχνει πως δεν έχει και την απαιτούμενη από τις περιστάσεις κατάλληλη ενδυμασία, ώστε να συμμετάσχει.
- 180.** «*εἰλικτὸν κρούσω πόδ’ ἐμόν*»: η έκφραση ‘κρούω πόδα’ δείχνει την μια από τις κινήσεις του χορού των γυναικών. Μια παρόμοια έκφραση έχουμε στις Τρωάδες ‘*πάλλε πόδα, 325 κούνα το πόδι σου*’. Το επίθετο ‘εἰλικτὸν ἢ ἐλικτὸν’ λειτουργεί ως επιρρ. κατηγορ. του τρόπου.
- 185.** «*ἐμῶν πέπλων*»: γενική επεξηγηματική στο ‘*τρύχη*’
- 186.** «*εἰ πρόποντα*»: πλάγια ερώτηση ως επεξήγηση.
- 187.** «*τᾶ*»: είναι η διόρθωση του Reiske. Σύμφωνα μ’ αυτήν ως ρ. στην πλάγια ερώτηση ‘*εἰ πρόποντα*’ ενν. το ‘*ἐστί*’. Υπάρχει και η διόρθωση του Nauck ‘*ῥσται*’, η οποία δίνει επίσης το ρ. στην πλ. ερώτηση.
- 191.** «*πολύπηνα*»: ‘+ἦ τὸ πῆνος’ σύνθετη λ. από το ‘*πολύς*’ και είτε το ουσ. ‘*ἡ πήνη ἢ κλωστή*’, είτε το ουσ. ‘*τὸ πῆνος το πλέγμα, ἢ πλέξη*’, και δηλώνει το ύφασμα εκείνο που έχει ‘*πλούσια πλέξη*’. «*φάρεα*»: ‘*τὸ φάρεος το ύφασμα*’. «*δῦναι*»: τελικό απαρέμφατο του σκοπού, ‘*για να τα φορέσεις*’.
- 192.** «*χάρισιν... ἀγλαΐας*»: αυτή η γρφ. είναι διόρθωση του Musgrave. Πρόκειται για την δοτική πληθυντικού του ουσ. ‘*χάρις*’, η οποία συντακτικά λειτουργεί ως δοτική του ‘*σκοπού*’, ενώ η γενική ‘*ἀγλαΐας*’ είναι γενική αντικειμενική: η μτρφ. ‘*και χρυσά κοσμήματα, για την εξυπηρέτηση της ομορφιάς*’. Η ίδια ακριβώς σύνταξη και σε άλλα χωρία (ὁ δὲ τῶν Μεσσηνίων χάριτι πεισθεῖς, Θεοκρ.3,95,1,1 *κι αυτός αφού πείστηκε προς όφελος των Μεσσηνίων = για την εξυπηρέτηση των Μεσσηνίων*), (νῦν μὲν γὰρ κἂν ἔλθοιεν ἴσως Λακεδαιμονίων ἕκαστοι χάριτι, Θεοκρ.6,11,3,2 *γιατί τώρα είναι δυνατόν να έρθουν αυτοί μόνοι τους, για να εξυπηρετήσουν τους Λακεδαιμόνιους*). Σύμφωνα με την γρφ. αυτήν το ‘*τε*’ συνδέει παρατακτικά τις αιτιατικές ‘*φάρεα ~ προσθήματ*’ — Υπάρχει και η γρφ. ‘*χάρισαι*’ του κώδ. L. Πρόκειται για το β’ ενικό της Προστακτικής Αορίστου του ρ. ‘*χαρίζομαι <ἐχαρισάμην>* με το ρ. στην Παθητική φωνή ‘*δέχομαι ως δώρο*’, και με τον τόνο στην προπαραλήγουσα, διότι η λήγουσα είναι βραχεία. Σύμφωνα με αυτήν την γρφ. ο ‘*τε*’ συνδέει μετά το ‘*ἴθι*’ τις δυο Προστακτικές ‘*χρῆσαι ~ χάρισαι*’ ‘*εμπρός λοιπόν χρησιμοποίησε...και δέξου ως δώρο...*’ — Υπάρχει και η γρφ. ‘*χάρισαι*’ ως το γ’ ενικό της Ευκτικής Αορίστου του ‘*χαρίζω κάνω χάρη*’, η οποία λειτουργεί ως ευχετική ‘*μακάρι να μου κάνεις την χάρη*’ ενν. ‘*να τα πάρεις*’. — Στην μτρφ. έχω δεχθεί την γρφ. του Diggle ‘*χάρισιν*’.
- 205.** «*θῆσαν*»: είναι το θηλυκό γένος του ουσ. ‘*θῆς, θητός*’ ‘*ὁ δουλοπάροικος, ὁ μισθωμένος δούλος*’.
- 207.** «*αὐτὰ*»: ο Δωρικός τύπος αντί του ‘*αὐτή*’. «*ψυχῆν*»: αιτιατ. της αναφοράς. «*δωμάτων*»: γενική αφαιρετική. «*φυγᾶς*»: επιρρ. κατηγ. του τρόπου.
- 212.** «*σύγγαμος*»: μια λ. με συγγενείς σημασίες, αλλά και αρκετά διαφορετικές. (i) χαρακτηρίζει δυο άνδρες οι οποίοι μοιράζονται την ίδια σύζυγο. Αυτό ακριβώς συνέβη με τον Αμφιτρώνα και τον Δια, διότι και οι δυο αυτοί συνενυρέθησαν με την ίδια γυναίκα, την Αλκμήνη, ως σύζυγοι: ο Δίας με την Αλκμήνη γέννησαν τον Ηρακλή, ενώ ο Αμφιτρώων με την Αλκμήνη γέννησαν τον Ιφικράτη (Ήσιόδ.Ασπ.1κ.έ.). Γι’ αυτό και ο Λύκος στην τραγωδία του Ευριπίδη ‘*Ηρ.Μαιν.*’ χαρακτηρίζει τον Δία ως ‘*σύγγαμος*’ με τον Αμφιτρώνα ‘*ὡς σύγγαμός σοι Ζεὺς τέκ<νου> τε κ<οινεῶν>*, 149 *ὁ Δίας συγγενεὺς στον γάμο μαζί σου, αλλά συμμετέχει και στο παιδί*. (ii) Χαρακτηρίζει δυο γυναίκες οι οποίες μοιράζονται τον ίδιο σύζυγο. Αυτό ακριβώς συνέβη με την Ανδρομάχη και την Ερμιόνη. Όταν Ὁ Έκτωρ σκοτώθηκε, η Τροία κατελήφθη και ο γιος της Ανδρομάχης, Αστυάναξ, δολοφονήθηκε, τότε εκείνη υποχρεώθηκε να ακολουθήσει τον Νεοπόλεμο στην Ελλάδα ως παρακοιμώμενη, με τον οποίον γέννησε και ένα γιο, τον Μολοσσό, που θα γι-

νόταν ο γενάρχης της φυλής των Μολοσσών. Αλλά και η Ερμιόνη ήταν επίσης σύζυγος του Νεοπτόλεμου· στην Οδύσσεια ο Όμηρος αναφέρει τον γάμο της με τον Νεοπτόλεμο, όταν ο Τηλέμαχος επισκέπτεται τον Μενέλαο στην Σπάρτη (δ,5). Γι' αυτό και στην τραγωδία 'Άνδρ.' του Ευριπίδη η Τροφός απευθυνόμενη στην Ερμιόνη χαρακτηρίζει την Ανδρομάχη ως 'σύγγαμον' με την Ερμιόνη 'άλγεϊς, φόνον ράψασα συγγάμω σέθεν; Άνδρ.836 *λυπάσαι για το γεγονός ότι οργάνωσες την δολοφονία της συγγενούς σου στον γάμο;* — Εδώ βέβαια έχει την ουδέτερη σημασία της/του συζύγου.

213. «'Ελλησιν.../...δόμοις τε σοῖς»: δυο δοτικές συνδεόμενες με το 'τε' ως αντιχαριστικές.
214. «σῆς μητρὸς Ἑλένη σύγγονος»: Κάστωρ, Πολυδεύκης, Ελένη, Κλυταιμνήστρα παραδίδονται ως αδέρφια, αλλά ο Απολλόδωρος τα εμφανίζει ως ετεροθαλή με την εξής τρόπο: 'Διὸς δὲ Λήδα συνελθόντος ὁμοιωθέντος κύκνω, καὶ κατὰ τὴν αὐτὴν νύκτα Τυνδάρεω, Διὸς μὲν ἐγεννήθη Πολυδεύκης καὶ Ἑλένη, Τυνδάρεω δὲ Κάστωρ <καὶ Κλυταιμνήστρα>, Ἄπολλ.3,126,6 *ὅταν ο Δίας ἔχοντας πάρει την μορφή κύκνου συνενρέθη με την Λήδα, αλλά στην διάρκεια της ίδιας νύχτας επίσης και ο Τυνδάρεως, από τον Δία γεννήθηκε ο Πολυδεύκης και η Ελένη, ενώ από τον Τυνδάρεω ο Κάστωρ και η Κλυταιμνήστρα*.'
215. «ἐξέβην θρηνημάτων»: κ.λ. 'βγήκα έξω από τους θρήνους μου = τους διέκοψα'. Η Ηλ. μόλις έχει δει τους δυο νεαρούς να εμφανίζονται από ένα μέρος στο οποίο ήταν κρυμμένοι, και γι' αυτό διέκοψε το κλάμα της.
216. «ἐφεστίους/εὐνάς»: πρόκειται για βωμό που βρίσκεται κοντά στην καλύβα, όπου ήταν κρυμμένοι.
- 218/9. Η συντακτική σειρά των λλ. 'ἐξαλύξωμεν φῶτας κακούργους σὺ μὲν φυγῆ κατ' οἶμον, ἐγὼ δ' ἐς δόμους ποδί'.
221. Η Ηλ. προφανώς καταφεύγει στον βωμό στον οποίον κρύβονταν οι δυο νέοι, αυτόν του Απόλλωνα.
222. «μᾶλλον»: συντάσσεται με το 'κτάνοιμι'. «ἐχθίους σέθεν»: με αυτήν την έκφραση ο Ορ. δεν αφήνει το υπονοούμενο ότι και η Ηλ. είναι 'ἐχθίων', αλλά εννοεί 'πιο μισητούς, απ' όσο εσύ τώρα νομίζεις ότι είσαι μισητή σε μένα'.
223. «μὴ ψαῦ'»: η απαγόρευση αυτή αφορά την προσέγγιση του Ορ. στον βωμό του Απόλλωνα, όπου η Ηλ. έχει καταφύγει τώρα ως ικέτης ζητώντας προστασία.
224. «ὄτου θίγοιμ' ἄν»: η αναφορική σε θέση γενικής συγκριτικής.
225. «ξιφήρης»: επιρρ. κατηγορούμενο του τρόπου.
231. Ο στχ. εμφανίζεται με δυο εκδόσεις (i) με κόμμα μετά το 'εὐδαιμονοίης', οπότε η αιτιατική 'μισθόν' εκλαμβάνεται ως επεξήγηση, 'μακάρι να ευτυχήσεις, δηλ. εννοώ μια αμοιβή για τα καλά σου λόγια, (ii) χωρίς κόμμα, οπότε η αιτιατική 'μισθόν' είναι επιρρ. της αναφοράς 'μακάρι να ευτυχήσεις ὅσον αφορά την αμοιβή σου για τα καλά σου λόγια'. Κράτησα την δεύτερη επιλογή, όπως είναι στην έκδοση του Diggle.
232. «τοῦτο»: δηλ. 'τὸ εὐδαιμονεῖν'.
233. «τλήμονας φυγάς»: η ίδια έκφραση 'Εὐρ.Ἰππ.1177'. «ἔχων»: λέγοντας η Ηλ. λέει αυτόν τον στχ. τον θεωρεί ως συνέχεια του 230, οπότε εντάσσει μέσα στον στχ. αυτόν και το ρ. 'ζῆ', 'ποῦ γῆς <ζῆ>...ἔχων;'
234. «φθείρεται»: το ρ. 'φθείρομαι' σημαίνει 'καταστρέφομαι' είτε κυριολεκτικώς 'νόσω τε γὰρ ἐφθάρταται Ἀθηναῖοι,Θουκ.3,13,3 *οι Αθηναῖοι πέθαιναν από την αρρώστια*', 'φθείρου! Ἄριστ.Ἀχ. 460 *άντε χάσου!*', είτε και μεταφορικά 'ἡ ἀρετὴ φθείρεται,Σοφ.Αἰ.25 *η ἀρετὴ χάνεται*'. Εδώ όμως έχει την έννοια του 'πλανᾶσθαι', 'Μενέλαος χρόνον πολὺν ἐφθείρετο πανταχόσε τῆς Ἑλλάδος,Δ.Χρ.7,95' (L&S).
235. Οι ευθείες ερωτήσεις που εισάγονται με τον 'οὐ' έχουν δυο επιλογές: (i) μετά την άρνηση να ακολουθούν τα 'οὕτως', 'οὔν=οὔκουν', 'μέντοι', και η απάντηση που περιμένει ο ερωτών να είναι καταφατική, όπως όταν ο Σωκράτης ρωτά τον Πολέμαρχο 'οὐχ οὕτω ἔλεγες;Πλ.Πολιτ.334b *έτσι δεν έλεγες;*', και η απάντηση που περιμένει από τον Πολέμαρχο είναι φυσικά καταφατική 'Ναι'. (ii) μετά την άρνηση να ακολουθούν τα 'δή', 'που'· τότε η απάντηση που αναμένει ο ερωτών είναι αρνητική, όπως όταν ο Σωκράτης ρωτά τον Αλκιβιάδη 'οὐ τί που αὔ σὺ οἶει ταῦτ' εἰδέναι ἅ συμφέρει τοῖς ἀνθρώποισι, καὶ δι'

ὅτι; Πλ. Άλκ.Ι, 113ε *ἀρα δηλ. ἐσύ δεν πιστεύεις ὅτι γνωρίζει αὐτὰ που συμφέρουν τοὺς ἀνθρώπους, καὶ γιὰ ποιο λόγο;*, καὶ ἡ ἀπάντησις που ἀναμένει ἀπὸ τὸν Ἀλκιβιάδην εἶναι ἀρνητικὴ ‘Ὅχι’. Στὴν ἐρώτησίν της ἡ Ἡλ. ἀναμένει ἀρνητικὴ ἀπάντησις, γιὰτί θέλει νὰ πιστεύει ὅτι τὰ ‘ἀπαραίτητα’ τουλάχιστον δεν λείπουν ἀπὸ τὸν Ὀρ.

236. «ἔχει μὲν»: μπορεῖ νὰ φαίνεται καταφατικὴ ἡ ἀπάντησις τοῦ Ὀρ., ἀλλὰ στὴν οὐσία ἀντιστοιχεῖ σὲ ἀρνησις, ‘οὐ σπανίζων τοῦ καθ’ ἡμέραν βίου’.
238. «εἰ ζῆς...ἔχεις»: ὁ ‘ξένος’ δεν ἔχει κανένα λόγο νὰ ρωτήσῃ τὴν Ἡλ. ποῖα εἶναι, ἀφοῦ ὅσο ἐκεῖνη συνομιλοῦσε με τὸν Χορό καὶ ἀναφερόταν στα περιστατικὰ τῆς ζωῆς της στους στχχ. 112-212, ὁ Ὀρ. μαζί με τὸν Πυλ. ἦταν κρυμμένοι καὶ ἀκούγαν. «ὅπως»: εἶναι ἡ γρφ. τοῦ Elmsley, ἐνὼ ὁ κῶδ. L ἔχει ‘ὄπου’. Ἡ γεν. ‘συμφοράς’ εἶναι διαιρετικὴ.
239. «οὐκοῦν ὄρᾳς...»: με βάση τὰ ὅσα ἀνέφερα πιο πρὶν, ἐδῶ ἡ ἀπάντησις που λογικὰ ἀναμένει ἡ Ἡλ. εἶναι καταφατικὴ ‘Ναί, βλέπω’, γιὰτί δεν μπορεῖ νὰ πιστέψῃ ὅτι ὁ συνομιλητὴς της δεν τὸ βλέπει. — Στὴν δική του ἐκδοσὴ ὁ Denniston ἔχει προτείνει τὴν γρφ. ‘οὐκοῦν ὄρᾳς...’ ἀφαιρώντας τὸ ἐρωτηματικὸ στο τέλος, καὶ δίνει πλέον τὴν ἐρμηνεῖα ‘ἀρα λοιπὸν ὄντως βλέπεις πόσο ἀπεριποίητο εἶναι τὸ σῶμα μου’, βάζοντας ἔτσι τὴν Ἡλ. νὰ θεωρεῖ δεδομένο ὅτι ὁ συνομιλητὴς της βλέπει τὴν ἀθλια εἰκόνα τοῦ σώματός της.
240. «λύπαις γε συντετηκός»: ὁ Ὀρ. ἀντὶ νὰ της ἀπαντήσῃ καταφατικὰ, τῆς ἀπαντᾷ ἐπιβεβαιωτικὰ με τὴν κατηγορηματικὴ μτχ. ‘συντετηκός’, που τὴν ἐξαρτᾷ ἀπὸ τὸ ἐνν. ‘ὄρῳ τὸ σὸν δέμας συντετηκός’.
241. «καὶ κρᾶτα πλόκαμόν τε»: ἡ Ἡλ. χρησιμοποιώντας τὰ ‘καὶ...τε’ ἐνώνει τὰ δυο αὐτὰ οὐσιαστικὰ με τὸ προηγούμενο ‘δέμας, 239’. Αὐτὸ δείχνει ὅτι ἡ Ἡλ. συνεχίζει τὸν λόγο της ἀπὸ τὸν στχ. 239, μόνο που τώρα, ἐπειδὴ ἔχει πάρει τὴν καταφατικὴ ἀπάντησις που ἠθέλε, συνεχίζει χωρὶς νὰ διατυπώνει καινούργιο ἐρώτημα, ἀφοῦ εἶναι σίγουρη πως καὶ στα δυο αὐτὰ οὐσιαστικὰ ὁ συνομιλητὴς της θα συμφωνήσει. Γι’ αὐτὸ καὶ ὁ στχ. αὐτὸς δεν ἔχει ἐρωτηματικὸ στο τέλος, παρὰ τὸ γεγονὸς ὅτι εἶναι συνέχεια τοῦ 239. «ἐσκυθυσμένον»: εἶναι ἡ μτχ. Παρακειμένου τοῦ ρ. ‘σκυθίζομαι < ἐσκύθισμαι *συμπεριφέρομαι σαν τοὺς Σκύθες*’. «ξυρῶ»: τὸ ξύρισμα στο τριχωτὸ τῆς κεφαλῆς ἦταν συνήθεια τῶν Σκυθῶν ‘ἀλλ’ ἄγε δὴ, Σκύθα, κεῖρε κόμην, Θέογν. 829’.
242. «δάκνει σ’ ἀδελφός»: δηλ. ‘ἡ ἀπουσία τοῦ ἀδελφούς σου σε κάνει νὰ υποφέρεις’.
243. «τί γάρ μοι τῶνδε γ’ ἐστὶ φίλτερον»: Πρέπει νὰ διευκρινιστοῦν ἐξ ἀρχῆς τὰ ἐξῆς: (i) τὸ ἐπίθετο ‘φίλος’ ἔχει κατὰ κύριο λόγο παθητικὴ σημασία (L&S), με τὴν ἐννοία ‘αγαπητός = αὐτὸς που ἀγαπάται ἀπὸ κάποιον’, καὶ με μετατροπὴ τῆς παθητικῆς σὲ ἐνεργητικὴ ‘αὐτὸς τὸν ὁποῖον κάποιος τὸν ἀγαπᾷ’. Ἐτσι ἀπαντᾷ ὡς ‘κατηγορούμενο’ στὴν σύνταξιν ‘οὗτος ἔστι φίλος ἐμοί’, ὅπου ἡ δοτικὴ εἶναι ‘προσωπικὴ’, τοῦ κρίνοντος προσώπου ἢ τῆς ἀναφορᾶς (Kühner, σ.436,21): ‘αὐτὸς κατὰ τὴν γνώμην μου/γιά ἐμένα εἶναι ἀγαπητός = αὐτὸς ἀγαπάται ἀπὸ ἐμένα (= ἐγὼ ἀγαπῶ/ἐκτιμῶ αὐτόν)’.

Ὑποδείγματα γι’ αὐτὴν τὴν σύνταξιν εἶναι τὰ ἀκόλουθα:

1. Οὗτος ἔστι φίλος ἐμοί = Αὐτὸς γιὰ μένα εἶναι ἀγαπητός = αὐτὸς ἐκτιμάται ἀπὸ ἐμένα (= ἐγὼ τὸν ἐκτιμῶ)
2. Οὗτος ἔστι φίλος σοι = Αὐτὸς γιὰ σένα εἶναι ἀγαπητός = αὐτὸς ἐκτιμάται ἀπὸ ἐσένα (= ἐσύ τὸν ἐκτιμᾷς)
3. Ἐγὼ εἰμὶ φίλος σοι = Ἐγὼ γιὰ σένα εἰμαι ἀγαπητός = ἐγὼ ἐκτιμῶμαι ἀπὸ ἐσένα (= ἐσύ με ἐκτιμᾷς)
4. Σὺ εἶ φίλος ἐμοί = Ἐσύ γιὰ μένα εἶσαι ἀγαπητός = ἐσύ ἐκτιμᾷσαι ἀπὸ ἐμένα (= ἐγὼ σε ἐκτιμῶ)

Παραδείγματα ἀπὸ τοὺς τραγικοὺς με μετατροπῆς τῆς παθητικῆς σὲ ἐνεργητικὴ σύνταξιν:

- ✓ οὐδεὶς ἄδικος ἔστι μοι φίλος, Εὐρ. Ἰππ. 614 *κανεὶς ἀδικὸς κατὰ τὴν κρίσιν μου δεν εἶναι ἀγαπητός ἀπὸ ἐμένα (= κανένα ἀδικο δεν ἐκτιμῶ/ἀγαπῶ)*
- ✓ τίς γὰρ ἐσθλὸς οὐχ αὐτῶ φίλος; Σοφ. Ο.Κ. 309 *ποῖος ευγενῆς ἀνδρᾶς δεν εἶναι κατὰ τὴν ἀντίληψιν ἐκείνου ἰδιαιτέρως ἀγαπητός; (= ποιὸν ευγενῆ ἀνδρᾶ δεν ἐκτιμᾷ ἐκεῖνος;)*

- ✓ ὁ δ' Ἀτρείδας στυγῶν/ἐμοί θ' ὁμοίως καὶ θεοῖς εἶη φίλος, Σοφ. Φιλ. 390 *αὐτός που μισεῖ τους Ἀτρείδες μακάρι να εἶναι για τους θεούς αγαπητός, ὅπως εἶναι για μένα = (να τον αγαποῦν οι θεοί, ὅπως τον αγαπῶ εγώ)*
- ✓ οὗτος δέ μοι/φίλος μέγιστος, οὐνεκ' Ἀτρείδας στυγεῖ, Σοφ. Φιλ. 587 *αὐτός εἶναι κατά την γνώμη μου πολύ αγαπητός, διότι μισεῖ του Ἀτρείδες (= αὐτόν αγαπῶ ιδιαίτέρως, διότι μισεῖ τους Ἀτρείδες).*
- ✓ τῷ μὲν οὖν πρώτῳ χρόνῳ ὁ Κριτίας τῷ Θηραμένει ὁμογνώμων τε καὶ φίλος ἦν. Ξεν. Ἑλλ. 2,3,15,1 *και κατ' αρχήν ο Κριτίας εἶχε τις ἴδιες αντιλήψεις με τον Θηραμένη, και κατά την γνώμη εκείνου (: του Θηραμένη) ἦταν αγαπητός = (ο Θηραμένης εκτιμούσε τον Κριτία, κι ὄχι ο Κριτίας τον Θηραμένη).*

(ii) Διαφορετική εἶναι ἡ σύνταξη του επιθέτου 'φίλος', ὅταν λειτουργεῖ ὡς υποκείμενο στην ἔκφραση 'ἔστι μοι φίλος' με το ρ. να εἶναι υπαρκτικό, και με την ερμηνεία του να εἶναι ἐπίσης παθητική: 'υπάρχει σε μένα κάποιος αγαπητός = κάποιος που αγαπάται ἀπὸ ἐμένα (= κάποιος που τον αγαπῶ/συμπαθῶ). Παραδείγματα:

- ✓ οὐ γάρ ποτ' ἐρεῖς ὡς Ὀκεανοῦ / φίλος ἐστὶ βεβαιότερός σοι. Αἰσχ. Π. Δ. 296 *ποτέ δεν πρόκειται να ομολογήσεις ὅτι υπάρχει σε σένα κάποιος περισσότερο αγαπητός ἀπὸ τον Ὀκεανό, (= ... ὅτι υπάρχει σε σένα κάποιος που τον αγαπᾶς περισσότερο ἀπὸ τον Ὀκεανό). Τα λόγια αὐτά τα λέει ὁ "Ὀκεανός", ὅταν ἔρχεται να βοηθήσει τον αλυσσοδεμένο στον Καύκασο ἥρωα.*
- ✓ ὦ τέκνον, οὐδεὶς δυστυχοῦντί σοι φίλος, Εὐρ. Ἡλ. 605 *παιδί μου, κανεὶς δεν υπάρχει για σένα αγαπητός, αν ἐσύ δυστυχεῖς (= κανένα δεν πρόκειται ἐσύ να αγαπήσεις, αν δυστυχεῖς). Εἰδώ μιλάει ὁ παιδαγωγός του Ορέστη ἐννοώντας ὅτι 'ὅταν κάποιος δυστυχεῖ, τότε δεν θα βρεθεῖ κανεὶς για να αγαπηθεῖ ἀπὸ αὐτόν, γιατί κανεὶς δεν θα βοηθήσει αὐτόν τον δυστυχοῦντα'. Κι ὅσοι μεταφράζουν τον στχ. 'κανεὶς δεν θα σε αγαπήσει, αν δυστυχεῖς', δυστυχῶς κάνουν λάθος.*
- ✓ Καὶ τίς βίος μοι σοῦ λελειμένη φίλος; Σοφ. Ἀντ. 548 *και ποια ζωὴ υπάρχει σε μένα αγαπητή, αν εγκαταλειφθῶ ἀπὸ ἐσένα; (= ποια ζωὴ υπάρχει που να αγαπηθεῖ ἀπὸ ἐμένα, αν σε χάσω;). Μιλάει ἡ Ἰσμήνη στην Αντιγόνη καλώντας την να ἀνακαλέσει την ἀπόφαση της να συγκρουστεῖ με τον Κρέοντα.*

(iii) Διαφορετική εἶναι ἡ σύνταξη στην ἔκφραση 'ἐγὼ εἰμὶ φίλος τινος', ὅπου το ἐπίθετο μετατρέπεται σε ουσιαστικό (Kühner, σ. 436, Σημ. 24), και παύει να ἔχει την επιθετική σημασία 'αγαπητός = αὐτός ὁ οποίος αγαπάται', ἀλλὰ ἔχει την ἐννοια του ουσιαστικού 'σύντροφος, εταῖρος, συνεργάτης' με την γενική να ὡς καθαρὰ του τόπου εκφράζοντας το 'ἀνήκειν', 'εἶμαι ἐνα συνεργάτης κάποιου = ἀνήκω κάπου':

- ✓ οὔτε γάρ ποτε /μητρὸς σύ γ' ἦσθα μᾶλλον ἢ κάμοῦ φίλος, Σοφ. Ἡλ. 1146. *ἐσύ ποτέ δεν ἦσουν συνεργάτης της μητέρας σύντροφος περισσότερο, ἀπ' ὅ,τι δικός μου.*
- ✓ τὸ σῶμα, (...) διὰ τὴν νόσον (...) τῆς ἰατρικῆς φίλον ἐστίν, Πλ. Λύσ. 219a3 *το σῶμα... ἐξ αἰτίας των ασθενειῶν... εἶναι ὁ σύντροφος της ἰατρικῆς.*

244. «τί δ' αὖ σοῦ»: αὕτη εἶναι ἡ γρφ. του Seidler. Σύμφωνα με την γρφ. αὕτην ἡ γενική 'σοῦ' συντάσσεται με το ἐνν. 'φίλτερον'· ἡ πλήρης συντακτικὴ εἰκόνα του στχ.: 'τί δ' αὖ δοκεῖς <φίλτερον εἶναι> σοῦ σῶ κασιγνήτῳ; ποιο πράγμα νομίζεις ὅτι στην ἀντίληψη του ἀδελφοῦ σου εἶναι πιο αγαπητό (:αγαπάται περισσότερο) ἀπὸ ἐσένα;'. Ἡ γρφ. του κῶδ. L εἶναι 'τί δαί σὺ', και ὁ στχ. ἐμφανίζεται ὡς ἐξῆς: 'τί δαί σὺ σῶ κασιγνήτῳ, δοκεῖς; και τι εἶσαι ἐσύ για τον ἀδελφός σου, το ξέρεις;'

245. «οὐ παρών ἡμῖν φίλος»: Το 'φίλος' λειτουργεῖ ὡς ἐπιρρ. κατηγορούμενο του τρόπου. Ἡ δοτική δεν ἔχει καμία σχέση με τις δοτικές 'μοι' και 'σῶ κασιγνήτῳ', οι οποίες εἶναι προσωπικές του κρίνοντος προσώπου ἢ της ἀναφοράς. Ἡ δοτικὴ 'ἡμῖν' συντάσσεται με την μτχ. 'παρών' ὡς δοτικὴ προσωπικὴ χαριστική, ὅπως στα χωρία 'ᾧδέ τις πάρεστι αὐτοῖς ἀνδροπλήθεια στρατοῦ, Αἰσχ. Πέρ. 235 *ὄντως υπάρχει σ' αὐτούς ὡς βοήθεια ἐνα τόσο μεγάλο πλῆθος στρατεύματος;*, 'πλησίον παρῆσθα κινδύνων ἐμοί, Εὐρ. Ὀρ. 1159 *στάθηκες δίπλα ὡς βοηθός στους κινδύνους*'. — Στον στχ. αὐτόν παραδόξως ἡ Ἡλ. εκφράζει την δυσφορία της για την τόσο μεγάλη και πολυετὴ ἀπουσία του ἀδελφοῦ της. Και στους στχ.

- 330/1 θα φτάσει στο σημείο να επικαλεστεί και τα προσβλητικά και ειρωνικά σχόλια και λόγια του Αίγισθου για την απουσία του αδελφού της.
- 247.** «θανάσιμον γάμον»: ο χαρακτηρισμός αυτός της Ηλ. δεν είναι αποτέλεσμα της συμπεριφορά του Αυτουργού απέναντί της, αφού αυτή είναι αξιοπρεπέστατη, αλλά της πολύ χαμηλής κοινωνική του θέσεως.
- 253.** «πένης άνήρ γενναῖος»: ο Ευριπίδης είναι ο κήρυκας της νέας τάξεως πραγμάτων, των καινούργιων αντιλήψεων πάνω στην κοινωνική διαστρωμάτωση, πως δηλ. ούτε ο ‘καλός’ είναι συνέπεια του πλούτου και της κοινωνικής του διασημότητας, ούτε ο ‘κακός’ άνθρωπος είναι το αποτέλεσμα της φτώχειας του και της άσημης καταγωγής τους, αλλά πως όλα ξεκινούν από την παιδεία και την ανατροφή του. Αυτά ακριβώς υποστηρίζει στην ‘Εκάβη’, όταν στο στόμα της ίδια της ηρωίδας του βάζει τις εξής σκέψεις: «Ο κακός άνθρωπος είναι στην βάση του κακός, ενώ ο καλός είναι επίσης στην βάση του καλός, και ο χαρακτήρας του καλού ανθρώπου δεν μεταβάλλεται εξ αιτίας κάποιας οικονομικής του κακοτυχίας, αλλά πάντοτε τηρεί τους κανόνες της ηθικής. Άρα τι είναι αυτό που κάνει την διαφορά; Οι γονείς μήπως με την γέννηση, ή η ανατροφή και η παιδεία; Η καλή διαπαιδαγώγηση δίνει μαθήματα καλής συμπεριφοράς, και αν κάποιος τα διδαχθεί αυτά, τότε γνωρίζει το κακό έχοντας ως γνώμονα το καλό που έχει μάθει, Εὐρ. Έκ.595-602». Αλλά και στην συγκεκριμένη τραγωδία λίγο πιο κάτω ο Ορέστης θα κάνει μία παρόμοια ομολογία, πως δηλ. η ‘καλοί’ άνδρες δεν είναι συνέπεια πλούτου, αλλά αγωγής και παιδείας «Δεν είναι εύκολο να διακρίνεις τον ανθρώπινο χαρακτήρα, γιατί συνάντησα τον γιο ενός επιφανούς πατέρα, ο οποίος ήταν άχρηστος, ενώ συνάντησα καλά παιδιά από άσημους γονείς· συνάντησα την φτώχεια στο μυαλό ενός πλούσιου άνδρα, και τον πλούτο στην σκέψη ενός φτωχού, Εὐρ. Ήλ.368-373».
- 254.** ‘καὶ ἡ εὐσέβεια τίς <ἔστι ἢ> πρόσεστι σῶ πόσει;’
- 259.** «οὐ κύριον τὸν δόντα μ’»: ο σύζυγος επιλεγόταν από τον ‘προστάτη’ και τον έχοντα υπό την επιμέλειά του την κόρη, της οποίας η γνώμη δεν είχε ιδιαίτερη σημασία. Στην τελετή του γάμου γινόταν η ‘παράδοση’ της νύφης στον σύζυγο, η οποία ως εκφραζόταν ως έννοια με το ουσιαστικό ‘ἔκδοσις’ (Δημ.40,4,4· Πλ.Νόμ.924d4), και ως ρηματική ενέργεια με το ρ. ‘δίδωμι’ (Ίλ.6,192· Ἡρόδ.1,107· Χεν. Έλλ.4,1,4). Όταν ο Ισχύμαχος αναφέρει στην γυναίκα του τον λόγο για τον οποίον παντρεύτηκαν, την λέει: ‘Κατάλαβες τώρα για ποιο λόγο εγώ σε παντρεύτηκα, αλλά και οι γονεῖς σου σε ἔδωσαν σε μένα; τίνας ποτὲ ἔνεκα ἐγὼ τε σὲ ἔλαβον καὶ οἱ σοὶ γονεῖς ἔδοσαν σε ἐμοί; Χεν. Οἰκ.7,10,4’.
- 260.** «μή ποτ’ ἐκτείση»: ο Ορ. τώρα κατανοεί ότι ο Αυτ. αποφάσισε να μη έχει συζυγικές σχέσεις με την Ηλ. (οὐπώποτ’ εὐνῆς...θιγεῖν,255), για να μη τιμωρηθεί μελλοντικά από τον Ορ., καθώς ο γάμος του με την Ηλ. δεν ήταν ἐγκυρος, αφού δεν την ‘παρέδωσε’ σ’ αυτόν ο νόμιμος επιμελητής της Ηλ.
- 263.** «εἰ δὴ ποθ’ ἤξει»: η πικρία της Ηλ. για την μακρόχρονη απουσία του Ορ. είναι εμφανής από την ἐκφρασή της ‘αν βέβαια ἐλεήσει ο θεός κάποτε να ἐρθει ἐδῶ’, κάτι που πλέον δεν το πιστεύει. Στον στχ. 262 ο Ορ. ως ποιητικό αίτιο στο ρ. ἐπίθετο ‘δραστέον’ ἐνοούσε τον εαυτό του, ὁμως η Ηλ. το ἐνόησε ως τον Ορ. που τώρα λείπει.
- 265.** «φίλοι»: ὁμοίως και ἐδῶ ο ὄνομα ‘φίλος’ ως ουσιαστικό συντάσσεται με γενική.
- 267.** «ἀσθενῆ»: ἐνν. ‘τέκνα’.
- 269.** «ῶν ἐμοὶ δοίῃ δίκην»: η ἐκφραση είναι ‘δίκην δίδωμι τινὶ τινός τιμωροῦμαι ἀπὸ κάποιον για κάτι’, με την δοτική να είναι προσωπική, κι ὄχι βέβαια του ποιητικού αἰτίου, κάτι που λανθασμένα ἐξάγεται ἀπὸ τον ν.ε. ἀπόδοση, διότι το ουσιαστικό ‘δίκη’ σημαίνει την ‘αποζημίωση’. Η γενική είναι της αἰτίας.
- 270.** «τοῦθ’ ὑφαιρούμεσθα νιν»: τα ρρ. που δηλώνουν στέρηση ή ἀφαίρεση συνήθως συντάσσονται με αἰτιατική του ἀφαιρουμένου πράγματος, και με γενική του προσώπου που στερείται το πράγμα. Ὅμως τα ρρ. αυτά μπορεί να συνταχθῶν και με δυο αἰτιατικές, ὅπου η μία θα είναι κανονικά του στερουμένου πράγματος, ἐνῶ η ἄλλη θα συνθέτει ἕνα ἐμπρόθετο προσδιορισμό με την πρόθεση του ρ., ὅπως συμβαίνει ἐδῶ ‘αἰρούμεσθα τοῦτο ὑπὸ νιν τραβάμε αὐτό κάτω ἀπὸ ἐκείνον’ (Kühner,σ335,7).
- 272.** «φίλοι σοι»: το ἐπίθετο λειτουργεῖ ἐδῶ ως ἐπιρρ. κατηγορούμενο του τρόπου (δες σχόλ. στχ. 243).
- 273.** «ῶστε στέγειν»: η συμπερ. πρόταση με ἀπαρ. ἐξαρτάται ἀπὸ τον ἐνν. ‘ἀκούουσι ως φίλοι μοι ῶστε...’

275. «**αἰσχροὺν γ' εἶπας**»: η Ηλ. θεωρεί πως η ερώτηση του 'ξένου' 'τί δῆτ' Ὀρέστης πρὸς τάδε;' είναι απαράδεκτη μετά από τόσα που έχουν τώρα συζητήσει, και μετά από τόσες λεπτομέρειες της ζωής της που του έχει αποκαλύψει· θα έπρεπε να είχε καταλάβει πως τόσα χρόνια τον περιμένει για να τιμωρήσουν τους δολοφόνους του πατέρα τους και μόνο.
277. «**ἴπατήρ**»: η ονομαστική εδώ έχει ταλαιπωρήσει ιδιαίτερος του εκδότες, καθώς η παθητική σύνταξη του ρ. 'τολμῶ' με υποκείμενο σε ονομαστική πτώση δεν απαντά πουθενά στην ελλ. γραμματεία.
279. «**τῷ**»: το άρθρο στην θέση του αναφορικού 'ὧ'.
280. «**βέβαια**»: επιρρ. κατηγορούμενο του τρόπου.
281. «**ἐπισφάξασ'**»: η πρόθεση 'ἐπί' προφανώς δείχνει ότι στον σχεδιασμό της όλης επιθέσεως που είχε στο μυαλό της η Ηλ., πρώτα υπήρχε ο θάνατος του Αίγισθου και ύστερα της Κλυταιμνήστρας.
282. «**εἶθ'**»: πρόκειται για τον υποθετικό σύνδεσμο 'εἴ+τε', ο οποίος σε μια υποθετική πρόταση με Ευκτική, χωρίς όμως να υπάρχει απόδοση, εξέφραζε 'υποθετικά' την πραγματοποίηση ενός στόχου, 'εἴ μοι ξυνείη μοῖρα, Σοφ. Ο.Τ.863', επειδή όμως λείπει η απόδοση, η 'υπόθεση' εκλαμβάνεται ως 'ευχή' για κάτι μελλοντικό, 'αν με βρει μία καλή τύχη! = μακάρι να με βρει μία καλή τύχη!' Και όταν έπρεπε να εκφράσουν αυτήν την 'υποθετική ευχή' ως κάτι το οποίο 'μακάρι να γινόταν τώρα, αλλά δυστυχώς δεν πρόκειται να γίνει', τότε χρησιμοποιούσαν την Οριστική ιστορικού χρόνου, 'εἰ γὰρ τοσαύτην δύναμιν εἶχον, Εὐρ. Ἄλκ. 1072' με την έννοια 'αν τώρα είχα μία τέτοια μεγάλη δύναμη! = μακάρι να είχα τώρα μία τέτοια μεγάλη δύναμη! (που δυστυχώς όμως δεν έχω)'.
286. «**ἐκκλέψαι φόνου**»: η γενική αφαιρετική 'ἀπό την δολοφονική επίθεση'
289. «**ἔκυρσε ὡς ἔκυρσε**»: 'του ἔτυχε ὅ,τι του του ἔτυχε', δηλ. 'είχε μία πολύ άσχημη τύχη'. Ένα δεύτερο σχήμα 'εὐφυμισμού', (Δες τα σχόλ. στον στχ. 85). «**ἐκβληθεὶς δόμων**»: η γεν. ομοίως αφαιρετική.
290. «**αἴσθησις.../...τῶν θυραίων πημάτων**»: η γενική αντικειμενική. Το επίθ. 'θυραῖος' κ.λ. σημαίνει 'αυτός που βρίσκεται μακριά από το σπίτι του', όμως μεταφορική σημαίνει 'ο ξένος', 'θυραῖος ὄλβος, Αἰσχ. Ἄγ.837· θυραῖον πῆμα, Εὐρ. Ἄλκ.778'. — Το πνεύμα: 'μου ανέφερες δυσάρεστα γεγονότα για σένα, αλλά ακόμη και των ξένων οι λύπες κάνουν αυτούς που τις ακούνε, δυστυχείς', εννοώντας ότι και ο ίδιος ως 'ξένος' γίνεται τώρα δυστυχής ακούγοντας τα βάσανα μιας 'ξένης', δηλ. της Ηλ.
294. «**ἔνεστι...οὐδαμοῦ**»: Το πνεύμα του στχ.: 'ὅποιος βρίσκεται μέσα στην άγνοια (ἀμαθία) και δεν γνωρίζει λεπτομέρειες από πάθη της ζωής κάποιου, τότε είναι αδύνατον να νοιώσει λύπη (οὐδαμοῦ ἔνεστι οἶκτος)'. Με την φράση του αυτήν ο 'ξένος' δικαιολογεί την έως τώρα απουσία του Ορ. από την ζωή της Ηλ., για την οποίαν απουσία η Ηλ. έχει εκφράσει μέχρι στιγμής έντονα την δυσφορία της (στχχ. 245,263,275). Είναι σαν να της λέει 'πὼς περιμένεις να νοιώσει λύπη για σένα ο Ορ., αν δεν μάθει τα βάσανά σου;'
295. «**σοφοῖσι δ' ἀνδρῶν**»: 'η λύπη για τα προβλήματα των συνανθρώπων μας υπάρχει μόνο σ' εκείνους που τα γνωρίζουν' (=γι' αυτό και πρέπει να τα μεταφέρω στον Ορ.). «**οὐδ' ἀζήμιον...τοῖς σοφοῖς**»: 'και δεν μένει χωρίς τιμωρία στους σοφούς ανθρώπους', απρόσωπη έκφραση με υποκείμενο το 'ἐνεῖναι'. Παρόμοια έκφραση, αλλά ως προσωπική 'οὐδὲ γὰρ τὸ τελευτῆσαι παρ' αὐτοῖς ἀζήμιόν ἐστί, Δίων Κάσ. σ.62.3.4.2'. «**γνώμην ἐνεῖναι...λίγαν σοφὴν**»: Το απαρέμφατο είναι υποκείμενο στην προηγούμενη απρόσωπη έκφραση, και η αιτιατική είναι υποκ. του απαρεμφάτου. Το επίρρ. 'λίαν' συντάσσεται με το 'ἐνεῖναι' κι όχι με το 'σοφὴν', 'να υπάρχει πολύ βαθιά μέσα τους μια σκέψη σωστή'. — Ο 'ξένος' προσπαθεί να πείσει την Ηλ. πως δεν πρέπει να διστάζει να του δίνει πληροφορίες για τα μελλοντικά της σχέδια εναντίον του Αίγ. και της Κλ. φοβούμενη μήπως τα πληροφορηθούν· και τονίζει πως οι έξυπνοι άνθρωποι (τοῖς σοφοῖς) αν κρατήσουν βαθιά μέσα τους κρυμμένα (λίαν ἐνεῖναι) μια σωστή απόφαση που έχουν πάρει (γνώμην σοφὴν) από τον φόβο τους μήπως την μάθουν οι εχθροί τους, τότε θα πληρώσουν ακριβὰ αργότερα αυτήν την κρυψινόιά του. Μ' αυτό εννοεί ότι είναι καλύτερο οι εχθροί της, δηλ. Αίγ. και Κλ., να έχουν μάθει τα σχέδια της εναντίον τους, για να την φοβούνται.
303. «**κἀκείνου**»: 'ἔμοῦ πατρός'.

- 304-309.** Σύμφωνα με την έκδοση του Diggle υπάρχει τελεία στο τέλος του στχ. 309. Αυτό σημαίνει ότι στους στχ. 304-309 η Ηλ. παρουσιάζει μια σειρά από τρία πάθη που υφίσταται εδώ και καιρό μετά την δολοφονία του πατέρα της και την απομάκρυνσή της από το παλάτι, τα οποία τα εκφέρει με τρεις πλάγιες ερωτήσεις, οι οποίες συνδέονται, όπως είναι φυσικό, μεταξύ τους με συνδέσμους ‘μέν, θ’, τε,’: 1) ‘πρῶτον μὲν οἷοις...αὐλίζομαι’, 2) ‘πίνω θ’ ὄσῳ βέβρικα’, 3) ‘ὑπὸ στέγαισί τε...ναίω’. Κατόπιν ακολουθούν δυο τροπικές μτχ. ‘έκμοχθοῦσα...φορουμένη’, οι οποίες συντάσσονται με το ‘ναίω,306’, και οι οποίες συνδέονται μεταξύ τους επίσης λογικά με τα ‘μέν,307’ και ‘δε,309’. Η πρόταση ‘ἤ...στερήσομαι’ στον στχ. 308 δεν προσμετράται στα πάθη της Ηλ., διότι δηλώνει εξαίρεση με την έννοια του ‘ειδάλλως’, και διαζεύγνυται με την αμέσως προηγούμενη ‘ναίω...έκμοχθοῦσα’, ‘κατοικῶ...με το να ταλαιπωροῦμε φτιάχνοντας τα ρούχα μου...ειδάλλως θα έχω το σώμα μου γυμνό και θα είμαι στερημένη’. **«αὐλίζομαι»:** το ρ. με αρνητική σημασία, καθώς χρησιμοποιείται κυρίως για ζῶα κλεισμένα σε στάβλο. **«πίνω»:** το ρ. ‘βρίθω < βέβρικα’ συντάσσεται κανονικά με γενική διαιρετική. Όμως απαντά και με δοτική οργανική της συνοδείας (Kühner,σ.363,Σημ.2). **«κερκίσι»:** ‘κερκίς’ ονομαζόταν η ‘σαῖτα’ που περνά μέσα από το στημόνι για να γίνει η πλέξη του υφαντού στον αργαλειό. **«πέπλους»:** αντικείμενο στο ‘έκμοχθοῦσα’. **«ἤ»:** είναι ο διαζευκτικός σύνδεσμος, αλλά εδώ με την σημασία του ‘ειδάλλως, διαφορετικά’, ‘μὴ μὲ λυπεῖτε, ἢ φεύξομαι ἐκ τῆς οἰκίας, Ἡρώδας,Μιμ.5,74’. **«πηγὰς...φορουμένη»:** εδώ ομολογεί η ίδια η Ηλ. ότι αυτή είναι που μεταφέρει το νερό από την πηγή του ποταμού. Συνεπώς οι προστακτικές ‘σύντεινε,112· ἔμβρα,113· θές,140’ πρέπει λογικά να αναφέρονται στην ίδιαν. — Στους στχ. αυτούς υπάρχει μια νοηματική πληρότητα και ενότητα, καθώς εδώ φαίνεται ότι Ηλ. παρουσιάζει τα σωματικά της πάθη.
- 310.** **«ἀνέορτος ἱερῶν»:** το επίθετο είναι επιρρ. κατηγ. του τρόπου και η γενική διαιρετική. **«χορῶν τητωμένη»:** η μτχ. είναι τροπική και η γενική αφαιρετική. Το επίθετο και η μτχ. προσδιορίζουν συντακτικά το ρ. ‘ἀναίνομαι’ στον στχ. 311, το οποίο αποτελεί και το ρ. που συνδέει τους στχ. 310-313 νοηματικά με τους στχ. 304-309.
- 311.** **«ἀναίνομαι γυναῖκας οὔσα παρθένος»:** Η γρφ. του κώδ. Tr² είναι: ‘ἀναίνομαι δὲ γυναῖκας’ με το μέτρο να παρουσιάζει πρόβλημα στο δεύτερο ιαμβικό μέτρο ‘X—U— XU—U’, γι’ αυτό και η διόρθωση του Barnes σε ‘ἀναίνομαι γυναῖκας οὔσα X—U— X—U—’. Τώρα όμως η απουσία του ‘δέ’ δημιουργεί ένα ‘ασύνδετο’ σχήμα με την προηγούμενη περίοδο, καθώς το ρ. ‘ἀναίνομαι’ φαίνεται ασύνδετο με την προηγούμενη περίοδο των στχ. 304-309. Επίσης ο κώδ. L έχει την γρφ. ‘δὲ γυμνάς’, όπου το ‘γυμνάς’ είναι η ονομαστική του θηλυκού ‘ἢ γυμνάς, -άδος’, και παραπέμπει στην ‘γυμνή γυναῖκα’, όπου ως ‘γυμνή’ εδώ η Ηλ. εννοείται ως μη έχουσα την κατάλληλη εορταστική ενδυμασία. Η ονομαστική ‘γυμνάς’ λειτουργεί ως επιρρ. κατηγ. του τρόπου. Όμως η αποδοχή της γρφ. ‘γυμνάς’ καθιστά υποχρεωτική και την αλλαγή της γρφ. ‘παρθένος’ σε ‘παρθένους’, όπου αυτή η αιτιατική πλέον γίνεται το αντικείμενο του ‘ἀναίνομαι’. Τότε όμως αλλάζει ἄρδην το νόημα του στχ., διότι με τις γρφ. ‘γυναῖκας οὔσα παρθένος’ παίρνουμε το νόημα ‘*αποφεύγω τις παντρεμένες γυναῖκας...όντας ἐγὼ παρθένος*’, νοιώθοντας ενοχές για το γεγονός ότι ο γάμος της έχει μείνει ανολοκλήρωτος λόγω της ατεκνίας της. Ενώ με τις γρφ. ‘γυμνάς οὔσα παρθένους’ το νόημα είναι ‘*αποφεύγω τις ἀνύπανδρες κοπέλες καθώς ἐγὼ δεν ἔχω τὴν κατάλληλη ενδυμασία*’.
- 312.** **«αἰσχύνομαι δὲ Κάστορ»:** η γρφ. ‘αἰσχύνομαι’ είναι διόρθωση του Page, ενώ ο L έχει την γρφ. ‘ἀναίνομαι’, με τον ‘Κάστορα’ να είναι ο πρώην μνηστήρας της Ηλ., ο οποίος όμως είναι νεκρός. Και οι δυο γρφ. είναι λίγο ως πολύ προβληματικές: (i) η γρφ. ‘ἀναίνομαι’ εμφανίζει την Ηλ. να αποφεύγει τον νεκρό Κάστορα, κάτι που είναι παράλογο. Η μόνη εξήγηση που υπάρχει σ’ αυτή την γρφ. είναι πως η Ηλ. αποφεύγει την όποια ανάμνηση του Κάστορα (Murray). (ii) η γρφ. ‘αἰσχύνομαι’ εμφανίζει την Ηλ. να ντρέπεται τον νεκρό Κάστορα. Όμως για ποιο λόγο η Ηλ. να ‘ἀναίνεται’ ή να ‘αἰσχύνεται’ τον Κάστορα; Ίσως για τον λόγο ότι δεν μπορεί να πάρει μέρος σε θρησκευτικές τελετές προς τιμήν της μνήμης του. Πάντως και οι δυο γρφ. δεν λύνουν το πρόβλημα, τι σχέση έχει ο πρώην μνηστήρας της με την δολοφονία του πατέρα της και τα πάθη που αυτή προξένησε. — Η παρουσία του ‘δέ’ δίπλα στο ρ. ‘αἰσχύν-

νομαι' δεν λύνει το πρόβλημα του 'ασύνδετου' σχήματος, όπως το είδαμε στον στχ. 311, διότι ο συγκεκριμένος σύνδεσμος απλώς συνδέει λογικά τα ρρ. 'αναίνομαι ~ αίσχύνομαι', ενώ το 'ασύνδετο' βρίσκεται ανάμεσα στα δυο αυτά ρρ. με ό,τι προηγήθηκε. «οὔσα ἐγγενής»: το επίθετο 'ἐγγενής' σημαίνει το καταγόμενο από το ίδιο γένος, τον ομογενή. Ο Κάστωρ ήταν αδελφός της Κλ. και συνεπώς θεός της Ηλ. (δες. σχόλ. στχ. 214). Ο γάμος μεταξύ συγγενών δεν απαγορευόταν στην Αθήνα κάτω από προϋποθέσεις. Ο Πλάτων μιλώντας για την 'ἐπίκληρον' κόρη, δηλ. την θυγατέρα ενός Αθηναίου ο οποίος θα πέθαινε χωρίς να αφήσει άρρενα τέκνα, όριζε τα εξής: 'Αν πεθάνει κάποιος χωρίς να αφήσει διαθήκη έχοντας μόνο θήλεα τέκνα ανύπανδρα, τότε δικαιούνται να παντρευτούν την κόρη, αλλά και να πάρουν την περιουσία οι εξής συγγενείς με την εξής σειρά, πρώτος ο ετεροθαλής αδελφός της, αν ήταν ομοπάτριος με την κόρη, ή ο ετεροθαλής αδελφός της, αν ήταν ομομήτριος με την κόρη· δεύτερος το παιδί του αδελφού της, αν βέβαια είναι σε ηλικία γάμου (δηλ. να παντρευτεί τον ανιψιό της)· τρίτος στην σειρά το παιδί της αδελφής της (επίσης ανιψιός της)· τέταρτος ο αδελφός του πατέρα της (δηλ. να παντρευτεί τον θείο της)· πέμπτος το παιδί του θείου της (δηλ. τον εξάδελφό της)· έκτος το παιδί της αδελφής του πατέρα της (επίσης τον εξάδελφό της). Πλ.Νόμοι, 924e3'. — Η συντακτική θέση της *μτχ.* 'οὔσα' είναι ιδιαίτερος περίεργη, καθώς η μόνη λογική είναι η αιτιολογική, 'διότι ἡμουν συγγενής του', υπονοώντας ότι μετά τον θάνατο του πατέρα της και την εξαφάνιση του αδελφού της έπρεπε να δοθεί στον αδελφό της μητέρας της λόγω απουσίας αδελφού από τον πατέρα της. «ὄς.../...ἐμ' ἐμνήστευεν»: 'ο οποίος προχώρησε σε αρραβώνα με εμένα'. Η γρφ. αυτή είναι διόρθωση του Nauck, ενώ ο L έχει την γρφ. 'ὄ...ἐμ' ἐμνήστευον', που προφανώς είναι λάθος, και υπάρχει και η διόρθωση του Scaliger σε 'ὄ...ἐμ' ἐμνήστευον' 'στον οποίον με έδινα εμένα ως μνηστή του'.

315. «Ἀσίδες»: 'Ἀσίς, -ίδος' είναι ο άλλος τύπος του θηλυκού 'Ἀσιάς, -άδος'.
318. «ἔτι»: δεν μπορεί να έχει την χρονική σημασία του 'ἀκόμη', γιατί τότε θα έπρεπε ο Παρακείμενος να γίνει Ενεστώτας 'σήπεται'. Γι' αυτό οι σχολιαστές προτείνουν να εκληφθεί με σημασία του 'επίσης, συγχρόνως'.
320. «ἐς ταῦτά... ἄρματα... πατρί»: 'ανεβαίνοντας στα ίδια άρματα με αυτά στα οποία ανέβαινε ο πατέρας μου'. Η δοτική είναι προσωπική οργανική, 'βαίνων ἐς ἄρματα τὰ αὐτὰ τούτοις τοῖς ἄρμασι, ἐς ἃ ἔβαινε πατήρ'. Το ίδιο 'ὠπλισμένοι πάντες ἦσαν οἱ περὶ τὸν Κύρον τοῖς αὐτοῖς τῷ Κύρῳ ὄπλοις, Ξεν.Κῦρ. 7,1,2 (= ὠπλισμενοι πάντες ἦσαν οἱ περὶ τὸν Κύρον ὄπλοις τοῖς αὐτοῖς οἷς ὄπλοις Κύρος ὠπλισμένους ἦν)'.
325. «ἀγλαϊσμάτων»: γενική διαιρετική.
327. «ὁ κλεινός»: 'ο Αἰγισθος', φυσικά με ειρωνική διάθεση
329. «εἰς ἡμᾶς»: δηλ. στον Ορέστη, στην Ηλέκτρα, αλλά και στον ίδιο τον νεκρό.
330. Αυτές τις προσβλητικές φράσεις του Αἰγ. η Ηλ. τις μνημονεύει για δυο λόγους: πρώτον, για να δείξει την αισχρή και δολερή προσωπικότητα του Αἰγ., αλλά και δεύτερον, για να διαμαρτυρηθεί η ίδια για την τόσο μεγάλη και πολύχρονη απουσία του Ορ., θέλοντας έτσι υπαινικτικά να πει 'ο Ορ. με την απουσία του έδωσε το δικαίωμα στον Αἰγ. να μας ειρωνεύεται και να μας εξευτελίζει'.
337. «ἄνδρ' ἔν' εἷς ὦν»: η Ηλ. συγκρίνει την τόλμη του Αγ. απέναντι σε χιλιάδες Τρώες με την ενδεχόμενη, αλλά απευκταία δειλία ή αναποφασιστικότητα του Ορ. να σκοτώσει τον Αἰγ., την στιγμή που η μεταξύ τους σύγκρουση θα είναι με ίσους όρους, ένας απέναντι σε ένα.
340. «λήξαντα... ὀρμώμενον»: η πρώτη *μτχ.* είναι χρονική, η δεύτερη κατηγορηματική.
341. «τίνας»: κατηγορούμενο, 'ὄρῳ τούσδε ξένους οἱ εἰσὶ τίνας;'
345. «εἰς ὑποπτα μὴ μόλης»: κ.λ. 'μη καταλήγεις σε σκέψεις ὑποπτες'. «ἐμοί»: δοτ. προσωπική, 'για μένα'.
350. «ἄπιστ'»: σύστοιχο αντικ. στο ρ. 'φασὶ λόγους οὐκ ἀπίστους'. «ἐμοί»: 'κατὰ την γνώμη μου'.
351. «ἢ καὶ τι... μέμνηται»: 'πράγματι θυμήθηκε κάτι'. Το ρ. 'μιμνήσκομαι' συνήθως συντάσσεται με γενική. Απαντά και η αιτιατική ως αντικείμενο ιδίως όταν το αντικείμενο είναι πράγμα (Kühner, σ.374. Σημ.12). «κακῶν»: γενική διαιρετική στο 'τί'. «πατρός»: γενική κτητική.

- 354.** «σκοπούς»: επιρρ. κατηγορούμενο του τρόπου.
- 356.** «τῶνδε»: με το 'οὐδέν' ως γενική διαιρετική.
- 359.** «ξενίων»: τα 'ξείνια=ξένια' ήταν τα 'δώρα φιλοξενίας' που προσέφερε αυτός που φιλοξενούσε κάποιον στον φιλοξενούμενό του (Αίσχ.Άγ. 1590· Ξεν.Έλλ.7,2,3).
- 361/2.** Η συντακτική σειρά των λλ. 'μολόντες παρὰ φίλου ἀνδρὸς φίλοι καθὼς ἔχετε ἔρθει ἀπὸ ἀνδρα που εἶναι ἀγαπητὸς ὡς ἀγαπητοί'.
- 363.** «δυσγενές»: επιρρ. κατηγορ. του αποτελέσματος, 'ὥστε δυσγενές εἶναι'.
- 364.** «συνεκκλέπτει γάμους»: το ρ. απαντά με την σημασία του 'φεύγω κρυφά, ξεγλιστρώ' (Εὐρ.Τρ.1018), και με την έννοια του 'βοηθῶ στην κλοπή' (Εὐρ.Έλ.1370) (L&S). Όμως εδώ καμία εκ των δυο αυτών ερμηνειών δεν αποδίδει το ζητούμενο νόημα, το οποίο σχετίζεται με την πληροφορία που έδωσε η Ηλ. στον Ορ. στον στχ. 255, πως δηλ. ο Αυτ. την έχει σεβαστεί και δεν έχει μαζί της συζυγικές σχέσεις· και οι αιτίες ήταν δυο· πρώτη, η επίγνωση που είχε για τον γάμο αυτόν, ότι δηλ. ήταν άκυρος, και γι' αυτό δεν ήθελε να έχει συνέπειες (255/6), και δεύτερη, η γενναιοφροσύνη του χαρακτήρα του (260/1).
- 367.** «οὐκ εἰς...εὐανδρίαν»: Για μία ακόμη φορά ο Ευρ. με το στόμα του Ορ. έρχεται να προσβάλει και να ακυρώσει την επί χρόνια παραδεδομένη αντίληψη στους Έλληνες ότι η εξωτερική εμφάνιση προδίδει και την προσωπικότητα, τον χαρακτήρα και την εν γένει παιδεία ενός άνδρα. Δηλ. ότι όσο πιο προσεγμένη και ευπρεπής είναι η εξωτερική του εικόνα, τόσο επιμελημένος και φροντισμένος θα είναι και ο χαρακτήρας του· και επειδή η ευπρεπής εξωτερική εμφάνιση ήταν συνέπεια πλούτου και ευζωΐας, γι' αυτό και είχαν συνδέσει την γενναιοφροσύνη των ανδρῶν με την καλαισθητη εικόνα τους. Τώρα ο Ευρ. εισάγει μια καινούργια αντίληψη, πως δηλ. η εξωτερική εμφάνιση ενός άνδρα καμία απολύτως σχέση δεν έχει με τον χαρακτήρα και την προσωπικότητά του. Και ζωντανό παράδειγμα έχει απέναντί του τον Αυτ., ο οποίος αν και είναι φτωχός, ταλαιπωρημένος σωματικά, ατημέλητος ενδυματολογικά και απεριποίητος στην όλη εμφάνισή του όντας ένας αγρότης, εντούτοις τα ψυχικά του χαρίσματα είναι πολύ μεγάλα.
- 368.** «ἔχουσιν...βροτῶν»: Οι σωματικές διαπλάσεις των ανδρῶν έχουν προκαλέσει μία σύγχυση, διότι κάποιες προικισμένες από την φύση με εξαιρετικά και εμφανή δυναμογόνα χαρακτηριστικά έχουν συνδυαστεί με χαρακτήρες κακούς και απρεπέστατους. Ενώ αντιθέτως κάποιες άλλες φύσεις με αδύναμα, καχεκτικά και ασθενή σωματικά χαρακτηριστικά έχουν συνδυαστεί με χαρακτήρες γενναίους και δυνατούς, όπως συμβαίνει τώρα με αυτόν εδώ τον Αυτ.
- [373-379] Wecklein και Wilamowitz θεωρούν τους στχχ. αυτούς εμβόλιμους για τους εξής λόγους: (i) ο στχ. 380 με βάση το νόημά του φαίνεται να είναι συνέχεια όχι του 379, αλλά του 372. (ii) Ο Διογένης Λαέρτιος αναφέρει τον στχ. 379 ως προερχόμενο από μία χαμένη τραγωδία του Ευρ., την 'Αὔγη'. (iii) Ενώ στον στχ. 379 προτείνει να αφηθεί η κρίση των καλών και των κακών στην τύχη, στους στχχ. 383/5 λέει το ακριβώς αντίθετο, αφού προτείνει τρόπο ελέγχου των ευγενῶν και των κακῶν (Για την εξέταση των στχχ. 384/5 δεξ πιο κάτω). Υπάρχει ένας ακόμη λόγος για τον οποίον οι στχχ. αυτοί θεωρούνται εμβόλιμοι, και είναι ο πολύ δασκαλίστικος διδακτικός χαρακτήρας των στχχ. αυτών, που ξεπερνά την γνωστή διδακτική τακτική του Ευρ.
- 373.** «αὐτὰ διαλαβῶν»: 'παίρνοντας αυτά ως δεδομένα στοιχεία για εξαγωγή συμπερασμάτων', δηλ. (i) το στοιχείο 'γενναῖος πατήρ,369', αφού από τέτοιους γονεῖς κατάγονται παιδιά που δεν έχουν κανένα προτέρημα (τὸ μηδὲν ἔχοντα). (ii) το στοιχείο 'κακὸς πατήρ,370', καθὼς απ' αυτούς κατάγονται παιδιά με προτερήματα (χρηστά). (iii) το στοιχείο 'πλούσιος ἀνὴρ,371', αφού στο νου τους υπάρχει ἔλλειψη (λιμός). (iv) το στοιχείο 'πένης σῶμα,372', αφού σ' αυτά βρίσκονται μεγάλες αποφάσεις (γνώμην μεγάλην).
- 374.** «πλούτῳ»: δοτική οργανική του μέσου.
- 375.** «τοῖς ἔχουσι»: ομοίως δοτική οργανική του μέσου.
- 376.** «κακόν»: επιρρ. κατηγορ. του αποτελέσματος 'ὥστε κακὸν εἶναι'
- 378.** «ὄστις ἐστὶν ἀγαθός»: 'ὄστις ἐστὶς ὁ ἀγαθός'
- 380.** «ἀνήρ»: 'ὁ ἀνήρ', δηλ. ο Αυτ. Στον στχ. αυτόν ο Ορ. επανέρχεται στην περίπτωση του Αυτ.

383/5. Οι *στχχ.* αυτοί έρχονται σε πλήρη αντίφαση με ό,τι είπε ο ίδιος ο Ορ. λίγο πιο πάνω στον *στχ.* 379, όπου πρότεινε προκειμένου για την απόφαση ποιος είναι και ποιος δεν είναι ευγενής, να μην ασκείται ιδιαίτερη κριτική, αλλά να μείνουν τα πράγματα ως έχουν έτσι, δηλ. με την σύγχυση που επικρατεί, καθώς κάποιιο φαίνονται ευγενείς χωρίς να είναι, ενώ άλλοι είναι ευγενείς χωρίς να φαίνονται. Σ' αυτούς εδώ όμως τους τρεις *στχχ.* προτείνει να ακολουθείται μια συγκεκριμένη και ειδική μέθοδος για την διερεύνηση του πραγματικού χαρακτήρα των ανθρώπων. Αυτός είναι και ένας ακόμη λόγος για τον οποίον οι εκδότες πιστεύουν ότι οι *στχχ.* 373-379 δεν είναι γνήσιοι, αλλά εμβόλιμοι. — Όσον αφορά την σύνταξη των *στχχ.* 383/5: εδώ απαντούν δυο ευθείες ερωτηματικές προτάσεις: (i) 'ού μη άφρονήσετε...;', και (ii) '<ού μη> κρινείτε...;' Και οι δυο εισάγονται με την διπλή άρνηση 'ού μη' και ακολουθεί Οριστική Μέλλοντα. Πρόκειται για μία μεθοδική διατύπωση λόγου, την οποίαν μεταχειρίζονται οι Αττικοί συγγραφείς στην θέση της Προστακτικής. Δηλ. έλεγαν 'ού μη δράσεις τούτο' και εννοούσαν 'δεν υπάρχει ο φόβος μήπως κάνεις αυτό', η οποία ισοδυναμεί με την έκφραση 'δεν θα το κάνεις αυτό' ή 'αποκλείεται να το κάνεις αυτό'. Σε κάποιες όμως περιπτώσεις αυτές τις εκφράσεις τις διατύπωναν ως ερωτηματικές, στις οποίες όμως ανέμεναν απάντηση καταφατική. Δηλ. έλεγαν 'ού μη δράσεις τούτο;' και εννοούσαν 'δεν υπάρχει φόβος μήπως το κάνεις αυτό;', και η απάντηση θα είναι καταφατική 'Ναι, υπάρχει φόβος μήπως το κάνω αυτό', οπότε καταλήγει στο συμπέρασμα 'Άρα [αφού υπάρχει ο φόβος] μη το κάνεις αυτό' (Kühner, σ.937,9 & 940,10): συνεπώς η ευθεία ερώτηση 'ού μη λέξεις τούτο;' σημαίνει κατ' αναλογίαν 'μην το πεις αυτό'. Πρδγμ: 'ού μη προσοίσεις χείρα μηδ' άψη πέπλων; Εύρ. Ίππ.606', όπου μιλάει ο Ιππόλυτος στην Τροφό, 'Δεν υπάρχει ο φόβος μήπως απλώσεις τα χέρια σου επάνω μου και μήπως πιάσεις το μάτιό μου;'. Και επειδή η αναμενόμενη απάντηση είναι 'Ναι, υπάρχει ο φόβος...', γι' αυτό η φράση αυτή του Ιππ. ισοδυναμεί με ισχυρή προσταγή: 'Μην απλώνεις τα χέρια σου επάνω μου, και μη ακουμπάς το μάτιό μου'. — Με βάση αυτήν την ανάλυση οι δυο ευθείες ερωτήσεις στον *στχχ.* 383/5 έχουν το νόημα 'Μη φανείτε άφρονες, εσείς που με ανόητες σκέψεις γεμάτοι περιφέρεσθε, και μη κρίνετε με βάση την ομιλία και τα έθιμα αυτούς που είναι ευγενείς'.

[386-390]. Ο Wilamowitz διαγράφει ομοίως και τους *στχχ.* αυτούς ως εμβόλιμους. Είναι γεγονός ότι πράγματι οι *στχχ.* αυτοί, όπως και οι προηγούμενοι που διεγράφησαν, κατεβάζουν πολύ χαμηλά την φιλοσοφική αίσθηση που είχε ο Ευρ., ενώ θυμίζουν περισσότερο απλό διδασκαλικό λόγο, πράγμα που μειώνει την υπέρτερη φιλοσοφική διάθεση του ποιητή.

386. «οί γάρ τοιοῦτοι»: δηλ. όσοι μοιάζουν με την Αυτ., αλλά και όσοι έχουν κριθεί ως 'ευγενείς' με βάση τον χαρακτήρα τους, κι όχι με βάση την καταγωγή ή τον πλούτο τους.

388. «ἀγάλατ' ἀγορᾶς»: η γενική είναι καθαρά του τόπου.

389. «βραχίων σθεναρὸς ἀσθενοῦς»: στην μάχη δεν διακρίνεται περισσότερο το δυνατό χέρι από το αδύναμο, διότι η δύναμη δεν βρίσκεται στα χέρια, αλλά στις ψυχές και στον χαρακτήρα των ανθρώπων.

391. «ὃ τε παρῶν ὃ τ' οὐ παρῶν»: και οι δυο αναφορές είναι για τον Ορέστη, ο οποίος και είναι παρών μέσω των εκπροσώπων του εδώ, αλλά και είναι απών, αφού λείπει.

394. «δμῶες»: ο Ορ. αναφέρεται στους δικούς του ακόλουθους δούλους.

394/5. Η συντακτική σειρά των λλ. 'πένης εἶη ἐμοὶ μάλλον πρόθυμος ξένος πλουσίου'

400. «χαίρειν»: 'ὥστε χαίρειν'.

402. «καρδίαν»: αιτιατική της αναφοράς, 'στην καρδιά μας'.

410. «Τάναον»: την ίδια πληροφορία δίνει και ο Πausanias (2,38,7,6)

412. «πόλεος»: προτιμήθηκε αυτό ο γραμματικός τύπος για λόγους μετρικούς. Η λ. βρίσκεται στο δεύτερο μετρικό πόδι, και αν είχαμε τον γνωστό τύπο γενικής, το μέτρο καταστρέφεται '-ρτεῖ πόλεως ἐκβ-', διότι θα έχουμε 'ΧΥΥ— —', όπου τα δυο ΥΥ με ανάλυση υποκαθιστούν το —, αλλά μετά ακολουθεί και πάλι μια μακρά συλλαβή στην θέση της βραχείας. Ενώ τώρα έχουμε '-ρτεῖ πόλεος ἐκβ-' 'ΧΥΥΥ—', όπου τα δυο πρώτα ΥΥ υποκαθιστούν την μακρά συλλαβή του μέτρου με 'ανάλυση', και μετά ακολουθεί η βραχεία συλλαβή, για να κλείσει το μέτρο με την μακρά.

413. «αὐτὸν τόνδ' ἐς δόμους ἀφιγμένον»: η γρφ. αυτή του στχ. παρουσιάζει σοβαρά μετρικά προβλήματα και γι' αυτό έχει δεχθεί πολλές διορθώσεις. Η γρφ. του Denniston λύνει πολλά 'κέλευε δ' αὐτὸν τῶνδ' ἐμούσαφιγμένων' (X—U—, X—U—, X—U—), όπου αν αναλύσουμε την κράση θα έχουμε 'ἐμοὶ ἐσαφιγμένων', 'πες σ' αὐτόν, καθὼς σε μένα ἔχουν ἔρθει αὐτοὶ ἐδῶ'.
417. «ἐκ δόμων μητρὸς πάρα»: ο πρώτος εμπρόθετο δείχνει την προέλευση μέσα από το σπίτι, ενώ ο δεύτερος την προέλευση, ή καλύτερη την άδεια, την έγκριση που προέρχεται από την μητέρα της, 'οὔτε μέσα από το σπίτι μπορῶ να βγάλω κάτι, οὔτε την έγκριση από την μητέρα μπορῶ να ἔχω'.
418. «πικρὰ»: αν η Κλ. μάθαινε για την επιβίωση του Ορ., τότε θα προβληματιζόταν για το ενδεχόμενο κάποια στιγμή να εκδικηθεί την δολοφονία του πατέρα του χτυπώντας την ίδιαν.
425. «βορᾶς»: γενική διαιρετική.
426. «ἐν τοῖς τοιούτοις»: 'σε κάτι τέτοιες περιπτώσεις φιλοξενίας'. «ἠνίκ' ἄν γνώμη πέση»: αυτή είναι η γρφ. του Schaefer, 'οποτεδήποτε μου ἔρθει μια τέτοια σκέψη (δηλ. να φιλοξενήσω ξένους)'. Οι κώδδ. ἔχουν την γρφ. 'πέσοι', πράγμα αδύνατον, διότι η πρόταση είναι χρονική και δηλώνει την επανάληψη σε παρόν και μέλλον, οπότε η Υποτακτική είναι απαραίτητη. — Όσον αφορά την γρφ. του Schaefer ο Denniston παρατηρεί ότι ενώ δομικά η γρφ. είναι σωστή, εντούτοις παρουσιάζει δυο σοβαρά προβλήματα: (i) το ουσιαστικό 'γνώμη' σημαίνει 'απόφαση, πρόθεση', κι όχι 'σκέψη, έμπνευση', καθώς τις έννοιες αυτές τις αποδίδουν τα ουσιαστικά 'φροντίς' και 'μέριμνα'. (ii) Το ουσιαστικό 'γνώμη' απαντά με το ρ. 'πίπτω' με δυο συντακτικές μορφές: 1^{ov}) είτε βρίσκεται δίπλα στο ουσιαστικό 'γνώμη', χωρίς όμως να ἔχει καμία συντακτική εμπλοκή μαζί του, όπως για π.χ. στην έκφραση 'οὐκ ἔχω τάλαινα ποῖ γνώμης πέσω, Σοφ.Τρ.705', 'δεν γνωρίζω η δύστυχη σε ποια απόφαση να καταλήξω', όπου το ουσιαστικό 'γνώμης' συντακτικά είναι άσχετο με το ρ., διότι συντάσσεται με το 'ποι' ως γενική διαιρετική. 2^{ov}) είτε βρίσκεται δίπλα στο ουσιαστικό 'γνώμη' και ἔχει άμεση συντακτική εμπλοκή μαζί του, καθώς το ουσιαστικό βρίσκεται σε γενική πτώση ως γενική αφαιρετική 'πίπτω γνώμης', και ἔχει την έννοια 'αποτυγχάνω σε μία μου απόφαση'. Συνεπώς η έκφραση 'γνώμη πίπτει' δεν επιβεβαιώνεται από πουθενά. — Με βάση αυτές τις παρατηρήσεις η άποψη του Denniston είναι πως πρέπει να γίνει δεκτή η γρφ. του Στοβαίου 'ἠνίκ' ἄν γνώμης πέσω', και το νόημα θα είναι 'Σε παρόμοιες καταστάσεις (δηλ. ενώπιον ξένων επισκεπτῶν), κάθε φορά που αποτυγχάνω σε μία μου απόφαση (δηλ.δεν μπορῶ να τους φιλοξενήσω), τότε αντιλαμβάνομαι την αξία που ἔχουν τα χρήματα...'. Σύμφωνα μ' αυτήν την γρφ. η γενική 'γνώμης' εξαρτάται ως αφαιρετική από το ρ. 'πέσω'. — Η άποψή μου είναι πως η γρφ. του Στοβαίου στέκεται περισσότερο λογικά σε σχέση μ' εκείνη του Schaefer. Παρ' όλα αυτά στην μετάφραση άφησα την γρφ. του Schaefer, μιας και αυτήν ἔχει στην έκδοσή του ο Diggle.
427. «ὡς ἔχει»: πλάγια ερώτηση. Υποκ. του ρ. είναι η ονομαστική 'τὰ χρήμαθ'' σε αττική σύνταξη.
432. «ἔβατε Τροίαν»: τα ρρ. κινήσεως συντάσσονται με δυο διαφορετικές αιτιατικές από ψεως: (i) η αιτιατική δίπλα στα ρρ. κινήσεως δηλοῖ τον τόπο επί του οποίου διενεργείται η κίνηση, 'οἱ δὲ κατέβαινον τὸ ὄρος, Ἡρόδ.7,218 κατέβαιναν περπατώντας στο βουνό', 'ἐμβῆσαί νιν ἵππειον δίφρον, Εὐρ.Ἡρακλεῖδ.845 να πατήσει εκείνος πάνω στο ἄρμα που το ἔσερναν ἄλογα'. (ii) η αιτιατική δηλοῖ τον τόπο στον οποίον κατευθύνεται η κίνηση, 'θάλαμον κατεβήσατο, Ὀδ.2,337 κατέβηκε στο δωμάτιο', 'πέμφομεν νιν Ἑλλάδα, Εὐρ.Τρ. 883 να την στείλουμε αυτήν στην Ελλάδα'. — Εδώ η αιτιατική δηλοῖ την εις τόπον κίνηση επιρρηματικά.
433. «τοῖς... ἔρετμοῖς»: δοτική οργανική του μέσου.
434. «χορεύματα Νηρήδων»: χορευτικές δραστηριότητες που κάνουν οι κόρες του Νηρέα. Ο Νηρέας ήταν θεότητα της θάλασσας, γιος του Πόντου και της Γαίας, και αυτός κατόπιν ως σύζυγος με την Δωρίδα, την κόρη του Ωκεανού, γέννησαν τις πενήντα κόρες, τις Νηρήδες (Ἡσίοδ.Θεογ.233 & 240κ.έ.). — Η γρφ. 'χορεύματα' είναι διόρθωση του Diggle, ενώ ο κώδ. L ἔχει την γρφ. 'χορούς μετὰ'. Μετρικά οι δυο γρφ. είναι ισοδύναμες, όμως η διαφορά ανάμεσα στα 'χορός ~ χόρευμα' βρίσκεται στο γεγονός ότι ο 'χορός' αποτυπώνει ή σηματοδοτεῖ τον χορό ως έννοια, ενώ το 'χόρευμα' αναφέρεται στην περιγραφή

της κινήσεως του χορού, και απ' αυτήν την άποψη αποτυπώνει καλύτερα το φαινόμενο. Το ίδιο συμβαίνει με το ουσιαστικό 'ρόος' που δηλώνει την έννοια του ρεύματος ενός ποταμού, ενώ το ουσιαστικό 'ρεῦμα' αναπαριστά την έννοια στην πράξη. Με την διόρθωση αυτήν ο Diggle θέλει να δείξει ότι τα Ελληνικά πλοία έστελναν μηνύματα χορευτικών επιδείξεων στην Τροία, και ότι μ' αυτόν τον τρόπο εμφάνιζαν την σιγουριά τους για την νίκη, καθώς και την πεποίθησή τους ότι η κατάληψη της Τροίας θα ήταν ένα εορτασμός. «**Νηρηΐδων**»: Ο Νηρέας ήταν γιος του Ποταμού και της Γαίας (Ήσιόδ.Θεογ.233-239). Ο Νηρέας με την Δωρίδα γέννησαν τις πενήντα κόρες τους, τις Νηρηΐδες (δ.π. 240-264). Η γραφή τους απαντά και ως 'Νηρηΐδες' (Ϊλ,18,38· Βακχ.Διθ.17,38), αλλά και ως 'Νηρηΐδες' (Σοφ.Ο.Κ.719· Εὐρ.Ι.Α.239).

435. «**ίνα**»: εδώ με σημασία τόπου κι όχι σκοπού.

439. «**κοῦφον ἄλμα ποδῶν**»: 'κοῦφον' είναι αιτιατική Ενικού αρσεν. γένους ως επιθ. προσδ. στο 'Ἀχιλλῆ', και η αιτιατική 'ἄλμα' της αναφοράς, 'κοῦφος εἰμί ἄλμα ποδῶν = εἰμαι ελαφρὺς ὅταν σηκώνω τα πόδια μου για να τρέξω ἢ να βαδίσω γρήγορα'.

441. «**Σιμουντίδας**»: δυο ήταν οι ποταμοί της Τροίας, ο 'Σιμόεις' και ο 'Σκάμανδρος'.

442. «**Εὐβοΐδας ἄκρας λιποῦσαι**»: στην αντιστ. α' ο Χορ. περιγράφει την παράδοση της 'ασπίδας' την οποίαν κατασκεύασε ο Ἡφαιστος, από τις κόρες του Νηρέα στον Αχιλλέα. Εδώ η περιγραφή αναφέρεται στην άφιξη των Νηρηΐδων στις ακτές της Εύβοιας από την Λήμνο, όπου βρισκόταν η μόνιμη κατοικία και το εργαστήριο του Ἡφαιστού, μεταφέροντας φυσικά την 'ασπίδα'.

443. «**μόχθους ἀσπιστάς**»: το ουσιαστικό 'ἀσπιστής, -οῦ' δηλώνει τον οπλίτη που κρατεί ασπίδα, εδώ όμως το ουσιαστικό λειτουργεί ως επίθετο· 'μόχθος ἀσπιστής' κ.λ. 'η κούραση για την κατασκευή μιας ασπίδας'. Το ουσιαστικό 'μόχθους' είναι αντικείμενο στο 'ἔφερον'. «**ἀκμόνων Ἡφαιστού**»: η γενική 'ἀκμόνων' συντάσσεται με το 'ἔφερον' ως γενική αφαιρετική που δηλοῖ την προέλευση (Kühner,σ406,2). Η γενική 'Ἡφαιστού' είναι κτητική. «**χρυσέων... τευχέων**»: η γενική 'τευχέων' είναι διαιρετική 'μόχθους ἀσπιστάς', 'ἔφεραν την κατασκευασμένη από τα αμόνια του Ἡφαιστού ασπίδα ανάμεσα στα χρυσά όπλα'.

445. «**ἀνά τε Πήλιον**»: 'και πάνω στο Πήλιο'. Η Νηρηΐδες μεταφέρουν την 'ασπίδα' του Αχιλλέα στο Πήλιο, διότι εκεί θεωρούν ότι πρέπει να βρίσκεται τώρα ο ήρωας, καθώς εκεί εκπαιδεύεται από τον παιδαγωγό του, τον Κένταυρο Χείρωνα (Ϊλ.16,143·19,390) «**ἀνά τε ἔρυμνᾶς Ὀσσης ἱεράς νάπας**»: 'καὶ ἀνά ἱεράς νάπας ἔρυμνῆς Ὀσσης', 'και πάνω ψηλά στα ιερά φαράγγια της οχυρωμένης Ὀσσης'. Η γρφ. 'ἔρυμνᾶς' είναι του Wilamowitz. Σύμφωνα με την γρφ. αυτήν ο εμπρόθετος είναι 'ἀνά ἱεράς νάπας' με την γενική 'ἔρυμνῆς Ὀσσης' να είναι γενική του τόπου 'και πάνω στα ιερά φαράγγια τα οποία βρίσκονται στην οχυρωμένη Ὀσσα'. — Ο Musgrave έχει την γρφ. 'ἔρυμνᾶς' και ο Reiske την γρφ. 'ἱεράς', όπου πλέον ο εμπρόθετος είναι 'ἀνά ἔρυμνᾶς... νάπας', ενώ η γενική του τόπου είναι 'ἱεράς Ὀσσης', 'και πάνω στα οχυρωμένα φαράγγια της ιερῆς Ὀσσης'. — Ο κώδ. L έχει την γρφ. 'πρυμνᾶς...νάπας', 'και πάνω στα χαμηλά φαράγγια', η οποία είναι και πιο αδύναμη γρφ. απ' όλες.

447. «**κόρας μάτευσ'**»: τύπος 'μάτευσ'' εδώ απαντά ως το α' ενικό πρόσωπο του αναύξητου αορίστου του ρ. 'ματεύω'. Αντικείμενο του ρ. είναι η αιτιατική 'σκοπιάς' με τα 'Νυμφαίας...κόρας' να λειτουργούν ως επιθ. προσδιορισμοί 'τις κοριτσιίστικες έρευνες των Νυμφών'.

449. «**ίππότηας**»: αναφέρεται στον Κένταυρο Χείρωνα. «**Ελλάδι**»: δοτική χαριστική. «**φῶς**»: επιρρ. κατηγορούμενο του αποτελέσματος. «**είναλίας**»: είναι η διόρθωση του Kνίcala, καθώς ο L έχει την γρφ. 'είνάλιον', η οποία αναφέρεται στον Αχιλλέα, πράγμα αδύνατον.

452/3. Η συντακτική σειρά των λλ. 'ἔκλυον τινὸς βεβῶτος Ἰλιόθεν ἐν λιμέσι Ναυπλίοις'. «**τινός**»: γενική αφαιρετική. «**βεβῶτος**»: μτχ. ως επιθ. προσδ.

455/6. Η συντακτική σειρά των λλ. 'τετύχθαι τοιάδε σήματα ἐν κύκλῳ τῆς σῆς κλεινῆς ἀσπίδος δείματα Φρύγια'. «**τετύχθαι**»: απαρέμφ. Παρακ. του 'τεύχομαι', αντικείμενο στο 'ἔκλυον'. «**σήματα**»: αιτιατική, υποκείμενο στο απαρέμφ.

- 458.** «περιδρόμω μὲν ἴτυος ἔδρα»: *‘και πάνω στο στεφανωτό στήριγμα της άκρης’*. Οι στρογγυλές ασπίδες είχαν στην άκρη του κύκλου ένα αρκετά πλατύ στεφάνι, πάνω στο οποίο ήταν χαραγμένα διάφορα σημάδια ή σχήματα. Ως *‘περίδρομος ἔδρα’* εννοείται αυτή ακριβώς η *‘βάση’* της ασπίδας, η οποία έχει σχήμα *‘στεφαναίο’*, και βρίσκεται στην άκρη της ασπίδα (ἴτυος). Το *‘στεφάνι’* που βρίσκεται στην *‘άκρη’* της ασπίδας θεωρείται ως *‘βάση, στήριγμα’* (ἔδρα), γιατί όταν άφηναν στο έδαφος με την εξωτερική επιφάνεια προς τα επάνω, τότε αυτή αναγκαστικά ακουμπούσε στο στεφάνι της περιφέρειας. «ἴτυος»: γενική της ιδιότητας στην δοτική *‘ἔδρα’*.
- 459.** «Περσέα λαιμοτόμαν»: η αιτιατική *‘Περσέα’* είναι το υποκ. στο απαρέμφ. *‘ἴσχειν’*. — Όσον αφορά την περιπέτεια του Περσέα με την Γοργόνα η ιστορία έχει ως εξής: Ο Δαναός στην Λιβύη και ο Αίγυπτος στην Αραβία ήταν τα δυο παιδιά του Βήλου (Απολλ.2,11,5). Ο Δαναός είχε 50 κόρες ενώ ο Αίγυπτος 50 αγόρια. Φοβούμενος ο Δαναός τους γιους του Αιγύπτου πήρε τις κόρες του και έφτασαν στο Άργος (Αιχ.Ίκετιδες). Όμως οι 50 Αιγυπτιάδες τους ακολούθησαν και απαίτησαν να παντρευτούν τις 50 κόρες του Δαναού. Εμπρός στην πίεση ο Δαναός δέχθηκε, όμως έδωσε σε κάθε μία από ένα μαχαίρι για να αποκεφαλίζει το πρώτο βράδυ του γάμου τον σύζυγό της (Απολλ.2,21,1). Όλες υπάκουσαν εκτός από μια, την Υπερμνήστρα, η οποία λυπήθηκε τον σύζυγό της, τον Λυγκέα. Με αυτόν απέκτησε δίδυμα αγόρια, τον Ακρίσιο και τον Προίτο. Ο Ακρίσιος είχε μόνο μια κόρη, την Δανάη. Όταν ρώτησε το μαντείο των Δελφών αν θα αποκτήσει γιο, το μαντείο του απάντησε ότι ο γιος της Δανάης θα τον σκοτώσει. Τότε ο Ακρίσιος φυλάκισε την Δανάη, ώστε να μη συζευχθεί ποτέ με κανένα. Όμως ο Δίας μεταμορφωμένος σε χρυσή βροχή συνεζεύχθη με την Δανάη, η οποία γέννησε ένα αγόρι, τον Περσέα. Όταν ο Ακρίσιος έμαθε την γέννηση του βρέφους έβαλε την Δανάη με το βρέφος σ’ ένα σεντούκι και τους πέταξε στην θάλασσα. Αυτό το βρήκε τυχαία ένας ψαράς στην Σέριφο, ο Δίκτυς (Απολλ.2,36,1· Πausan.2,18,1,5), όπου και φιλοξένησε την Δανάη με το βρέφος. Αρκετά χρόνια μετά ο βασιλιάς της Σερίφου, Πολυδεύκης, αδελφός του Δίκτυος, ερωτεύθηκε την Δανάη, αλλά η παρουσία του ήδη ενηλικιωμένου Περσέα δεν του άφηνε περιθώρια. Για να απαλλαγεί από την παρουσία του, βρήκε την ευκαιρία κατάλληλη με τον γάμο της Ιπποδάμειας με τον Οινόμαο· κάλεσε τότε όλους τους γνωστούς του, αλλά και τον Περσέα, και τους ζήτησε να φέρουν από ένα δώρο για τον γάμο αυτόν (συνεκάλει τούς φίλους, μεθ’ ὧν καὶ Περσέα, λέγων ἔρανον συνάγειν ἐπὶ τοὺς Ἴπποδαμείας τῆς Οἰνομάου γάμους, Απολλ.2,36,4). Όταν ο Περσέας είπε πως δεν θα είχε αντίρρηση να φέρει ως δώρο και το κεφάλι της Γοργόνας (τοῦ δὲ Περσέως εἰπόντος καὶ ἐπὶ τῇ κεφαλῇ τῆς Γοργόνας οὐκ ἀντερεῖν, ὁ.π.), από όλους ο Πολυδεύκης ζήτησε να φέρουν από ένα άλογο, όμως από τον Περσέα απαίτησε το κεφάλι της Γοργόνας (παρὰ μὲν τῶν λοιπῶν ἦτησεν ἵππους, παρὰ δὲ τοῦ Περσέως οὐ λαβῶν τοὺς ἵππους ἐπέταξε τῆς Γοργόνας κομίζειν τὴν κεφαλὴν, ὁ.π.).
- 460.** «κορυφάν»: αντικ. στο απαρέμφ. «ἴσχειν»: αντικ. στο *‘ἔκλυον’*.
- 466.** «ἄμ»: είναι η πρόθεση *‘ανά’* με αποκοπή και μετατροπή του *‘ν’* σε *‘μ’*, διότι ακολουθεί χειλικό σύμφωνο.
- 469.** «Πλειάδες»: Οι Πλειάδες θεωρούνται κόρες του του Άτλαντα. Ως προς την μητέρα τους υπάρχουν δυο εκδοχές· σύμφωνα με την πρώτη αυτή ήταν η Πλειόνη (Αθήν.Δειπν.Έπιτ.vol.2,2,pag.63.lin.7)· σύμφωνα με την δεύτερη μητέρα τους ήταν η Αίθρα (Εὐστ.Παρεκ.εἰς Ἴλ.vol.4,pag.224,lin.16). Αυτές ήταν επτά στον αριθμό, και τα ονόματά τους διασώζει ο Απολλόδωρος, πριν γίνουν άστρα *“Άτλαντος δὲ καὶ τῆς Ὠκεανοῦ Πληιόνης ἐγένοντο θυγατέρες ἐπτά ἐν Κυλλήνῃ τῆς Ἀρκαδίας, αἱ Πληιάδες προσαγορευθεῖσαι, Ἄλκυόνη Μερόπη Κελαινῶ Ἠλέκτρα Στερόπη Ταυγέτη Μαῖα. τούτων Στερόπην μὲν Οἰνόμαος ἔγημε, Σίσυφος <δὲ> Μερόπην,3,110,1’*. «Υάδες»: Ήταν αδελφές με τις Πλειάδες. Ο Ευστάθιος αναφέρει τρεις με τα ονόματά τους να είναι *‘Άμβροσία, Εὐδώρα, Αἰσύλη’* (Παρεκ.εἰς Ἴλ.vol.4, pag. 225, lin. 18), ενώ ο Υγίνος επτά (Ambrosia, Eudora, P<e>dile, Coronis, Polyxo, Phyto, Thy<o>ne, Hyg.Astr. 2.21. 1.12). Η ρίζα του ονόματός τους πρέπει να βρίσκεται στο ρ. *‘ύω’* που σημαίνει *‘βρέχω, ποτίζω’*, καθώς η παρουσία τους στον ουρανό ήταν προάγγελος καταιγίδων. Δεν έλειπαν βέβαια και αυτοί που ετυμολόγησαν το όνομα από την ονομασία του αδελφού των Υάδων, τον οποίον εμφανίζουν να λέγεται *“Υας’ (quod earum Hyas fuerit frater,Hyg.Astr.2,21,2,4).*

- 470. «Σφίγγες»:** Πρόκειται για ένα μυθικό τέρας, για την καταγωγή του οποίου υπάρχει πλήθος διαφορετικών εισηγήσεων. Σύμφωνα με τον Ησίοδο ήταν κόρη του Όρθου και της Χίμαιρας (Θεογ.326), αλλά σύμφωνα με τον με τον Απολλόδωρο ήταν κόρη του Τυφώνα και της Έχιδνας (Απολλόδ. 3.52,5). Οι απόψεις όμως δεν σταματούν εδώ· Ο Πausανίας την θεωρεί κόρη του Λαΐου (λέγεται δὲ καὶ ὡς νόθη Λαΐου θυγάτηρ εἴη,9,26,2), αλλά και ο Ευριπίδης την θεωρεί γέννημα του Άδη (ἄν ὁ κατὰ χθονὸς Ἴαιδας Καδμείοις ἐπιπέμπει, Φοίν.810). Η σχέση της με την Αιγυπτιακή Σφίγγα είναι σίγουρη και δεδομένη, αλλά στην Ελληνική μυθολογία πήρε διαφορετική μορφή. Στην Αίγυπτο απεικονίζεται ως ένα λεοντάρι με ανθρώπινο κεφάλι ανδρός, και αυτό είναι και ο λόγος για τον οποίον τις ο Ηρόδοτος τις αποκαλεί ‘*ανδρόσφιγγες*’ (τοῦτο δὲ κολοσσούς μεγάλους καὶ ἀνδρόσφιγγας περιμήκεας ἀνέθηκε, λίθους τε ἄλλους ἐς ἐπισκευὴν ὑπερφυέας τὸ μέγαθος ἐκόμισε, 2,175,4). Αντιθέτως στην Ελληνική γλυπτική η Σφίγγα έχει γυναικείο πρόσωπο με σώμα φτερωτό, το οποίο όμως και εδώ είναι λεονταριού. Επίσης στην Ελληνική γλυπτική η στάση που τηρεί η Σφίγγα ποικίλλει και εναπόκειται στην φαντασία του καλλιτέχνη, ενώ στην Αίγυπτο είναι όμοια παντού και σταθερή. Τέλος στην Ελληνική μυθολογία η Σφίγγα συλλαμβάνει τα θύματά της με ένα μελωδικό μαγευτικό ήχο, καθώς είναι δεινή αιιδός (Εὐρ.Φοίν.50,808· Σοφ.Ο.Τ.36,130).
- 474. «πύρπνοος...λέαινα»:** Πρόκειται για την Χίμαιρα, ένα μυθικό τέρας το οποίο απέπνεε φωτιά. Σύμφωνα με τον Ησίοδο (Hes. Th. 319, κ.λπ.), ήταν κόρη του Τυφώνα και της Έχιδνας (Θεογ.308-320). Μεγάλωσε δίπλα στον βασιλιά της Καρίας Αμισώδαρο (Ίλ.16,328). Σύμφωνα με την παράδοση ήταν τρίμορφο· στο άνω μέρος του σώματός του έμοιαζε με λεοντάρι, στο κάτω μέρος με φίδι λόγω της τεράστιας ουράς του, ενώ στο μέσο του σώματος του έμοιαζε με τράγο (*Από θεούς κρατούσε η φύτρα της, όχι απ' ανθρώπους, κι είχε λιόντα κεφάλι, ουρά δρακόφιδου και μεσοκόρμι γίδας, και ξεπετούσε απ' τα ρουθούνια της φωτιές τρανές και φλόγες*, Ίλ.6, 180 Μτφρ. Ν.Καζαντζ.) Αυτός ήταν και ο λόγος για τον οποίον λεγόταν ότι αντλούσε την δύναμή της από τρία διαφορετικά σώματα (τρισώματον ἄλκᾶν,Εὐρ.Ίων,204). Επίσης είχε και τρία διαφορετικά κεφάλια, ένα για κάθε σώμα. Την Χίμαιρα σκότωσε ο Βελλερεφόντης, ο εγγονός του Σίσυφου. **«χαλαῖς»:** δοτική οργανική. Η Χίμαιρα έτρεχε με τέτοια μεγάλη ορμή, ώστε δεν ακουμπούσαν τα πέλματά της στο έδαφος, παρά μόνο τα νύχια της.
- 475. «Πειρηναῖον...πῶλον»:** πρόκειται για τον Πήγασο. Σύμφωνα με τον μύθο, όταν ο Περσέας σκότωσε την Γοργόνα, εκείνη κυφορούσε δυο υπάρξεις από τον Ποσειδώνα, τον Χρυσάορα και τον Πήγασο. Μόλις αποκεφαλίστηκε η μητέρα του Γοργόνα, ο Πήγασος για να αντλήσει ζωή, έτρεξε στην κρήνη ‘Πειρήνη’, η οποία βρίσκεται στην Κόρινθο (Στράβ.8,6,21,33).
- 480. «ἀνδρῶν»:** γενική διαιρετική ‘*αὐτόν που βασίλευε ανάμεσα σε τέτοιους άνδρες*’. **«Τυνδαρί»:** η κλητική είναι διόρθωση του Seidler.
- 481. «σὰ λέχεια»:** αντί του μάλλον αναμενόμενου ‘σὴ ἄλοχος’. Υποκ. στο ‘έκτανεν’ με αττική σύνταξη. **«κακόφρον»:** συνεχίζει η κλητική πτώση από την κλητική ‘Τυνδαρί’.
- 482/3. «σοί ποτ’...πέμψουσιν θανάτου δίκαν»:** η δοτική χαριστική ‘σοί’ είναι διόρθωση του Murray, ενώ ο κώδ. L έχει την γρφ. ‘σε’. Η γρφ. ‘θανάτου δίκην’ είναι διόρθωση του Diggle, ενώ ο L έχει την γρφ. ‘θανάτοισι’
- 489. «ὡς...ὀρθίαν...ἔχει»:** επιφωνηματική πρόταση, ‘*ὦ φίλταθ' Αἴμων, ὡς σ' ἀτιμάζει πατήρ, Σοφ.572 αγαπητέ μου Αίμονα, πώς σε προσβάλλει ο πατέρας σου!*’ **«τῶνδ’...οἴκων»:** το ουσιαστικό ‘πρόσβασις’ απαντά με διαφορετικές συντάξεις: (i) με γενική υποκειμενική, που δείχνει ‘*ποιος είναι αυτός που κάνει την προσέγγιση*’, ‘*τὰς προσβάσεις αὐτῶν φυλάσσειν*,Θουκ.6,96,1’· (ii) με γενική της ιδιότητας, που δείχνει ‘*πόση είναι αυτή προσέγγιση σε μήκος ή σε δυσκολία*’, ‘*πρόσβασιν δὲ τεττάρων σταδίων*,Πλούτ.Λου.28,2’· (iii) γενική καθαρά του τόπου, που δείχνει ‘*πού βρίσκεται η συγκεκριμένη προσέγγιση*’, ‘*ἐκεῖνος προσβάσεις τεκμαίρεται πύργων*,Εὐρ.Φοίν.181’. Η ίδια σύνταξη απαντά και εδώ, όπου ο Πρ. δείχνει ‘*πού ακριβώς βρίσκεται αυτή η δύσκολη προσέγγιση*’. (iv) με δοτική προσωπική του ενεργού προσώπου, που δείχνει ‘*ποιο πρόκειται να κάνει την προσέγγιση*’, ‘*πρόσβασιν ἀνθρώπων οὐδε-*

μίαν εἶναι, Ἡρόδ.3,111,9'. — Αντί της γρφ. 'τῶνδ' απαντά και η διόρθωση 'τήνδ' του Musgrave. Αν γίνει αυτή δεκτή, τότε το επίθ. 'ὀρθίαν' από επιθ. προσδ. γίνεται επιρρ. κατηγορούμενο του αποτελέσματος, ή άλλως προληπτικό. «ἔχει»: Υποκείμενο στο ρ. υπονοείται η 'νεανίς', 'ὡς καλήν ὁσμήν ἔχει, Εὐρ. Κύκ.153', όπου ως υποκ. ενν. από τον στχ. 149 το ουσιαστ. 'μέθυ'.

490. «**ῥυσῶ γέροντι**»: η δοτική είναι προσωπική του ενεργούντος προσώπου, όπως στην σύνταξη (iv). «**τῶδε προσβῆναι ποδί**»: το απαρέμφατο είναι συμπερασματικό, και η δοτική 'ποδί' είναι οργανική.
- 494/5. «**φέρων**»: τροπική μτχ. «**τόδε νεογνὸν θρέμμα**»: *'αὐτό ἐδῶ το νεογέννητο ζῶο'*, αντικ. στην μτχ. «**ποίμνης**»: γενική της καταγωγής, προελεύσεως στο 'νεογνὸν θρέμμα'. «**τῶν ἐμῶν βοσκημάτων**»: γενική διαιρετική στο 'ποίμνης'.
496. «**στεφάνους**»: ήταν καθιερωμένη η συνήθεια στα συμποσιακά γλέντια οι καλεσμένοι να φορούν στεφάνια είτε στο κεφάλι τους. Μια τέτοια εικόνα παίρνουμε στο 'Συμπόσιο' του Πλάτωνα, όταν ενώ αυτό ήδη βρισκόταν εν εξελίξει, εμφανίστηκε ο Αλκιβιάδης *'στεφανωμένος μ' ἓνα πυκνόφυλλο στεφάνι ἀπό κισσό και ἀπό μενεξέδες, και με μεγάλη ταινία στο κεφάλι του και ἐπιστῆναι ἐπὶ τὰς θύρας ἐστεφανωμένον αὐτὸν κιττοῦ τέ τιτι στεφάνω δασεῖ και ἴων, και ταινίας ἔχοντα ἐπὶ τῆς κεφαλῆς πάνυ πολλὰς, Πλ.Συμπ.212d7'*. Για την ίδια συνήθεια του 'στεφανώματος' στα Συμπόσια (Ἀθήν. Δειπν. 5,47,23). «**τευχέων... τυρεύματα**»: πρόκειται για προϊόντα τυροκομίας, με πιο σημαντικό το τυρί. Η γενική 'τευχέων' είναι αφαιρετική, *'μέσα ἀπό τα δοχεία στραγγίσματος'*. «**ἐξελών**»: δυο μτχχ. συντάσσονται με το ρ. 'ἤκω', η μτχ. 'φέρων', που είναι τροπική, και η μτχ. 'ἐξελών', που είναι χρονική.
497. «**πολιὸν τε θησαύρισμα Διονύσου τόδε**»: Η γρφ. 'πολιὸν' είναι διόρθωση του Scaliger. Με βάση την διόρθωση αυτήν έχουμε το μέτρο του στχ. είναι: 'XUUU—/X—UUU/X—U—', όπου έχουμε τις εξής δυο αναλύσεις, το πρώτο — του πρώτου ποδός σε δυο UU, και το δεύτερο — του δεύτερου ποδός σε δυο επίσης UU. Η γρφ. του L είναι 'παλαιὸν τε θησαύρισμα Διονύσου τόδε', όπου στο πρώτο μετρικό πόδα είμαστε αναγκασμένοι να εκλάβουμε την συλλ. '-λαι-' ως U, κάτι που εξαιρετικά σπάνια έχει συμβεί. Βέβαια η μεγάλη παρατηρητικότητα του Pearson ανακάλυψε μια ίδια ακριβώς περίπτωση στην τραγωδία, σε ένα ημιτελή αποσπασματικό στχ. του Σοφοκλή, όπου η ίδια συλλ. στην ίδια ακριβώς λ. εκλαμβάνεται ως U, 'Φοίβου παλαιὸν κῆπον X—UU—/X—' (ἀπόσπ.956,3), όπου το U του πρώτου ποδός αναλύεται σε δυο UU συλλ. (μερισμός). Όμως και η διόρθωση του Scaliger δεν ἔμεινε ατεκμηρίωτη, αφού κι εκείνος βρήκε μια ακριβώς ίδια έκφραση για τον 'οἶνο', δηλ. να αποκαλεῖται 'γκριζωπός' (τέτρασιν ἐν κυάθοις μέθυος πολιοῦ ἐπιμίξας, Νίκανδ.Θηρ.582 *μέσα σε τέσσερις κανάτες ανακατεύοντας ἀπό κρασί γκριζωπό*).
498. «**σμικρόν**»: *'μικρό σε ποσότητα'*. «**ἐπεσβαλεῖν**»: συμπερασματικό απαρέμφατο.
499. «**σκύφον**»: αντικ. στο απαρέμφατο. «**ποτῶ**»: δοτική του τόπου «**τοῦδε**»: γενική συγκριτική. Το πνεῦμα των στχχ. αυτών είναι πως *'μπορεῖ το κρασί αὐτό που ἔχω φέρει να είναι λίγο σε ποσότητα, ἀλλά είναι αρκετά γλυκό ὡστε να ρίξει κάποιος μια κούπα ἀπ' αὐτό μέσα σε ἓνα ἄλλο κρασί, λιγότερο δυνατό ἀπό αὐτό ἐδῶ'*.
501. «**τῶν ἐμῶν πέπλων**»: γενική διαιρετική.
504. «**τάμα**»: 'τὰ ἐμά' ενν. 'πάθη', υποκ. στο 'ἀνέμνησεν' με αττ. σύνταξη. «**σ'**»: 'σέ' αντικείμενο στο ρ. σε αιτιατική πτώση. «**κακῶν**»: είναι η διόρθωση του Diggle στην γρφ. 'κακά' του κώδ. L. Η γενική είναι αφαιρετική, *'ἀναμνήσκω τινα τινός φέρων στην ἀνάμνηση κάποιου ἀπό κάτι'*.
508. «**ὄμως**»: *'ναι, μπορεῖ ὄντως ἐγὼ να τον ἀνέθρεψα αὐτὸν εντελῶς μάταια, ἀφού τελικά ἔπεσε θύμα δολοφονίας, ἀλλά ὄμως αὐτό ἐδῶ (που θα πω στην συνέχεια 'τοῦτο' δεν μπόρεσα να το υπομείνω'*. και φυσικά αναφέρεται στην εικόνα που είχε ο τάφος του Αγ.
509. «**πάρεργ' ὄδοῦ**»: το επίθ. 'πάρεργος' εκφράζει μια δραστηριότητα, μία εργασία που ἔρχεται ως επιπρόσθετη πάνω σε μία ἄλλη. Αυτή η 'ἄλλη' εκφράζεται με γενική καθαρά του τόπου, *'καλὸν πάρεργον δ' αὐτὸ θῆσομαι πόνων, Εὐρ. Ὀρ.610 κι αὐτό το ἔργο θα το ἐκλάβω ως μία επιπρόσθετη εργασία στους ἤδη κόπους μου'*.

513. «**πυρᾶς**»: ως ‘πυρά’ θεωρείται ο ‘βωμός’ (Εὐρ. Έκ.386· Ίων,1258· Τρ.483). «**οἶν**»: αιτιατική, αντικείμενο στο ‘ἔσειδον’.
514. «**σφάγιον**»: επιρρ. κατηγορ. του τρόπου, ‘*ὡς θυσία*’. «**αἷμα**»: επίσης αντικ. στο ‘ἔσειδον’. «**χυθέν**»: επιθ. προσδ. ‘*αἷμα, το οποίο χύθηκε...*’
515. «**χαίτης**»: γενική αφαιρετική στο ‘κεκαρμένους’. «**βοστρύχους**»: το τρίτο αντικείμενο στο ‘ἔσειδον’. «**κεκαρμένους**»: κατηγορηματική μτχ.
- 527-531. Ο Αισχύλος στις ‘Χοηφόρους’ χρησιμοποιεί τα ίδια ακριβώς στοιχεία αναγνωρισμού του Ορέστη, όταν εκείνος επέστρεψε στο Άργος για να σκοτώσει τους δολοφόνους του πατέρα του, δηλ. τα κομμένα του μαλλιά, το ίχνος των βημάτων του, και την ύφανση του ιματίου του. Πενήντα χρόνια αργότερα, όταν ο Ευριπίδης συνθέτει την ‘Ηλέκτρα’, στην Αθήνα έχει αναπτυχθεί το κίνημα του Ορθολογισμού, σύμφωνα με το οποίο καμία γνώμη ή άποψη δεν πρέπει να γίνεται αποδεκτή από κανένα, αν δεν υπακούει και δεν αντέχει στην κριτική του ορθού λόγου και του λογικού συλλογισμού. Κύριος εκπρόσωπος αυτού του κινήματος ήταν ο Ευριπίδης, ο οποίος στην σκηνή του αναγνωρισμού του Ορέστη χρησιμοποιεί τα ίδια ακριβώς τρία στοιχεία, για να αποδείξει τον ανορθολογισμό τους. Ο Ευριπίδης βάζει τον ηλικιωμένο Πρ. να τα υποστηρίζει όντας ο εκπρόσωπος της παλιάς γενιάς. Αντιθέτως βάζει την Ηλ. να είναι εκείνη που τα αρνείται, γιατί αυτή είναι η εκπρόσωπος του νέου αυτού κινήματος του Ορθολογισμού. — Το πρώτο στοιχείο αναγνωρισμού που παρουσιάζει ο Πρ., είναι η ομοιότητα στο σχήμα και στο χρώμα των μαλλιών. Όμως ο ορθολογισμός της Ηλ. το αρνείται: η ομοιότητα στην κόμμωση και στο χρώμα των μαλλιών δεν μπορεί να αποδείξει καμία απολύτως συγγένεια για τους εξής δυο λόγους: πρώτον, η καθημερινότητα που βιώνει ο κάθε άνθρωπος, είναι αυτή που διαμορφώνει στο σχήμα στα μαλλιά, αλλά και φυσικά το φύλο (527/9): δεύτερον, υπάρχουν άνθρωποι που έχουν το ίδιο σχήμα και χρώμα στην κόμη τους, κι όμως δεν έχουν καμία συγγένεια μεταξύ τους (530/1).
- 525/6. Η συντακτική σειρά των λλ. ‘*εἰ δοκεῖς ἄν μολεῖν ἐς γῆν τήνδε τὸν ἐμὸν εὐθαρσῆ ἀδελφὸν κρυφὸν φόβῳ Αἰγίσθου*’. «**ἄν μολεῖν**»: δυνητικό απαρέμφατο ως αντικείμενο στο ρ. ‘*εἰ δοκεῖς ὅτι ἄν ἔμολε*’. «**τὸν ἀδελφόν**»: υποκ. στο απαρέμφατο. «**κρυφόν**»: επιρρ. κατηγ. του τρόπου. «**φόβῳ**»: δοτική της αιτίας. «**Αἰγίσθου**»: γενική αντικειμενική.
527. «**χαίτης... πλόκος**»: η γενική διαιρετική.
528. «**παλαίστραις ἀνδρὸς**»: η δοτική είναι τοπική ενώ η γενική της ιδιότητας. «**τραφεῖς**»: αιτιολ. μτχ.
529. «**κτενισμοῖς**»: η δοτική επίσης τοπική στην ενν. μτχ. ‘*τραφεῖς*’. «**θήλυς**»: επιρρ. κατηγ. του τρόπου ‘*ὡς γυναικεία*;’
532. «**εἰς ἶχνος βᾶσ’ ἀρβύλης**»: ο εμπρόθετος συντάσσεται με την μτχ. ‘*βᾶσα*’, που είναι τροπική, και η γενική συντάσσεται με το ‘*ἶχνος*’ ως γενική υποκειμενική.
533. «**εἰ... γενήσεται**»: πλάγια ερώτηση ως επεξήγηση.
534. Το δεύτερο στοιχείο αναγνωρισμού, το αποτύπωμα του βηματισμού, η Ηλ. το αρνείται, γιατί δεν αντέχει στην κριτική του ορθού λόγου. Πρώτον, πώς μπορεί πάνω σε ένα πετρώδες έδαφος να μείνει αποτύπωμα βηματισμού; (534/5). Δεύτερον, το ανδρικό είναι διαφορετικού μεγέθους από το γυναικείο (536/7). «**ἄν... ἄν...**»: η διπλή παρουσία του δυνητικού ‘*ἄν*’ γίνεται όταν πρέπει με αυτήν την διπλή παρουσία να τονιστούν δυο διαφορετικές λλ., όπως εδώ το ‘*πῶς*’ και το ‘*γένεοιτο*’.
535. «**τόδε**»: δηλ. ‘*ἡ μέτρηση ενός αποτυπώματος πάνω σε πετρώδες έδαφος*’
536. «**δυοῖν ἀδελφοῖν**»: ‘*δύο ἀδελφῶν*’.
537. «**ἄρσην**»: ‘*ὁ ἄρρην*’.
538. «**οὐκ ἔστιν...;**»: ‘*δεν είναι δυνατό το μέτρημα...*;’ Πρόκειται για την κύρια πρόταση όλης της περιόδου, η οποία λογικά είναι ερωτηματική, και με την οποίαν ο Πρ. εκφράζει την απορία και την διαφωνία του πάνω στην άποψη της Ηλ. ότι ‘*δεν υπάρχει μέτρημα ποδιῶν στο πετρώδες έδαφος*’. «**εἰ καὶ... μολῶν**»: πρόκειται για μία εναντιωματική πρόταση, η οποία όμως είναι ημιτελής, αφού της λείπει το συντακτικό ρήμα, το οποίο λογικά θα πρέπει να βρίσκεται στον ή στους στχχ. που λείπουν μετά τον 538. Η πρόταση αυτή συμπληρώνει την κύρια που προηγείται, δίνοντας το νόημα ‘*δεν υπάρχει μέτρημα πάνω στο πετρώ-*

δες *έδαφος, έστω κι αν...*»· και φυσικά αυτό που θέλει να πει ο Πρ. είναι *‘μα και βέβαια υπάρχει μέτρημα!’* Η διόρθωση του Musgrave της γρφ. ‘μολών’ σε ‘μόλοι’ δεν λύνεται το πρόβλημα, διότι με την Ευκτική έχουμε το νόημα, *‘έστω κι αν ίσως έρθει...’*, ενώ σύμφωνα με τα μέχρι στιγμής λόγια του Πρ. φαίνεται ότι κατά την γνώμη του είναι δεδομένο πως ο Ορ. έχει έρθει στο Άργος, που σημαίνει ότι το ελλείπον ρ. της εναντιωματικής πρέπει οπωσδήποτε να είναι σε Οριστική έγκλιση. Η μτχ. ‘μολών’, της οποίας η γρφ. δεν αμφισβητείται, πρέπει να είναι χρονική.

- 539.** «**ἄτω**»: συντακτικά είναι δοτική οργανική στο ρ. ‘γνοίης ἄν’, όμως νοηματικά δεν γνωρίζουμε πού αναφέρεται. Σίγουρα πρέπει να αναφέρεται σε λ. του ελλείποντος στχ., με την οποίαν ο Πρ. εμφανίζει ένα ακόμη στοιχείο αποδεικτικό της παρουσίας του Ορ., εκτός από το αποτύπωμα του ποδιού του στον τάφο του Αγ., το οποίο η Ηλ. αμφισβήτησε. Και επειδή στον στχ. 539 γίνεται αναφορά σε ένα ύφασμα, το οποίο είχε υφάνει η Ηλ. με την δική της σαΐτα (κερκίδα) δίνοντας στην ύφανση ένα προσωπικό στυλ, προφανώς θέλει ο Πρ. έτσι να αποδείξει την εδώ παρουσία του Ορ. — Για να ισχύσει όμως μια τέτοια λογική στην συμπλήρωση του χαμένου στχ., θα πρέπει να δεχθούμε τα εξής: (i) ότι ο Πρ., όταν επισκέφθηκε τον τάφο του Αγ., βρήκε εκεί ένα κομμάτι υφάσματος, το οποίο ήταν ίδιο με εκείνο που φορούσε ο Ορ., όταν πριν χρόνια τον πήρε κρυφά από το παλάτι και τον έσωσε από την μανία του Αίγ. Γιατί όμως ο Ορ. άφησε εκεί αυτό το κομμάτι υφάσματος από το μιάτιό του, ή πώς αυτό βρέθηκε εκεί; Ή πάλι πώς εξηγείται ο Ορ. να φοράει το ίδιο μιάτιο που του είχε υφάνει πριν χρόνια η Ηλ.; (ii) ότι ο Πρ., όταν επισκέφθηκε τον τάφο του Αγ., βρήκε εκεί το μιάτιο το οποίο φορούσε τότε που ήταν μικρός ο Ορ., και το οποίο το είχε υφάνει η Ηλ., και έτσι κατάλαβε ότι αυτός πρέπει να βρίσκεται τώρα στο Άργος. Όμως γιατί να αφήσει αυτό το μιάτιο ο Ορ. στον τάφο του πατέρα του; Δεν γνώριζε ότι έτσι υπάρχει ο κίνδυνος να αναγνωρισθεί η παρουσία του; Εκτός κι να θεώρησε ότι θα μεταβεί εκεί κάποια στιγμή η Ηλ., και ότι έτσι θα αναγνωρίσει την δική της ύφανση, και θα ξεκινήσει να τον αναζητεί στο Άργος.
- 543/4.** Στους στχχ. αυτούς η Ηλ. ακυρώνει το πρώτο (i) από τα δυο πιθανά ενδεχόμενα που παρουσιάσαμε στον στχ. 539, όσον αφορά την παρουσία του ‘υφάσματος’ πάνω στο τάφο του Αγ. δημιουργώντας ένα συλλογισμό με ένα αδύνατο αποτέλεσμα.
- 545/6.** Τα ενδεχόμενα είναι δυο: (i) να δεχθούμε ότι σ’ αυτούς τους δυο στχχ. υπάρχουν δυο προτάσεις κύριες, οι οποίες διαζεύγνυνται με τα δυο ‘ή’. Τότε το ρ. της πρώτης είναι το ‘έκείρατ(ο)’, ενώ η δεύτερη δεν έχει, πράγμα φυσικά αδύνατον. (ii) να δεχθούμε ότι έχουμε ‘μία’ μόνο κύρια πρόταση με ρ. το ‘έκείρατο’, και ότι οι διαζεύξεις (ή...ή) διαχωρίζουν τις μτχχ. ‘έποικτίρας...λαβών’. Αν συμβαίνει κάτι τέτοιο, τότε υποκείμενο της προτάσεως είναι το ‘τίς ξένος’, ρ. το ‘έκείρατο’, *‘κάποιος άγνωστος έκοψε τα μαλλιά του’* (ενν. *‘και τα άφησε πάνω στο μνήμα του Αγ.’*). Και τώρα έρχονται οι δυο διαζεύξεις των δυο μτχχ. ‘ή έποικτίρας...ή λαβών’, οι οποίες λογικά πρέπει να αιτιολογούν την πράξη αυτή του ‘άγνωστου’ ξένου, δηλ. *‘κάποιος άγνωστος έκοψε τα μαλλιά του, ή διότι λυπήθηκε τον τάφο εκείνου* (ενν. *‘λυπήθηκε την κατάσταση στην οποίαν βρισκόταν ο τάφος’*), *ή διότι συνέλαβε (:είδε) κάποιους που επόπτευαν εκείνη την περιοχή’*. Όμως για ποιο λόγο ο Ορ. έκοψε τα μαλλιά του και τα άφησε πάνω στο μνήμα του πατέρα του, μόνο και μόνο διότι ‘έπιασε:είδε’ κάποιους να τον παρακολουθούν; Η σύνταξη αυτή δεν δίνει ικανοποιητικό νόημα, οπότε το πιθανότερο είναι να συμβαίνει η σύνταξη (i), όπου διαζεύγνυνται δυο προτάσεις με το ρ. της πρώτης να είναι το ‘έκείρατ(ο)’, και το ρ. της δεύτερης να βρίσκεται σ’ ένα χαμένο στχ. που λογικά θα πρέπει να υπήρχε μετά τον 546. Αν συμβαίνει κάτι τέτοιο, τότε η γρφ. ‘λαβών’ πρέπει να διορθωθεί σε ‘λαθών’, *‘ή κάποιος άγνωστος έκοψε τα μαλλιά του, διότι λυπήθηκε τον τάφο εκείνου* (ενν. *‘λυπήθηκε την κατάσταση στην οποίαν βρισκόταν ο τάφος’*), *ή κάποιος, αφού κρύφτηκε από τους σκοπούς της περιοχής εκείνης.....’*, με την συνέχεια να είναι χαμένη.
- 550.** «**κτόδε**»: ‘τὸ φαίνεσθαι τινα εἶναι εὐγενῆ τὴν καταγωγὴν’. Ο αναθεωρητικός νους του Ευρ. δεν χάνει την παραμικρή ευκαιρία να επιτεθεί σε όλους εκείνους που εξακολουθούν να πιστεύουν πάνω στην παραδοσιακή αντίληψη, ότι δηλ. η εμφάνιση είναι εκείνη που δείχνει τον χαρακτήρα του ανθρώπου.
- 553/4.** Η συντακτική σειρά των λλ.: ‘τίνος φίλων κυρεῖ τόδε παλαιὸν λείψανον ἀνδρός;’ Προφανώς η ηλικία του Πρ. πρέπει να είναι πολύ μεγάλη, καθώς συμβαίνει να ήταν και ο παιδαγωγός του Αγ. «**τοῦ... κυ-**

ρεϊ»: η γενική είναι κατηγορηματική κτητική, και με αυτήν ο Ορ. υπονοεί ότι ο Πρ., τον οποίον τώρα βλέπει ενώπιόν του, πρέπει να είναι με βάση την εμφάνισή του ένας δούλος κάποιου γνωστού της οικογένειας της Ηλ. Ο Ορ. συλλαμβάνεται εδώ να μη πιστεύει στα ίδια του τα λόγια, όταν μόλις πριν μερικούς στχ. έλεγε ότι η εξωτερική εμφάνιση δεν μπορεί να αποτελεί κριτήριο για την κατάταξη ενός ανθρώπου σε μία κοινωνική τάξη (369-372). «**Ηλέκτρα**»: ένας ξένος επισκέπτης να προσφωνεί την οικοδέσποινα του σπιτιού που τον φιλοξενεί, με το όνομά της, είναι περίεργο. — Ο Ορ. θεωρεί ότι με βάση την εμφάνιση του Πρ. αυτός πρέπει να είναι κάποιος δούλος του άνδρα της, ή κάποιος δούλος ενός φίλου της οικογένειας.

558. «**ὥσπερ...σκοπῶν**»: ‘σαν να εξετάζει’, παραβολική μτχ.

560. «**Ὀρέστου**»: γενική κτητική στο ἤλικ(α). «**ἤλιχ**»: ἤλικά, κατηγορούμενο στο αντικείμενο ‘σ(ε)’

561. «**φωτός**»: ό,τι και η γενική ‘Ὀρέστου’.

567. «**κνυν**»: υπάρχουν δυο τέτοια επιρρήματα, το περισπώμενο, και το άτονο, το εγκλητικό. Η διαφορά τους βρίσκεται στο εξής: (i) το περισπώμενο δείχνει τον χρόνο ως ‘*τώρα*’, σε αντίθεση, αντιπαράθεση υπαρκτή ή εννοούμενη είτε με το παρελθόν, είτε με το μέλλον· δηλ. στον στχ. 102 το ‘*τώρα*’ δείχνει καθαρά χρονικό σημείο, όπως και στους στχ. 171,263,275 κ.α. (ii) το άτονο, ως εγκλητικός τύπος, δείχνει επίσης το ‘*τώρα*’, όχι όμως ως χρονικό προσδιορισμό, αλλά ως ‘κατάσταση’, ‘συνθήκη’. Δηλ. π.χ. στην ν.ε. λέμε: ‘*θέλω να φύγεις τώρα*’, όπου το χρονικό επίρρ. δείχνει το χρόνο στον οποίον θέλω να κάνεις κάτι· αν όμως πω: ‘*λοιπόν τώρα θέλω να φύγεις*’, το ‘*τώρα*’, δείχνει ‘συνθήκες’, ‘κατάσταση’, δηλ. ‘*κάτω απ’ αυτές τις συνθήκες θέλω να φύγεις*’. Αυτό ακριβώς συμβαίνει στον στχ. 567: ‘*δες τώρα...*’, δηλ. ‘*δες κάτω απ’ αυτές τις καινούργιες συνθήκες...*’. Το ίδιο ακριβώς απαντά και στους στχ. 567, 664, 873, 1244.

568. «**μη σύ γ’ ούκέτ’ εὔ φρονεῖς**»: υπάρχουν δυο διαφορετικές εκδόσεις για τον στχ. αυτόν. (i) Στην κύρια πρόταση με το ρ. ‘*δέδορκα*’ να υπάρχει τελεία ή άνω τελεία, και το νόημά της είναι πως ‘*έχω ώρα που τον βλέπω τον ξένο*’. Η πρόταση που ακολουθεί είναι ευθεία ερώτηση με Οριστική (φρονεῖς). Το νόημα σ’ αυτήν την έκδοση είναι ‘*Έχω ώρα που τον βλέπω τον ξένο. Μήπως όμως εσύ δεν αισθάνεσαι καλά; Γιατί δεν βλέπω τίποτε το περίεργο πάνω του*’. (ii) Στην κύρια πρόταση με το ρ. ‘*δέδορκα*’ υπάρχει κόμμα, και έχει την έννοια ‘*έχω ώρα που βλέπω*’. Η πρόταση που ακολουθεί λογίζεται ως επεξηγήση, πλάγια ερώτηση με Υποτακτική (φρονῆς), ‘*έχω ώρα που βλέπω, δηλ. μήπως δεν είσαι καλά*’. Έχω αποδεχθεί την σύνταξη (i).

573/4. Εδώ ο Ευρ. δίνει το τέταρτο στοιχείο αναγνωρισμού του Ορ., το οποίο δεν απαντά στον Αισχ., οπότε δεν έχει και λόγους να το αμφισβητήσει, αλλά αντιθέτως βάζει την Ηλ. να το αποδέχεται ως λογικό.

577. «**συμβόλοισι γὰρ/τοῖς σοῖς**»: η Ηλ. πείστηκε ότι ο ‘ξένος’ είναι ο Ορ. μόνο με το τελευταίο στοιχείο που της έδωσε ο Πρ. Τώρα όμως φαίνεται να ανακαλεί στην μνήμη της και τα τρία προηγούμενα, τα οποία, όταν τα ανέφερε ο Πρ., εκείνη τα απέρριψε ως στοιχεία ανορθολογισμού. Τώρα φαίνεται να τα αποδέχεται, γιατί σ’ αυτό συνέβαλε η ισχυρή αποδεικτική ισχύς του συγκεκριμένου τέταρτου στοιχείου.

578. «**ὥ χρόνῳ φανείς,/ἔχω σ’ ἀέλπτως**»: με τα λόγια αυτά η Ηλ. απευθύνεται στο Ορ.

579. «**κᾶξ’ ἐμοῦ γ’ ἔχη**»: ‘*μα και εσύ κρατιέσαι από εμένα μετά από πολλά χρόνια*’.

580. «**δόξασ’**»: συνημμ. εναντιωματική μτχ. στο ρ. ‘έχω’.

581. «**ἐκεῖνος εἶ σύ**»: ‘σύ’ το υποκείμενο και ‘ἐκεῖνος’ το κατηγορούμενο.

582. Στην έκδοση του Diggle, όπως και στις εκδόσεις των Cropp και Vitelli, θεωρείται πως μετά την υποθετική πρόταση στον στχ. 582 υπήρχε ένας στχ., που λειτουργούσε ως απόδοση, και ο οποίος έχει εκπέσει. — Στην δική του έκδοση ο Parmentier κάνει μια πολύ πιο λογική σκέψη όσον αφορά τον ελλείποντα στχ.: θεωρεί ότι αυτός εξέπεσε μετά τον στχ. 581, και τον αποδίδει στην Ηλ. Αυτός ο στχ. θα λειτουργεί τώρα ως απόδοση στην υπόθεση που κάνει ο Ορ. στον στχ. 582. Βέβαια σ’ αυτήν την περίπτωση πρέπει να διαγραφεί ο σύνδεσμος ‘δ’(ε)’ στον στχ. 582. Επίσης αλλάζει και η διανομή των στχ. 583/4, καθώς τώρα αυτοί αποδίδονται στην Ηλ. Υποθετικά το νόημα στον ελλείποντα στχ. έχει ως εξής:

Ηλ. *Είσαι εσύ εκείνος; Ορ. Ο μοναδικός σου σύμμαχος. 581*

<Ηλ. *Θα πετύχεις τον στόχο σου σύγουρα*>

<581a>

- Ορ. *Αν τραβήξω τα δίχτυα που έχω ρίξει.* 582
Ηλ. *Όμως είμαι απόλυτα σίγουρη. Διαφορετικά δεν πρέπει να πιστεύουμε στους θεούς, 583
αν η αδικία θα είναι ανώτερη από την δικαιοσύνη* 584

Η επιλογή αυτή φαίνεται πιο σωστή, καθώς είναι πιο λογικό οι στχ. 583/4 να αποδίδονται στην Ηλ., διότι αυτή είναι που έχει μέχρι στιγμής καταδείξει την αγανάκτησή της για την δολοφονία του πατέρα της, αλλά και για όλα όσα έχουν ακολουθήσει στην συνέχεια, κι όχι τόσο ο Ορ. — Στην έκδοση του Dennis-top ακολουθήθηκε μια πιο εύκολη και συντακτικά σωστή λύση· θεωρήθηκε πως η υποθετική πρόταση που κάνει ο Ορ., μένει χωρίς απόδοση, δηλ. με ‘αποσιώπηση’. Το φαινόμενο δεν είναι άγνωστο, και συμβαίνει, όταν η απόδοση εύκολα μπορεί να εννοηθεί από ό,τι έχει προηγηθεί (Kühner, σ.1190,3).

- 586.** «έμφανῆ»: κατηγορούμενο του αποτελέσματος στο ‘πυρσόν’
587. «πυρσόν»: αναφέρεται στον Ορ., που τον χαρακτηρίζει ως φωτοδότη, ‘φωτεινό οδηγό’. Ο Ορ. παραβάλλεται με την δάδα η οποία δίνει φως μέσα στο σκοτάδι, δηλ. μέσα στο σκοτάδι που έχει επιβάλλει ο Αίγισθος με την Κλυταιμνήστρα με την δολοφονία του Αγαμέμνονα.
593. «ἄνεχε λόγον»: έχει την έννοια ‘δυνάμωσε την ένταση της φωνής σου’.
594. «τύχη...τύχη»: δοτικές οργανικές.
595. «έμβατεῦσαι πόλιν»: το απαρέμφατο είναι επεξηγηματικό στο ‘ἴει λιτάς’, και η αιτιατική δείχνει τον χώρο στον οποίον διενεργείται η κίνηση (δες σχόλ. στχ. 432).
596. «εἶέν»: δεν πρόκειται για την Ευκτική του ‘εἰμί’, αλλά για ένα μόριο που έχει την έννοια του ‘λοιπόν’, καθώς με αυτό ο ομιλῶν δείχνει την διάθεση και την επιθυμία του να αλλάξει την θεματολογία μια συζητήσεως και να μεταφερθεί σε ένα άλλο θέμα, που γι’ αυτόν έχει μεγαλύτερο ενδιαφέρον. Αυτά ακριβώς σημειώνει στην μοναδικής τελειότητας έκδοση σχολιαστική στον ‘Ἰππόλυτο’ ο W.S.Barrett στον στχ. 297. Το ίδιο ακριβώς μόριο χρησιμοποιεί και αλλού ο Ευρ. (Μήδ.386· Ἴκ.772,1094· Ἦρ.451,1214, 1358· Ἴων275,756· Τρ.945,998· Ι.Τ. 342,467). Στην ‘Ἠλέκτρα’ πάντα και στους στχ. 618,907,959.
599. «τί δρῶν...;»: ‘Εὐρ.Φοίν.878’. Η ίδια σύνταξη στον στχ. 612.
600. «τήν»: η προσθήκη του διορθώνει το μέτρο.
601. «τί...φίλων»: η γενική διαιρετική.
602. «ἀνασκευάσμεθ’»: ο ρ. στην παθητική φωνή χρησιμοποιείται για να δείξει οικονομική καταστροφή που οφείλεται σε χρεωκοπία (Δημ.33,9· 49,68). Εδώ δηλώνει γενικώς την καταστροφή. «ὥσπερ αἱ τύχαι;»: ‘ὅπως ακριβώς είμαι κατεστραμμένος και στην τύχη μου;’ Μα θα μπορούσε ποτέ ένας άνθρωπος να είναι κατεστραμμένος στην τύχη του, και να μην είναι κατεστραμμένος κάπου; Όταν η ‘τύχη’ κάποιου είναι κατεστραμμένη, τότε είναι ‘σε όλα’ κατεστραμμένος, οπότε τι νόημα μπορεί να έχει η ερώτησή του, ‘αν είμαι κατεστραμμένος σε όλα;’ Όταν καταστρέφεται το ‘όλον’ (τύχαι), τότε κατ’ ανάγκην καταστρέφεται και το μέρος.
603. «νύχιος ἢ καθ’ ἡμέραν»: ‘να βγω προς αναζήτηση φίλου και συνεργάτη μέσα στην νύχτα, ή την ημέρα;’
604. «ὀδδόν»: Δες σχόλ. στχ. 432. Ο Ορ. κάνει πέντε ερωτήματα στον Πρ.: 1) *Μου έχει μείνει κανένας να τον εμπιστευόμαι;*(601), 2) *Είμαι κατεστραμμένος παντού;*(602), 3) *Ποιόν συνεργάτη να αναζητήσω;*(603), 4) *Να βγαίνω στους δρόμους την νύχτα ή την ημέρα;*(603), 5) *Ποιο σχέδιο να ακολουθήσω;*(604).
605. «οὐδεὶς...φίλος»: Δες σχόλ. στον στχ. 243(ii). Για την ίδια αντίληψη (Θέογν.Ἐλ.79-81). — Ο Πρ. απαντά στο πρώτο ερώτημα του Ορ.
606. Η συντακτική σειρά των λλ. ‘τόδε γάρ τοι χρῆμα γίγνεται εὔρημα’. Το νόημα του στχ. είναι πως ‘η απόκτηση ενός φίλου (τόδε) είναι (γίγνεται) ὄντως (τοί) ένα ζήτημα που μοιάζει με ανακάλυψη (εὔρημα). Αυτή είναι μια άποψη που εκφράζει ο Χορ. με γενικό κύρος σε κάθε περίπτωση και τον οιονδήποτε, πόσο μάλλον για την περίπτωση του Ορ.
607. «μετασχεῖν»: επεξηγημ. απαρέμφατο. με υποκ. το ενν. ‘τινά’. «τάγαθοῦ καὶ τοῦ κακοῦ»: ενν. ‘φίλου’. Η εύρεση ενός φίλου, καλού ή κακού είναι θέμα συμπτώσεως.
608. «σὺ δ’»: ‘εσύ όμως τώρα’.

- 612.** «*τοῦδε*»: τα ρρ. που έχουν έννοια του 'θίγειν, ἄπτεσθαι, ἰκνεῖσθαι' συντάσσονται με γενική διαιρετική ή αφαιρετική, (Schwyzer, σ.162,2).
- 614.** «*στέφανον*»: το 'στεφάνι' ήταν το τιμητικό βραβείο για τον αθλητή που πρώτευε σ' ένα αγώνισμα. Εδώ ο Ορ. αυτοσαρκάζεται παρομοιάζοντας την επιτυχία της διπλής δολοφονίας που ετοιμάζει, και μάλιστα και μητροκτονίας, με πρώτευση σε αθλητικούς αγώνες. «*πῶς λάβω;*»: ευθεία ερώτηση με Υποτακτική που εκφράζει απορία, αλλά και σκοπό μαζί. Δηλ. αν είχε Οριστική 'πῶς λαμβάνω;' θα είχαμε σκέτη απορία, 'πῶς το παίρνω αυτό το στεφάνι;', ενώ τώρα με την Υποτακτική έχουμε και σκοπό, 'πῶς να...;'
- 615.** «*ἐλθῶν*»: τροπική μτχ. «*οὐδ' ἄν εἰ θέλοις*»: 'οὐδ' εἰ θέλοις ἄν'. Πολλές φορές η υποθετική πρόταση εκτός από τον υποθετικό σύνδεσμο 'εἰ' και την Ευκτική, έχει και το δυνητικό μόριο 'ἄν', για να εκφράσει την πλήρη διαφωνία του ομιλούντος πάνω σ' αυτό που αναφέρει, 'ἀλλὰ μὴν εἴ γε μὴδὲ δοῦλον ἀκρατῆ δεξαίμεθ' ἄν, πῶς οὐκ ἄξιον αὐτόν γε φυλάξασθαι τοιοῦτον γενέσθαι; Ζεν. Ἀπ.1,5,3,1 *ἀλλὰ ὁμως ἀκόμη και τον δούλο τον απείθαρχο δεν είναι δυνατόν να αποδεχθούμε, πῶς δεν αζίζει να προσέξει αυτός να μη γίνει τέτοιος;*'
- 616.** «*δεξιαῖς*»: ενν. 'χερσί'. Με δεδομένο ότι το όπλο κρατείται στο δεξί χέρι 'με δεξιά χέρια = με όπλα'.
- 618.** «*εἶέν*»: στχ. 596.
- 619.** «*τᾶμ' οὔν*»: αυτή είναι η διόρθωση του Weil στην γρφ. 'κάμου ὕ'.
- 622.** «*προσηκάμην τὸ ῥήθέν*»: το ρ. 'προσιεμαί τι' έχει την έννοια 'πλησιάζω κάτι, το προσεγγίζω, το δέχομαι, το εγκρίνω', (ἀλλὰ τοῦτον μὲν οὐ προσήκαντο φοβηθέντες οἱ στρατιῶται τὴν πρὸς τὸν Περτίνακα συγγένειαν, Ἡρωδ. ab exc. divi Marci, 2,6,9,2). Το γεγονός ότι ο Αἰγ. θεάθηκε πριν λίγο να βρίσκεται εκτός των τειχῶν του Ἄργους, αυτό ως γεγονός χαροποίησε ιδιαίτερος τον Ορ., γιατί δεν θα χρειαστεί να μπει μέσα στην πόλη και να κινδυνεύσει.
- 625.** «*ἔροτιν*»: 'ἔροτις: ἔορτή, πανήγυρις, Ἡούχ.', 'Αἰολεῖς δὲ προπαροξυτόνως καὶ κατὰ μετάθεσιν ἔροτιν, ὡς ἀπὸ εὐθείας τῆς ἡ ἔροτις, Εὐστ. παρεκβ. εἰς Ὅδ. vol.2, pag.258, lin, 44'
- 630.** «*ὄστις γνωριεῖ μ' ἰδῶν*»: στον στχ. 629 ο Ορ. ρώτησε αν ο Πρ. φρόντισε να καθησυχάσει τους φόβους του Ορ. για μία πιθανή αναγνώρισή του λέγοντάς του ότι ο Αἰγ. δεν έχει κανένα από το Ἄργος μαζί του. Εδώ ο Ορ. απλῶς θέλει να σιγουρέψει αυτήν την πληροφορία. Ο φόβος του Ορ. βρίσκεται στο γεγονός ότι ἴσως κάποιος από τους πολύ παλαιούς δούλους του παλατιού τον αναγνωρίσει, ἔστω κι αν ἔφυγε πολύ μικρός από το Ἄργος, ἢ τουλάχιστον του δημιουργηθεί η υποψία.
- 631.** «*οἱ σέ γ' οὐκ εἶδόν ποτε*»: ο Πρ. τον καθησυχάζει βεβαιώνοντάς τον ότι οι δούλοι αυτοί δεν το είχαν δει ποτέ σε μικρή ηλικία, όταν ἔφυγε από το Ἄργος, ὁπότε και τώρα είναι αδύνατον να τον αναγνωρίσουν. Δεν πρέπει να απορούμε για την δυσκολία που είχε η Ηλ. στην αναγνώριση του Ορ., όταν τον είδε, με την ευκολία που μπορεί να έχουν οι δούλοι στην αναγνώρισή του. Η Ηλ. δυσκολεύτηκε να τον αναγνωρίσει, διότι όταν εκείνος ἔφυγε, δεν ήταν μόνο αυτός μικρός σε ηλικία, αλλά κι εκείνη. Ὅμως οι δούλοι του παλατιού τότε ήταν σε μεγάλη ἤδη ηλικία, ὁπότε τώρα ενδεχομένως να τον αναγνωρίσουν εύκολα, ὅπως εύκολα σχετικά τον αναγνώρισε και ο Πρ.
- 639.** «*πρὸς τὸ πίπτου... ἐννόει*»: 'πάρε τις αποφάσεις σου ἀνάλογα με τις συνθήκες'.
- 646.** «*πῶς οὔν*»: 'πῶς ὁμως;' Ἐχουν δίκιο ὅσοι εκδότες χωρίζουν τον στχ. σε δυο ερωτηματικές προτάσεις. Αν ο στχ. αυτός θεωρηθεί ως μία μόνο ερωτηματική πρόταση, τότε ο Ορ. φαίνεται να διατυπώνει το εξής εντελῶς αφελές ερώτημα, 'πῶς λοιπόν θα σκοτώσω εκείνην κι αὐτόν ἐδῶ την ἴδια ακριβῶς στιγμή;', και είναι αφελές, γιατί η απάντηση είναι αυτονόητη, 'περιμένοντας να ἔρθει κι εκείνη'. Αν ὁμως ο στχ. κοπεῖ σε δυο ευθείες ερωτήσεις, τότε ἔχουμε δυο λογικές ερωτήσεις; 'πῶς δηλαδή; – πῶς λοιπόν; Εκείνην κι αὐτόν ἐδῶ θα τους σκοτώσω μαζί την ἴδια στιγμή;'. Εδώ τώρα οι απορίες του Ορ. είναι και οι δυο λογικές: με το πρώτο ερώτημα ζητεῖ να μάθει 'πῶς θα γίνει η εκτέλεση', ενώ το δεύτερο είναι διευκρινιστικό του πρώτου.
- 647.** «*γγε*»: Σε ἔντεκα στχχ. το ἔχουν ἔως τώρα χρησιμοποιήσει οι ομιλητές, για να επιβεβαιώσουν, επικυρώσουν μια ἄποψη: στον στχ. 37 ο Αυτ. την αριστοκρατική του καταγωγή· στον 240 ο Ορ. τις κακουχίες στο σώμα της Ηλ.· στον 273 η Ηλ. την πίστη του Χορ.· στον 279 την απόφασή να σκοτώσει την μητέρα

της· στον 287 η Ηλ. την ταυτότητα του Πρ.· στον 491 ο Πρ. την φιλικότητα της Ηλ.· στον 517 ο Πρ. την προέλευση της πλεξούδας απ' τα μαλλιά· στον 561 ο 'ξένος' την ηλικία του· στον 581 ο Ορ. την βοήθειά του προς την Ηλ.· στον 638 ο Ορ. την δολοφονία του Αίγ.· στον 647 η Ηλ. την ειλημμένη από καιρό απόφασή της να είναι εκείνη που θα σκοτώσει την μητέρα της. «**έξαρτύσομαι**»: πρόκειται για διόρθωση της γρφ. των κωδδ. 'έξαιτήσομαι', η οποία είναι προφανώς λανθασμένη. — Ανήκει στις σκηνοθετικές ιδιαιτερότητες του Ευρ. το γεγονός ότι η κεντρική ηρωίδα του έργου απουσιάζει από την σκηνή για μεγάλο χρονικό διάστημα. Πιο συγκεκριμένα μέχρι στιγμής η Ηλ. έχει απουσιάσει από την σκηνή για 30 στχχ. (82-110), όταν πήγε στην πηγή για να φέρει νερό, και για 61 στχχ. (432-492), όταν πήγε μέσα στην καλύβα για να ετοιμάσει φαγητό για τους ξένους. Στους στχχ. 596/7 ο Ορ. απευθύνεται στην Ηλ., οπότε αυτή βρίσκεται στην σκηνή. Όμως από τον στχ. 598 έως και τον 646 η Ηλ., αν και παρούσα στην σκηνή, δεν μετέχει στον διάλογο των δυο ανδρών. Ο Ευρ. την κράτησε σιωπηλή, για να αυξήσει την δραματική ένταση της επανόδου της στον διάλογο με τον στχ. 647, όπου παρεμβαίνοντας δηλώνει ότι αυτή θα είναι εκείνη που θα σκοτώσει την Κλ.

650. Οι εκδότες δεν συμφωνούν μεταξύ τους όσον αφορά την ταυτότητα του στχ. αυτού. Ο λόγος που αναγκάζει ορισμένους να τον αποδώσουν στον Πρ. είναι πως στον 651 η Ηλ. απευθύνεται σ' αυτόν δίνοντάς του οδηγίες για το πώς θα φέρει την Κλ. στην καλύβα, όπου και θα εκτελεσθεί. Φαίνεται δηλ. στον στχ. 651 η Ηλ. να απαντά στο ερώτημα του Πρ. 'Πώς θα οργανώσεις την δολοφονία της μητέρας σου;' Όσοι υποστηρίζουν πως ο στχ. ανήκει στον Ορ., βασίζουν την άποψή τους στην λογική ότι ένα τόσο σοβαρό ερώτημα που αναφέρεται στην δολοφονία της μητέρας τους, πρώτος και κύριος ενδιαφερόμενος ως προς τον τρόπο της εκτελέσεώς της θα πρέπει λογικά να ήταν ο γιος της, κι όχι ο Πρ. — Εδώ έχω ακολουθήσει την έκδοση του Diggle, στην οποίαν έχει γίνει δεκτή η εισήγηση του Dobree, ώστε ο στχ. αυτός να αποδίδεται στον Ορ., κι όχι στον Πρ, όπως παραδίδει ο L.

651. «**μολών**»: η μτχ. είναι τροπικής και αποδίδει την κατάσταση, 'πηγαίνοντας'.

652. Στον στχ. 651 η Ηλ. έδωσε την εντολή στον Πρ. να πάει στην Κλ. και να κάνει κάποιες ανακοινώσεις, τις οποίες απλώς τις αναφέρει με την αντωνυμία 'τάδε'. Το περιεχόμενο της αντωνυμία 'τάδε' έχει τις εξής επιλογές: (i) να παρουσιάζει κάτι που έχει αναφερθεί πιο πριν, 'καί μὴν ἄμαρτήση γε μὴ δράσας τάδε, Εὐρ. Ἄλκ. 1099 *θα κάνεις σφάλμα, αν δεν τα κάνεις αυτά*', τα οποία έχουν αναφερθεί. (ii) να παρουσιάζει λόγια του παρελθόντος, τα οποία ο ομιλῶν αμέσως μετά τα εκθέτει σε Ευθύ Λόγο, 'πατήρ δέ νιν/θιγῶν κραταιᾶς χειρὸς ἐννέπει τάδε· ὦ παῖ, τί πάσχεις; τίς ὁ τρόπος ξενώσεως/τῆσδ'; Εὐρ. Ἡρ. 964 *ο πατέρας του τον έπιασε από το δυνατό του χέρι και του είπε τα εξής: «παιδί μου, τι έχεις, ποια είναι η αιτία αυτής της αλλαγής;»*. (iii) να παρουσιάζει πράξεις του παρελθόντος, τις οποίες ο ομιλῶν στην συνέχεια εκθέτει με επεξηγηματικό απαρέμφοτο, 'καί νιν εἰσηλθεν τάδε· ὄρκους συνάψαι δεξιᾶς τε συμβαλεῖν/μνηστήρας ἀλλήλοισι, Εὐρ. I.A. 57 *και τότε του ήρθαν οι εξής σκέψεις. Δηλ. οι μνηστήρες να δώσουν ὄρκους και να σηκώσουν ενωμένα τα δεξιά τους χέρια*'. (iv) να παρουσιάζει το περιεχόμενο μιας εντολής που δίνεται τώρα, το οποίο αμέσως μετά το εκθέτει σε μία κύρια πρόταση, 'σκόπει τάδε· μὴ νῦν φυγόντες εἶθ' ἄλῶμεν ὕστερον, Εὐρ. Ἄνδρ. 755 *πρόσεχε τα εξής: μήπως τώρα διαφύγουμε, αλλά κατόπιν συλληφθούμε*'. (v) να παρουσιάζει το περιεχόμενο μιας εντολής που δίνεται τώρα, το οποίο αμέσως μετά εκθέτει με ένα επεξηγηματικό απαρέμφοτο, 'σὺ δ' ἐλθὲ καὶ σήμηνον Ἄργείοις τάδε, μὴ θιγγάνειν μοι μηδέν', ἀλλ' εἴργειν ὄχλον, τῆς παιδός, Εὐρ. Ἐκ. 604 *πήγαινε και πες στους Αργείους τα εξής, δηλ. να μην αγγίζουν τίποτε από το παιδί μου, αλλά απλώς να εμποδίσουν το πλήθος*'. — Εδώ είναι προφανές ότι έχουμε 'εντολή' (λέγε...τάδε). Και αντί αμέσως μετά να ακολουθήσει μία εκ των δυο επιλογών (iv) ή (v), ακολουθεί μία επίσης 'εντολή' (ἀπάγγελλε), σαν να μην έχει δοθεί η προηγούμενη. Για να συμβαίνει αυτό, μία μόνο εξήγηση υπάρχει· μετά τον στχ. 651 υπήρχε ένας στχ. που αποδιδόταν στον Πρ., όπου αυτός θα ζητούσε κάποιες διευκρινίσεις· έτσι εξηγείται η νέα Προστακτική που χρησιμοποιεί η Ηλ., διότι διαφορετικά θα περιμέναμε στην θέση της Προστακτικής το 'ἀπαγγέλλειν' (*Πήγαινε, γέροντα, στην Κλυταιμνήστρα και λέγε της τα εξής· δηλ. να την πληροφορείς ότι εγώ βρίσκομαι σε κατάσταση λοχείας επειδή γέννησα ένα αγόρι*). — Ο Denniston διαφωνεί με την θεωρία του ελλείποντος στχ., και παραδίδει

αρκετά όντως παραδείγματα από την Ευρ., όπου η στιχομυθία μεταξύ δυο συνομιλητών σπάζει, καθώς ένας εκ των δυο μιλάει για περισσότερους από ένα ή και δυο στχχ. Όμως δεν απαντά στο πρόβλημα των δυο συνεχόμενων Προστακτικών. «ἄρσενος»: στο άκουσμα ενός αγοριού προφανώς η Κλ. θα ανησυχούσε περισσότερο λόγω του ενδεχομένου αυτό στο μέλλον να έπαιρνε εκδίκηση για τον φόνο του παππού του, οπότε θα ήταν ένας λόγος για να τρέξει στο σπίτι της Ηλ.

654. «ἀγνεύει»: υπήρχε η αντίληψη πως η νεότοκος γυναίκα έπρεπε να απέχει από ερωτική επαφή για δέκα ημέρες μετά τον τοκετό.
655. «τί»: η αιτιατική αυτή με επιρρ. σημασία τρόπου (Kühner, 315σημ.5· 316,σημ.6). «τοῦτο»: δηλ. 'η αναγγελία στην μητέρα σου του δήθεν τοκετού σου'.
657. «τί δ'»: άκομψη επανάληψη του ίδιου ακριβώς συντακτικού στοιχείου, γι' αυτό και η διόρθωση του Weil σε 'σύ δ'»
659. «μῦθον ἐς καμπὴν ἄγε»: την έκφραση αυτήν την χρησιμοποιεί εκείνος που απέναντί του έχει δυο θέματα υπό εξέταση, και λέγοντας 'ἐς καμπὴν ἄγε μῦθον' εννοεί 'άσε το ένα θέμα και πήγαινε τώρα την συζήτηση στο άλλο, στο δεύτερο θέμα'. Η έκφραση αυτή καθιερώθηκε από τις αμαξοδρομίες. Αυτές γίνονταν σε στάδια, τα οποία είχαν το σχήμα της φουρκέτας (C) (δίαιλος). Όταν η Κλυταιμνήστρα έμαθε την νίκη των Ελλήνων στην Τροία, εμφανίστηκε ιδιαιτέρως προβληματισμένη, διότι, όπως λέει, τώρα οι Έλληνες πρέπει να διανύσουν προς τα πίσω τον ίδιο δρόμο που πήραν για να πάνε στην Τροία, οπότε πολλά μπορεί να τους συμβούν στην διάρκεια της επιστροφής τους, αν κάτι κάνουν εκεί που να είναι λάθος (δει γάρ πρὸς οἴκους νοστήμου σωτηρίας, / κάμψαι διαύλου θάτερον κῶλον πάλιν, Αἰσχ. Ἄγ. 343/4 *πρέπει προκειμένου για τον δρόμο της σωτηρίας επιστροφής στην πατρίδα τους, οι Έλληνες να πάρουν πάλι το άλλο τμήμα της διπλής τους πορείας*). Εδώ ο Πρ. εννοεί ότι 'δυο είναι τα θέματα που έχει ο λόγος σου. Το πρώτο είναι η κλήτευση της Κλ. στο σπίτι σου· το δεύτερο είναι η εκτέλεσή της. Άφησε λοιπόν τώρα το πρώτο, και πήγαινε στο δεύτερο'. «πάλιν»: αυτό δικαιολογείται από το γεγονός ότι για την 'εκτέλεση' της Κλ. η Ηλ. έχει ήδη κάνει λόγο στον στχ. 647.
662. «τραπέσθαι»: συμπερασματικό απαρέμφατο. «σμικρόν»: ενν. 'έστί'. «εἰ Ἄιδου»: ενν. 'πύλας'. «τότε»: είναι διόρθωση του Κνίτσαλα της γρφ. 'τόδε', η οποία είναι προφανώς λάθος, γιατί κάποιος λανθασμένα πίστεψε πως το 'σμικρόν' ως κατηγορούμενο χρειάζεται και ένα υποκείμενο, ενώ ως υποκείμενο θεωρείται το 'χωρίον'.
671. «πατρῶε καὶ τροπαῖ' ἐχθρῶν ἐμῶν»: 'πατρῶος' είναι αυτός που ανήκει κατά παράδοση στους προγόνους κάποιου, ο 'πατροπαράδοτος', ο 'εκ των πατέρων παραδεδομένος'. 'τροπαῖος' είναι αυτός που 'τρέπει σε φυγή' τους αντιπάλους, τους εχθρούς. Και τα δυο απαντούν ως επιθετικοί προσδιορισμοί του 'Δία', και εμφανίζονται με το πρώτο γράμμα να είναι κανονικά μικρό (οὔτος ἐν μὲν ἐκκλησίαις καὶ δίκαις νίκην διδούς ἀγοραῖος κέκληται, ἐν δὲ μάχαις τροπαῖος, Αἰλ. Ἀριστ. Jebb, p.8, lin.17· ὁ δὲ πατρῶος καὶ ὕπατος καὶ θεμίστιος Ζεὺς, Πλουτ. πρὸς Στωικ. 1065e11). — Σε κάποιες εκδόσεις (Denniston) απαντά η γραφή 'Πατρῶε, καὶ Τροπαῖ' ἐχθρῶν γενοῦ', 'Δία, θεέ των πατέρων μου, γίνει επίσης και τιμωρός των εχθρών μου', όπου η παρουσία των επιθέτων με κεφαλαίο το πρώτο γράμμα παραπέμπει στην προσωνυμία του Δία, κι όχι στον επιθετικό του προσδιορισμό. Το πρόβλημα όμως με την γρφ. αυτήν είναι πως το υποκ. του 'γενοῦ' εννοείται σε ονομαστική, ενώ το κατηγορούμενο είναι σε κλητική.
672. «οἴκτιρε γ' ἡμᾶς»: αυτήν την γρφ. υιοθετούν όσοι εκδότες έχουν την γρφ. 'ἐμῶν', ενώ όσοι υιοθετούν την γρφ. 'γενοῦ' διορθώνουν σε 'οἴκτιρε θ'', γιατί πρέπει οι προστακτικές να συνδέονται μεταξύ τους. Με βάση τους κανόνες της στιχομυθίας, όπου τα πρόσωπα εναλλάσσονται· στον στχ. 671 τον Ορ. διακόπτει η Ηλ., για να ολοκληρώσει αυτή το σκεπτικού του Ορ. Η ονοματοδοσία όμως είναι υποθετική.
673. «σοῦ... ἐκγόνους»: ο Ορ. με την Ηλ. είναι απόγονοι του Δία, διότι: Ο Δίας με την Πλουτώ, την κόρη του Κρόνου, γέννησαν τον Τάνταλο, εκείνος τον Πέλοπα, αυτός τον Ατρέα, κι εκείνος τον Αγαμέμνονα.
674. «ἢ Μυκηναίων κρατεῖς»: δεσ σχόλ. στχ. 173. Ο στχ. αποδίδεται υποθετικά στην Ηλ.
676. «τιμωρόν»: επιρρ. κατηγορ. του αποτελέσματος, ή άλλως προληπτικό 'ώστε τιμωρόν είναι'

- 678.** «Γαῖ'»: σύμφωνα με τον Ησίοδο η πρώτη υπήρξε το 'Χάος' και κατόπιν η 'Γαῖα' (ἦτοι μὲν πρώτιστα Χάος γένετ'· αὐτὰρ ἔπειτα / Γαῖ' εὐρύστερνος, Θεογ. 116/7). Από την 'Γαῖα' γεννήθηκαν στην συνέχεια τον 'Ουρανο' (127), τα 'Ὀρη' (129), το 'Πέλαγος' (131). «*χειρας ἢ δίδωμ' ἐμάς*»: η Ηλ. χτυπάει με τα χέρια της το έδαφος, ώστε να εισακουστεί μέχρι τα βάθη της 'Γης' το αίτημά της.
- [682]. Στην θέση αυτή έχει μεταφερθεί από τους εκδότες ο στχ. 683, γιατί εδώ λογικά ανήκει, καθώς αποτελεί την λογική συνέχεια του 681, 'οἴπερ γε... ἀνήλωσαν ~ χῶσοι στυγοῦσι'.
- [683]. Εδώ έχει μεταφερθεί ο στχ. 682.
- 684.** Ο στχ. βρίσκεται στην κανονική του θέση.
- [685]. Ο Diggle έχει μεταφέρει εδώ τον στχ. 693, διότι έχει την ίδια αρχή με τον 684 'πάντ', οἶδ' ~ πάντ' οἶδα'. Υπάρχει όμως ένα πρόβλημα, ότι ενώ με την φράση αυτήν η Ηλ. συμφωνεί με ό,τι είπε στον προηγούμενο στχ. ο Πρ., στο δεύτερο ημιστίχιο απευθύνει τον λόγο της στον Ορ. καλώντας τον να γίνει άντρας. Γι' αυτό και σε κάποιες εκδόσεις ο στχ. σπάζει σε δυο πρόσωπα, δηλ. η φράση 'πάντ' οἶδα' αποδίδεται στον Ορ., ενώ η συνέχεια στην Ηλ. — Αντιθέτως ο Denniston ακολουθώντας τον Murrey στην δική του έκδοση αφήνει τον στχ. 693 στην θέση του, και στην θέση 685 αφήνει τα λόγια της Ηλ. 'Και σε σένα δίνω την εντολή με βάση όλα αυτά ο Αίγισθος να πεθάνει'. Η λογική του Murrey είναι η εξής: επειδή στον στχ. 684 ο Πρ. τους διαβεβαίωσε ότι 'όλα...τα ακούει ο πατέρας σας', η Ηλ. βρίσκει τώρα την ευκαιρία κατάλληλη να απευθυνθεί στον πατέρα της, και να του δώσει την εντολή 'ο Αίγισθος να πεθάνει', ζητώντας του να βοηθήσει τον Ορ. στο εγχείρημά του. Τα προβλήματα όμως με αυτήν την λύση είναι δυο: πρώτον, η παρουσία του 'καί' στην αρχή του στχ. είναι αδικαιολόγητη, εκτός κι αν ο στχ. 683 'Ακουσες, εσύ...μητέρα μου;' αποδοθεί στην Ηλ., ώστε τώρα ο στχ. 'Και σε σένα δίνω...' να έχει νόημα: δεύτερον, στον αμέσως επόμενο στχ. η Ηλ. συνεχίζει την ομιλία της λέγοντας 'Διότι αν εσύ πέσεις...', όπου σίγουρα εδώ απευθύνεται στον Ορ. Αυτός ο αιφνιδιαστικός τρόπος με τον οποίος αλλάζει η Ηλ. τον συνομιλητή της, είναι αδικαιολόγητος, διότι στην θέση του 'αν εσύ πέσεις' θα περιμέναμε λογικά 'αν αυτός πέσει', συνεχίζοντας έτσι να απευθύνεται στον πατέρα της.
- [686]. Εδώ έχει μεταφερθεί ο στχ. 685 μαζί με τους επόμενους τέσσερεις, τους οποίους ο Diggle τους διαγράφει ως ύποπτους.
- [687]. «*πτῶμα*»: επιρρ. κατηγορούμενο του τρόπου.
- [689]. «*παίσω κάρα γὰρ*»: στην έκδοσή του ο Diggle έχει αφήσει την γρφ. 'κάρα' των L&P, ενώ η διόρθωση του Geel 'γὰρ ἦπαρ' φαίνεται περισσότερο λογική, καθώς όλες οι αυτοκτονίες στην Ελληνική τραγωδία αναφέρονται στο 'ἦπαρ', 'Εὐρ.Ἡρ.1149· Ἐλ,983· Ὀρ.1063· Σοφ.Ἀντ. 1315· Τραχ.931'.
- [690]. «*εὐτήχης*»: 'που να είναι καλή'. «*σέθεν*»: δηλ. 'σου', γενική αφαιρετική, 'από εσένα'
- 694.** Ο στχ. αυτός βρίσκεται στην κανονική του θέση. «*εὖ πυρσεύετε*»: 'κεκραγόντων δὲ αὐτῶν καὶ πυρσευόντων, Ξεν.Ἀν.7,8,15 και καθὼς ἐκεῖνοι φώναζαν και μετέδιδαν τις ειδήσεις με πυρσοῦς'.
- 695.** «*κραυγὴν ἀγῶνος*»: η απόσταση που χωρίζει την καλύβα της Ηλ. από το μέρος όπου τώρα βρίσκεται ο Αίγ., δεν είναι ιδιαίτερος μεγάλη, με αποτέλεσμα ο Χορ. να μπορέσει να ακούσει το είδος των κραυγών που θα ακουστούν σε λίγο, όταν ο Ορ. θα επιτεθεί στον Αίγ. και στην συνοδεία του. Από το είδος αυτών των κραυγών θα μπορέσει η Ηλ. να αντιληφθεί το αποτέλεσμα αυτής της επιθέσεως.
- 696.** «*πρόχειρον*»: 'ὥστε πρόχειρον εἶναι', η Ηλ. είναι προετοιμασμένη και για το ενδεχόμενο η δολοφονική επίθεση εναντίον του Αίγ. να αποτύχει, οπότε το ξίφος το θέλει για να αυτοκτονήσει.
- 696/8.** Στους στχ. αυτούς η Ηλ. ανακοινώνει στον Χορ. την απόφασή της να αυτοκτονήσει, αν το μήνυμα που θα της έρθει από τους αγρούς, όπου ο Ορ. θα επιχειρήσει να σκοτώσει τον Αίγ., είναι αρνητικό, διότι δεν θέλει να παραδοθεί στον Αίγ. την χαρά να την τιμωρήσει με βασανισμούς και εξευτελισμούς.
- 699-712.** Η στροφή α' έχει πολλά και σοβαρά προβλήματα στην γρφ., καθώς οι κώδδ. μεταξύ τους δεν συμφωνούν. Οι γρφφ. που έχει αποδεχθεί ο Diggle στην δική του έκδοση, με βάση την οποίαν δίνω μετάφραση και σχόλια, είναι η εξής:

ἀταλᾶς ὑπὸ † ματέρος Ἀργείων †
ὀρέων ποτὲ κληδῶν 700
ἐν πολιαῖσι μένει φῆμαις
εὐαρμόστοις ἐν καλάμοις
Πᾶνα μοῦσαν ἠδύθροον
πνέοντ', ἀγρῶν ταμίαν,
χρυσέαν ἄρνα καλλίποκον 705
πορεῦσαι. πετρίνοις δ' ἐπι-
στάς κᾶρυξ ἰάχει βάρθοις·
'Αγορὰν ἀγοράν, Μυκη-
ναῖοι, στείχετε μακαρίων
ὀψόμενοι τυράννων 710
φάσματα † δείματα
χοροὶ δ' Ἀτρειδᾶν † ἐγέραιρον οἴκους·

699-705. Η συντακτική σειρά των λλ. 'κληδῶν μένει ἐν πολιαῖσι φῆμαις Πᾶνα, ταμίαν ἀγρῶν, πνέοντα μοῦσαν ἠδύθροον ἐν εὐαρμόστοις καλάμοις, πορεῦσαι ποτὲ ὑπὸ ἀταλῆς μητέρος ἄρνα καλλίποκον ὀρέων Ἀργείων'. «κληδῶν μένει»: 'μένει ζωντανή μία διάδοση'. «ἐν πολιαῖσι φῆμαις»: 'ἀνάμεσα στις παλαιές φημολογίες'. «Πᾶνα»: αιτιατική, υποκείμενο στο 'πορεῦσαι'. «ταμίαν ἀγρῶν»: παράθεση. «πνέοντα»: τροπική μτχ. με υποκ. την αιτιατι. 'Πᾶνα'. «μοῦσαν ἠδύθροον»: 'ένα σκοπὸ πολὺ ευχάριστο στην ακοή', αντικ. στην μτχ. 'πνέοντα'. «ἐν εὐαρμόστοις καλάμοις»: 'με αυλούς που τους εἶχε ενῶσει με ωραῖο τρόπο'. Εμπρόθετος προσδ. του μέσου. Εδώ πρόκειται για την γνωστή 'σύριγγα' του Πάνα, που ἦταν το δικό του αντιπροσωπευτικό μουσικό ὄργανο. Αυτὴ μπορεί να ἦταν 'πολυκάλαμος', ὅπως ἐδῶ, ἢ και 'μονοκάλαμος'. Για περισσότερα (Σ.Μιχαηλίδης, Ἐγκυκλοπαίδεια τῆς Ἀρχαίας Ἑλληνικῆς Μουσικῆς, Μ.Ι.Ε.Τ.1989).

«πορεῦσαι»: υποκείμενο στην απρόσωπη ἔκφραση 'κληδῶν μένει'. «ὑπὸ ἀταλῆς μητέρος»: 'αρπάζοντας ἀπὸ την τρυφερὴ μητέρα', εμπρόθετος που δείχνει την ἀφαίρεση, την κλοπή. «ὀρέων Ἀργείων»: 'ἀπὸ τα βουνά του Ἄργους', γενικὴ ἀφαιρετικὴ που δείχνει την προέλευση. «ἄρνα καλλίποκον»: αντικείμενο στο ἀπαρέμφατο 'πορεῦσαι'. —Σύμφωνα με την παράδοση ο Ατρέας κλήθηκε κάποτε να θυσιάσει στην Ἄρτεμη τον ωραιότερο ἀμνὸ ἀπὸ το κοπάδι του. Επειδὴ ὁμως βρήκε πως αὐτὸ ἦταν ἕνα ολόχρυσο, ἀθέτησε την υπόσχεσή του αὐτὴν (ὁ δὲ Ἄτρεὺς εὐξάμενός ποτε τῶν αὐτοῦ ποιμνίων, ὅπερ ἂν κάλλιστον γένηται, τοῦτο θῦσαι Ἀρτέμιδι, λέγουσι ἀρνὸς φανείσης χρυσοῦς ὅτι κατημέλησε τῆς εὐχῆς, Ἄπολλ. Ἐπιτ.2,10). Ο Ατρέας θέλοντας να κρατήσει για τον εαυτό του το χρυσὸ ἀρνί, το φύλαγε κρυμμένο (πνίξας δὲ αὐτὴν εἰς λάρνακα κατέθετο κάκεῖ ἐφύλασσε τάυτην, ὁ.π.2,11). Επειδὴ ὁμως ἡ σύζυγος του Ατρέα, ἡ Αερόπη, εἶχε ἐρωτικὲς σχέσεις με τον Θυέστη, ἔδωσε σ' ἐκείνον το χρυσὸ πλέον αὐτὸ δέρας (ἦν Αερόπη δίδωσι τῷ Θυέστη μοιχευθεῖσα ὑπ' αὐτοῦ, ὁ.π.). Τότε ἦταν που ἤρθε ἕνας χρησμός στους Μυκηναίους να ἐκλέξουν βασιλιά, και ο Θυέστης πρότεινε την βασιλεία να πάρει ἐκεῖνος που θα δείξει ὅτι κατέχει το 'χρυσὸ δέρας'. Ο Ατρέας θεωρώντας ὅτι το ἔχει ἐκεῖνος συμφώνησε, ὁμως τελικὰ ο Θυέστης ἦταν ἐκεῖνος που το παρουσίασε, κι ἐκεῖνος ἐγίνε βασιλιάς (ὁ.π.). — Σύμφωνα με την ἐκδοχὴ του μύθου, την ὁποῖαν εἰσάγει ἐδῶ ο Ευρ., τον 'χρυσὸ ἀμνὸ' φαίνεται να τον ἔχει φέρει στο Ἄργος ο Παν.

706. «πετρίνοις...βάρθοις»: οὐ κήρυκες ἀνέβαιναν πάνω σε ἕνα πέτρινο ὑψωμα, για να ἀναγγεῖλουν μια εἶδηση στην ἀγορά (ὄχλου δὲ πολλοῦ συνδραμόντος, ἀναβὰς ἐπὶ τὸν τοῦ κήρυκος λίθον, ἐν ῶρῃ διεξῆλθε τὴν ἐλεγείαν ἧς ἐστὶν ἀρχή, Πλούτ. Σόλων, 8,2,1· ἰδίως δ' ἕκαστος τῶν θεσμοθετῶν ἐν ἀγορᾷ πρὸς τῷ λίθῳ, καταφατιζῶν, ὁ.π. 25,3,3).

711. «δείματα»: μια λ. που ἔχει ταλαιπωρήσει πολὺ τους ἐκδότες, γιατί δεν δικαιολογείται ο χρησμός να ἀποκαλεῖται ἐκ των προτέρων ἀπὸ τον κήρυκα ως 'τέρας'. Βέβαια ἡ ἐξέλιξη θα εἶναι τρομερὴ, γιατί ο Θυέστης θα εἶναι ἐκεῖνος που θα δείξει ὅτι κατέχει τον 'Χρυσὸ ἀμνὸ', και αὐτὸς θα πάρει παράνομα την βασιλεία. Ὅμως την ἀπάτη θα την ἀποκαλύψει ο Δίας, ο ὁποῖος ἀλλάξε την πορεία των ἀστρῶν (στρ.β'). Ὅμως αὐτὴ την ἐξέλιξη δεν την γνώριζε ο κήρυκας την ὥρα που ἔκανε την ἀναγγελία αὐτὴν. Γι' αὐτὸ και ἔχουν προταθεῖ πολλές διορθώσεις, 'δείγματα' Hermann, 'σήματα' Schmidt, 'θαύματα' Jacobs.

718. «ἠῦξοντο»: ο Αόριστος του 'αὐξάνομαι'. 'ἠῦξοντο, ἐμεγαλύνοντο, Σούδ., 1962· τέχνηαι καὶ πόροι χρημάτων ἠῦξοντο, Λιβάν. Βίος, 18,80,4· θυμῶ καὶ τόλμη καὶ παρασκευῆ κατὰ μικρὸ ἠῦξοντο, Ἄππ. Λίβ. 526,1'

719. «χρυσέης ἀρνὸς ἐπίλογοι Θυέστου»: ἡ γρφ. 'ἐπίλογοι' εἶναι σίγουρα ἐσφαλμένη, γιατί με την ἔννοια 'ολοκλήρωση μία ομιλία' δεν δίνει κανένα ικανοποιητικὸ νόημα, ἀλλά και ὅπως σημειώνει ο Denniston, ἡ γρ. 'ἐπίλογος' δεν εἶναι σε εὐρεία χρῆση πρὶν τον 3^ο αἰ. π.Χ. Οὐ διορθώσεις που ἔχουν προταθεῖ εἶναι

πολλές, όπως η γρφ. 'εὐλογία' του Wecklein 'με τιμές για τον χρυσό αμνό του Θυέστη'· ή και η γρφ. 'εἶτα δόλοι', 'και κατόπιν οι απάτες του χρυσού αμνού του Θυέστη'.

721. «ἄλοχον φίλαν/Ἀτρέως»: δηλ. 'Αερόπην'.

724. «εἰς ἀγορὰν αὐτεῖ»: ο Θυέστης κατέχοντας τον 'Χρυσό αμνό' διεκδίκησε και πήρε την βασιλεία.

727κ.ε Ο Δίας όμως δεν μπορούσε να αφήσει να συνεχιστεί αυτή η αδικία εις βάρος του Αγαμέμνονα. Έτσι άλλαξε την πορεία των άστρων, ώστε να δώσει το μήνυμα στους κατοίκους του Άργους ότι η επιλογή τους ήταν λανθασμένη και άδικη.

728. «φαενὰς ἄστρων μετέβασ' ὁδοῦς»: ο Δίας άλλαξε την πορεία δυο άστρων, του 'Ήλιου' και της 'Ηοῦς'. Η 'Ηώς' προανήγγελλε την εμφάνιση του 'Ήλιου' με το φέγγος το οποίο προετοίμαζε αρκετή ώρα πριν την εμφάνισή του. Ο Ήλιος και η Ηώς ήταν παιδιά του Υπερίωνα και της Θείας (Ήσ.371-374).

731. «τὰ δ' ἔσπερα νῶτ' ἐλαύνει»: υποκείμενο του ρ. δεν είναι ο Δίας, αλλά ο 'Ήλιος'. Δεδομένου ότι στην διάρκεια της ημέρας ο Ήλιος κατευθύνεται προς τα δυτικά, τότε τίποτε το περίεργο δεν φαίνεται να συνέβη στην πορεία του Ήλιου, αφού αυτήν ακολουθούσε κάθε πρωί. Αυτό που εννοείται εδώ είναι πως στην διάρκεια της νύχτας ο Ήλιος άλλαξε την πορεία του, και αντί να κατευθυνθεί ανατολικά, ώστε το επόμενο πρωί να ανατείλει, κατευθύνθηκε δυτικά, που σημαίνει ότι το επόμενο πρωί δεν ανέτειλε. Σύμφωνα με την αντίληψη των Ελλήνων ο Ήλιος κάθε βράδυ δύνει στο Δυτικό τμήμα του Ωκεανού (Ήλ.7,422), ή στο Δυτικό τμήμα μιας μεγάλης λίμνης (Όδ.3,1). Σ' όλη την διάρκεια της νύχτας που ακολουθεί, ο Ήλιος ταξιδεύει μέσα σε μία χρυσή βάρκα, ή σ' ένα ολόχρυσο κρεβάτι, στον Ωκεανό ή στην μεγάλη εκείνη λίμνη, για να φτάσει το επόμενο πρωί στο Ανατολικό τμήμα του Ωκεανού ή της λίμνης, ώστε να εμφανιστεί με το ημέρωμα (Άθήν.11,39,1-16,Kaibel). Επίσης η Ηώς δεν είναι μόνο εκείνη που προανήγγελλε την εμφάνιση του Ηλίου, αλλά κι αυτή που τον ακολουθούσε συνεχώς καθ' όλη την διάρκεια της ημέρας (Όδ.5,390· 10,144). — Συνεπώς αυτό που υπαινίσσεται εδώ ο Χορ. είναι πως την επομένη ημέρα της εκλογής του Θυέστη δεν ξημέρωσε, αλλά παρέμεινε το σκοτάδι της νύχτας.

733. «πρὸς ἄρκτον»: Ο αστερισμός της "Άρκτου" ανήκει στο βόρειο ημισφαίριο. Ο μύθος έχει ως εξής: Την Άρτεμη συνόδευε στο κυνήγι της ηνύμφη 'Καλλιστώ', και είχε δώσει υπόσχεση για αιώνια παρθενία. Όμως ο Δίας θαμπωμένος από την ομορφιά της την αποπλάνησε, και για να ξεφύγει αυτή από την προσοχή της Ήρας, την μεταμόρφωσε σε αρκούδα. Αυτήν κατόπιν την σκότωσε η Άρτεμη είτε γιατί της το ζήτησε η Ήρα, είτε γιατί αθέτησε την υπόσχεσή της για αιώνια παρθενία. Τότε ο Δίας πήρε από μέσα της το βρέφος, το οποίο με το όνομα 'Αρκάς' θα γινόταν ο γενάρχης των Αρκάδων, και την μετέτρεψε σε αστερισμό στον ουρανό, ως την 'Μεγάλη Άρκτο' (Απολλόδ. 3,100,1-101,8). Την ίδια ιστορία διασώζει και ο Στέφανος Βυζάντιος, αλλά το όνομα της νύμφης απαντά εδώ ως 'Θεμιστώ' ('Ιστρος δέ φησιν ὅτι Θεμιστοῦς καὶ Διὸς ὁ Ἄρκας ἐγένετο, διὰ δὲ τὴν τῆς μητρὸς ἀποθηρίωσιν (ἄρκτω γὰρ ὑφ' Ἡρας αὐτὴν ὁμοιασθῆναι) ταύτης τυχεῖν τῆς προσηγορίας. τὸ πατρωνυμικὸν Ἄρκασίδαι, Ἐθνικά, 120,11). Την ίδια ιστορία διασώζει και ο Πανσανίας (Καλλιστῶ δὲ αὐτὴν ἐποίησεν ἀστέρας καλουμένην ἄρκτον μεγάλην, ἧς καὶ Ὀμηρος ἐν Ὀδυσσεῶς ἀνάπλω παρὰ Καλυψοῦς μνήμην ἔσχε, 8,3,7,1).

734. «Ἄμμωνίδες ἔδραι»: Την ίδια ακριβώς έκφραση χρησιμοποιεί ο Ευρ. και στην "Άλκηστη" (Άμμωνιάδας ἔδρας,115). Πρόκειται για την περιοχή της Λιβύης, όπου βρισκόταν η έδρα του θεού Άμμωνα, (ἐπὶ τῆς Ἄμμωνιάδος, τῆς Λιβύης, ἔνθα ἱερὸν τοῦ Διός, Ἄρχ.Σχόλια). Ο "Άμμων" ήταν μια Αιθιοπική ή Λιβυκή θεότητα, της οποίας η λατρεία εξαπλώθηκε στη συνέχεια στην Αίγυπτο, στην βόρεια Αφρική, αλλά και σε κάποια μέρη της Ελλάδας. Το πραγματικό αιγυπτιακό όνομα ήταν 'Αμμούν' ή 'Αμούν' ('Αμοῦν γὰρ Αἰγύπτιοι καλέουσι τὸν Δία, Ἡρόδ.2,42,19· ἔτι δὲ τῶν πολλῶν νομιζόντων ἴδιον παρ' Αἰγυπτίοις ὄνομα τοῦ Διὸς εἶναι τὸν Ἄμοῦν, ὃ παράγοντες ἡμεῖς Ἄμμωνα λέγομεν, Πλούτ. Περὶ Ἴσιδος, 354c9). Οι Έλληνες τον αποκαλούσαν Δία Άμμωνα, διότι οι Έλληνες τον ταύτισαν με την υπέρτατη θεότητα, την οποίαν εκείνοι απέδιδαν στον Δία. Η έδρα της λατρείας ήταν στην πόλη Μερή, όπου υπήρχε και το μαντείο του (Ήρόδ.2,29,24). Μια άλλη επίσης διάσημη έδρα του θεού με φημισμένο μαντείο βρισκόταν στην όαση του Αμμωνίου (Siwah) στην έρημο της Λιβύης. Ο θεός Άμμων παριστάνονταν είτε με τη μορφή κριαριού, είτε ως ανθρώπινο ον με κεφάλι κριού. Ο Ηρόδοτος εξηγεί την απεικό-

νιση αυτήν με την ακόλουθη ιστορία (2,42,9): Ο Ηρακλής επιζητούσε μια συνάντηση με τον Δία, αλλά εκείνος την απέφευγε. Μπροστά όμως στην επιμονή του Ηρακλή ο Δίας επινόησε το εξής: έκοψε το κεφάλι ενός κριαριού και εμφανίστηκε στον Ηρακλή έχοντας καλύψει το πρόσωπό του μ' αυτό.

- 739/40. «στρέψαι... αλλάξαντα»:** η σειρά των λλ. 'στρέψαι άέλιον αλλάξαντα χρυσωπών έδραν'. Το απαρέμφατο 'στρέψαι' λειτουργεί ως επεξήγηση στο προηγούμενο 'τάδε'. Η αιτιατική 'άέλιον' είναι υποκ. στο απαρέμφατο με την μτχ. να είναι τροπική. — Η μετάφραση όμως είναι προβληματική. Με μία πρώτη ματιά φαίνεται να είναι: «ο ήλιος έστρεψε αλλάζοντας την θερμή και λαμπερή του πορεία». Αν αυτή η μετάφραση αυτή είναι σωστή, τότε το νόημα είναι πως ο ήλιος 'άλλαξε πορεία': όμως αυτό ακριβώς είπε ο Χορ. ότι συνέβη στην στρ.β', όπου ο ήλιος αρνήθηκε να ανατείλει την επόμενη ημέρα, κι αντί να πάει προς την ανατολή, πήγε προς την δύση (727-732). Συνεπώς είναι αδύνατον εδώ τώρα ο Χορ. να επαναλαμβάνει ακριβώς τα ίδια. Άρα με το ουσιαστικό 'έδραν' δεν υπαινίσσεται το 'άρμα' του ήλιου, ή την 'πορεία' του, αλλά την 'θέση' που έχει στον ουράνιο θόλο. Αυτήν ακριβώς την ερμηνεία δίνει ο Ευρ. σ' ένα μία άλλη τραγωδία του: 'αλλάξας δ' έξ/ έδρας ιερών <ιερών> όμμ' αύγαῖς / άλιος, I.T.193/5 ο ήλιος μετέβαλε από την θέση που βρισκόταν στον ουρανό, την εικόνα που είχαν οι ακτίνες του', όπου το νόημα είναι πως ο ήλιος άλλαξε το φως των ακτίνων του χωρίς να μεταβάλλει την θέση στην οποία βρισκόταν (έξ έδρας), άρα ούτε κι εδώ έχουμε αλλαγή πορείας του ήλιου (Denniston). Το πιο χαρακτηριστικό όμως παράδειγμα το δίνει ο Ηρόδοτος, όταν περιγράφει το πέρασμα του Περσικού στρατεύματος από τον Άθω: "Ορμημένω δέ οί ό ήλιος έκλιπών τήν έκ τοῦ οὔρανοῦ έδρην άφανής ήν οὔτ' έπινεφέλων έόντων αίθρης τε τὰ μάλιστα, άντι ήμέρης τε νύξ έγένετο,7,37,6 και την στιγμή που εκείνο (το στρατεύμα) ξεκίνησε, ο ήλιος χάθηκε από το σημείο που βρισκόταν στον ουρανό και εξαφανίστηκε, παρά το γεγονός ότι δεν υπήρχαν σύννεφα, και ο ουρανός ήταν αίθριος, και γίνηκε νύχτα από ημέρα". Εδώ φαίνεται ότι η λ. 'έδρα' δηλώνει την θέση του ήλιου στον ουρανό, και το νόημα είναι πως ο ήλιος εξαφανίστηκε από την θέση στην οποία βρισκόταν (Denniston). Η περιγραφή του Ηροδότου, όπως πολύ σωστά σημειώνουν στην σχολιαστική έκδοσή τους οι How & Wells, δεν είναι τίποτε άλλο, παρά μια έκλειψη ηλίου. Μια τέτοια έκλειψη ηλίου πρέπει να παρουσιάζει και ο Χορ. στον χωρίο 'I.T.193/5', και μία ομοίως έκλειψη ηλίου πρέπει να αναφέρει ο Χορ. στην 'Ηλέκτρα'. Επομένως οι λύσεις είναι δυο: (i) η γρφ. να μείνει ως έχει· το απρμφ. 'στρέψαι' να μείνει απόλυτο 'ο ήλιος άλλαξε την θέση του', εννοώντας πως κρύφτηκε πίσω από ένα άγνωστο αντικείμενο· και η αιτιατική 'θερμήν χρυσωπών έδραν' να είναι το αντικείμενο της τροπικής μτχ. 'αλλάξαντα' 'μεταβάλλοντας – αλλάζοντας την εικόνα της θερμής και χρυσαφένιας τοποθεσίας του στον ουρανό', εννοώντας ότι το χρώμα που είχε η θέση του ήλιου, έπαψε να είναι το γνωστό χρυσαφί, κι ούτε πλέον εξέπεμπε θερμότητα. (ii) να γίνει δεκτή διόρθωση του Wilamowitz του επιθ. 'θερμάν' σε ουσιαστικό 'θέρμαν'. Τότε θα έχουμε την αιτιατ. 'θέρμαν' αντικ. στο 'στρέψαι', και την αιτιατ. 'χρυσωπών έδραν' αντικ. στην μτχ. 'ο ήλιος άλλαξε την θερμότητά του – έπαψε να είναι θερμός', λόγω της εκλείψεως φυσικά, 'χάνοντας συγχρόνως και την χρυσαφένια του θέση στον ουρανό', εννοώντας πως έπαψε πλέον να είναι ορατός. Η διόρθωση του Wilamowitz είναι πολύ σωστή και ευφυής.
- 744. «πρός θεών θεραπείαν»:** όχι μόνο ως έκφραση, αλλά και ως ουσιαστικό η 'θεραπεία' απαντά εκτός από εδώ, στην ονομ. πληθ. 'θεραπείαι,ΐων,187', και στην δοτ. πληθ. 'θεραπείαις,Ύψιπ.άπ.1· άπ.12'. Όμως με την έννοια της 'λατρείας' προς τους θεούς απαντά στην πεζογραφία 'Μάλιστα δ' άξιον έπαινείν και θαυμάζειν τήν εύσέβειαν αύτων και τήν περι τούς θεούς θεραπείαν,ΐσοκ.Βούσ.24,1· χρή δέ και νῦν πλέον έχειν ήγεΐσθαι και πλεονεκτήσειν νομίζειν παρά μὲν τῶν θεῶν τούς εύσεβεστάτους και τούς περι τήν θεραπείαν τήν εκείνων έπιμελεστάτους όντας,Άντιδ.282,1· τὸ περι τήν τῶν θεῶν θεραπείαν,Πλ. Εὐθ. 12e7· τίνα ποτὲ λέγοις τήν θεραπείαν τῶν θεῶν,δ.π.13d1'
- 745. «ῶν»:** λογικά πρέπει να αναφέρεται στους 'μύθους', κι όχι στους 'θεούς'.
- 746. «κλεινῶν...άδελφῶν»:** η Κλυτ. ήταν αδελφή από το ίδιο γένος με τον Κάστορα και την Τιμάνδρα, και ετεροθαλής με τον Πολυδεύκη και την Ελένη.
- 747. «δοκῶ κενή»:** ονομ. ενικού, άπαξ λεχθέν, όπως 'ή ήχώ'. Το επίθ. 'κενή' με την έννοια 'μία εντύπωση που δεν μπορώ να την αιτιολογήσω – χωρίς λογική εξήγηση', όπως στον στχ. 383 'οί κενῶν δοξασμά-

- των/πλήρεις πλανᾶσθε'. Αλλά και σε άλλα χωρία του Ευρ. 'κενὸς ψόφος στάζει δι' ὠτων, Ρῆσ. 565· φόβους πονηροὺς καὶ κενούς δεδοικέναι, Ik.548· κενοὶ γὰρ οὔτοι τῶν τ' ακουόντων λόγοι, ὀ.π.849'
- 748.** «ὥστε νερτέρας βροντῆς»: ο 'ὥστε' μόνο στην ποίηση μπορεί να εισάγει παραβολικές προτάσεις στην θέση του 'ὥσπερ' (H.W.Smyth, Greek Grammar, 2463a).
- 751.** «πῶς ἀγῶνος»: η γενική διαιρετική.
- 753.** «τηλόθεν μὲν ἄλλ' ὅμως»: 'μπορεί να ακούγεται από μακριά, αλλά όμως παρ' ὄλ' αυτά ακούγεται'. Η έκφραση 'ἀλλ' ὅμως' μόνη της χωρίς ρ. ή επίθετο, ή επίρρ., όπως 'Εὐρ. Ἐκ.843· I.A.904'.
- 755.** «Ἄργεῖος ὁ στεναγμὸς ἢ φίλων ἐμῶν;»: αυτή είναι η γρφ. που υπάρχει στην έκδοση του Diggle, και σύμφωνα μ' αυτήν η Ηλ. διαχωρίζει τον 'στεναγμό' σε δυο κατηγορίες: πρώτον, σ' αυτόν που μπορεί να προέρχεται από τους 'φίλους' της, και ως τέτοιους εννοεί τον Ορ. με τον Πυλ. Αν συμβαίνει κάτι τέτοιο, τότε το μήνυμα είναι δυσοίωνο, διότι οι υπηρέτες του Αίγ. θα πρέπει σκοτώνουν τώρα αυτούς τους δυο νέους, οι οποίοι φωνάζουν· δεύτερον, σ' εκείνον που προέρχεται από 'Ἀργείους', και ως τέτοιους εννοεί τους υπηρέτες του Αίγ., για τους οποίους όμως ήδη στον στχ. 629 έχει πει πως δεν είναι 'Ἀργεῖοι', όμως τους χαρακτηρίζει έτσι, γιατί σίγουρα θα μιλούσαν την γλώσσα των Ἀργείων, ἔστω και αν ἦσαν ως δούλοι ξένοι. Αν τώρα συμβαίνει αυτό το ενδεχόμενο, τότε οι φωνές είναι ευοίωνες, γιατί σημαίνουν πως ο Αίγ. έχει σκοτωθεί, και ότι οι υπηρέτες του το μόνο που μπορούν να κάνουν, είναι να διαμαρτύρονται. — Υπάρχει βέβαια και η γρφ. 'Ἀργεῖος ὁ στεναγμὸς. ἢ φίλων ἐμῶν;', 'τα βογγητά αυτά φαίνεται να προέρχονται από Ἀργεῖους. Μήπως λοιπὸν ἀνήκουν στους δυο ἀγαπητούς μου;'. Η γρφ. αυτή εκλαμβάνει ως δεδομένο ότι οι φωνές απ' ὅπου κι αν προέρχονται, ἀνήκουν σε Ἀργεῖους. Ενώ η γρφ. του Diggle θεωρεί ως 'Ἀργείων' την φωνή των υπηρέτων του Αίγ., ενώ την φωνή των Ορ. & Πυλ. την χαρακτηρίζει ως 'φωνή φίλων', γιατί ο Πυλ. φυσικά δεν ἦταν Ἀργεῖος.
- 761.** «Μυκηνίδες»: 'ὁ πολίτης Μυκηναῖος καὶ θηλυκὸν Μυκηνίς. καὶ Μυκηνεὺς, Στέφ.Βυζ.'Εθν.460,15'
- 765.** «τίς δ' εἶ σύ;»: 'τίς' κατηγορούμενο, 'σύ' υποκείμενο.
- 774.** «μελάθρων»: γενική αφαιρετική.
- 775.** «δίκροτον ἄμαξιτόν»: το επίθ. 'δίκροτος' χαρακτήριζε τα πλοία εκείνα που εἶχα σε κάθε πλευρά τους δυο σειρές κωπηλατῶν 'διήρης ναῦς· ἦν καὶ δίκροτον καλοῦσιν, Ἡσύχ.1759'. Εδώ αναφέρεται σε δρόμο στον οποίον μπορούν παραπλεύρως να πορεύονται δυο ἄμαξες.
- 776.** «ὁ καινός»: είναι η διόρθωση του Kνιῶα, ενώ ο L έχει την γρφ. 'κλεινός'.
- 777.** «κυρεῖ»: ὅλοι οι Ενεστώτες που ακολουθούν, είναι Ιστορικοί.
- 778.** «δρέπων... πλόκους»: τα λουλούδια μυρτιάς ως στόλισμα στο κεφάλι ἦταν κάτι ιδιαίτερος διαδεδομένο και σε ἄνδρες και σε γυναίκες, 'στέφει δὲ κρᾶτα μυρσίνης κλάδοις, Εὐρ. Ἄλκ.759', ὅπου ο Ηρακλῆς βάζει τέτοια στεφάνια στο κεφάλι του.
- 779.** «τίνες... πορεύεσθε»: 'τίνες ἔστε ὑμεῖς καὶ πόθεν πορεύεσθε;' με το 'τίνες' κατηγορούμενο.
- 787.** «ἐς ταῦτόν ἤξετ'»: 'θα εἰσαστε ἐδῶ που εἰσθε και τώρα'. Αυτό που εννοεί ο Αίγ. είναι ως η ολιγόωρη παραμονή τους ως φιλοξενούμενοι του Αίγ., δεν πρόκειται να τους βγάλει από την πορεία τους.
- 791-837.** Στους στχχ. αυτούς ο Ἄγγ. εκτός από τις συνωμοτικές ενέργειες του Ορ. και του Πυλ. περιγράφει και την οργάνωση και εκτέλεση της θυσίας την οποίαν ετοίμαζε τότε ο Αίγ. Πρόκειται για το τυπικό που ακολουθεῖτο γενικῶς σε θυσίες, ὅπως περιγράφονται από τον Ὅμηρο στην Οδύσσεια (3,430-463), και από τον Ευριπίδη στην Ἰφ.ἐν Αὐλ. (1467-1569).
- 791.** «λούτρ'... τίς αἰρέτω»: το ουσ. 'λουτρόν' μπορεί να είναι 'το μπάνιο' ως χώρο, το 'πλύσιμο του σώματος' ως διαδικασία, αλλά και το ίδιο το νερό για πλύσιμο του σώματος ή των χεριῶν, 'ἐνεγκεῖν λουτρά, Σοφ.Ο.Κ.1559'. Το ρ. 'αἴρω' ως 'σηκώνω, τραβῶ' λειτουργούσε για την ἀντληση του νερού από την πηγή, τον ποταμό ή το φρεάτιο, 'δρόσον ἄρατε, Ἄρ.Βάτρ.1339'.
- 792.** «χερνίβων πέλας»: το ουσ. 'χέρνιψ, ἴβος, ἦ' σημαίνει την απολύμανση των χεριῶν πριν την θυσία. Το ουσ. 'χερνίβειον, τό' σημαίνει το ειδικό δοχεῖο στο οποίο γινόταν η συγκεκριμένη απολύμανση, το οποίο όμως απαντούσε και στον πληθυντικό ως 'χέρνιβα, τά' (Φιλόστρ.Εἰκ.2,23,2)· ἐδῶ η γενική. — Τον κα-

θαρισμό των χειρών πριν την θυσία τον αναφέρει και ο Όμηρος στην 3^η ραψωδία της Οδύσσειας, όταν ο Νέστορας ετοιμάζεται να εκτελέσει μία θυσία, ‘χέρνιβα δέ σφ’ Ἄρητος ἐν ἀνθεμόεντι λέβητι / ἤλυθεν ἐκ θαλάμοιο φέρων, γ,440/1 και ο Ἄρητος ἦρθε ἀπὸ σπίτι φέρνοντας σ’ αὐτούς μέσα σε μία λεκάνη με ἀνήθιδο ἀπολυμαντικό νερό’, όπου ἐδῶ ἡ αιτιατική ‘χέρνιβα’ ἀποδίδει τὸ νερό, κι ὄχι τὸ δοχεῖο. Τὴν ἴδια διαδικασία ἀπολυμάνσεως τῶν χειρῶν ἔχουμε και σε μία ἄλλη τραγωδία τοῦ Εὐρ. ‘φέρετε... χερνίβων τε παγὰς, ἰ.Α.476/8’

- 797.** «**τοῦτον μὲν οὖν μεθεῖσαν... λόγον**»: τὸ ρ. εἶναι ὁ Ἀόριστος τοῦ ‘μεθίμη’. Τὸ γ’ πληθυντικὸ τοῦ Ἀορίστου τοῦ ‘ἴμη’ ἀπαντᾷ ὡς ‘ἦκαν, Ζεν. Ἀνάβ.4,5,18,4’, ‘ἀφῆκαν, Θεοκ.7,19,4,3’, ἀλλὰ ἀπαντᾷ και ὡς ‘εἶσαν, ἰλ.24,720, (παρὰ δ’ εἶσαν = παρεῖσαν)’. Ἡ ἐκφραση ‘ἀφιναί λόγον’ ἔχει τὴν ἐννοία ‘πετάω κάποιον λόγο, ρίχνω κάποιες κουβέντες’, ‘Εὐρ. Ἰππ.499 & 1202’, ‘Μένανδρ. ἀπόσπ.1092,1-2’. «ἐκ μέσου»: Ὅλος ὁ στχ., ἀλλὰ κυρίως ὁ εμπρόθετος, ἔχει ταλαιπωρήσει ἰδιαίτερος τοῦ ἐκδότες, διότι ὁμολογουμένως δὲν δίνει λογικὸ νόημα. Στὴν κυριολεξία ὁ εμπρόθετος σημαίνει ‘ἀπὸ τὴν μέση, ἀπὸ μεσαῖο σημεῖο, τμήμα’, ‘ἐκ μέσου τοῦ μετώπου πεφυκός, Πλούτ. Περ.6,2,4 εἶχε βγει ἀπὸ τὸ μεσαῖο τμήμα τοῦ μετώπου’, ‘εἰ ἀνέλοιμεν ἐκ μέσου καὶ τὰς βλασφημίας, Δημ. Φιλίπ.δ’,36,4 *αν βγάξουμε ἀπὸ τὴν μέση τις ὑβρεις*’. Ὁμοίως και ἐδῶ πρέπει να ἔχει τὴν ἴδια σημασία, δηλ. να δείχνει τὴν ‘μέση’, τὸ ‘μέσον’, και ὡς τέτοια, ἢ τέτοιο, δὲν μπορεῖ να εἶναι ἄλλο ἀπὸ τὴν διαδικασία τῆς θυσίας, με τὴν ἐννοία ὅτι τὰ λόγια αὐτὰ λέχθησαν καθ’ ὄν χρόνον ἡ διαδικασία τῆς θυσίας βρισκόταν σε ἐξέλιξη.
- 799.** «**πρὸς ἔργον**»: δηλ. ‘για τὴν ὁργάνωση τῆς ἐτοιμαζόμενης θυσίας’.
- 800.** «**κανᾶ**»: τὸ ουσ. ‘κάνεον, τό’ ἢ και ‘κανοῦν, τό’ με τὴν αιτιατ. πληθ. ‘κάνεα=κανᾶ’ ἦταν ἓνα μικρὸ καλαθάκι ἀπὸ πλεκτά καλάμια, μέσα στο ὁποῖο ἐβάζαν δημητριακά, για να τα ρίξουν πάνω στο ζῶο που ἐπρόκειτο να θυσιαστεῖ. Σε ἄλλη τραγωδία τοῦ Εὐρ. τὸ δοχεῖο αὐτὸ εἶναι μεταλλικὸ και μάλιστα χρυσό, τὸ ὁποῖο φυσικὰ χρησιμοποιεῖται στὴν θυσίαι, και ἐν προκειμένῳ στὴν θυσία τῆς Ἰφιγένειας στὴν Αὐλίδα. Ὅμως αὐτὸ τώρα δὲν περιέχει δημητριακά ὡς προσφορές, ἀλλὰ ἀπολυμαντικὸ νερό, ‘Κάλχας δ’ ὁ μάντις ἐς κανοῦν χρυσήλατον / ἔθηκεν ὄξυ χειρὶ φάσγανον σπάσας / κολεῶν ἔσωθεν, κρᾶτά τ’ ἔστεψεν κόρης, ἰ.Α.1565/7 *ὁ μάντις Κάλχας τράβηξε τὸ κοφτερό τοῦ ξίφος ἀπὸ τὴν θήκη και τὸ ἐβάλε μέσα σ’ ἓνα χρυσὸ δοχεῖο, και κατόπιν ράντισε τὴν κόρη*’.
- 802.** «**πᾶσα δ’ ἐκτύπει στέγη**»: ὡς ‘στέγη’ ἐννοεῖται τὸ οἰκοδόμημα, τὸ σπίτι, τὸ οἶκημα που βρισκόταν στο συγκεκριμένο σημεῖο ὅπου γινόταν ἡ θυσία.
- 803/4.** «**προχύτας.../ἔβαλε βωμούς**»: ‘προχύται’ ἦσαν ἐιδικές προσφορές που τὶς ἐρίχναν πάνω στον βωμό, ὅπου θα γινόταν σε λίγο ἡ θυσία τοῦ ζῶου. Αὐτὲς ἀκριβῶς τὶς ἴδιες προσφορές καλεῖ ὁ Αἰγ. τὴν Ἰφ. να ἐρθεῖ, για να τὶς ρίξει πάνω στο βωμό, ὅπου πρόκειται να γίνει μια θυσία για τὴν Ἄρτεμη, ‘ἔκπεμπε παῖδα δωμαίων πατρὸς μέτα / ὥς χέρνιβες πάρεισιν εὐτρεπισμένοι, προχύται τε βάλλειν πῦρ καθάρσιον χεροῖν, Εὐρ. ἰ.Α.1110/12 *στέλλει ἐδῶ ἐξω τὴν κόρη μου. Καθὼς εἶναι ἐτοιμο και τακτοποιημένο τὸ ἀπολυμαντικὸ νερό, ἀλλὰ και προσφορές, ὥστε να τὶς ρίξει πάνω στὴν φωτιά με τὰ χέρια τῆς*’. Σύμφωνα με τὸν Ησύχιον ἐπρόκειτο για δημητριακοὺς καρπούς, με τὸ ρίξιμο τῶν ὁποίων πάνω στὴν ἐτοιμη πυρά, στο βωμό ὅπου ἐπρόκειτο να γίνει ἡ θυσία, ξεκινούσε ἐπίσημα ἡ ὅλη τελετή, ‘προχύτας· ὀλάς, ἀπαρχάς, Ἡσύχ.4101,1’.
- 805.** «**Νύμφαι πετραῖαι**»: Οἱ ‘Νύμφες’ ἦταν κατώτερες θεότητες, οἱ ὁποῖες ταυτίζονταν με τὸν χώρο στον ὁποῖον ἀσκούσαν τὰ καθήκοντά τους. Συνεπῶς υπῆρχαν τέσσερις κατηγορίες ‘Νυμφῶν’: (i) οἱ ‘Νύμφες’ τῶν θαλασσῶν, ποταμῶν, πηγῶν και λιμνῶν. Αὐτὲς καλοῦνταν ‘Νηρηίδες’ (Ἰλ.18,38· Ἀπολλ.1,11,2), ‘Κρηναῖαι’ (Ὀδ.17,240), ‘Πηγαῖαι’ (Πορφ. Τύρ.13,2), ‘Λιμνάδες’ (Θεόκρ., Εἰδ.5,17). (ii) οἱ ‘Νύμφες’ τῶν βουνῶν και τῶν βράχων ‘Ὀροδεμνιαδες’ (Ἡσύχ.1275· Νόνν., Διον.6,259), ἀλλὰ και ‘Πετραῖαι’, ὅπως ἐδῶ, (Νόνν. Διον.,6,144). (iii) οἱ ‘Νύμφες’ τῶν κήπων και τῶν κοιλάδων ἀποκαλούμενες ‘Ἀλσηίδες’ (Ἀπολλῶν. Ρόδ.,1,1066), ‘Αὐλωνιάδες’ (Ὀρφ. Ὑμν. 51,7). (iv) οἱ ‘Νύμφες’ τῶν δένδρων που καλοῦντο ‘Δρυάδες’ (Πλούτ. Ἐρωτ.757e11· Νόνν. Διον.,3,70). «**με βουθυτεῖν**»: συχνά στὴν ποίηση τὸ ἀπαρέμφατο ὑποκαθιστᾷ τὴν Προστακτικὴ ἐγκλιση, κυρίως σε σκηνές πάθους (Kühner, σ.713c), ‘ἐμὲ πα-

θεῖν τάδε, φεῦ, / ἐμέ παλαιόφρονα, κατά τε γὰν οἰκεῖν, Αἰσχ.Εὐμ.837/8 *εγὼ να τα πάθω αυτά, εγὼ ο παλαιές αντιλήψεις, και εγὼ να βρίσκομαι πεσμένος στην γη*, ἢ σε σκηνές όπου υπάρχει αναφώνηση “Ὡ δυστάλαινα, τοιάδ' ἄνδρα χρήσιμον/ φωνεῖν, ἂ πρόσθεν οὔτος οὐκ ἔτλη ποτ' ἄν, Σοφ.Αἰ.410/1 *αχ εγὼ η δύστυχη, ένας τόσο πολύτιμος άνδρας να εκστομίζει τέτοιες λέξεις, τις οποίες στο παρελθόν δεν θα άντεχε να ποτέ να πει*’.

807. «κακῶς»: ενν. ‘πράσσοντας’.

811/2. «ὀρθήν»: επιρρ. κατηγορ. του αποτελέσματος, ‘ὥστε ὀρθήν εἶναι’. «σφαγίδα»: ‘Σφαγίδιον: τὸ τῶν μαγεῖρων μαχαίριον. και Σφαγίς, σφαγίδος, τὸ αὐτό, Σούδα’. «μοσχείαν/ τρίχα... πῦρ»: πρώτα ἔκοβαν τρίχες ἀπὸ το κεφάλι του θυσιαζόμενου ζώου, τις ἔριχναν στην ἤδη αναμμένη φωτιά, κι ὕστερα προχωρούσαν στην σφαγή του. Αυτό ακριβῶς ἔκανε και ο Νέστορας στην Πύλο, ‘κεφαλῆς τρίχας ἐν πυρὶ βάλλων, Ὀδ.3,446’.

815. Η συντακτικὴ σειρά των λλ. ‘κομποῦσι εἶναι τόδε ἓν τῶν καλῶν Θεσσαλοῖς’.

818. «ἔτυμον»: κατηγορούμενο του αντικειμένου.

820. «πορπάματα»: μια λ. που απαντᾶ μόνο στον Ευρ., και δείχνει τις χλαμύδες που πιάνονταν, δένονταν στον ὦμο με αγκράφες (πόρπες), ‘κάνταῦθα γυμνὸν σῶμα θείς πορπαμάτων, Ευρ.Ἡρ.959’.

825. «δισσοὺς διαύλους ἵππιους»: Το στάδιο που προοριζόταν για αγώνες δρόμου ἀθλητῶν δρομέων, εἶχε την μορφή ‘διαύλου’, δηλ. ἦταν σε σχῆμα ‘C’ ἢ ‘D’. Οι αγώνες ἵπποδρομίας τελούσαν στον ἴδιο χώρο, ἀλλᾶ, ἐνῶ οι ἀθλητές δρομείς διήνυαν το μήκος των δυο ευθειῶν, ‘αὐλῶν’, του σταδίου, οι αρματοδρόμοι ἀθλητές διήνυαν την ἀπόσταση ἀπὸ το ἓνα ἄκρο στο ἄλλο, και μετὰ ἔκαναν ἀκόμη ἓνα γύρο, για να τερματίσουν, συνεπῶς διήνυαν την ‘διπλή’ ἀπόσταση σε σχέση με ἐκεῖνη των δρομέων, ἢ για να το πούμε και διαφορετικᾶ, διήνυαν δυο φορές το μήκος των δυο αὐτῶν ‘αὐλῶν’. Αυτὴν ακριβῶς την πληροφορία δίνει ο Πausanias, ‘Ἀριστείδη δὲ Ἠλείῳ γενέσθαι μὲν ὄπλου νίκην ἐν Ὀλυμπία, γενέσθαι δὲ και διαύλου Πυθοῖ τὸ ἐπίγραμμα τὸ ἐπ’ αὐτῷ δηλοῖ Νεμείων τε ἐν παισὶν ἐπὶ τῷ ἵππιῳ <δρόμῳ>. δρόμου δὲ εἰσι τοῦ ἵππιου μήκος μὲν δίαυλοι δύο, 6,16,41-5 *Η επιγραφή στο ἀγαλμᾶ του αναφέρει ὅτι στον Αριστείδη ἀπὸ την Ηλεία ἦρθε μία νίκη στην Ολυμπία σε αγώνα με ὄπλα, ἀλλᾶ και μία νίκη στους Πυθικούς αγώνες στο ἀγώνισμα δρόμου μιας διαδρομῆς, ἀλλᾶ και στους αγώνες στην Νεμέα σε ἀγώνισμα με ἄλογα για παιδιά. Το μήκος στο ἀγώνισμα δρόμου με ἄλογα εἶναι δυο φορές το ἀπλό ἀγώνισμα δρόμου*’. Δηλ. εννοεῖ ὅτι ὅσοι ἀγωνίζονταν σε στάδιο σε ἀγώνισμα δρόμου ως ‘δρομείς’, διήνυαν την ἀπόσταση ἀπὸ το ἓνα ἄκρο του ‘αὐλοῦ’ μέχρι το ἄλλο, ἐνῶ στον ἴδιο χώρο ὅσοι ἀγωνίζονταν με ἄλογα ἢ με ἄρματα, διήνυαν την ἀπόσταση πάλι ἀπὸ το ἓνα ἄκρο στο ἄλλο, ἀλλᾶ δυο φορές.

826. «κίερά»: αναφέρεται στα εντόσθια του ζώου, κα κυρίως στην σπλήνα και στο συκώτι του ζώου, τα οποία ἔδειχναν σ’ αὐτὸν που μπορούσε να τα διαβάσει, ὀρισμένα σημάδια για το μέλλον, καλᾶ ἢ ἄσχημα.

827. «λοβὸς οὐ προσῆν»: το ἦπαρ κανονικᾶ χωρίζεται σε δυο μεγάλα τμήματα, τους ‘λοβούς’, το δεξιὸ και τον ἀριστερό. Ὅμως ἀνάμεσα σ’ αὐτοὺς τους δυο λοβούς υπάρχει ἓνας ἀκόμη μικρὸς λοβὸς (lobus quadratus) σε ὀρθογώνιο σχῆμα δίπλα ακριβῶς ἀπὸ την χοληδόχο κύστη· αὐτὸς εἶναι του ὀποίου η ἀπουσία ἐδῶ διαπιστώνεται ως ἓνας κακὸς οἰωνός.

828. «σπλάγχχοις»: με την λ. αὐτὴν δήλωναν γενικῶς τα εντόσθια του ζώου, ὅμως ἐδῶ ενν. το ‘ἦπαρ’. «πύλαι δὲ και δοχαὶ χολῆς»: αναφέρεται στις ἠπατικές πυλαίες φλέβες, και στην χοληδόχο κύστη.

832. «θυραῖον»: ‘προερχόμενο ἀπὸ κάπου ἐκτὸς του Ἀργους’, επιρρ. κατηγορ. του αποτελέσματος, ἢ ἄλλως ‘προληπτικὸ’.

835. «οὐχ’...οἶσει τις»: ‘δεν θα φέρει κάποιος...;’ «ὅπως...θοινασόμεσθα»: οι προτάσεις με τον ‘ὅπως’ και Μέλλοντα Ὀριστικῆς ἔχουν δυο συντακτικῆς θέσεις: (i) εξαρτάται ἀπὸ ρρ. που δηλώνουν ἐπιθυμία, βούληση, ἔφεση, λειτουργοῦν ως αντικείμενα των ρρ. αὐτῶν, και μεταφράζονται με το ν.ε. ‘να+ρήμα’, ‘βούλομαι ὅπως σε ὄψομαι θέλω να σε δω’, και στην ουσία αντικαθιστοῦν το τελικὸ ἀπαρέμφατο ‘βούλομαι σε ἰδεῖν’. (ii) εξαρτῶνται ἀπὸ ρρ. γνωστικᾶ ἢ ἀπορία λειτουργοῦν ως πλάγιες ἐρωτήσεις, ἀντικείμενα των ρρ. αὐτῶν, ‘ἔρωτῶ σε ὅπως ταῦτα ποιήσεις’. (iii) δεν εξαρτῶνται ἀπὸ κανένα ρ., ἔχουν

μία απόλυτη σύνταξη, και εκφράζουν προσταγή, παρότρυνση, ‘ὅπως οὖν ἔσεσθε ἄνδρες ἄξιοι τῆς ἐλευθερίας ἧς κέκτησθε καὶ ἧς ὑμᾶς ἐγὼ εὐδαιμονίζω, Ζεν. Ἀν.1,7,3,4-6 να εἴσθε ἄξιοι τῆς ἐλευθερίας τὴν ὁποῖαν ἔχετε, καὶ γὰρ τὴν ὁποῖαν ἐγὼ σας θεωρῶ εὐτυχεῖς’. Στον στχ. 835 ἔχει τὴν τρίτη χρήση. Να σημειωθεί ὅτι οἱ προτάσεις τοῦ ‘ὅπως’ με Μέλλοντα Οριστικῆς δεν μεταφράζονται ποτέ με τὸ ‘για να...’ — Η γρφ. τοῦ L εἶναι ‘θουασόμεθα’, ἡ ὁποία γραμματικά εἶναι σωστή, ἀλλὰ μετρικὰ εἶναι λάθος, διότι ἡ συλλ. ‘-με-’ πρέπει νὰ εἶναι μακρά. Γι’ αὐτὸ καὶ ὁ Τρικλίνιος σωστά διόρθωσε τὴν κατάληξη σε ‘-σθα’. Η κατάληξη α’ πληθ. ‘-σθα’ ἀντὶ ‘-θα’ ἀπαντᾷ πολὺ συχνὰ στὴν τραγωδία γὰρ μετρικούς λόγους, ὅταν πρέπει ἡ προηγούμενη συλλ. νὰ ἐκληφθεῖ ὡς μακρά, ‘ἐπιστάμεσθα, Εὐρ. Ἄλκ.803· ἀπωλόμεσθα, ὁ.π.825· εἰσόμεσθα, Σοφ. Ἄντ.631· μαθησόμεσθα, Σοφ. Αἴας667’. «Φθιάδ’ ἀντὶ Δωρικῆς... κοπίδ’»: προφανῶς ὁ Ορ. ζητεῖ ἓνα πολὺ πιο δυνατὸ κοπτικὸ ἀντικείμενο, με τὸ ὁποῖο νὰ μπορέσει νὰ σπάσει τὰ κόκαλα τοῦ στέρνου τοῦ ζώου. Η ‘κοπίδα’ ἦταν ἓνα εργαλεῖο τῶν κρεοπωλῶν, ὅπως μαρτυρεῖ καὶ ἓνα ἀπόσπασμα τοῦ Διόδωρου Σικελοῦ ‘παραπορευόμενος κατὰ τύχην παρὰ κρεοπώλιον, ἀρπάσας τὴν παρακειμένην ἐπὶ τῆς σανίδος κοπίδα, ταύτη πατάξας τὴν θυγατέρα ἀπέκτεινεν, ἵνα μὴ τῆς ὕβρεως λάβῃ πείραν, 12,24,4,2-6’.

- 837. «ἀναρρήξαι»:** στὴν θέση αὐτὴ ὁ L ἔχει τὴν γρφ. ‘ἀπορρήξω’. Το ρ. ‘ἀπορρήγνυμι’ σημαίνει ‘διαλύω, σπάζω’, προκειμένου γὰρ σπάσιμο ἐνός δεσμοῦ ‘δεσμόν, Ἰλ.6,507’, ἢ γὰρ τὴν διάλυση μιᾶς συμμαχίας ‘ξυμμαχίαν, Αἰσχ.3,72’. Η διατήρηση τοῦ ρ. αὐτοῦ τύπου, εἴτε ὡς α’ ἐνικὸ Μέλλοντα Οριστικῆς, εἴτε ὡς α’ ἐνικὸ Αορίστου Ὑποτακτικῆς, εἶναι ἀρκετὰ προβληματικὴ. (i) Μπορεῖ νὰ εἶναι ὁ Αορίστος τῆς Ὑποτ. καὶ νὰ δηλώνει παρότρυνση, ἀλλὰ ὅπως σημειώνει καὶ ὁ Denniston, αὐτὴ εἶναι μία Ομηρικὴ σύνταξη ποὺ δεν ἀπαντᾷ στο ἐπὸς. (ii) Μπορεῖ ὅμως κάλλιστα νὰ εἶναι ὁ Μέλλον τῆς Οριστ., ἀρκεῖ ὅμως τὸ ἐρωτηματικὸ νὰ μεταφερθεῖ στὴν λ. ‘κοπίδ’’, καὶ στο τέλος τοῦ στχ. νὰ ὑπάρχει τελεία, ‘δεν θα μου φέρει κάποιος ἓνα Θεσσαλικὸ μαχαίρι; Θα διαλύσω τὴν κλείδα στὸν θώρακα τοῦ ζώου’. — Ὁ Musgrave διατηρεῖ τὸ ρ. ‘ἀπορρήγνυμι’, ἀλλὰ διορθώνει τὸν τύπο σε ἀπαρέμφατο αορίστου ‘ἀπορρήξαι’, ὡς συμπερασματικὸ, διατηρώντας φυσικὰ τὰ σημεῖα στίξεως ὡς ἔχουν, ‘δεν θα μου φέρει κάποιος ἓνα μαχαίρι Θεσσαλικὸ, ὡστε νὰ σπάσω τὴν κλείδα στὸν θώρακα τοῦ ζώου;’ — Ὁ Schenkl ἀλλάζει τὸ ρ. σε ‘ἀναρρήγνυμι’, τὸ ὁποῖο ἔχει τὴν παραπλήσια σημασία ‘διασπῶ, διανοίγω’, ἡ ὁποία ὁμολογουμένως βρίσκεται ἴσως πιο κοντὰ στὴν ἐργασία ποὺ καλεῖται τῶρα νὰ κάνει. Χρησιμοποιεῖται σε διάνοιξη αὐλάκων ‘αὔλακας, Ἡρόδ. 2,14’, σε διάνοιξη τάφων ‘τάφου, Εὐρ. Τρ.1153’, ἀλλὰ κυρίως σε σπαραγμούς ἀπὸ ζῶα ‘Ἰλ.18,583’. Ὅμως ἀφήνει τὸ ρ. στὸν τύπο ‘ἀναρρήξω’, ὁπότε παραμένει ἡ ἀπορία ἀνὰ πᾶν πρέπει νὰ ἐκληφθεῖ ὡς Μέλλον τῆς Οριστ., ἢ ὡς Αορίστος Ὑποτ. — Τέλος ὁ Wecklein διατηρεῖ τὸ ρ. ‘ἀναρρήγνυμι’, ἀλλὰ ὡς ἀπαρέμφατο Αορίστου ‘ἀναρρήξαι’, φυσικὰ ὡς συμπερασματικὸ.
- 843. «ἡσπαιρεν»:** ὁ Παρατατικὸς τοῦ ρ. ‘ἀσπαίρω σπαρταράω’. «ἡλέλιζεν»:
- Πρόκειται γὰρ μία σπάνια περίπτωση δυο ρρ. σε ἀσύνδετο σχῆμα χωρὶς συνδετικὸ μόριο μεταξύ τους. — Η γρφ. τοῦ L εἶναι ‘ἡλάλαζεν’, δηλ. ὁ Παρατατικὸς τοῦ ρ. ‘ἀλαλάζω κραυγάζω’. Γὰρ νὰ γίνῃ δεκτὴ αὐτὴ ἡ γρφ., θα πρέπει νὰ θεωρηθεῖ πὼς ὑποκείμενο τῶν δυο αὐτῶν ρρ. δεν μπορεῖ νὰ εἶναι ἡ ὀνομαστικὴ ‘σῶμ(α)’, διότι μπορεῖ βέβαια ἓνα ‘σῶμα’ νὰ σπαρταράει, ἀλλὰ δεν γίνεται νὰ ‘κραυγάζει’. Ὅποτε σ’ αὐτὴν τὴν περίπτωση θα πρέπει ἡ λ. ‘σῶμ(α)’ νὰ θεωρηθεῖ ὡς αἰτιατικὴ τῆς ἀναφοράς, με ὑποκ. τῶν δυο ρρ. τὴν ἐνν. ὀνομαστικὴ ‘Αἴγισθος’. — Γὰρ νὰ βγῇ ἀπὸ αὐτὸ τὸ ἀδιέξοδο ὁ Schenkl πρότεινε τὴν διόρθωση ‘ἡλέλιζε στριφογύριζε γύρω-γύρω, στροβιλιζόταν’, ἡ ὁποία εἶναι ὁ Παρατατικὸς τοῦ ρ. ‘ἐλελίζω’. Με τὴν γρφ. αὐτὴν ὑποκείμενο καὶ τῶν δυο ρρ. μπορεῖ τῶρα κάλλιστα νὰ παραμείνῃ ἡ ὀνομαστικὴ ‘σῶμ(α)’. Αὐτὸν τὸν ρ. τύπο παραδίδει ὁ Ἡσύχιος ‘ἡλέλιζον=ἐτίνασσον’.
- 845. «μάχεσθαι»:** συμπερασματικὸ ἀπαρέμφατο.
- 847. «οὐδ’ ἐμοῖς ὀπάοσιν»:** οἱ δούλοι τοῦ Αἰγ. εἶναι οἱ πρόην δούλοι καὶ υπηρέτες τοῦ Αγ., καὶ ὁ Ορ. προσπαθεῖ με τὰ λόγια αὐτὰ νὰ πείσει τοὺς δούλους αὐτοὺς ὅτι δεν ἔχουν λόγο νὰ τὸν βλέπουν ὡς ἐχθροὺς, ἀλλὰ ὡς σύμμαχο, ἀφοῦ εἶναι ὁ γιος τοῦ πρόην κυρίου τους.

- 856.** «Γοργόνος»: Τρεις ήταν οι 'Γοργόνες', οι κόρες του Φόρκυος, η Σθενώ, η Ευρυάλη και η Μέδουσα (Ήσιόδ.Θεογ.270/6). Από τις τρεις αυτές Γοργόνες μόνο η Μέδουσα ήταν θνητή. Είχαν στο κεφάλι τους φίδια, τα δόντια τους ήταν μυτερά και κοφτερά σαν των κάπρων, τα χέρια τους ήταν χάλκινα, και τα φτερά τους χρυσά (Απολλώδ.2,40,3-5). Όποιος τις κοίταγε στο πρόσωπο απολιθωνόταν (δ.π.2,41,1). Γι' αυτό και η Αθηνά συνέστησε στον Περσέα να την δει μέσα από τον αντικατοπτρισμό της στην ασπίδα του (δ.π.2,41,2-2,42,1).
- 857.** «αἷμα δ' αἵματος»: 'και ένας θάνατος που άξιζε τον θάνατο', δηλ. 'πέθανε, και του άξιζε να πεθάνει'. Η γενική 'αἵματος' γεν. της αξίας στο 'αἷμα'.
- 858.** «πικρὸς δανεισμός»: 'ένα πολύ δυσάρεστο δάνειο-χρέος'.
- 862.** «στεφαναφόρα...τῶν»: είναι η διόρθωση του Weil, σύμφωνα με την οποίαν το επίθετο λογίζεται ως επιθ. προσδ. στην ενν. αιτιατ. 'ἔργα' ως ενν. αντικείμενο στην μτχ. 'τελέσας'. Η γρφ. του L είναι 'στεφαναφορίαν...τοῖς'. «κρείσσω»: αντί του 'κρείσσονα' ως αιτιατ. πληθ. του ουδετέρου. «τῶν παρ' Ἀλφειοῦ»: ενν. 'ἔργων', δηλ. των επιτευγμάτων στους Ολυμπιακούς αγώνες.
- 864.** «κύπαιδε»: το ρ. έχει την έννοια του 'τραγουδά έτσι, ώστε το τραγούδι μου ακούγεται κάτω από μία άλλη δραστηριότητα που προβάλλεται', και αυτή είναι η γρφ. του Blaydes. Ο L έχει την γρφ. 'ἐπάειδε', 'συνόδευε με το τραγούδι σου τον χορό μου'.
- 870.** «φέρ'»: η Προστακτική 'φέρε' με την Υποτακτική δηλώνει έντονη προσταγή, παρότρυνση. Εδώ συντάσσεται με τις δυο Υποτακτικές, 'ἔξενέγκωμεν' και 'στέψω'.
- 874.** «τὸ δ' ἀμέτερον...χόρευμα»: 'αυτός εδώ ο δικός μου χορός'. «Μούσαις φίλον»: 'σαν κάτι το αγαπητό στις Μούσες'. Η δοτική είναι προσωπική, και η αιτιατική 'φίλον' είναι επιρρ. κατηγ. του τρόπου.
- 882.** «ἀνδήματα»: με αποκοπή αντί για 'ἀναδήματα'. Επόμειο για κεντημένα στολίδια, που τα έδεναν στις πλεξούδες των μαλλιών. Αυτά είναι που πέφτουν από το κεφάλι της Ανδρομάχης, όταν και η ίδια πέφτει λιπόθυμη βλέποντας τα άρματα των Αχαιών να σέρνουν το πτώμα του Έκτορα (Ήλ.22,469).
- 883.** «ἔκπλεθρον»: είναι η διόρθωση του Reiske, 'ἔξι πλέθρα', δηλ. 100 πόδες, ή άλλως ένα Στάδιον . Η γρφ. του L είναι 'ἔκπλεθρον', δηλ. 'περισσότερο από ένα πλέθρο', κάτι που προφανώς είναι λάθος, διότι το ένα 'πλέθρον' ήταν 32μ, και η έκφραση 'άνω του ενός πλέθρου' δεν έχει λογική. Τα 'ἔξι πλέθρα' ήταν περίπου 192μ.
- 886.** «ἀνδρὸς εὐσεβεστάτου»: δηλ. 'πατρὸς εὐσεβεστάτου', του 'Στρόφιου'.
- 889.** «ἀγῶνος»: γενική διαιρετική.
- 894/5.** Η συντακτική σειρά των λλ. 'ὡς προσθῶμεν τάδε τῶ εἶδέναι σάφα'. Το κείμενο εδώ έχει μία σύνταξη που είναι πρωτόγνωρη, και γι' αυτό είναι και ύποπτη. Είναι επίσης δύσκολο να εξαχθεί ένα λογικό νόημα. Η προσπάθεια όμως που έκανε ο Paley να το αποκαταστήσει είναι ικανοποιητική, με την αντωνυμία 'τάδε' να έχει το νόημα 'αυτά εδώ τα ορατά στοιχεία' αναφερόμενη στο κεφάλι του Αίγισθου, γι' αυτό και η διόρθωση του Heath σε 'τόδε'.
- 901.** «φόβου γ' ἔξωθεν εἶ»: κ.λ. 'βρίσκεσαι πλέον μακριά από το να φοβάσαι', ενν. 'μετά τον θάνατο του Αἴγ.'.
- 902.** «νεκρούς ὑβρίζειν»: η φράση αυτή της Ηλ. είναι συνέχεια του ρ. που είπε στον στχ. 900 'αἰσχύνομαι'. «μῆ...βάλλη»: ενδοιαστική πρόταση ως επεξήγηση. Η Ηλ. φοβάται πως η προσβολή των νεκρῶν ενδέχεται να επισύρει εναντίον της την μῆνη των πνευμάτων του Άδη.
- 905.** «ἀσπόνδοισι γὰρ νόμοισι»: 'με κανόνες χωρίς συμβιβασμούς', δηλ. ενν. πως 'η δολοφονία που διέπραξα, και την οποίαν κι εσύ ήθελες, μας έχει βάλει σ' ένα δρόμο που έχει επιστροφή, οπότε η σύγκρουση με την κοινωνία είναι αναπόφευκτη'.
- 906.** «τῶδε»: 'τῶ νεκρῶ Αἰγίσθω'.
- 907/8** «τίν' ἀρχὴν...ποίας τελευτάς; τίνα μέσον»: Όσοι καλούνται να εκφωνήσουν ένα μεγάλο απροσχεδίαστο λόγο, είναι λογικό να βρίσκονται σε αμηχανία, όσον αφορά την λογική διάταξη του λόγου τους, δηλ. ποια στοιχεία απ' αυτά που έχουν κατά νου τώρα να πουν, πρέπει να μπουν στην αρχή της ομιλίας, και ποια στο τέλος της, προφανώς για ένα λόγο που έχει μία βαρύτητα. Σ' αυτήν ακριβώς την θέση βρέθηκε

ο Οδυσσεύς στο παλάτι του Αλκίνοου, όταν κλήθηκε να εξιστορήσει τα γεγονότα της ζωής του από την αναχώρησή του από την Τροία, γι' αυτό και διερωτάται: *‘ποιο πράγμα κατόπιν ως πρώτο να σου εξιστορήσω, και ποιο ως τελευταίο να το αναφέρω ολοκληρώνοντας; Διότι πολλά βάσανα μου έδωσαν οι θεοί στον ουρανό. Όδυσ.1,14/5’*. Υπήρξαν βέβαια κι εκείνοι που ήταν προετοιμασμένοι όσον αφορά την διάταξη του λόγου τους, όπως η Μήδεια, η οποία στον καταγγελτικό της λόγο απέναντι στον Ιάσωνα γνωρίζει πολύ καλά ποιο θέμα είναι εκείνο με το οποίο θα αρχίσει τις κατηγορίες της εναντίον του (Εὐρ.Μήδ.476). Η καινοτομία στην συγκεκριμένη έκφραση βρίσκεται στο γεγονός ότι για πρώτη φορά διατυπώνεται αμμηχανία όσον αφορά και το ‘μέσον’ της ομιλίας. **«τίν’ ἀρχὴν...σ’ ἐξείπω»**: το ρήμα ‘λέγω’ έχει τις εξής συντάξεις: (i) συντάσσεται με δυο αιτιατικές, η μία προσώπου ως το αντικείμενο του ρ., και η άλλη του πράγματος ως το κατηγορούμενο του αντικειμένου, *‘τὶ δὲ τὸν ἕτερον ἐροῦμεν, σοφὸν ἢ σοφιστικόν; Πλ.Σοφ.268b10 πὼς θα τον αποκαλέσουμε τον ἄλλον, φιλόσοφο ἢ σοφιστή;’*. (ii) συντάσσεται με τα επιρρήματα ‘εὖ/κακῶς’, και με αιτιατική προσώπου ἢ πράγματος, *‘εὖ/κακῶς λέγω τινά/τί = ἐκφράζω ἐπαινετικούς/δυσφημιστικούς λόγους πρὸς/για κάποιον /κάτι’*, όπου πλέον η αιτιατική του προσώπου ἢ του πράγματος παύει να λειτουργεί ως αντικείμενο, και έχει επιρρ. σημασία δείχνοντας την ‘κατεύθυνση’, *‘ἄνθρωπε, μὴ δρᾶ τοὺς τεθνηκότας κακῶς, Σοφ. Αἴας,1154 ἄνθρωπε, μὴ κάνεις κακὲς πράξεις για/πρὸς τοὺς νεκρούς’*. (iii) ἀπὸ την προηγούμενη σύνταξη προήλθε η ἐπόμενη, *‘καλά/κακὰ λέγω τινά/τι = λέω καλά/κακὰ λόγια πρὸς/για κάποιον/κάτι’*, *‘Τότε δὴ ὁ Θεμιστοκλῆς διετύπωνε πολλές και κακὲς καταγγελίες πρὸς/για εκείνον, ἀλλὰ και για τοὺς Κορινθίους’*. Σ’ αυτήν πλέον την σύνταξη οι αιτιατικές του προσώπου ἢ πράγματος ἔχουν ἐπίσης επιρρ. σημασία δείχνοντας την κατεύθυνση, εχθρική ἢ φιλική, ενώ οι αιτιατικές ‘καλά/κακὰ’ ἔχουν την θέση εσωτερικού, συστοίχου αντικειμένου. — Εδώ συμβαίνει η σύντ. (iii) με τις αιτιατικές ‘ἀρχή’ και ‘τελευτάς’ να εἶναι τα δυο σύστοιχα αντικείμενα του ρ. ‘ἐξείπω’ με τις αιτιατικές ‘τίν(α)’ και ‘ποίας’ να εἶναι τα επιρρ. κατηγορούμενα του αποτελέσματος, και την γενική ‘κακῶν’ διαιρετική, *‘να κάνω μια ἀρχὴ των καταγγελιών εναντίον σου που να εἶναι ποια, και να κάνω ἕνα τέλος που να εἶναι ποιο;’* **«τίνα λόγον τάξω μέσον»**: *‘να βάλω ως μέση ἕνα λόγο που να εἶναι ποιος;’* ‘τίνα’ επιρρ. κατηγ. του αποτελέσματος, ‘λόγον’ αντικ. του ρ., ‘μέσον’ επιρρ. κατηγ. του τρόπου.

[909-913] Αυτό είναι το πρώτο μέρος του λόγου της, όπου εκφράζει την χαρά της που επιτέλους είναι ελεύθερη να διατυπώνει ευθαρσῶς τις σκέψεις της.

909. **«ἐξελίμπανον»**: ο Παρατατικός του ρ. ‘ἐκ-λιμπάνω’, *‘αφήνω, εγκαταλείπω, παρατάω’*. Ένα σπάνιο ρ. που απαντά ως *‘καταλιμπάνουσι, Θουκ.8,17,1,3’*, *‘ἐλίμπανε, Άρατ.Φαιν.,1,128’*.

910. **«κατ’ ὄμμα σόν»**: η Ηλ. απευθύνεται στον αποκεφαλισμένο πτώμα του Αίγυ.

912. **«ἀποδώσω»**: *‘θα ξεπληρώσω’*.

913. **«ἐκέϊν’...κακά»**: η αντων. ως επιθ. προσδ., και η αιτιατ. ‘κακά’ ως σύστοιχο αντικ. στο ‘ἀποδώσω’. **«ἄ σε...λέξαι»**: εδώ απαντά η πιο πάνω σύνταξη (iii) με το ‘ἄ’ ως σύστοιχο αντικ. στο ‘λέξαι’, την αιτιατ. ‘σε’ ως επιρρηματική που δείχνει την κατεύθυνση, και την μητ. ‘ζῶντα’ επιρρ. του χρόνου, *‘τις οποίες κατηγορίες ἤθελα να πω εναντίον σου, ὅσο ἤσουν ζωντανός’*.

[914-951] Το μέσο τμήμα του λόγου της, στο οποίο εκθέτει ὅλες τις κατηγορίες που εἶχε τόσα χρόνια συγκεντρώσει εναντίον του.

915. **«οὐδὲν ἠδικημένος»**: Δεν είναι ἔτσι ακριβῶς, γιατί σύμφωνα με τον μῦθο ο Αιγ. ἦταν προορισμένο να πάρει εκδίκηση για τον του ἀδελφού του, τον οποίον εἶχε θυσιάσει ο Ατρέας (Δες σχόλ. στχ.10).

917. **«οὐκ ἔλθων Φρύγας»**: η ἀρνηση ενός ἀνδρα να παραστεί στον Τρωϊκό πόλεμο ἦταν ἐνδειξη δειλίας, κάτι που σημειώνει ο Όμηρος (ἀνάλκιδος Αἰγίσθοιο, Ὀδ.3,310).

918-920. Το πνεῦμα του λόγου της είναι πως η γυναίκα σύζυγος, η οποία εμφανίζεται ἀπιστη απέναντι στον νόμιμο σύζυγο, ομοίως ἀπιστη θα αποδειχθεί και απέναντι στον εραστή της, αν κάποια στιγμή στο μέλλον επισημοποιήσουν την σχέση τους, όπως συνέβη με την Κλ. και τον Αίγυ.

919. **«ἐς σέ»**: *‘ἀπέναντί σου, σε σχέση με σένα’*.

- 923.** «τὸ σωφρονεῖν»: *‘την ορθή κρίση’.*
- 924.** «έκεῖ»: *‘όταν βρισκόταν με τον νόμιμο σύζυγό της’.* «οὐκ ἔχειν»: *‘...ότι δεν την είχε’.* Το απαρέμφατο του Ενεστώτα δεν έχει δική του χρονική βαθμίδα, αλλά μόνο το ποιόν του Ενεστώτα, δηλ. την διάρκεια, και αυτήν την τοποθετεί είτε στο παρόν, είτε στο παρελθόν. Δηλ. το απαρέμφατο του Ενεστώτα έχει είτε την χρονική βαθμίδα του είτε του Ενεστώτα, είτε του Παρατατικού. Εδώ συμβαίνει το δεύτερο. «παρ’ οἷ δ’ ἔχειν»: εδώ το απαρέμφατο του Ενεστώτα έχει την χρονική βαθμίδα του Ενεστώτα.
- 927.** «μήτηρ δέ...»: ενν. το ρ. ‘ἴδιδι’.
- 928.** «ἀνηρεῖσθον τύχην»: *‘ανταλλάξατε τις τύχες σας’*, κάτι που εδώ λέγεται με μεγάλη δόση ειρωνείας, διότι η ‘ανταλλαγή τύχης’ είναι λογικό να γίνεται μεταξύ νομίμων συζύγων, κάτι που εκεί είναι λογικό και θεμιτό· όμως εδώ έχουμε μία παράνομη και ανίερη σχέση, όπου τέτοιου είδους ‘ανταλλαγή’ είναι αστεία.
- 931.** «ὁ τῆς γυναικός»: *‘ὁ ἀνὴρ τῆς γυνακὸς ἐστί’.*
- [932-937] Οι στχχ. αυτοὶ θεωρήθηκαν ἀπὸ πολλοῦ ἐκδότες ως ὑποπτοὶ γιὰ τὸ λόγο ὅτι τὸ περιεχόμενό τους δεν συμφωνεῖ με τὴν γενικὴ εἰκόνα τῆς ἐκδικήσεως που ἠθέλε νὰ πάρει ἡ Ηλ. ἀπὸ τὸν Αἰγ. Στους στχχ. αὐτοῦς πράγματι ἡ Ηλ. δείχνει νὰ ενδιαφέρεται καὶ νὰ στενοχωρεῖται γιὰ τὸ γεγονὸς ὅτι ὁ Αἰγ. ὅλα αὐτὰ τὰ χρόνια ἦταν υποχρεωμένος νὰ ζεῖ ὑπὸ τὸν ἔλεγχο καὶ τὴν κηδεμονία τῆς Κλ., δηλ. ἐκφράζει ἓνα συναίσθημα που δεν ταιριάζει με τὸ μίσος που τόσα χρόνια ἀπολύτως δικαιολογημένα ἔτρεφε γι’ αὐτόν.
- 934.** «ὄστις»: ενν. ‘παῖς’. «τοῦ μὲν ἄρσενος πατρός»: ἡ γενικὴ εξαρτάται ἀπὸ τὸ ρ. ‘ὠνόμασται’ ὡς γενικὴ κατηγορηματικὴ τοῦ δημιουργοῦ, ‘Νικόδραμος Κνοίθου καλεόμενος, Ἡρόδ. 6,88 *ὁ Νικόδραμος, ὁ ποῖος ἀποκαλεῖται γιὸς τοῦ Κνοίθου*’, ‘ὄστις πατὸς νῦν Καπνίου κεκλήσομαι, Ἀριστ.Σφ.151 *ὁ ποῖος τὴν ἄρα θὰ ἔχω ἀποκαλεσθεὶ ὅτι εἶμαι γιὸς τοῦ πατέρα μου, τοῦ Καπνίου*’, ‘δοκεῖς μοι τῆς θεοῦ ἐπωνυμίας ἄξιός εἶναι μᾶλλον ἐπὶνομάζεσθαι, Πλ. Νόμ. 626d *μου φαίνεται ὅτι ἀξίζεις πῶς πολὺ νὰ ονομάζεσαι με τὸν τίτλο τοῦ θεοῦ*’.
- 936/7.** Ἡ συντακτικὴ σειρά των λλ. ‘οὐδεὶς μὲν [λόγος ἐστί τῶ] γήμαντι ἐπίσημα καὶ μείζω λέχη, τῶν δὲ θηλειῶν λόγος [ἐστί]’. «ἐπίσημα»: ἀντικείμενο στὴν μτχ. ‘γήμαντι’. Συχνὰ τὸ σύστοιχο ἀντικείμενο των ρρ. παραλείπεται ὡς ευκόλως ἐννοούμενο, καὶ τότε τὸ ἐπίθετο που λειτουργοῦσε ὡς ἐπιθ. προσδιορισμὸς στὸ σύστοιχο ἀντικείμενο χάνει τὸ γένος του καὶ τὸν ἀριθμὸ του, καὶ μεταφέρεται στὸ οὐδέτερο γένος στὴν αιτιατικὴ πληθυντικὴ παίρνοντας τὴν θέση τοῦ ἐλλείποντος συστοίχου ἀντικειμένου, ‘οὐ δίκαια δρᾶν, Εὐρ.Μήδ.578’ ἀντὶ τοῦ ‘οὐ δίκαιας δράσεις δρᾶν’. ‘δίκαια πράξας, Εὐρ.Ὀρ.1229’ ἀντὶ τοῦ ‘δικαίας πράξεις πράξας’. ‘ὄσια ἂν δικάζοιτε, Θουκ.3,58,3,2’ ἀντὶ τοῦ ‘ὄσις δίκας ἂν δικάζοιτε’. Στὴν προκειμένη περίπτωση θὰ ἦταν ‘ἐπισήμους γάμους γήμαντι’. «τάνδρος... τῶν δὲ θηλειῶν»: δυὸ γενικὲς που εξαρτῶνται ἀπὸ τὸ ενν. ‘ἐστί’ ὡς κατηγορηματικὲς, καὶ δείχνουν τὴν προέλευση τῆς ομιλίας, ἢ ἀλλιῶς τὸ περιεχόμενο των συζητήσεων, ‘ὦν νῦν ὁ λόγος ἐστί, Πλ. Ἀπολ.26b8 *γιὰ τοὺς ποῖους γίνεται τὴν ἄρα συζήτηση*’ ἢ κ.λ. ‘ἀπὸ τοὺς ποῖους προέρχεται τὴν ἄρα συζήτηση που κάνουμε’.
- 938.** «ὄ δ’ ἠπάτα...»: ἡ πρόταση ἐπεξηγεῖται ἀπὸ αὐτὴν που ἀκολουθεῖ στὴν συνέχεια, ‘σε ξεγελοῦσε τὸ γεγονὸς ὅτι περίμενες με τὰ πλούτη νὰ γίνεις κάποιος σημαντικὸς’.
- 939.** «τίς»: κατηγορούμενο. «τοῖς χρήμασι»: προφανῶς ἀναφέρεται στα πλούτη τοῦ Αγαμέμνονα.
- 940.** «εἰ μὴ... ὀμιλῆσαι»: ‘εἰ μὴ τὰ δ’ ἐστί ὀμιλῆσαι βραχὺν χρόνον, τὰ δ’ οὐδὲν ἐστί *αν τὰ χρήματα δεν ἔχουν τὴν ιδιότητα ὡστε νὰ ζῆσεις μαζί τους γιὰ λίγο χρονικὸ διάστημα, τότε δεν ἔχουν καμία ἀξία*’, ἄρα ‘*τὸ μόνο που ἔχουν τὰ χρήματα, εἶναι νὰ μπορεῖς νὰ ζῆσεις μαζί τους γιὰ λίγο χρονικὸ διάστημα*’.
- 943/4.** Τις ἴδιες ἀκριβῶς ἀπόψεις ἔχει καὶ ὁ Ἡσίοδος: ‘χρήματα δ’ οὐχ ἄρπακτά, θεόδοτα πολλὸν ἀμείνω / εἰ γὰρ τίς καὶ χερσὶ βίη μέγαν ὄλβον ἔληται, / ἢ ὄ γ’ ἀπὸ γλώσσης ληίσσεται, οἷά τε πολλὰ / γίνεται, εὔτ’ ἂν δὴ κέρδος νόον ἔξαπατήση / ἀνθρώπων, αἰδῶ δέ τ’ ἀναιδείη κατοπάζη, / ρεῖα δέ μιν μαυροῦσι θεοί, μινύθουσι δὲ οἶκον / ἀνέρι τῶ, παῦρον δέ τ’ ἐπὶ χρόνον ὄλβος ὀπηδεῖ, Ἡσίοδος, Ἔργα,320-6 *τὰ χρήματα δεν πρέπει νὰ εἶναι ἀποτέλεσμα ἀρπαγῆς, ἀλλὰ μᾶλλον δοσμένα ἀπὸ τοὺς θεοὺς./ Γιατί ἂν κάποιος ἀποκτήσει μεγάλη περιουσία με τὰ χέρια του με τὴν βία,/ ἢ ἐκεῖνος που με τὰ λόγια του τὸν ληστέψει, ὡπως πολλὲς φορὲς / συμβαίνει, ὅταν τὸ κέρδος ξεγελάσει τὸ μυαλό / των ἀνθρώπων, καὶ ἡ ἀναι-*

σχυντία κατανικήσει την αίσθηση της ντροπής, / τότε εύκολα οι θεοί εκείνον θα τον μαυρίσουν, αλλά και γκρεμίζουν το σπίτι /αυτού του ανθρώπου, ενώ ο υλικός πλούτος τον ακολουθεί μόνο για λίγο χρόνο.'

- 945.** «ἄ δ' ἔς γυναικάς»: η πρόταση αυτή δεν έχει ρ., γι' αυτό δυο λύσεις προτείνονται: (i) να θεωρηθεί πως ακολουθεί το ρ. 'έποίησας'. (ii) να τεθεί στο τέλος της προτάσεως μία 'παύλα' δείχνοντας την 'αποσιώπηση'. Υπάρχει βέβαια και η παλαιογραφική πρόταση του Musgrave 'τὰ δ' ἔς γυναικάς', όπου το άρθρο ουσιαστικοποιεί τον εμπρόθετο καθιστώντας τον αντικείμενο στο 'σιωπῶ', 'και τα σχετικά με τις γυναίκες τα αποσιωπῶ', μία λύση που είναι ομολογουμένως ευφυέστατη. «παρθένω»: λέγεται εκ μέρους της Ηλ. με αρκετή δόση αυτοσαρκασμού.
- 947.** «ὡς...ἔχων...ἀραρώς»: δυο επιρρ. μτχχ. που εκφράζουν υποκειμενική αιτιολογία, 'ὄ δ', ὡσπερ ὢν δίκαιος, οὐκ ἐφέσπετο / λόγοισιν, Εὐρ. Ἰππ.1307 *κι αυτός επειδή κατά την γνώμη του είχε εκείνος το δικαιο, δεν παρασυρόταν από τα λόγια*', 'ὡπερ ἤδη ἐγγυτέω ὢν, Πλ. Πολ.330e3 *επειδή κατά την γνώμη του ήταν αρκετά πιο κοντά*'.
- 949.** «τάνδρειου τρόπου»: 'τοῦ ἀνδρείου τρόπου', γενική της ιδιότητας στο 'πόσις'.
- 950.** «αὐτῶν»: των ἀνδρῶν της δευτέρης κατηγορίας.
- 951.** «τὰ δ' εὐπρεπῆ»: τα παιδιά των ἀνδρῶν της πρώτης κατηγορίας. «κόσμος»: ενν. 'ἔστι', 'εἶναι στολίδια'.
- [952-956]. Στους στχχ. αυτούς απλῶς ανακεφαλαιώνει τις σκέψεις της.
- 952.** «οὐδὲν εἰδῶς ὦν...δίκην δέδωκας»: 'οὐδὲν εἰδῶς τούτων ὦν δίκην δέδωκας *αν και δεν γνωρίζεις τους λόγους εκείνους για τους οποίους τελικά τιμωρήθηκες*'.
- 953-955.** Η συντακτική σειρά των λλ. 'κακοῦργος τίς ὢν, ἐὰν δράμη καλῶς τὸ πρῶτο βῆμα, μή μοι δοκείτω νικᾶν τὴν Δίκην, πρὶν ἄν ἴκηται πέρασ γραμμῆς, καὶ [πρὶν ἄν] κάμψη τέλος βίου'. «μὴ μοι δοκείτω»: στην ουσία με την διατύπωση αυτήν διορθώνει τον εαυτό της, διότι πίστευε μέχρι πριν λίγο ότι ο Αἴγ. είχε πλέον διαφύγει την τιμωρία που του ἀξίζει για ὅ,τι εἶχε κάνει. «τὸ πρῶτο βῆμα»: 'την πρώτη παράνομη πράξη'. «καλῶς»: 'χωρίς να συλληφθῆ και να τιμωρηθῆ'. «νικᾶν τὴν Δίκην»: 'ὅτι διαφεύγει τις τιμωρίες της δικαιοσύνης'. «πρὶν ἄν...κάμψη βίου»: στην ουσία ἐδῶ η Ηλ. διατυπώνει λίγο διαφορετικά την σκέψη του Σόλωνα, την οποίαν ἐξέφρασε στον Κροῖσο: 'Ἐμοὶ δὲ σὺ καὶ πλουτέειν μέγα φαίνεαι καὶ βασιλεὺς πολλῶν εἶναι ἀνθρώπων· ἐκεῖνο δὲ τὸ εἶρέο με οὐ κῶ σε ἐγὼ λέγω, πρὶν τελευτήσαντα καλῶς τὸν αἰῶνα πύθωμαι, Ἡρόδ.1,32,22 *Εσύ μου φαίνεσαι ὅτι εἶσαι ἀμπλουτος, και ὅτι ἐξουσιάζεις πολλοὺς ἀνθρώπους. Εκείνο ὅμως που με ρώτησε, δεν σου το λέω ἀκόμη, πριν πληροφορηθῶ ὅτι ολοκλήρωσες την ζωὴ σου ἐντυχισμένος*'.
- 957.** «ἔπραξε δεινά»: το ἐπίθετο στην θέση του ἐλλείποντος συστοίχου αντικειμένου 'ἔπραξε πράξεις δεινάς' ὅπως στον στχ. 936 το ἐπίθ. 'ἐπίσημα'.
- 962.** «ἐμβάλωμεν»: Για το ρ. αυτό οι ἐκδότες ἔχουν πολλές και σοβαρές ἐνστάσεις, αν δηλ. μπορεί σε συνδυασμό με το ουσιαστικό 'λόγος' να ἀποδώσει ἔστω και μεταφορικά την ἐννοια του 'περνῶ σε μία ἄλλη συζήτηση'. Διατηρεῖται ὅμως με πολλές ἐπιφυλάξεις.
- 963.** «μῶν...ὄρᾳς»: 'μήπως βλέπεις να ἐρχονται ἀνδρες ἀπὸ τις Μυκῆνες να βοηθήσουν τον Αἴγ.:' Η γρφ. 'ὄρᾳς' εἶναι η διόρθωση του Seidler, ἐνῶ ο L ἔχει την γρφ. 'ὄρῶ'. Και με τις δυο γρφφ. οι Ηλ. θέλει να μάθει για ποιο λόγο ο Ορ. της πρότεινε να ἀλλάξουν συζήτηση. Σύμφωνα με την διόρθωση του Seidler ο λόγος για την Ηλ. εἶναι πως 'ἴσως ο Ορ. εἶδε να ἐρχεται βοήθεια για τον Αἴγ. ἀπὸ τις Μυκῆνες', ὁπότε εἶναι μια πραγματική ἐρωτηματική πρόταση ἀπορίας. Σύμφωνα με την γρφ. του L, ο λόγος εἶναι πως 'ἴσως η ἴδια να εἶδε μια τέτοια βοήθεια να ἐρχεται', πράγμα ὅμως που η ἴδια το ἀποκλείει, ἀρα πρόκειται για μία ειρωνική ἐρωτηματική διατύπωση.
- 966.** «καὶ μὴν»: Σύμφωνα με τον Diggle πριν τον 966 ἔχει ἐκπέσει ἕνας στχ., στον οποίον ο Ορ. σχολίαζε την πολυτελή ἐμφάνιση της Κλ., και στον 966 με την ἐκφραση 'καὶ μὴν' η Ηλ. ἐπιβεβαιώνει, ἀλλά και προσθέτει ὅ,τι ακολουθεῖ.

967. «τι δρῶμεν»: Υποτακτική για την έκφραση της απορίας. Την ίδια ακριβώς ερώτηση διετύπωσε ο Ορ. στον Πυλάδη, όταν έφτασε η κρίσιμη στιγμή να σκοτώσει την μητέρα του στις ‘Χοιφόρους’ του Αισχύλου ‘Πυλάδη, τί δράσω; μητέρ’ αιδεσθῶ κτανεῖν; Πυλάδη, τι να κάνω; Να ντραπῶ να σκοτώσω την μητέρα μου;’
972. «ὄπου...ῆ»: η αναφορική πρόταση περιέχει υπόθεση, οπότε έχει παραλειφθεί ο υποθετικός, αοριστολογικός ‘άν’, κάτι που απαντά και αλλού ‘ὅστις ἐσθλὸς ῆ,Εὐρ.”Ιων,856’ (Εὐρ.Ι.Τ.1064).
973. Η συντακτική σειρά των λλ. ‘ὅστις ἔχρησας με κτανεῖν μητέρα, ἦν οὐ χρῆν’
974. «σέθεν»: γενική διαιρετική στο ‘τί’
975. «νῦν»: το ‘τώρα’ με την έννοια του ‘όταν θα έχω σκοτώσει την μητέρα μου’. «τόθ’»: το ‘τότε’ με την έννοια του ‘πριν την σκοτώσω’.
976. «μη γ’ ἀμύνων»: υποθετική μτχ. με άρνηση κανονικά το ‘μή’.
- 977/8. Οι δυο αυτοί στχχ. εμφανίζουν πολλά προβλήματα γρφ., και γι’ αυτό έχουν δεχθεί πολλές διαφορετικές διορθώσεις. Παραθέτω τους δυο αυτούς στχχ. όπως απαντούν σε δυο κύριες εκδόσεις, στην έκδοση του Diggle, και στην έκδοση του Denniston.

(α) ο στχ. 977

(α1) στην έκδοση του Diggle: «ἐγῶδα· μητρὸς δ’ οὐ φόνου δώσω δίκας;» (το γνωρίζω εγώ πολύ καλά) δηλ. ότι θα τιμωρηθεί, αν δεν υπερασπιστεί τον πατέρα του. (Όμως δεν θα τιμωρηθῶ για τον φόνο της μητέρας μου;). Σύμφωνα με την εικόνα του στχ. ο Ορ. φαίνεται να συμφωνεί με την παρατήρηση της Ηλ., πως δηλ. αν δεν σκοτώσει την Κλ., θα κατηγορηθεί για το γεγονός ότι δεν πήρε εκδίκηση για την δολοφονία του πατέρα του, αλλά συγχρόνως τονίζει το γεγονός ότι τότε θα κατηγορηθεί ως μητροκτόνος, κάτι που είναι εξ ίσου, αν όχι περισσότερο, επιβαρυντικό για τον ίδιο. — Η γρφ. ‘ἐγῶδα = ἐγὼ οἶδα’ είναι διόρθωση του Musgrave, η οποία απαντά πέντε φορές στην τραγωδία: τρεις στον Ευρ. ‘Μήδ.39· Ι.Τ.544· Φοίν.716’, και δυο στον Σοφ., ‘Ο.Κ.452 & 882’. — Η γρφ. ‘δ’ οὐ’ είναι διόρθωση του Herwerden, ενώ ο L έχει την γρφ. ‘τοῦ’.

— Η γενική ‘φόνου’ ως αφαιρετική δείχνει την προέλευση της τιμωρίας και κατ’ επέκταση την ‘αιτία’, ενώ η γενική ‘μητρός’ είναι αντικειμενική.

(α2) στην έκδοση του Denniston: «ἐγὼ δὲ μητρὸς—; τῶ φόνου δώσω δίκας;» (Κι εγώ της μητέρας μου—; σε ποιόν θα πληρώσω για την δολοφονία αυτή;) Σύμφωνα με την εικόνα του στχ. ο Ορ. φαίνεται να εκπλήσσεται για την πρόταση της Ηλ., να σκοτώσει δηλ. την μητέρα του, κι αυτό φαίνεται από την αποσιώπηση που ακολουθεί μετά το ‘μητρός’ και πριν το ερωτηματικό, δηλ. ‘κι εγὼ να γίνω δολοφόνος της μητέρας μου;’ — Η γενική ‘μητρός’ είναι αντικειμενική στο ενν. ‘φονεύς’. Η δοτική ‘τῶ=τίνι’ ως ερωτηματική αντων. είναι προσωπική, ‘δίκην δίδωμι τινί τινός = τιμωρούμαι από κάποιον για κάτι’. Αρχικά η ‘δίκη’ σήμαινε την όποιας μορφής αποζημίωση όφειλε να δώσει ο δράστης μίας παράνομης ενέργειας ως αποζημίωση στο πληγέντα. Έτσι απαντά στον Ηρόδοτο ‘αἰτέειν τε δίκας τῆς ἀρπαγῆς,1,2,14 και ζητούσε εκείνος αποζημίωση για την αρπαγή’, κάτι που οι δράστες στην συνέχεια απεδέχθησαν, διότι ‘ἔδοσαν σφι δίκας τῆς ἀρπαγῆς,ὀ.π. και εκείνοι ἔδωσαν σ’ αυτόν τις αποζημιώσεις για την αρπαγή’, όπου φαίνεται πλέον ότι η δοτική είναι προσωπική, η αιτιατική ‘δίκας’ αντικείμενο, και η γενική καταχρηστικώς της ‘αιτίας’. Έτσι απάντα και στον Σοφοκλή ‘οὐκ ἔμελλεν τῶνδὲ μοι δώσειν δίκην;Ηλ.538’.

(β) ο στχ. 978

(β1) στην έκδοση του Diggle: «τι δ’ ἦν πατρῶν διαμεθῆς τιμωρίαν;» (και ποια ποινή σε περιμένει, αν αποφύγεις να πάρεις εκδίκηση για τον πατέρα μας;). Εδώ τώρα η Ηλ. υποστηρίζει την άποψη πως ο Ορ. είτε σκοτώσει, είτε δεν σκοτώσει την Κλ., θα υποστεί διώξεις, αλλά βρίσκει ότι η ποινική δίωξη που θα υποστεί αυτός, αν σκοτώσει την μητέρα του, θα είναι μικρότερη από εκείνη που θα υποστεί, αν δεν την σκοτώσει, και κατηγορηθεί για ασέβεια απέναντι στον πατέρα του, αφού δεν θα έχει εκδικηθεί τον θάνατό του. — Η αιτιατική ‘τι δ’ συνδέεται με το ‘δώσω δίκας’, δηλ. ‘τι δὲ δώσεις, ἦν...’

(β2) στην έκδοση του Denniston: «τῷ δ' ἦν πατρῶαν διαμεθῆς τιμωρίαν;» (σε ποιόν όμως) ενν. 'θα πληρώσεις' (αν αποφύγεις την εκδίκηση για τον πατέρα σου;). Η γρφ. αυτή λειτουργεί θαυμάσια, μόνο αν γίνει δεκτή και η γρφ. (α2), όπου πλέον στην ερώτηση του Ορ. 'σε ποιόν θα πληρώσω, αν σκοτώσω την μητέρα μου;', έρχεται η απάντηση της Ηλ. με μια επίσης ερώτηση 'και σε ποιόν θα πληρώσεις, αν δεν πάρεις εκδίκηση για τον πατέρα σου;'

980. «**κίερὸν καθίζων τρίποδ'**»: άκρως ειρωνική η ερώτηση της Ηλ. στον Ορ.

981 «οὐ τᾶν πιθοίμην»: 'οὐ τοι ἄν πιθοίμην δεν είναι δυνατόν να πεισθῶ'. Η άρνηση 'οὐ' παίρνει τον τόνο του άτονου 'τοι', και το 'ἄν' είναι το δυναητικό. Ο τύπος 'τᾶν = τοι ἄν' απαντά συχνά στην τραγωδία, και ειδικά στον Ευριπίδη (Κύκλ.198· Άλκ.93&197· Ίππ.1413· Τρ.409· Ι.Α.965). — Η γρφ. 'οὐ τᾶν' είναι διόρθωση του Hermann, ενώ ο L έχει την γρφ. 'οὐδ' ἄν', και ο P την γρφ. 'οὐκ ἄν'.

982. «οὐ μὴ... πεσῆ»: η σύνταξη των δυο αρνήσεως με ένα ρ. προήλθε από μία άλλα σύνταξη, κατά την οποίαν η άρνηση 'οὐ' συνόδευε ένα ρ. 'φόβου, δέους', και κατόπιν ακολουθούσε μία άλλη, δεύτερη πρόταση με την άρνηση 'μὴ' και ένα ρ. με Μέλλοντα Οριστικής ή με Υποτακτική, η οποία λειτουργούσε ως δήθεν ερωτηματική, συμπλήρωμα νοηματικό στην πρώτη: (οὐ+ρ, μὴ+Υποτακτική/Όριστ.Μέλλ.): 'κατά τοῦτο τῆς άκροπόλιος οὐδεις έτέτακτο φύλακος· οὐ γάρ ἦν δεινὸν κατὰ τοῦτο μὴ ἀλῶ κοτε, Ἡρόδ.1,84,7 *έτσι λοιπόν κανείς φύλακας δεν ορίστηκε για την ακρόπολη. Διότι δεν υπήρχε φόβος μήπως δηλ. κάποια στιγμή κυριευθεί*', 'οὐδὲν δὲ δεινὸν μὴ ἐν ἐμοὶ στῆ, Πλ.Άπολ.28b1 *και δεν υπήρχε φόβος μήπως σταματήσει αυτό σε μένα*', 'οὐ φόβος μὴ σε ἀγάγω ἐπὶ τὸ πονοῦντα καὶ ταλαιπωροῦντα τῷ σώματι καὶ τῇ ψυχῇ ταῦτα πορίζεσθαι, Ζεν.2,1,25 *δεν υπάρχει φόβος μήπως εγώ σε οδηγήσω εσένα με πόνους και ταλαιπωρίες στο σώμα και στην ψυχή στο να τα αποκτήσεις αυτά εδώ*'. Αργότερα παραλείφθηκε το ρ. στην πρόταση του 'οὐ', οπότε οι δυο αρνήσεις ενώθηκαν, και έδωσαν την σημασία του 'ουδέποτε, αποκλείεται, δεν υπάρχει ενδεχόμενο' συν το ρ. της δεύτερης: 'οὐ τι μὴ ληφθῶ δόλω, Αἰσχ.Έπτ.38 *αποκλείεται να συλληφθῶ με απάτη*', 'ἀλλ' εἴσιθ' οὐ σοι μὴ μεθέψομαι ποτε, Σοφ.Ήλ. 1052 *όμως προχώρα, αποκλείεται να σε ακολουθήσω κάποια στιγμή*'. — Εδώ η γρφ. 'πεσῆ' είναι το β' ενικό του Μέλλοντα Οριστικής του 'πίπτω'.

983. «**ἀλλ' εἴ... ὑποστήσων**»: Ο Weil αποδίδει και τους τρεις στχχ (982-984) στην Ηλ. Σύμφωνα με την λογική αυτήν η γρφ. 'εἴ' έχει υποκαταστήσει την γρφ. 'εἰς' του L, ενώ η γρφ. 'ὑποστήσων' την γρφ. 'ὑποστήσω' του L. — Σε όποιες εκδόσεις ο στχ. αποδίδεται στον Ορ., τότε αυτός έχει την μορφή 'ἀλλ' ἢ τὸν αὐτὸν τῆδ' ὑποστήσω δόλον; *όμως πράγματι την ίδια ακριβώς απάτη θα οργανώσω κρυφά εναντίον εκείνης*;'. —

985. «**δεινοῦ δ' ἄρχομαι προβήματος**»: η γρφ. 'προβήματος' είναι διόρθωση του Diggle, την οποίαν έχει υιοθετήσει στην δική του έκδοση. Το ουσιαστικό 'πρόβημα' με την σημασία του 'βήματος προς τα εμπρός', απαντά στον Αριστοφ. (γερόντων εὐρύθμοις προβήμασιν, Πλ.759 *με τα ρυθμικά βήματα εμπρός των γερόντων*). — Η γρφ. του κώδ. L είναι 'προβλήματος', της οποίας την γνησιότητα οι εκδότες την αμφισβητούν. Όσοι την διατηρούν στις εκδόσεις τους αποφεύγουν να μεταφράσουν 'και τώρα ξεκινώ ένα φοβερό πρόβλημα', δηλ. 'την οργάνωση της δολοφονίας της μητέρας μου', έστω κι αν λογικά είναι ορθή, διότι απλούστατα το ουσιαστικό 'πρόβλημα' δεν απαντά με την γνωστή γενική σημασία ως 'problema', αλλά με την ειδική σημασία του 'mathematica problema' στον Πλάτωνα (Θεαίτ.180c5,7· Πολιτ. 530b6, 531c2), κάτι που εδώ φυσικά αποκλείεται. Γι' αυτό και ο Paley μεταφράζει τον στχ. ως 'ξεκινώ μία φοβερή διακινδύνευση', εννοώντας φυσικά την δολοφονία της μητέρας του. Στην μτρφ. αυτήν κατέληξε λόγω ενός στχ. του Ευριπίδη: «*χρη δ' ἐπ' ἀξίοις πονεῖν ψυχὴν προβάλλοντ' ἐν κύβοισι δαίμονος, Ρῆσ.182/3 *πρέπει να αναλάβω δράση σε πράγματα που αξίζουν ρίχνοντας – παίζοντας την ζωή μου στα ζάρια της τύχης**», όπου το ρ. 'προβάλλω' εδώ φαίνεται να έχει την έννοια 'διακινδυνεύω κάτι'. Όμως στην μτρφ. του Paley υπάρχει η εξής δυσκολία, ότι δηλ. ερμηνεύει το ουσιαστικό 'πρόβλημα' ως 'διακινδύνευση' εκλαμβάνοντάς το ως παράγωγο από το αντίστοιχο ρ. 'προβάλλω' στον 'Ρῆσο', όπου φαίνεται να έχει την έννοια 'διακινδυνεύω', 'θέτω κάτι σε κίνδυνο'. Όμως το ουσιαστικό 'προβολή' ως

παράγωγο σημαίνει *‘το αντικείμενο εκείνο που τίθεται σε διακινδύνευση’*, κι όχι *‘την διαδικασία της διακινδυνεύσεως’*, δηλ. *‘την διακινδύνευση’*, κάτι που εδώ χρειαζόμαστε ως μτφρ. Για να το πω και λίγο διαφορετικά: αν τελικά το ρ. *‘προβάλλω’* μπορεί να έχει την έννοια του *‘διακινδυνεύω’*, το ουσιαστικό *‘πρόβλημα’* δείχνει το αντικείμενο της διακινδυνεύσεως, κι όχι την *‘διακινδύνευση’*, όπως το μεταφράζει ο Paley. — Ο Wecklein μεταφράζει το ουσιαστικό *‘πρόβλημα’* ως *‘υποχρέωση, καθήκον’*. Πρόκειται για μία ερμηνεία που δεν απαντά πουθενά αλλού, ει μη μόνο σ’ ένα χωρίο του Γαληνού (L&S,IV,1). Η ερμηνεία αυτή προφανώς προήλθε από το γεγονός ότι το ουσιαστικό *‘πρόβλημα’* έχει την έννοια του αντικειμένου εκείνου που *‘προβάλλεται’* προκειμένου να προστατεύσει ή να κρύψει κάτι (Πλ.Σοφ.261a6, Πολιτικ, 279d1, 280e4, 288b6, 289b2). — Για όσους θέλουν να διατηρήσουν την γρφ. *‘προβλήματος’* η διόρθωση του Keene της γρφ. *‘δεινοῦ’* σε *‘δεινῶν’* είναι ευφυέστατη, διότι τώρα πλέον το ουσιαστικό μπορεί να διατηρήσει την γνωστή και σωστή ερμηνεία του ως *‘προθήκη, προστασία, προφύλαξη’*, και η ερμηνεία του στχ. θα έχει ως εξής: *‘τώρα ξεκινώ την προστασία από φοβερές πράξεις’* εννοώντας ότι *‘θα κάνω ό,τι μπορώ για να προστατεύσω τον εαυτό μου από την δολοφονία της μητέρας μου’*. Ποιες όμως *‘άμυνες’* ή *‘προστασίες’* (προβολάς) μπορεί να έχει υπ’ όψη του κάνοντας ένα τέτοιο έγκλημα; Σ’ αυτό το ζήτημα δεν ακούμε τίποτε απολύτως στην συνέχεια.

- 987.** *«δ’ οὐχ ἡδὺν»*: αυτή είναι η γρφ. του Musgrave *‘αυτό που ετοιμάζομαι να κάνω, μου είναι πικρό, όχι ευχάριστο’*. Η γρφ. του Τρικλίνιου είναι *‘δὲ χηδὺ’*, *‘αυτό που ετοιμάζομαι να κάνω μου είναι και πικρό αλλά και ευχάριστο συγχρόνως’*.
- 990.** *«ἀγαθοῖν...κούροιν»*: δηλ. του *‘Κάστορα’* και του *‘Πολυδεύκη’*.
- 991.** *«Διός»*: Σύμφωνα με τον Απολλόδωρο από τον Δία γεννήθηκαν ο *‘Πολυδεύκης’* και η *‘Ελένη’*, ενώ από τον Τυνδάρεω ο *‘Κάστωρ’* και η *‘Κλυταιμνήστρα’* (Δες σχόλ. στχ. 214). *«ἐν ἄστροις»*: πρόκειται φυσικά για τον αστερισμό των *‘Διδύμων’* (Gemini).
- 994.** *«χαῖρε, σεβίζω»*: ο διπλός χαιρετισμός του Χο. στην Κλ. είναι εντελώς υποκριτικός, διότι θέλει να διώξει από την σκέψη της την οποιαδήποτε καχυποψία, πως δηλ. κάτι ύποπτο συμβαίνει με αυτήν την αιφνίδια κλήτευσή της εδώ, στο σπίτι της Ηλ.
- 996.** *«θεραπεῦσαι/καιρός»*: ενώ ο Χο. ξεκίνησε τον χαιρετισμό του με την πρόθεση να αποκλείσει από την Κλ. την οποιαδήποτε καχυποψία, πως δήθεν κάτι ετοιμάζεται εις βάρος της, τώρα την καλή να προσέξει την ευτυχία της, δηλ. να προσέξει την έως τώρα συμπεριφορά της. Γι’ αυτό και ο στχ. 997 θεωρείται ύποπτος από τους εκδότες.
- 998.** *«Τρωιάδες»*: πρόκειται για γυναίκες υπηρέτριες της Κλ., τις οποίες έφερε από την Τροία ο Αγ. Στον στχ. 1007 τις αποκαλεί *‘δούλες’* (δοῦλαι).
- 1000** *«σκύλοισι...δόμοις»*: στον στχ. 313-317 η Ηλ. συνομιλώντας με τον Ορ. του περιέγραφε τα ίδια ακριβώς πλούτη μέσα στα οποία ζει η Κλ., και αναφέρεται επίσης και στις γυναίκες από την Τροία, τις οποίες έφερε ο Αγ. ως δούλες για την Κλ. Κάποιες απ’ αυτές είναι και οι συγκεκριμένες γυναίκες, που τώρα την βοηθούν να κατέβει από την άμαξα.
- 1002.** *«ἐξαίρετ’»*: ενν. *‘σκῦλα’*.
- 1004/6.** Άκρως ειρωνικό αλλά και επιθετικό συγχρόνως το ύφος της ομιλίας της Ηλ., *‘γιατί να σε βοηθήσουν να κατέβεις από την άμαξα πιάνοντας το χέρι σου οι επίσημες δούλες σου από την Τροία, και να μη πιάσω εγώ το χέρι σου για να κατέβεις, αφού κι εγώ, εξ αιτίας της δικής σου συμπεριφοράς, έχω καταστήσει ομοίως δούλα;’*
- 1007.** Η Κλ. δείχνει να μην έχει αντιληφθεί την ειρωνεία και την επιθετικότητα της Ηλ. Παραβλέπει όμως την ομολογία της Ηλ. ότι έχει εκδιωχθεί από το πατρικό της σπίτι.
- 1010.** *«ὄρφανοί λελειμμένοι»*: πρόκειται για την διόρθωση του Seidler. Σύμφωνα με το αρσενικό γένος των καταλήξεων υπονοείται πλέον ότι με τους πληθυντικού αυτούς η Ηλ. αναφέρεται αποκλειστικά στον εαυτό της αδιαφορώντας για τις Τρωαδίτισσες δούλες. Ο πληθυντικός αριθμός του αρσενικού γένους, έστω κι αν λέγεται από ένα γυναικείο πρόσωπο, αναφέρεται στην ίδιαν η οποία μιλάει. Παρουσιάζω αυτούσια τα σχόλια του Smyth για το θέμα αυτό: *«In tragedy, if a woman, speaking of herself, uses the*

plural verb, an adjective or participle, in agreement with the subject, is feminine singular or masculine plural, §1009». Αντιθέτως ο κώδ. L έχει τις καταλήξεις '-αί, -αι', όπου τώρα η Ηλ. συνυπολογίζει και εκείνες στην ίδια κατάσταση με την δική της.

1012. «έχρηῖν ἤκιστα»: ενν. 'βουλεύσαι'. «φίλων»: γενική διαιρετική.

1014. «γλώσση πικρότης»: η ομιλία των γυναικών χαρακτηρίζεται από αυτούς που την ακούνε, όχι με βάση το περιεχόμενο των λόγων της, αν δηλ. είναι σωστό ή λανθασμένο, αλλά με βάση τις όποιες αντιλήψεις και διαδόσεις γι' αυτήν την γυναίκα έχουν περάσει στην κοινωνία. Στην ουσία εδώ η Κλ. (ο Εὐριπίδης) καταγγέλλει την κοινωνία της εποχής του ότι κρίνει τις γυναίκες με βάση την φημολογία που έχει αναπτυχθεί γι' αυτές, κι όχι με βάση στοιχεία.

1015. «οὐ κακῶς»: η γρφ. αυτή είναι διόρθωση του Diggle της γρφ. 'οὐ καλῶς' του L. Η λογική του Diggle είναι η εξής: όταν η Ηλ. υποστηρίζει ότι: «Όταν μία γυναίκα έχει κακή φήμη, τότε κυριαρχεί η αντίληψη ότι και η ομιλία της είναι δηλητηριώδης. Όπως ακριβώς συμβαίνει με εμένα». Το επίρρ. που ακολουθεί πρέπει να είναι το 'οὐ κακῶς', 'κι αυτό δεν συμβαίνει άδίκά', γιατί με αυτό δεν εννοεί ότι 'καλά κάνουν που λένε αυτά για μένα', κάτι που θα ήταν παράλογο, αλλά ότι 'καλά κάνουν που τα λένε αυτά για μένα, όσοι δεν γνωρίζουν ακριβώς τα γεγονότα που έχουν συμβεί'. Κι αυτό φαίνεται από την συνέχεια του λόγου της, όπου αμέσως μετά ξεκινά με την αντίθεση «Όμως όσοι γνωρίζουν τα γεγονότα...».

1016. «μαθόντας»: υποκ. της μτχ. ενν. το 'τινάς' ως υποκ. στα 'μισείν, στυγεῖν, στυγεῖν'.

1018. «ἔδωκε»: είναι διόρθωση του Dawes, διότι η γρφ. του L 'δέδωκε' είναι εσφαλμένη, διότι ο Παρακείμενος δείχνει μία πράξη που διαρκεί μέχρι 'τόρα', πράγμα εν προκειμένω αδύνατον.

1019. «ἄ γειναίμην»: η Ευκτική είναι διόρθωση του Reiske της γρφ. με Οριστική του L. Η πρόταση είναι αναφορική, υποθετική με την Ευκτική να αναφέρεται στο παρελθόν ως εκφράζουσα ένα αβέβαιο και μη σίγουρο γεγονός για το παρελθόν: 'καί ἔδόκει καλέσαι ἐκείνους, εἰ βούλοιντο ξυμμαχίαν ποιήσασθαι Ξεν. Άν.5,4,3,2 και τους φάνηκε σωστό να καλέσουν εκείνους, αν ήθελαν να συνάψουν συμμαχία'. Για πολλά παραδείγματα (Kühner,σελ. 1250).

1021. «ῶχετο... ἄγων»: τέσσερα ρρ. συντάσσονται με κατηγορηματική μτχ., όπου όμως η μτχ. μεταφράζεται ως ρ., και το ρ. ως επίρρημα, 'τυγχάνω, λανθάνω, φθάνω, οἶχομαι', 'οἶχεται ἀγομένη, Πλ. Φαίδ.108b ἔφυγε γρήγορα', 'ὁ Κροῖσος φονέα τοῦ παιδὸς ἔλάνθανε βόσκων, Ἡρ.1,44 ο Κροῖσος ἀνέτρεφε το φονέα του παιδιού του χωρίς να το γνωρίζει', 'ἔτυχον σκηνοῦντες, Ξεν. Κύρ.5,2,11 ἔμεναν στην σκηνή κατά τύχη'. — Η πληροφορία που δίνεται εδώ, πως δηλ. ο Αγ. φεύγοντας για την Αυλίδα πήρε μαζί του την Ιφιγένεια, είναι τελείως διαφορετική με ό,τι αναφέρεται σε δυο άλλες τραγωδίες του Ευρ., πρώτον στην 'Ιφ. ἐν Ταυροῖς', όπου η Ιφ. φτάνει στην Αυλίδα μόνη της (ἐλθοῦσα δ' Αὐλίδ' ἢ τάλαιν', 26), και δεύτερον στην 'Ιφ. ἐν Αὐλ.', όπου η Ιφ. φτάνει στην Αυλίδα συνοδευόμενη από την μητέρα της χωρίς ο Αγ. να έχει καλέσει και την ίδια (ἐλθοῦσ' ἄκλητος, 457). Η μόνη εξήγηση που μπορεί να δοθεί, είναι πως στο συγκεκριμένο χωρίο φαίνεται ο Ευρ. να αξιοποίησε μία άλλη γραμμή από την παράδοση, κατά την οποία ο γάμος της Ιφ. με τον Αχιλλέα είχε συμφωνηθεί πριν προκύψουν οι δυσκολίες που επέφερε η άπνοια στην αναχώρηση του Ελληνικού στόλου από την Αυλίδα για την Τροία, οπότε και απαιτήθηκε η θυσία της. — Η ιστορία με την θυσία της Ιφιγένειας σύμφωνα με τα στοιχεία που δίνουν τα κείμενα, είναι η εξής: Κάποτε ο Αγ. κυνηγώντας σκότωσε ένα ιερό ελάφι της Άρτεμης, και γι' αυτό έπρεπε να τιμωρηθεί. Όταν έφυγε από το Άργος για να ηγηθεί του Ελληνικού στρατεύματος, άφησε πίσω του τρεις κόρες, την 'Λαοδίκη', που είναι η 'Ηλέκτρα', την 'Ιφιάνασσα' που είναι η 'Ιφιγένεια', και την 'Χρυσόθεμη' (Ϊλ.9,144-145), και ένα γιο, τον Ορέστη, μικρό στην ηλικία (Ϊλ.9,142). Ορίστηκε ο στόλος να συγκεντρωθεί σε ένα κόλπο απέναντι από την Εύβοια, στις ακτές της Βοιωτίας, μεταξύ της 'Υρίας' και της 'Αυλίδας' (Ϊλ.2,496). Τότε ακριβώς η θεά θεώρησε την στιγμή κατάλληλη να ζητήσει την πληρωμή της ποινής: συγκρατούσε τους ανέμους, έως ότου ο Αγ. θυσίαζε την Ιφιγένεια (Σοφ. Ϊλ.564-572), ή κατά μία άλλη εκδοχή στέλνοντας μία καταστρεπτική θύελλα στην Αυλίδα από τον Στρυμόνα (Αἰσχ. Αγ.192-195). Την θυσία της Ϊφ. χρησιμοποίησε ο μάντης Κάλχας (Εὐρ. Ι.Τ.17-24). Όμως το πρόβλημα ήταν η κλήτευση της Ϊφ. στην Αυλίδα. Τότε ακριβώς ο Οδυσσεύς

πρότεινε να σταλεί μήνυμα στο Άργος ότι επίκειται στην Αυλίδα ο γάμος της Ίφ. με τον Αχιλλέα· κι έτσι έγινε (Εὐρ.Ι.Τ.24-25· Hyg.98).

- 1023.** «παρηίδα»: *‘τα μάγουλα’*. Η γρφ. αυτή έχει ταλαιπωρήσει πολύ τους εκδότες, γιατί αν η τομή έγινε στον τράχηλο, τότε τα *‘μάγουλα’* έπρεπε λογικά να ήταν άθικτα, καθώς η τομή αυτή θα ξεκινούσε από ένα σημείο κάτω από το ένα αυτί, θα περνούσε από τον λαιμό μέχρι κάτω από το άλλο της αυτί. Γι’ αυτό και η διόρθωση που έχει προταθεί είναι *‘παρωτίδα’*.
- 1024.** «ἄλωσιν ἐξιόμενος»: το ρ. *‘ἐξίαμαι’* έχει την έννοια *‘θεραπεύω πλήρως, διορθώνω’* μια κατάσταση μετά από μία καταστροφή, οπότε εδώ πρέπει να εκλάβουμε την λ. *‘ἄλωσιν’* με την έννοια της *‘καταστροφής’*, δηλ. *‘κι αν στην προσπάθειά του να προλάβει-να αποτρέψει μία καταστροφή από την άλωση της Τροίας’*. Γι’ αυτό και η διόρθωση του Wecklein σε *‘ἐξωνούμενος’*, *‘κι αν στην προσπάθειά του να εξαγοράσει την κατάληψη της Τροίας’*.
- 1025.** «ὄνησων...ἐκσώζων»: τελικές μτχχ. του σκοπού.
- 1026.** «συγγνώστ’»: *‘συγγνωστή’*.
- 1027.** «ὄ τ’ αὖ λαβῶν»: δηλ. *‘ο Μενέλαος’*.
- 1029.** Στους στχχ. 1018-1029 η Κλ. παρουσίασε το πρώτο επιχειρήμά της, για να υπερασπιστεί τον εαυτό της απέναντι στην κατηγορία που αντιμετωπίζει ως συζυγοκτόνος. Στο επιχειρήμα αυτό τονίζει ότι στην πράξη αυτήν την ώθησε η απόφαση του Άγ. να θυσιάσει την Ίφ., όχι για να βοηθήσει έστω την οικογένειά του, αλλά για χάρη μιας άλλης γυναίκας, της Ελένης.
- 1031.** «ἡγριώμην...ἔκτανον»: δυο ιστορικοί χρόνοι, ο πρώτος Παρατατικός, ο δεύτερος Αόριστος, οι οποίοι συνοδεύονται από τον δυνητικό *‘ἄν’*, και δείχνουν το αντίθετο του πραγματικού στο παρελθόν (conditional in the past). Η διαφορά στους χρόνους είναι απολύτως σωστή, διότι ο Παρατατικός δείχνει τον αποκλεισμό ενός γεγονότος στο παρελθόν ως πράξη διαρκείας (*δεν θα ήμουν εξαγριωμένη για πολύ χρονικό διάστημα*), αλλά ο Αόριστος δείχνει το *‘άπαξ’* (*θα τον σκότωνα*), κάτι που θα γινόταν, όπως και έγινε, μόνο μία φορά.
- 1032.** «μοι»: δοτική αντιχαριστική. «μαινάδ’ ἔνθεον κόρην»: Η Κασσάνδρα είχε την ονομασία *‘Αλεξάνδρα’* (Παυσ. 3,19,6,5· 3,26,5,1). Ήταν κόρη του Πριάμου και της Εκάβης. Ήταν προικισμένη με μεγάλη προφητική δύναμη. Σύμφωνα με μία εκδοχή του μύθου ο Απόλλωνας της έδωσε το χάρισμα της προφητείας, υπό την προϋπόθεση να υποκύψει στις ερωτικές του επιθυμίες. Όταν εκείνη δεν τήρησε την υπόσχεσή της, ο θεός όρισε ώστε πλέον κανείς να μη πιστεύει στις προφητείες της (Αίσχ.Άγ. 1206-1211· Άπολλ. 3.151,1-5). Αυτός είναι και ο λόγος για τον οποίον στην διάρκεια της πολιορκίας της Τροίας, όσες προφητείες κι αν έδωσε, κανείς δεν την πίστεψε. Όταν η Τροία κατελήφθη από τους Έλληνες, εκείνη κατέφυγε στο ιερό της Αθηνάς, και αγκάλιασε το άγαλμα της θεάς ως ικέτις, και αντιστάθηκε όταν την έσυρε ο Αίας, ο γιος του Ουλέα (Εὐρ. Τρωάδ.70). Σύμφωνα με τον Απολλόδωρο ο Αίας ασέληγε επάνω της (Αΐας δὲ ο Λοκρὸς Κασάνδραν ὀρῶν περιπεπλεγμένην τῷ ξοάνῳ τῆς Ἀθηνᾶς βιάζεται· διὰ τοῦτο τὸ ξοάνον εἰς οὐρανὸν βλέπειν, Άπολλ.Έπιτ.5,22). Όταν οι Έλληνες μοίρασαν τη λεία της Τροίας, η Κασσάνδρα δόθηκε στον Αγαμέμνονα, ο οποίος την πήρε μαζί του στις Μυκίνες.
- 1033.** «ἐπεισέφρηκεν»: *‘ἐπεισφρέω’*.
- 1034.** «κατεῖχ’ ὁμοῦ»: *‘μας κρατούσε και τις δυο μαζί’*. Αυτή είναι διόρθωση του Dawes. Η γρφ. του L είναι *‘κατείχομεν’* ως αμετάβατο *‘είμαστε προσκολλημένες μαζί’*. Η αμετάβατη χρήση του *‘ἔχω βρίσκομαι προσκολλημένος’* απαντά επίσης τον Εὐρ. *‘προξένων δ’ ἔν του κατέσχεσ;’* Ίων,551 *συνευρέθης λοιπόν με κάποιον από τους ξένους;’* (η πρόθεση *‘έν+γενική’* μόνο ελλειπτικώς, L&S,A.I.2.)
- 1035.** «μῶρον»: το επίθετο *‘μῶρος’* έχει γενικώς σημαίνει τον *‘αφελή, ανόητο’*, όμως στον Εὐρ. σημαίνει το άτομο που είναι επιρρεπές στην σεξουαλική ανηθικότητα, όχι εκ πεποιθήσεως και εξ επιλογής, αλλά λόγω αφέλειας. Έτσι απαντά εδώ, αλλά και σε άλλα χωρία του Εὐρ., *‘Άνδρ.674· Ίων, 545· Τρ. 1059· Ίππ. 966· Έλ.1018. Στην ν.ε. πλησιάζει την έννοια που έχει το επίθ. ‘ελαφρόμυαλός’*.
- 1036.** «ὑπόντος τοῦδε»: γενική απόλυτη. *‘ὑπόντος=ὑπό+όντος’*, *‘τοῦδε’*, δηλ. *‘του γεγονότος ότι οι γυναίκες είναι κάτι το ελαφρόμυαλο’*.

- 1037/8.** «μιμείσθαι θέλει...κτᾶσθαι φίλον»: η άποψη της Κλ. εδώ είναι πως η μοιχεία μιας συζύγου μπορεί να είναι αποτέλεσμα ‘αφέλειας’ και ‘ελαφρόμυαλης’ σκέψεως, όμως την βασική αιτία την ανάγει στην ίδια και όμοια συμπεριφορά των συζύγων, η οποία προηγείται, και η οποία εξαναγκάζει τις συζύγους να συμπεριφερθούν έτσι. Προφανώς θέλει με αυτόν τον συλλογισμό της να αθωώσει τον εαυτό της από την ερωτική σχέση που ανέπτυξε με τον Αίγισθο, και η οποία οδήγησε στην δολοφονία του Άγ.
- 1040.** «τῶνδε»: ‘ψόγων’. Εδώ η Κλ. ολοκληρώνει το δεύτερο επιχειρήμα της με το οποίο υπερασπίζεται την πράξη της συζυγοκτονίας. Αυτό βασίζεται στην λογική ότι ο Άγ. όχι απλώς την απατούσε με την Κασσάνδρα, αλλά την είχε φέρει επισήμως και μέσα στο σπίτι τους, εμπρός στα μάτια της. — Ο Wecklein απορρίπτει τους στχ. 1030-40 ως ένθετους και μεταγενέστερους για τους εξής λόγους: (1^{ον}) διότι οι στχ. αυτοί δεν συνδέονται νοηματικά με τους στχ. 1044-5· (2^{ον}) διότι οι στχ. 1035-40 φαίνονται να είναι άσχετοι με το όλο περιεχόμενο· (3^{ον}) διότι οι στχ. 1030-40 δεν συνεχίζουν το παράπονο της Κλ. για την θυσία της Ίφ. καθώς περνούν σ’ ένα καθαρά συζυγικό θέμα. Αλλά: (1) Η Κλυταιμνήστρα λέει ότι ήταν έτοιμη να παραβλέψει τη θυσία της κόρης της, αλλά στη συνέχεια ο Αγαμέμνωνας πρόσθεσε ένα νέο παράπονο φέρνοντας την Κασσάνδρα. Επιστρέφοντας στο θέμα της θυσίας, λέει «Δεν ήταν αρκετό για να με δικαιολογήσει που τον σκότωσα; Και σκότωσε τον έκανα» (για εκδίκηση, αναμφίβολα, και για τα δύο λάθη). (2) Η δικαιολογία στο 1035-40 σίγουρα δεν είναι καλή. Στην καλύτερη περίπτωση, η Κλυταιμνήστρα έδειξε έξυπνη προσμονή για την απιστία του συντρόφου της όταν αναζήτησε παρηγοριά αλλού. Αλλά υπάρχει μια ευρηματικότητα στη λογικά αβάσιμη έκκλησή της. Ήταν άπιστη, είναι αλήθεια, αλλά άπιστη σε έναν εξίσου άπιστο σύζυγο, όπως αποδείχθηκε στη συνέχεια. Η «ασχετοσύνη» εδώ δεν είναι πιο ανησυχητική από αυτή στο 921-4. Το (3) μου φαίνεται πολύ πιο σοβαρή ένσταση. Θα πρέπει να περιμένουμε μεγαλύτερη κανονικότητα σε μια τόσο προσεκτικά διαρρυθμισμένη ομιλία, αν και ο Parmentier (σελ. 181) παρατηρεί ότι η ασυνέπεια είναι ψυχολογικά φυσική. Συγκεκριμένα, το διάλειμμα μεταξύ του 1040 και της αναγωγής ad absurdum που περιέχεται στο 1041-5 είναι πολύ βίαιο και φαίνεται να απαιτείται ένα πιο ισχυρά επαναληπτικό σωματίδιο από ένα απλό δε (8' ονν, ίσως, ή απαρ, ή dAAa) για να γεφυρωθεί τον κόλπ
- 1044.** «ήνέσχετ’ ἄν ταῦτα»: η δυνητική Οριστική Παρατατικού ή Αορίστου έχει δυο σημασίες: (i) δηλώνει μια πράξη που θα μπορούσε να συμβεί στο παρελθόν, ή και τώρα, αλλά δεν συνέβη, ούτε συμβαίνει, δηλ. ‘το αντίθετο του πραγματικού’, κάτι που εδώ δεν στέκει λογικά, διότι ο Άγ. ανέχτηκε τελικά την θυσία της Ίφ. (ii) μια πράξη που επαναλαμβανόταν στο παρελθόν ‘Η δὲ γυνὴ τοῦ Ἰνταφρένεος φοιτῶσα ἐπὶ τὰς θύρας τοῦ βασιλέως κλαίεσκε ἄν καὶ ὀδυρέσκετο, Ἡρόδ.3,119,10 *η σύζυγος του Ινταφρένη στεκόταν στις πόρτες του βασιλιά και έκλαιγε και θρηνούσε*. Εδώ η ερώτηση ‘πῶς...ήνέσχετο ταῦτα;’ σημαίνει ‘πῶς ο πατέρας σου άντεχε τόσα χρόνια στην σκέψη ότι θυσίασε την κόρη του;’.
- 1044.** Η συντακτική σειρά των λλ. ‘ἔπειτα οὐ χρῆν τὸν μὲν θανεῖν κτείνοντα τὰ ἐμά...;’ Αυτό που θέλει να πει είναι πως η απόφαση του Άγ. να θυσιάσει την Ίφ. ήταν επαρκέστατος λόγος για τον σκοτώσει.
- 1045.** «δὲ ἐμὲ πρὸς ἐκείνου παθεῖν...;»: η απουσία του ρ. δεν συνιστά πρόβλημα, αφού κάλλιστα μπορεί να ενν. το ‘χρῆν’ από την προηγούμενη ερώτηση. Αυτό που προβληματίζει εδώ τους εκδότες είναι το γεγονός ότι ρ. ‘πάσχω’ δεν απαντά απόλυτα χωρίς αντικείμενο. Γι’ αυτό και στην έκδοσή του ο Diggle θεωρεί ότι μετά τον 1045 έχει εκπέσει ένας στχ. που θα περιείχε το αντικείμενο του ‘παθεῖν’. Επειδή όμως η συμπλήρωση είναι αδύνατη, γι’ αυτό πρέπει εδώ να εννοηθεί ότι η Κλ. διατυπώνει δυο ερωτήματα, στα οποία ερωτά: ‘γιατί πρέπει εγώ να υποφέρω (ένα θάνατο) εξ αιτίας εκείνου, ενώ εκείνος δεν έπρεπε να πεθάνει από εμένα, αφού μου σκότωσε το παιδί μου;’ — Ο Wecklein εντοπίζει μία ομολογούμενως εμφανή αντίφαση ανάμεσα στους στχ. 1030-1031 και στους εδώ στχ. 1044-1045. Δηλ. στους στχ. 1030/1 υπαινίχθηκε πως ‘αν ο Άγ. δεν είχε φέρει την Κασσάνδρα μέσα στο σπίτι, εγώ θα μπορούσα, έστω κι αν είχα χάσει εξ αιτίας του την κόρη μου (ήδικημένη) να μη τον είχα σκοτώσει’. Όμως στους στχ. 1044/5 δηλώνει καθαρά ότι είχε κάθε λόγο να τον σκοτώσει, αφού εκείνος σκότωσε το παιδί της (κτείνοντα τὰ ἐμά).

- 1046.** «έτρέφθην»: είναι ο Αόριστος του ‘τρέπομαι’ (Ξεν. Έλλ.3,4,14· 3,5,20· Άν. 5,4,23). Υπάρχει βέβαια και ο Αόριστος ως ‘έτράπην’ (Αίσχ.Πέρ.1027· Σοφ.Ο.Κ. 1537· Ξεν.Έλλ. 5,1,12).
- 1047.** «πολεμίους»: η Κλ. εξηγεί τον λόγο για τον οποίον συνέπραξε με τον Αίγ. στην δολοφονία του Άγ., διότι μόνη δεν μπορούσε να οργανώσει και να εκτελέσει την δολοφονία αυτήν. Εννοεί ότι ο Αίγ. έτρεφε ένα οικογενειακό μίσος εναντίον της οικογένειας των Ατρείδων (Δες σχόλ. στχ.10). «φίλων»: γενική διαιρετική στο ‘τίς’, αλλά και συγχρόνως γενική κτητική στην γεν. ‘πατρός’, ‘τίς φίλων πατρός σου; ποιος από τους φίλους τους πατέρα σου;’
- 1048.** «φόνου»: είναι διόρθωση του Denniston, ο οποίος ακολούθησε τον γενικό κανόνα, σύμφωνα με τον οποίον τα ρρ. που δηλώνουν συμμετοχή, επικοινωνία συντάσσονται με γενική διαιρετική, όπως εδώ το ρ. ‘έκοινωνησε’ (κοινωνῶ τινός παίρνω μέρος σε κάτι – γίνομαι το μέρος από ένα σύνολο) (Kühner, σελ.349). Όμως σε κάποιες εξαιρετικές περιπτώσεις τα ρρ. αυτά μπορεί να συντάσσονται και με αιτιατική, αν αυτή λειτουργεί ως εσωτερικό, σύστοιχο αντικείμενο, όπως σ’ αυτήν την αιτιατική συντάσσεται μια γενική: ‘μοῖραν τιμέων μετέχοντες, Ἡρόδ.4,145’, ‘ἀλλά τι τοῦ θείου μετέχων, ὁ.π.7,16’, όπου οι αιτιατικές ‘μοῖραν’ & ‘τι’ να είναι τα αντικείμενα των ρρ., αλλά σ’ αυτές συντάσσονται οι γενικές διαιρετικές ‘τιμέων & θείου’. ‘οἱ ἀρετῆς τι μεταποιούμενοι, Θουκ. 2,51,5,4’, όπου αντικείμενο είναι η αιτιατική ‘τι’, αλλά σ’ αυτήν συνάπτεται η γενική διαιρετική ‘ἀρετῆς’. ‘ἀπολαύουσι ἐλάχιστα τῶν ὑπαρχόντων, Θουκ.1,70,8,3’, όπου αντικ. είναι η αιτιατική ‘ἐλάχιστα’, αλλά σ’ αυτήν συντάσσεται η γενική διαιρετική ‘τῶν ὑπαρχόντων’.
- 1050.** «ὅπως τέθηκε»: ‘με ποιο τρόπο έχει πεθάνει...’, πλάγια ερώτηση ως επεξήγηση.
- 1051.** Ο Εὐρ. κάνει, και πολύ σωστά, ένα διαχωρισμό ανάμεσα στο ‘πνεύμα’ του νόμου και στο ‘γράμμα’ του νόμου, καθώς τα λόγια της Κλ. είναι σύμφωνα με το δεύτερο, όχι όμως και με το πρώτο. Όμως αυτός ο διαχωρισμός θα ήταν αδύνατον να λεχθεί εκ μέρους της Ἡλ., όπως ορίζει ο κώδ. L. Γι’ αυτό ο Camper απέδωσε τους στχχ. 1051-1054 στον Χο. κι όχι στην Ἡλ.
- 1053.** «ἢ δὲ μὴ δοκεῖ ταῦτα»: ‘εἰ δὲ μὴ ἔστι τις, ἢ ταῦτα δοκεῖ κι αν δεν υπάρχει κάποια γυναίκα, στην οποία αυτά να φαίνονται σωστά’.
- 1054.** «οὐδ’ εἰς ἀριθμὸν»: ‘δεν συμφωνεῖ μαζί μου ούτε καν στο πόσες λέξεις λέμε εγώ κι αυτή’. Μια ακραία διατύπωση λόγου, για να φανεί η πλήρης και ολοκληρωτική ασυμφωνία μεταξύ τους. «τῶν λόγων»: γενική υποκειμενική.
- 1055.** «οὐς...ἔλεξας»: πλάγια ερώτηση, αντικείμενο στο ‘μέμνησο’. ‘οὐς’ το κατηγορούμενο, ‘λόγους’ το αντικείμενο, ‘ύστάτους’ το επιρρ. κατηγορούμενο του αποτελέσματος, ‘τίνες εἰσὶ οἱ λόγοι οὐς ἔλεξας ὥστε ύστάτους εἶναι’.
- 1058.** «ἄν...ἔρξαις κακῶς»: η δυνητική Ευκτική Αορίστου του ‘ἔρδω’ είναι διόρθωση του Broadhead για μετρικούς λόγους. Ο στχ. στον κώδ. L είναι ‘ἄρα κλύουσα μῆτερ εἴτ’ ἔρξαις κακῶς;’, όπου στην λ. ‘ἄρα —U’ η βραχεία συλλ. δεν μπορεί να γίνει μακρά, διότι βραχὺ φωνήεν εμπρός από δυο σύμφωνα όντως γίνεται μακρά, όμως «Ἐνα συμφωνικό σύμπλεγμα πού αποτελείται ἀπὸ ἕνα ἄφωνο καὶ ἕνα ὑγρό (muta cum liquida) ἔχει συχνὰ μονοσυμφωνικὴ ἀξία (positio debilis), ἰδίως ἂν τὸ συμφωνικὸ αὐτὸ σύμπλεγμα δὲν βρίσκεται στὸ ἐσωτερικὸ τῆς λέξης, ἀλλὰ στὴν ἀρχὴ τῆς ἐπόμενης λέξης» (Δημ.Λυπουρλή ΑΡΧ. ΕΛΛ. ΜΕΤΡΙΚΗ, ΘΕΣΣΑΛ.1977,σελ.18,§4). — Η έκφραση ‘κακῶς/καλῶς ἔρδω’ σημαίνει ‘ενεργῶ ἀσχημα/καλά’, ‘ἔρδειν Αἰγινήτας κακῶς, Ἡρόδ.6,88’, ‘οὔτε γὰρ εὔ ἔρδων ἀνδάνω οὔτε κακῶς, Θέογ.368’.
- 1060.** «μοι»: δοτική του κρίνοντος προσώπου ή της αναφοράς.
- 1061.** «εἶθ’ εἶχες»: η ευχή εκφέρεται με δυο τρόπους: (i) με Ευκτική, αν πρόκειται για ευχή που μπορεί, ή δεν μπορεί να πραγματοποιηθεί, (ii) με ιστορικούς χρόνους Οριστικής, αν πρόκειται για ευχή που δεν μπορεί πλέον να πραγματοποιηθεί, όπως στην προκειμένη περίπτωση (Kühner,σελ.228,Σημ.4).
- 1062.** Η συντακτική σειρά των λλ. ‘τὸ μὲν γὰρ εἶδος ἄξιον [ἔστί] φέρειν αἶνον’.

- 1064.** «Κάστορος τ' οὐκ ἀξίω»: Κάστωρ και Πολυδεύκης ένοιωσαν μεγάλη ντροπή για την φυγή της Ελένης στην Τροία και την εγκατάλειψη του συζύγου της (Ίλ.3,236-242· Εὐρ.Τρ.132/3· Εὐρ.Έλ.137-142).
- 1066.** «Ἑλλάδος»: πρόκειται για γενική καθαρά, η οποία δηλώνει τον τόπο.
- 1068.** «ἴσασιν εὖ»: με υποκείμενο τα μέλη του Χορού.
- 1073.** «ὥς οὔσαν»: το 'ὥς+μτχ.' δείχνει την υποκειμενική αιτιολογία.
- 1074.** «οὐδέν»: αιτιατική πτώση, επιρρηματική του τρόπου, 'καθόλου'.
- 1075.** «κακόν»: επιρρ. κατηγορούμενο του τρόπου, 'που να είναι επιλήψιμο'
- 1078.** «συννέφουσαν»: αν η γρφ. είναι σωστή, τότε το ρ. 'συννέφω' σημαίνει 'συγκεντρώνω σύννεφα' ως α-μετάβατο, και η αιτιατική 'ὄμματα' είναι της αναφοράς. Η διόρθωση του Cobet ως 'συννεφοῦσαν' παράγει την μτχ. από το μεταβατικό ρ. 'συννεφέω', 'συννεφιάζω' με την αιτιατική που ακολουθεί να είναι το αντικείμενο 'συσκοτίζοντας την έκφρασή σου'.
- 1080.** «καλῶς γε σωφρονεῖν»: 'ακολουθώντας σωστούς τρόπου (καλῶς) να δείχνεις προς τα έξω μία σωστή συμπεριφορά (σωφρονεῖν)'. «παρεῖχέ σοι»: απρόσωπη έκφραση αντίστοιχη με το 'έξῃν σοι'.
- 1081.** «πόσιν»: επιρρ. κατηγορούμενο του τρόπου στο 'άνδρ(α)', 'έχεις ένα άνδρα ως σύζυγο'.
- 1083.** «τοιάδ'»: σύστοιχο αντικείμενο 'τοιάδε έργα'.
- 1084/5.** «τὰ γὰρ κακὰ...εἴσοψιν τ' ἔχει»: 'οι κακές πράξεις των ανθρώπων αναγκάζουν τους ενάρετους να αξιολογήσουν θετικά όσους απέχουν απ' αυτές', δηλ. 'καθώς ήσουν η αδελφή της ανήθικης Ελένης, είχες την θαυμάσια ευκαιρία να αξιολογηθείς θετικά από τους ευσεβείς ανθρώπους για το γεγονός ότι εσύ διαφέρεις από εκείνην όντας καλύτερη'. Αυτό που ενν. εδῶ η Ηλ. είναι πως όταν ένας συγγενής μας διαπράξει ένα σοβαρό ατόπημα, έχουμε την θαυμάσια ευκαιρία να κριθούμε με θετικά σχόλια από τους ορθῶς σκεπτομένους ανθρώπους, αφού διαφέρουμε από τους εκτραπέντες.
- 1086.** «σὴν θυγατέρ'»: η Ιφιγένεια δεν ήταν απλά 'η κόρη της Κλ.', αλλά και η αδελφή της Ηλ.
- 1089.** «έπηνέγκω...τάλλότρια»: το ρ. 'έπιφέρομαί τι' το χρησιμοποιούσαν στους γάμους, για να δηλώσουν την ν.ε. έκφραση 'φέρνω μία προίκα' προκειμένου φυσικά για την γυναίκα. Έτσι ακριβῶς το χρησιμοποιεί ο Λυσίας στον λόγο του 'Υπὲρ τῶν Ἀριστοφάνους χρημάτων', 'έκείνος γὰρ ὅτ' ἦν ἐν τῇ ἡλικίᾳ, παρὸν μετὰ πολλῶν χρημάτων γῆμαι ἄλλην, τὴν ἐμὴν μητέρα ἔλαβεν οὐδὲν ἐπιφερομένην,¹⁴ κι εκείνος, όταν ήταν στην κατάλληλη ηλικία, αν και είχε την δυνατότητα να παντρευτεί μία άλλη με πολλά χρήματα, πήρε την δική μου μητέρα, έστω κι αν αυτή δεν έφερε ως προίκα τίποτε'. Η Ηλ. καταγγέλλει την μητέρα της για το γεγονός ότι μετά τον θάνατο του Ἀγ. όλη η περιουσία εκείνου δικαιοματικά ανήκε στα παιδιά του, δηλ. σ' αυτήν και στον Ορέστη. Όμως η Κλ. οικειοποιήθηκε όλη την περιουσία του Ἀγ. και την μετέφερε στο κρεβάτι της 'λέχει' ως προίκα στον Αἴγ.
- 1090.** «μισθοῦ»: γενική της αξίας.
- 1091.** Η συντακτική σειρά των λλ. 'καὶ οὔτε πόσις ἀντιφεύγει ἀντὶ παιδὸς σοῦ', 'και αντί να εξοριστεί ο άντρας σου, εξορίστηκε ο γιός σου'.
- 1092.** «δὶς τόσως»: 'δυο φορές τόσο (περισσότερο)', με το 'τόσως' να λειτουργεί ως επίρρ. του ποσού.
- 1093.** «ἀδελφῆς»: γενική συγκριτική από το 'δὶς τόσως'. Το πνεύμα των λόγων της Ηλ. είναι το εξής: 'είπες πριν λίγο ότι μια από τις αιτίες που σε οδήγησε στην δολοφονία του συζύγου σου, του Αγ., ήταν το γεγονός ότι εκείνος σκότωσε την κόρη σου. Τότε γιατί δεν σκότωσες και τον δεύτερο άντρα σου, τον Αἴγ., αφού και αυτός σκότωσε και εμένα δυο φορές περισσότερο σε σχέση με την αδελφή μου, αφού με έθαψε ζωντανή σ' αυτό εδῶ το καλύβι;'
- 1093/4.** «εἰ δ' ἀμείψεται...φόνος»: Η ονομαστική 'φόνος' ως προσωποποιημένη έννοια είναι το υποκείμενο του ρ. και της μτχ. Η αιτιατική 'φόνον' έχει δυο συντακτικές επιλογές: (i) να συνταχθεί μόνο με την μτχ. αφήνοντας το ρ. χωρίς αντικείμενο με την έννοια 'ἀμείβομαι= κάνω ανταλλαγή', 'οἱ μὲν ἀμειβόμενοι φυλακὰς ἔχον,¹⁴ και αυτοί κάνοντας ανταλλαγή φρουρούσαν'. (ii) να συνταχθεί πρωτίστως με το ρ. ως αντικείμενο, αλλά με την μτχ. επίσης ως αντικείμενο. Σύμφωνα με την σύντ. (i) η μτφρ. θα είναι 'κι αν η πράξη της δολοφονίας θα κάνει ανταλλαγή τιμωρώντας τον φόνο', ενν. 'του πατέρα μου'.

Σύμφωνα με την σύντ. (ii) η μτρφ. είναι 'κι αν η πράξη της δολοφονίας θα ανταλλάξει τον φόνο του πατέρα μου τιμωρώντας τον φόνο αυτόν'. Πιο πιθανή θεωρείται η σύντ. (i) (Keene).

- 1097-1101.** Οι στχχ. αυτοί σημειώνονται σχεδόν από όλους τους εκδότες ως ύποπτοι, θεωρούμενοι αποτέλεσμα ξένης παρεμβολής. Η αιτία βρίσκεται στο γεγονός ότι το περιεχόμενό τους φαίνεται να είναι άσχετο με το θέμα που απασχολεί τώρα την Ελένη και τον Χο.
- 1101.** «πίπτοντα»: σαν να πρόκειται τα 'ζητήματα αυτά' να ρίχνονται σαν τα ζάρια.
- 1102.** «στέργειν»: συμπερασμ. απαρέμφατο 'ώστε στέργειν'
- 1106.** «τι»: η αιτιατική με επιρρ. σημασία, 'πράγματι, όντως'. Βέβαια η συντακτική της θέση είναι αμφίβολη, διότι (i) αν συνταχθεί με το 'ούχ', τότε επιτείνει την άρνηση αποκλείοντας κάθε ενδεχόμενο 'χαράς'. (ii) αν συνταχθεί με 'χαίρω' απλώς ελαχιστοποιεί την όποια χαρά ενδεχομένως να αισθάνεται. Στην μτρφ. την άφησα την αιτιατική στην θέση που έχει.
- 1007-1008.** Οι δυο αυτοί συγκεκριμένοι στχχ. στην έκδοση του Diggle έχουν μεταφερθεί μετά τον στχ. 1131. Η μεταφορά των στχχ. μετά τον στχ. 1131 ήταν εισήγηση του Weil, ο οποίος βασίζεται στο εξής επιχειρήμα: Στους στχχ. 1007/8 η Κλ. βλέποντας την εμφάνιση και αμφίεση της Ηλ. την ρωτά, 'εσύ είσαι άλουστη και κακοντυμένη ως λεχώνα που μόλις έχει γεννήσει;', άρα δείχνει να γνωρίζει πως η Ηλ. την κάλεσε, διότι μόλις πρόσφατα γέννησε και χρειάζεται την βοήθειά της. Αν λοιπόν αυτοί οι δυο στχχ. μείνουν στην θέση τους, τότε η ερώτηση που ακολουθεί στον στχ. 1123 'τί μ' ἐκάλεις, τέκνον;' φαίνεται ακατανόητη, αφού μόλις πριν λίγους στχχ. έδειξε να γνωρίζει ότι η Ηλ. μόλις έχει γεννήσει. Αυτός είναι ο βασικός λόγος για τον οποίον ο Weil έχει μεταφέρει τους δυο αυτούς στχχ. αμέσως μετά το 1131. Βέβαια δεν έλειψαν κι εκείνοι οι εκδότες που έχουν διαγράψει εντελώς τους στχχ. ως ύποπτους (Nauck).
- 1114.** «τούμὸν δ'...σκοπῶ»: 'νοιάζομαι για το δικό μου συμφέρον'. Η Κλ. εννοεί ότι δεν καλεί πίσω τον γιό της, γιατί γνωρίζει πως μία τέτοια ενέργεια μπορεί βέβαια να ωφελησει εκείνον, όμως θα βλάψει την ίδιαν, γιατί θα τον έχει απέναντί της ως εχθρό της, κάτι που δεν την συμφέρει.
- 1116.** Η απορία της Ηλ. είναι λογική, 'αφού νομίζεις ότι ο γιος σου απειλείσαι και αυτόν φοβάσαι, τότε γιατί έχεις βάλει τον άντρα σου να είναι τόσο επιθετικός απέναντί μου;' όπου φυσικά αναφέρεται στον γάμο που την υποχρέωσε να κάνει, και στην εξαθλιωμένη ζωή που την έχει εξαναγκάσει να ζει.
- 1120.** «ἐν γὰρ τοῖς ἐμοῖς ναίει δόμοις»: λέγεται με δυο σημασίας, (i) με μία έννοια προσβλητική για το γεγονός ότι εκείνος ένας ξένος κατοικεί στο παλάτι του πατέρα της, (ii) με μία άκρως ειρωνική, διότι όντως αυτή την στιγμή βρίσκεται μέσα στην καλύβα της νεκρός.
- 1121.** «ἀν'...ζωπυρεῖς»: 'ἀναζωπυρεῖς' με τμήση.
- 1122.** «δέδοικα γὰρ νιν ὡς δέδοικ'»: για τρίτη φορά το σχήμα 'εὐφυμισμού' μέσα στην τραγωδία, 'τον φοβάμαι αυτόν όπως τον φοβάμαι', δηλ. 'τον φοβάμαι πολύ' μπορεί πριν λίγο η Κλ. να διαβεβαίωσε την Ηλ. ότι στο μέλλον δεν έχει να φοβάται τίποτε εκ μέρους του Αίγ., όμως αυτή τώρα δηλώνει πως ο φόβος της γι' αυτόν παραμένει ο ίδιος. Φυσικά τα λόγια είναι ειρωνικά, αφού ο Αίγ. βρίσκεται τώρα νεκρός μέσα στο σπίτι της.
- 1123.** Με την μετάθεση των στχχ. 1107/8 μετά τον στχ. 1131 η ερώτηση της Κλ. φαίνεται τώρα λογική.
- 1124.** «τῶν ἐμῶν λοχευμάτων»: το ρ. 'ἀκούω' συντάσσεται με γενική, η οποία δείχνει από πού προέρχεται το άκουσμα, η πληροφορία, ως γενική αφαιρετική.
- 1126.** «δεκάτην σελήνην παιδός»: αν και η 'σελήνη' υποδήλωνε κατά κανόνα τους μήνες, εδώ αναφέρεται στις μέρες που έχουν περάσει από την γέννηση ενός παιδιού. Διότι κατά την δέκατη ημέρα της γεννήσεώς του έπρεπε να διοργανωθεί μία εορταστική εκδήλωση με θυσία με παρόντες τους γονείς φυσικά του νεογέννητου, αλλά και συγγενείς και φίλους, όπου μετά την θυσία έδιναν στο παιδί το όνομά του. Κατόπιν ακολουθούσε ένα τυπικό γεύμα. Αυτά αναφέρει το λεξικό της Σούδας στο λήμμα 'Δεκάτη': «Δεκάτην έστιάσαι: ἔθος ἦν παίδων γεννωμένων τοῖς Ἀθηναίοις ἀστοῖς, τῇ ἰ' τῶν νυκτῶν ἀπὸ τῆς γενέσεως συγκαλεῖσθαι τοὺς πρὸς πατρὸς καὶ μητρὸς οἰκείους καὶ τοὺς ἐγγυτάτω φίλους, καὶ παρόντων ἐκείνων τὰ τε ὀνόματα τοῖς παισὶ τίθεσθαι καὶ καλλιερῆσθαι τοῖς θεοῖς· ἔπειτα εὐωχεῖσθαι τοὺς συνεληλυθότας. καὶ τοῦτό ἐστιν ἡ δεκάτη, Σουδα, 181,3»

1131. «φίλους»: επιρρ. κατηγορ. του τρόπου.
- 1107/8. Οι δυο αυτοί στχ. μετά την μεταφορά τους εδώ έχουν λόγο υπάρξεως.
1135. «τούσδ' ὄχους»: ο πληθυντικός είναι σχήμα λόγου. Στον στάβλο δεν πρόκειται να πάει μόνο η άμαξα, αλλά φυσικά και τα άλογα που σέρνουν την άμαξα.
1141. «θύσεις γὰρ οἶα χρή σε δαίμοσιν θύη»: η γρφ. 'θύη' ως αιτιατ. πληθ. της ονομ. 'θύεος, το < τὰ θύεα-θύη' είναι πρόταση του Nauck. Η γρφ. του L είναι 'θύειν', όμως με αυτήν δημιουργείται ένα ακόμη σχήμα 'εὐφουμισμοῦ' (θα θυσιάσεις ὅ,τι πρέπει να θυσιάσεις), δηλ. 'θα θυσιάσεις κάτι που δεν πρέπει, αφού θα είσαι εσύ το θύμα'· και επειδή αυτό θα ήταν το τέταρτο κατά σειράν στην τραγωδία, ο Nauck πρότεινε την αλλαγή της γρφ.
1142. «κανοῦν»: (Δες σχόλ. στχ. 800).
1143. «ταῦρον»: 'Αἴγισθον'.
1147. «μετάτροποι»: επιρρ. κατηγορούμενο του τρόπου στο 'αῦραι', 'ο άνεμος στο παλάτι έχει αλλάξει'.
1151. «ὦ σχέτλιε»: η κλητική πτώση σε γένος θηλυκό. Η γρφ. αυτή είναι η πρόταση του Diggle, όπως και 'ὦ σχέτλιοι πομπαί,Εὐρ.Ι.Τ.651'. Η γρφ. 'ὦ σχετλία' είναι του L.
1153. «δεκέτεσι σποραῖσιν»: 'ὅταν γινόταν η σπορά του δέκα του έτους', δηλ. 'μετά από δέκα χρόνια'.
1155. «παλίρρους»: 'παλίρροος, -ους, ὅ', 'αυτός που επανέρχεται, που έρχεται αναδρομικά, καθυστερημένα'. «τάνδε»: 'Κλυταιμνήστραν', αντικείμενο στο 'ὑπάγεται' με υποκείμενο του ρ. την ονομ. 'δίκαι'.
1156. «διαδρόμου λέχους»: η γενική 'λέχους' είναι επιρρ. της αιτίας στην ονομ. 'δίκαι'. Το επίθ. 'διάδρομος' δείχνει 'αυτόν που κινείται', τον 'ασταθή', τον 'επιπόλαιο', τον 'ανεύθυνο'.
1157. «χρόνιον»: επιρρ. κατηγορ. του αποτελέσματος, 'ήρθε ώστε να είναι πολυετής η απουσία του'.
1158. «Κυκλώπειά τ'...τείχε'»: σύμφωνα με την παράδοση τα τείχη στις Μυκήνες τα είχαν χτίσει οι Κύκλωπες, (Παυσαν.2,16,5,8· 2,25,8,6· 7,25,6,2)
1159. «ὄξυθήκτω»: αυτή είναι η γρφ. των L,P, υπονοώντας ένα 'αιχμηρό αντικείμενο'. Ο Denniston διορθώνει σε 'ὄξυθήκτου', για να συμφωνεί με την γενική 'βέλους'. «βέλους»: συντάσσεται με το 'αυτόχειρ', καθώς 'αυτόχειρ+γενική = αυτός που με τα ίδια του τα χέρια διαχειρίζεται κάτι', 'αυτόχειρ φόνου,Σοφ.Ο.Τ.266 αυτός που με τα ίδια του τα χέρια διέπραξε τον φόνο'.
1168. «χειρουμένης»: γενική απόλυτη.
1174. «τροπαῖα»: 'φρικιαστικά, τρομαχτικά' ως αιτιατ. πληθ. είναι η διόρθωση του Reiske, μια λ. που απαντά και στον στχ. 469 με την ίδια σημασία. Εξ άλλου η γρφ. 'τρόπαια λάφυρα' δεν έχει κανένα απολύτως νόημα εδώ. «δείγματα»: η λ. αυτή πρέπει να αναφέρεται στο 'οἶδε', δηλ. στους Or.& Ηλ. Όμως εδώ προκύπτει ένα πρόβλημα· αν οι λλ. 'τροπαῖα δείγματα' συνταχθούν από κοινού, τότε δίνουν την ερμηνεία 'φρικιαστικές αποδείξεις'. Όμως για ποιο πράγμα, ποιο γεγονός; Η γενική που ακολουθεί, πρέπει να λειτουργήσει αναγκαστικά ως αντικειμενική στο 'δείγματα', ώστε να καταλάβουμε 'τι φρικιαστικό είναι αυτό που αποδεικνύουν αυτοί οι δυο νέοι'. Εδώ τώρα έχουμε δυο γρφφ.: (i) έχουμε την γρφ. του L 'προσφθεγμάτων'· αν γίνει δεκτή, τότε παίρνουμε το νόημα 'φρικιαστικές αποδείξεις για τις επικλήσεις', εννοώντας δηλ. ότι η εικόνα των σωμάτων των δυο αυτών νέων αποδεικνύει ή δικαιολογεί τις κραυγές της Κλ. πιο πριν, την ώρα της εκτελέσεώς της μέσα στην καλύβα. Όμως μία τέτοια σύνταξη κι ένα τέτοιο νόημα είναι μακράν ξένο στην ελληνική γλώσσα (Denniston). (ii) έχουμε την διόρθωση του Musgrave 'προσφαγμάτων'. Εδώ τώρα μπορούμε να πάρουμε δυο ερμηνείες: (iia) 'αυτοί οι δυο νέοι είναι φρικιαστικές αποδείξεις των θυσιασμάτων', όπου ως 'πρόσφαγμα' ενν. η Κλ., δηλ. ότι 'αυτοί οι δυο νέοι με την εμφάνισή τους αποδεικνύουν την σφαγή του θυσιάσματος πριν λίγο' (Denniston). (iib) να βάλουμε κόμμα στο 'τροπαῖα', οπότε τώρα πρέπει να θεωρήσουμε ότι το επίθ. αυτό αναφέρεται σε ένα προηγούμενο στχ., ο οποίος έχει εκπέσει, και με την συνέχεια να είναι 'αποδείξεις των θυσιασμάτων', δηλ. 'απόδειξη ότι εκτέλεσαν πριν λίγο την Κλ.' (Diggle). Η λύση (iia) είναι μεν τυπικά σωστή, αλλά αφήνει το υπονοούμενο ότι για τον Χο. η πράξη της μητροκτονίας ήταν ένα πολύ σοβαρό και αποτρόπαιο (τροπαῖα) έγκλημα, πράγμα που δύσκολα γίνεται αποδεκτό. Η λύση (iib) αφήνει ανοιχτό το ενδε-

χόμενο το επίθ. 'τροπαῖα' να αναφέρεται μεν στο έγκλημα, αλλά σε λ. του εκπεσόντος στχ., και δεν θα ασκούσε κριτική πάνω στους δυο αυτούς νέους.

1176. «τῶν Τανταλείων...έκγόνων»: γενική συγκριτική.

1183. «διὰ πυρός»: αντί του 'έμπυρος', 'φλογισμένος, έξαλλος, αγριεμένος', όπως και 'Εὐρ.Ἄνδρ.487'.

1186/7. «τεκοῦσ' ἄλαστα μέλεα»: 'η οποία γέννησες βάσανα που δεν ξεχάστηκαν', δηλ. 'σκότωσες τον άντρα σου, κι αυτή η πράξη σου δεν ξεχάστηκε'.

1188. «τέκνων ὑπαί»: 'ὑπό τέκνων'.

1190/2. «άνύμνησας δίκαι' ἄφαντα, φανερά δ' ἔξέπραξας ἄχρα»: αυτές είναι οι γρφ. στην έκδοση του Diggle. Συγκεκριμένα: 'δίκαι(α)' είναι η διόρθωση του Murray, ενώ ο L έχει 'δίκην'. 'ἄφαντα' είναι η διόρθωση του Elmsley, ενώ ο L έχει 'ἄφατα'. 'ἔξέπραξας' είναι η γρφ. του Τρικλίνιου, ενώ οι L&P έχουν 'ἔξέπραξω'. «φόνια...λάχρα»: το ουσιαστ. 'λάχεος,-χος,το' απαντά στον Αίσχ. τρεις φορές με την σημασία 'δραστηριότητα, λειτουργία', (Εὐμ.310,334,347), και μια φορά στον Ξεν. με την σημασία 'μέρισμα, μερίδιο' (Ἀνάβ.5,3,9,7). Εδώ έχει την έννοια πως 'έβαλες να με συνοδεύει ένα έγκλημα', και φυσικά ενν. την μητροκτονία. «ῶπασας»: το ρ. 'ὀπάζω' έχει πολλές συγγενείς μεταξύ τους ερμηνείες, όπως 'παραχωρώ, κατακυρώνω, ακολουθώ, παρακολουθώ'. Από το ρ. αυτό παράγεται το ουσιαστ. 'ὀπάων' που είναι ο 'σύντροφος, ακόλουθος, συνοδός' και το ν.ε. 'οπαδός'. «ἀπό γῆς Ἑλλανίδος»: ο εμπρόθετος δηλώνει τον τόπο, όμως χωρίς να συνοδεύεται από ρ. κινήσεως, αλλά αυτό εννοείται από το ρ. 'ῶπασας'. Αναφέρεται στην αναγκαστική εξορία του λόγω της μητροκτονίας.

1199. Δεν πρέπει να λησμονούμε ότι ο γάμος της Ηλ. με τον Αυτ. είναι εικονικός και ψεύτικος.

1203. «τότ'»: όταν αποφάσισες ότι πρέπει να σκοτώσεις την μητέρα σου.

1204/5. Το ρ. 'ἐργάζομαι' συντάσσεται με δυο αιτιατικές, 'ἐγάζομαι τινά τι κάνω κάτι σε κάποιον', όπου η αιτιατική του πράγματος είναι το κανονικό αντικείμενο, ενώ η αιτιατική του προσώπου είναι επιρρ. που δείχνει την κατεύθυνση (Kühner,σ.328,5).

1206. «κατείδες»: το ερώτημα του Ορ. στον Χο. είναι καθαρά ρητορικό, διότι η δολοφονία της Κλ. έγινε μέσα στην καλύβα του Αυτ., οπότε ο Χο. δεν μπορούσε να δει τίποτε, μόνο άκουγε τις φωνές της.

1209. «γόνιμα μέλεα»: η έκφραση αναφέρεται στην γέννες των γυναικών, καθώς τα νεογνά είναι σαν να βγαίνουν μέσα από τα σκέλη τους. «τακόμην»: αυτή είναι διόρθωση του Seidler με την γρφ. του L να είναι 'τὴν κόμαν δ' ἐγώ', 'κι ἐγώ τα μαλλιά της', και κατόπιν υπάρχει αποσιώπηση.

1222. «κατηρξάμην»: το ρ. 'κατάρχω' σημαίνει την αρχή μιας σφαγής για ιεροτελεστία θυσίας (L&S,IIb).

1224. «ἐπεκέλευσα»: αυτή είναι η γρφ. που διάβασε ο Τρικλίνιος ως Αόριστος του 'ἐπικελεύω παροτρύνω'. Η γρφ. 'ἐπεγκέλευσα' ως ο αναύξητος Αόριστος του ρ. 'ἐπιγκελεύω > ἐπί+έν+κελεύω δίνω εντολή' είναι του Musgrave. Η διόρθωση του Nauck διατηρεί όμως την αύξηση 'ἐπενεκέλευσα'.

1226. «ἔρεξα»: είναι η διόρθωση του Seidler ως ο Αόριστος του 'ῥέζω πραγματοποιώ'. Ο κώδ. L έχει την γρφ. 'ἔρεξας', οπότε ο στχ. αποδίδεται πλέον στον Χο. κι όχι στην Ηλ.

1229. ο στχ. έχει αποδέκτη την νεκρή Κλ. «σοι»: δοτική αντιχαριστική.

1232. «κακῶν»:γενική αντικειμενική στο 'τέρμα'.

1234. «βαίνουσί τινες»: 'προχωρούν κάποιои, ορισμένοι'. Η γρφ. 'βαίνουσι' είναι διόρθωση του Hartung, ενώ ο L έχει την γρφ. 'φαίνουσι'. Ομοίως αντί της αορίστ. αντων. 'τινες' ο Camper διορθώνει σε ερωτημ. 'τίνες': 'ἄλλ' οἶδε δόμων ὑπερ ἄκροτάτων φαίνουσι τίνες — δαίμονες ἢ θεῶν τῶν οὐρανίων;', 'ὅμως ποιοι φαίνονται πάνω στην σκεπή του σπιτιού; — δαιμονικά πνεύματα ἢ από τους ουράνιους θεούς;' Ομολογουμένως έτσι δίνεται πιο ζωντανή η εικόνα της εμφανίσεως των θεών.

1235. «θνητῶν»: γενική της ιδιότητας.

1239. «μητρὸς σύγγονοι»: (Δες σχόλ. στχχ.: 214, 312, 746, 990/1).

1244. «μέν νυν»: το 'νυν' ως άτονο εγκλητικός τύπος είναι διόρθωση του J.Barnes, διότι ο τύπος των LP ως χρονικό 'νῦν' δεν μπορεί να λειτουργήσει ως χρονικό επίρρ., αφού δεν αντιπαραβάλλεται με άλλο έστω και εννοούμενο χρονικό επίρρ. παρόντος ή μέλλοντος. Ως εγκλητικός τύπος άτονος αποδίδει τις 'συν-

θήκες, κάτω από τις οποίες γίνεται μία πράξη: *‘αυτή τώρα κάτω απ’ αυτές τις συνθήκες έχει αυτά που τις αξίζουν’*. Για το *‘νυν’* ως εγκλητικό τύπο δεξ σχόλ. στχ. 567.

- 1245.** «Φοῖβος δε, Φοῖβος»: το φαινόμενο λέγεται *‘αναδιπλωση’*, με το οποίο δίνεται έμφαση σε μία λέξη. Στον Εὐρ. απαντά και σε άλλα έργα: *‘ὕπάκουσον, ἄκουσον, Ἄλκ.400· κατίδιδετ’ ἴδετε, Μήδ.1252· διοιχόμεθ’ οἰχόμεθα, Ὅρ.181’*. Με αυτό το σχήμα ο Κάστωρ δείχνει αυτόν που θεωρεί υπεύθυνο της δολοφονίας, αφού με εντολή εκείνου έγινε αυτή η εκδικητική πράξη. Όμως αμέσως μετά η πρότασή του διακόπτεται με *‘αποσιώπηση’*, ένα υφολογικό σχήμα, με το οποίο ο συντάκτης του λόγου διακόπτει αιφνίδια των ειρμό των σκέψεών του, γιατί δεν θέλει να θίξει ζητήματα ή πρόσωπα (Σοφ.Ο.Τ.1289).
- 1252.** «Κῆρες»: κόρες της *‘Νύχτας’* ως σκληρές τιμωροί σε παραβάτες νόμων, (Κῆρας ἐγένεατο νηλεοποιίνους, Ἡσίοδ.Θεογ.217), στην ουσία πρόκειται για τις *‘Ερινύες’* (Αἰσχ. Ἐπτά, 1055).
- 1257.** «γοργῶφ’...κύκλος»: ο *‘κύκλος’* σημαίνει την στρογγυλή ασπίδα (Αἰσχ.Ἐπτ. 489, 496, 591). Ο Ὅμηρος αναφέρει μια μόνο *‘Γοργώ’*, και πρόκειται για ένα τέρας του Ἄδη (Ὀδ.11.633). Το τρομακτικό της πρόσωπο απεικονιζόταν στην ασπίδα της Αθηνάς (Ἰλ. 5.741, 8.349, 11.36·). Ομοίως για μόνο *‘Γοργώ’* μιλάει και ο Εὐριπίδης (Εὐρ. Ἴων 989). Όμως ο Ἡσίοδος αναφέρει την ύπαρξη τριών Γοργόνων (Θεογ. 278) ως κόρες του Φόρκυος και της Κητούς, γι’ αυτό και σε ορισμένα χωρία αναφέρονται και ως Φορκίδες (Αἰσχ. Προμ. 793, 797). Τα ονόματά τους ήταν *‘Σθενώ’*, *‘Εὐρυάλη’*, *‘Μέδουσα’* (Ἡσύχ.δ.π. 276). Περιγράφονται ως ζωσμένες με φίδια (Ἡσίοδ. Ἀσπ. 233). Το κεφάλι τους ήταν τόσο τρομακτικό, ώστε όποιος το κοιτούσε μεταμορφωνόταν σε πέτρα.
- 1260.** «Ἀλιρρόθιον...Ἄρης»: ο Κάστωρ αναφέρεται στην πρώτη δίκη για έγκλημα το οποίο συνέβη τους μυθικούς χρόνους, όταν ο Ἄρης σκότωσε τον Αλιρρόθιο, τον γιο Ποσειδώνα, διότι εκείνος κακοποίησε σεξουαλικά την κόρη του, την Ἀλκίππη. Το περιστατικό αναφέρει ο Πausanias *‘ἔστι δὲ ἐν αὐτῷ κρήνη, παρ’ ἣ λέγουσι Ποσειδῶνος παῖδα Ἀλιρρόθιον θυγατέρα Ἄρεως Ἀλκίππην αἰσχύναντα ἀποθανεῖν ὑπὸ Ἄρεως, καὶ δίκην ἐπὶ τούτῳ τῷ φόνῳ γενέσθαι πρῶτον.1,21,4,7’*. Την ίδια μαρτυρία καταθέτει και ο Δημοσθένης (Κατὰ Ἀριστοκρ.66,5-11).
- 1263.** «ψήφου...ἐκ τούτου θέσις»: αυτή είναι η διόρθωση του Tucker· η πρόταση είναι αναφορική επιρρ. του τόπου με τον *‘ἴνα+ὀριστική’*, η ονομ. *‘θέσις ἐκ τούτου εὐσεβεστάτη’* είναι το υποκ., η γενική *‘ψήφου’* ως προσθετικός ομοιοπτωτος προσδιορισμός (genetivus appositivus), όπου στην θέση ενός ομοιοπτωτου προσδιορισμούς, όπως η παράθεση ή η επεξήγηση, τίθεται η γενική πτώση, όπως *‘τὸ τῆς Τηθύος ὄνομα’* αντί του *‘τὸ ὄνομα Τηθύς’*· εδώ *‘θέσις ψήφου’* αντί του *‘θέσις ψήφος = ο θεσμός της ψηφοφορίας’* (Kühner, σελ.266,d). — Ο L έχει την γραφή *‘ψήφος...ἐκ τοῦ θεοῖς’*, *‘ὅπου η ψηφοφορία είναι σίγουρη και σεβαστή στους θεούς από εδώ και στο εξής’*.
- 1266.** «ψῆφοι τεθεῖσαι»: *‘ψῆφον τίθημι ψηφίζω, καταθέτω την ψήφο μου’*.
- 1269.** «νικᾶν»: επεξηγηματικό απαρέμφο.
- 1270.** «τῶδ’ ἄχει»: δηλ. *‘ἐξ αιτίας του νέου αυτού κανονισμού, σύμφωνα με τον οποίον η ισοψηφία αθώνει τους ενόχους’*.
- 1272.** «σεμνὸν...χρηστήριον»: Στον Αισχύλο οι Ερινύες ηττημένες από την ψήφο της Αθηνάς στην ψηφοφορία για την καταδίκη του Ορέστη, αφού με την δική της ψήφο υπήρξε ισοψηφία και ο Ορέστης απηλλάγη της κατηγορίας της μητροκτονίας, πήραν ως δώρο από την Αθηνά μία μόνιμη κατοικία στα βάθη του Αρείου Πάγου, και έγιναν επίσης οι προστάτιδες δυνάμεις της πόλεως των Αθηνών. Εδώ στον Ευριπίδη βυθίζονται σε μία χαράδρα του Αρείου Πάγου, όπου αυτή θα λειτουργεί ως μόνιμο και διαρκές μαντείο για τους θνητούς.
- 1275.** «ἐπώνυμος...κεκλήσεται»: Ο Θουκ. και ο Ἡρόδ. αναφέρουν μία πόλη στην Αρκαδία με την ονομασία *‘Ορέσθειον,Θουκ. V,64.3’*, *‘Ορεσθείω,Ἡροδ.9,11,14’*· όμως δεν πρέπει να πρόκειται για την ίδια πόλη, (Thucyd. Histor. Coommentary, A.W.Gomme, A.Andrews, K.J.Dover, ad hoc).
- 1277.** «γῆς...τάφω»: η γενική είναι διαιρετική, και η δοτική του μέσου.
- 1286.** «λόγω»: ο *‘Αὐτουργός’* είναι πράγματι μόνο στα *‘λόγια’* γαμπρός του Ορέστη, αφού πραγματικός σύζυγος δεν ήταν ποτέ της Ἡλέκτρας.

- 1287.** «βάθος»: είναι η διόρθωση του Herwerden της γρφ. του κώδ. L 'βάρος'. Η ίδια ακριβώς έκφραση απαντά στον Σοφοκλή 'πλούτου βάθει, Αΐας, 130'.
- 1288.** «ὄχθον...εὐδαίμονα»: δηλ. 'Ἀκρόπολιν'. «Κεκροπίας»: 'πόλεως', δηλ. 'της πόλεως του Κέκροπα', δηλ. της Αθήνας.
- 1298-1302** Οι στχ. αυτοί έχουν μετακινηθεί από την αρχική τους θέση, και έχουν καταλάβει τις θέσεις των στχ. 1295-1299 στην έκδοση του Diggle.
- 1299.** «τῆς καπεφθιμένης»: 'τῆς καὶ ἀπεφθιμένης > ἀποφθίνω-ομαι'
- 1295.** Ο στχ. αυτός έχει μεταφερθεί στη θέση 1300.
- 1296/7.** Το γεγονός ότι στον στχ. αυτόν ο Κα. συμφωνεί στο αίτημα που εξέφρασε το πρόσωπο που μίλησε στον στχ. 1295, αυτό και μόνο δείχνει πως το πρόσωπο που μίλησε στον στχ. 1294 πρέπει να είναι ο Ορ. και όχι η Ηλ.
- 1303/4.** Προφανώς ο στχ. κακώς αποδίδεται στην Ηλ., διότι μητροκτόνος έγινε ο Ορ. κι όχι εκείνη.
- 1307.** «πατέρων»: δηλ. αναφέρεται στα προγονικά εγκλήματα των μελών της οικογενείας τους, στα έγκλημα του Τάνταλου, κατόπιν του Πέλοπα, και τέλος του Ατρέα (δες σχόλ. στχ. 10)
- 1321.** «περί μοι...πρόσαψον»: κ.λ. 'βάλε γύρω από εμένα στο στέρνο μου το δικό σου στέρνο'.
- 1323.** «διά...ζευγυῖς»: συντετμημένος τύπος του γ' πληθυντικού τύπου 'διαζευγύασι'.
- 1324.** «μελάθρων»: γενική αφαιρετική.
- 1328.** «κλύειν»: απαρέμφατο της αναφοράς.
- 1342.** «τοῖσδε»: 'Πυλάδη καὶ Ἡλέκτρα'. «κύνας»: 'Ερινύας'
- 1347.** «νώ»: 'ἡμεῖς', δηλ. 'Κάστωρ και Πολυδεύκης'.
- 1357/8.** «ὅστις δύναται/καὶ μὴ...κάμνει»: δυο αναφορικές υποθετικές προτάσεις, γι' αυτό και η άρνηση της δεύτερης είναι με το 'μή' κι όχι με το 'οὐ', δηλ. 'εἴ τις δύναται καὶ εἴ τις μὴ κάμνει...', ως δυο υποθετικοί λόγοι που εκφράζουν το πραγματικό.